

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL DİLBİLİM ANABİLİM DALI
GENEL DİLBİLİM PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

ÜSTSÖYLEM BELİRLEYİCİLERİNİN FARKLI METİN
TÜRLERİNDE GÖRÜNÜMLERİ

Gökhan SOYŞEKERCİ

Danışman
Prof. Dr. Kamil İŞERİ

2023

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL DİLBİLİM ANABİLİM DALI
GENEL DİLBİLİM PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

ÜSTSÖYLEM BELİRLEYİCİLERİNİN FARKLI METİN
TÜRLERİNDE GÖRÜNÜMLERİ

Gökhan SOYŞEKERCİ

Danışman
Prof. Dr. Kamil İŞERİ

2023

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Üstsöylem Belirleyicilerinin Farklı Metin Türlerinde Görünümleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara, etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14/12/2023

Gökhan SOYŞEKERCİ

ÖZET

Doktora Tezi

Üstsöylem Belirleyicilerinin Farklı Metin Türlerinde Görünümleri

Gökhan SOYŞEKERCİ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Genel Dilbilim Anabilim Dalı

Genel Dilbilim Programı

Bireyler, dil yapılarını ve metin türü özelliklerini kavrayarak eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirmekte ve iletilerini daha etkin bir biçimde sunabilmektedir. Yazar, metnini oluştururken okuyucularını düşünerek yazma sürecini gerçekleştirir. Bu nedenle, metninde kendi görüşünü yansıtan dilsel araçlar kullanır. Bu durum, üstsöylem olarak adlandırılır. Üstsöylem, metnin yalnızca dilbilimsel özelliklerini değil, aynı zamanda sosyal bağlamını ve işlevini de yansıtan bir dil özellikleri bütünüdür. Bu özellikler, metnin hangi türde sınıflandırılacağına ilişkin ipuçlarını sunmaktadır. Üstsöylem modeli, metnin metinsel özelliklerine ve yazar-okuyucu arasındaki etkileşime odaklanmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Hyland tarafından geliştirilen üstsöylem modeline dayanarak üstsöylem belirleyicilerinin farklı metin türlerindeki görünümünü ortaya çıkarmaktır. Çalışmada; öykü, deneme ve araştırma makalesi olmak üzere üç metin türü ve 295 metin çözümlenmiştir.

Elde edilen veriler sonucunda, her metin türünün kendine özgü bir üstsöylem belirleyici görünümü sergilediği ortaya çıkmıştır. Araştırma makalelerinde nesnel verileri sunmanın yanı sıra öznel görüşlere de yer veren bir bilgi paylaşımı, öykü metinlerindeki kurgusal yapı ve kendine gönderimler, deneme türü metinlerdeki yazarın okuyucuya doğrudan seslenerek gönderimde bulunma eğilimi, üstsöylem belirleyicilerinin türe özgü kullanımına yönelik örnekleri olarak metin türü ayrımlarının yapılabilmesine olanak tanımaktadır.

Anahtar sözcükler: Üstsöylem, makale, öykü, deneme, metin türü

ABSTRACT
Doctoral Thesis
Doctor of Philosophy (PhD)
The Appearances of Metadiscourse Markers in Different Text Types
Gökhan SOYŞEKERCİ

Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of General Linguistics
General Linguistics Program

By grasping language patterns and text styles, people enhance their critical thinking and convey their messages more clearly. The writer creates their text with the readers in mind, using linguistic devices that show their own view. This approach is called as metadiscourse. Metadiscourse comprises linguistic features that not only reflect the inherent characteristics of the text but also its social context and function. These features provide clues about how the text should be classified. The metadiscourse model focuses on the textual features of the text and the interaction between the writer and the reader.

This research aims to reveal the appearance of metadiscourse determinants in different text types, based on the Metadiscourse Model developed by Hyland. In the study, three text types, including short stories, essays, and research articles, and 295 texts were analyzed.

As a result of analyzing the data, it was revealed that each text type exhibits a unique metadiscourse-determining appearance. Research articles often include information sharing that encompasses subjective opinions and objective data. In contrast, story texts typically feature a fictional structure and self-references, while essay-type texts often display the author's tendency to directly address the reader. These characteristics allow for distinctions between text types and serve as examples of genre-specific uses of metadiscourse markers.

Keywords: Metadiscourse, article, story, essay, text type

ÜSTSÖYLEM BELİRLEYİCİLERİNİN FARKLI METİN TÜRLERİNDE GÖRÜNÜMLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

METİN VE METİN TÜRÜ SINIFLAMALARI

1.1. METİN KAVRAMI	6
1.2. METİN TÜRÜ	14
1.2.1. Metin Türü, Metin Tipi ve Kesit	17
1.2.2. Metin Türü ve Söylem Topluluğu	18
1.3. METİN TÜRÜ SINIFLAMALARI	19
1.3.1. Araştırma Makalesi	22
1.3.2. Öykü	23
1.3.3. Deneme	24

İKİNCİ BÖLÜM

ÜSTSÖYLEM

2.1. ÜSTSÖYLEMİN TANIMI	27
2.2. ÜSTSÖYLEM SINIFLANDIRMALARI	31
2.2.1. Üstsöylem Sınıflandırmaları: Dar Yaklaşımlar ve Geniş Yaklaşımlar	36
2.2.1.1. Dar Yaklaşımlar	36

2.2.1.1.1. Mauranen'in (1993) Üstsöylem Sınıflandırması	37
2.2.1.1.2. Valero-Garces'in (1996) Üstsöylem Sınıflandırması	37
2.2.1.1.3. Bunton'ın (1999) Üstsöylem Sınıflandırması	38
2.2.1.1.4. Dahl'ın (2004) Üstsöylem Sınıflandırması	38
2.2.1.2. Geniş Yaklaşımlar	43
2.2.1.2.1. Meyer'in (1975) Üstsöylem Sınıflandırması	44
2.2.1.2.2. Williams'ın (1981) Üstsöylem Sınıflandırması	45
2.2.1.2.3. Williams'ın (1982) Üstsöylem Sınıflandırması	46
2.2.1.2.4. Crismore'un (1983) Üstsöylem Sınıflandırması	47
2.2.1.2.5. Vande Kopple'in (1985) Üstsöylem Sınıflandırması	48
2.2.1.2.6. Crismore, Markkanen ve Steffensen'in (1993) Sınıflandırması	50
2.2.1.2.7. Vande Kopple'in (1997) Üstsöylem Sınıflandırması	52
2.2.1.2.8. Hyland'ın (1998) Üstsöylem Sınıflandırması	53
2.2.1.2.9. Dafouz-Milne'nin (2008) Üstsöylem Sınıflandırması	54
2.2.1.2.10. Vande Kopple'in (2012) Üstsöylem Sınıflandırması	56
2.2.2. Hyland'ın (2005) Üstsöylem Modeli	61
2.2.2.1. Üstsöylemin Bilgi Odaklı Etkileşimli Boyutu	66
2.2.2.1.1. Bağlayıcılar	66
2.2.2.1.2. Çerçeve Belirleyicileri	68
2.2.2.1.3. Metiniçi Belirleyiciler	68
2.2.2.1.4. Tanıtlayıcılar	69
2.2.2.1.5. Açımlayıcılar	70
2.2.2.2. Üstsöylemin Alıcı Odaklı Etkileşimli Boyutu	70
2.2.2.2.1. Kaçınmalar	71
2.2.2.2.2. Güçlendiriciler	72
2.2.2.2.3. Tutum Belirleyicileri	73
2.2.2.2.4. Kendine Gönderim Belirleyicileri	73
2.2.2.2.5. Katılım Belirleyicileri	75
2.3. ÜSTSÖYLEM KULLANIMLARI	77
2.3.1. Üstsöylem ve Tür	78
2.3.2. Üstsöylem ve Kesit Farkındalığı	80

2.3.3. Üstsöylem ve Kültürel Gelenekler	81
2.3.4. Üstsöylem ve Söylem Topluluğu	82
2.4. TÜRKÇE ALANYAZINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÜSTSÖYLEM ÇALIŞMALARI	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ	92
3.2. VERİLERİN TOPLANMASI VE VERİTABANI	92
3.3. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ	97

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. ARAŞTIRMA MAKALELERİNDE ÜSTSÖYLEM BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	99
4.1.1. Araştırma Makalelerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular	101
4.1.2. Araştırma Makalelerinde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular	118
4.2. ÖYKÜ TÜRÜ METİNLERDE ÜSTSÖYLEM BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	135
4.2.1. Öykü Metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular	138
4.2.2. Öykü Metinlerinde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular	144
4.3. DENEME TÜRÜ METİNLERDE ÜSTSÖYLEM BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	157
4.3.1. Deneme Metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular	159

4.3.2. Deneme Metinlerinde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular	165
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	180
KAYNAKÇA	200

KISALTMALAR

BİO	Biyoloji
DEN	Deneme
DİL	Uygulamalı Dilbilim
ELK	Elektrik-Elektronik Mühendisliği
FEL	Felsefe
FİZ	Fizik
MAK	Makine Mühendisliği
ÖYK	Öykü
SOS	Sosyoloji
Bel.	Belirleyici

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dilbilimsel Söylem	s. 12
Tablo 2: Üstsöylem Tanımlama İlkeleri	s. 34
Tablo 3: Çalışma kapsamında incelenen üstsöylem sınıflandırmaları	s. 35
Tablo 4: Mauranen'in (1993) Üstsöylem Sınıflandırması	s. 37
Tablo 5: Valero-Garces'in (1996) Üstsöylem Sınıflandırması	s. 38
Tablo 6: Adel'in (2006) Üstsöylem Sınıflandırması	s. 39
Tablo 7: Ädel'in (2010) Üstsöylem Sınıflandırması	s. 41
Tablo 8: Williams'in (1981) Üstsöylem Sınıflandırması	s. 45
Tablo 9: Vande Kopple'in (1985) Üstsöylem Sınıflandırması	s. 48
Tablo 10: Crismore ve diğ.'in (1993) Üstsöylem Sınıflandırması	s. 51
Tablo 11: Vande Kopple'in (1997) Üstsöylem Sınıflandırması	s. 53
Tablo 12: Hyland'in (1998) Üstsöylem Sınıflandırması	s. 54
Tablo 13: Dafouz-Milne'nin (2008) Üstsöylem Sınıflandırması	s. 54
Tablo 14: Vande Kopple'in (2012) Üstsöylem Sınıflandırması	s. 56
Tablo 15: Üstsöylem Sınıflandırmalarının Özeti	s. 64
Tablo 16: İçsel ve Dışsal Bağlayıcılar için Farklı İşlevler	s. 67
Tablo 17: Araştırma Makaleleri Türünde Yer Alan Bilimsel Alanlar	s. 93
Tablo 18: Dergipark'tan Ulaşılan Makale Sayıları	s. 94
Tablo 19: Çalışmada Ulaşılan Metin Sayıları	s. 95
Tablo 20: Çalışmanın Veri Tabanı	s. 96
Tablo 21: Hyland (2005) 'in Üstsöylem Sınıflandırması	s. 97
Tablo 22: Araştırma Makalelerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Sıklıkları	s. 99
Tablo 23: Araştırma Makalelerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları	s. 101
Tablo 24: Araştırma Makalelerinde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları	s. 118
Tablo 25: Öykü Türü Metinlerde Üstsöylem Belirleyicilerinin Sıklıkları	s. 136
Tablo 26: Öykü Türü Metinlerde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları	s. 138

Tablo 27: Öykü Türü Metinlerde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları	s. 144
Tablo 28: Deneme Türü Metinlerde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Sıklıkları	s. 157
Tablo 29: Deneme Türü Metinlerde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları	s. 159
Tablo 30: Deneme Türü Metinlerde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları	s. 165
Tablo 31: Farklı Metin Türlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları	s. 173

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Yazma Öğretiminde Süreç Türü Yaklaşımı	s. 63
Şekil 2: Bilimsel Metinlerde Birinci Çoğul Kişi	s. 75
Şekil 3: Araştırma Makalelerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Görünümleri	s. 100
Şekil 4: Araştırma Makalelerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Dağılımları	s. 100
Şekil 5: Öykü metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Görünümleri	s. 136
Şekil 6: Öykü Metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Dağılımları	s. 137
Şekil 7: Deneme Metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Görünümleri	s. 158
Şekil 8: Deneme Metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Dağılımları	s. 158
Şekil 9: Çalışma Kapsamında İncelenen Derlemde Yer Alan Üstsöylem Belirleyicilerinin Dağılımı	s. 172
Şekil 10: Farklı Metin Türlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Dağılımları	s. 175
Şekil 11: Farklı Metin Türlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Alanlara Göre Dağılımları	s. 176
Şekil 12: Farklı Metin Türlerinde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Alanlara Göre Dağılımları	s. 178

GİRİŞ

Dilbilim çalışmalarının günümüzdeki eğilimleri farklı yönlerde ilerlese de dile ilişkin bilginin kullanımı farklı bakış açısıyla incelenen bir dilsel yapının ortak noktasını oluşturmaktadır. Gerek küçük ölçekli gerekse büyük ölçekli çalışma olsun hedef kitlesinin beklentileri doğrultusunda çalışmaların yapılandırılması söz konusudur.

Söylem topluluklarının beklentileri doğrultusunda ortaya çıkan metin türü ayırımında dil kullanımının önemi noktasında üstsöylem kullanımı belirleyici bir niteliğe sahiptir. Hyland'a (2005: 13-14) göre üstsöylem, etkileşimin gerçekleşmesinde üreticiyi ve alıcıyı buluşturan metnin; söyleme, metin düzenlemesine ve yazarın tutumlarına dönük yapılanmaların sunulduğu düzlem olarak tanımlanmaktadır. Üstsöylemin önemli bir yönü bağlam bağımlılığı, belirli özellikler çerçevesinde kullanan bireylerin ölçünleri ve beklentileri arasındaki yakın ilişkidir. Bağlam bağımlılık durumu özellikle üstsöylemin farklı türlere dağıtılmasında, yazarların dilin kullanıldığı bağlama göre yanıt vermesinde ve bunları yapılandırmasında belirgin olmaktadır. Üstsöylem, yazarların toplumsal amaçlarını yansıtmaması nedeniyle yalnızca bir dizi dil ögesinden oluşmamakta, farklı türler çerçevesinde biçimlenerek toplumsal bir eyleme dönüşmektedir. Bu yönüyle üstsöylem kullanımı kitleye, amacına ve toplumsal bağlamın diğer yönlerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Hyland, 2005: 87).

Üstsöylemin yukarıda sözü edilen özelliği ile türler arasındaki benzerlikler ve/veya farklılıklar da ortaya çıkarılabilmektedir. Tür olarak adlandırılan kavram, bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle etkileşime girmek için kullandıkları belirli bağlamlarla ilişkili, gelenekselleştirilmiş biçimler ya da hareketler (Swales, 1990) olduğuna göre metnin üreticisi ile alıcısı arasındaki etkileşimin kurulabilmesi de ancak üstsöylem belirleyicilerinin kullanılması ile gerçekleşebilmektedir. Bir metnin kendi içinde birçok değişkenle ele alınan türlerden birine ait olabilmesi, belirli dilsel ve sözbilimsel yapıları barındırması ile olasıdır. Okuyucunun bir metni anlamlandırmasında türe ait özelliklerin etkisinin yanı sıra üstsöylem belirleyicilerinin etkisi de yadsınamaz (Hyland, 2005: 88-89).

Üstsöylem; yazarın sürece katılan okurların bilincinde olduğu, okurların olası bilgisini, ilgilendiği konuları, beklentilerini karşılamak için kullandığı yolları belirten bilgi odaklı etkileşimli (*interactive*) ve yazarın duruşunu ve alıcıyı söylem katılımcısı olarak metne yönelik katılımını yansıtan alıcı odaklı etkileşimli (*interactional*) olmak üzere iki ana altulama ayrılarak (Hyland, 2005: 49) metinde kendini gerçekleştirmektedir.

Üstsöylemin bir diğer özelliği de bir türe özgü olmayıp türlere özgü olmasıdır; bu nedenle üstsöylem belirleyicileri farklı metin türleri üzerinde çalışılabilmekte ve her çalışma sonucunda elde edilen sonuçlar kavramın ilerlemesine olanak sağlamaktadır (Hyland, 2005: 5). Bu bağlamda çalışmada üstsöylem belirleyicilerinin farklı metin türlerindeki görünümünün neler olduğu, türe özgü farklılıkların olup olmadığı ve metin türü ile üstsöylem belirleyicileri arasındaki ilişkinin betimlenmesi ele alınmakta ve çalışmada üstsöylem belirleyicilerinin saptanıp, çözümlenmesinde Hyland'ın (2005) üstsöylem modelinden yararlanılmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda, çalışmanın birinci bölümünde, metin ve metin türü sınıflamaları başlığı altında metin kavramı, metin türü sınıflandırmalarının yanı sıra, araştırma makaleleri, deneme ve öykü türleri ele alınmaktadır.

İkinci bölümde, üstsöylem genel başlığı altında üstsöylem, kuramsal geçmiş, alanyazında yaygın bir biçimde kabul gören üstsöylem modelleri açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde, araştırma modeli, veri tabanı ve verilerin çözümlenmesi ile ilgili başlıklara yer verilmektedir. Veri tabanını oluşturan metin türlerinin belirlenmesinde temel alınan ölçütlere, verilerin elde edilme sürecinde kullanılan yöntemlere ve verilerin çözümlenmesinde yararlanılan yöntemlere yer verilmektedir.

Dördüncü bölümde ise araştırma soruları çerçevesinde araştırma makalesi, deneme ve öykü metinleri olmak üzere her bir metin türünde rastlanan üstsöylem belirleyicilerinin hangi ulamda ve ne sıklıkta yer aldıkları, türler arası benzerlik ve farklılıklara yönelik bulgular örnekler ile yer verilmekte ve ulaşılan sonuçlar tartışılmaktadır.

a. Çalışmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Çalışmanın amacı, Türkçe yazılmış farklı metin türlerinde yer alan üstsöylem belirleyicilerinin kullanımları arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkararak türe özgü üstsöylemsel özelliklerinin nasıl bir görünüm sergilediğini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

1. Araştırma makalelerinde Üstsöylem Belirleyicilerinin görünümü nasıldır?
 - 1.1. Bilgi odaklı üstsöylem belirleyicileri nasıl bir görünüm sunmaktadır?
 - 1.2. Alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri nasıl bir görünüm sunmaktadır?
2. Öykü türü metinlerde Üstsöylem Belirleyicilerinin görünümleri nasıldır?
 - 2.1. Bilgi odaklı üstsöylem belirleyicileri nasıl bir görünüm sunmaktadır?
 - 2.2. Alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri nasıl bir görünüm sunmaktadır?
3. Deneme türü metinlerde Üstsöylem Belirleyicilerinin görünümleri nasıldır?
 - 3.1. Bilgi odaklı üstsöylem belirleyicileri nasıl bir görünüm sunmaktadır?
 - 3.2. Alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri nasıl bir görünüm sunmaktadır?
4. Araştırma makalesi, öykü ve deneme metinlerinde Üstsöylem Belirleyicilerinin kullanımı türe özgü farklılıklar göstermekte midir?

b. Çalışmanın Önemi

Dilbilim alanındaki çalışmalar incelendiğinde iki paradigmanın çalışmaların temelini oluşturduğu görülür: *Biçimsel*, *işlevsel*. İşlevsel paradigma çerçevesinde ele alınan üstsöylem ile ilgili yapılan Türkçe çalışmalar genellikle akademik metinler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Güçlü, 2022; Yalavaç, 2021; Ötügen ve diğ., 2020; Kirişçi, 2020; Önel, 2020; Tarcın, 2019; Şen, 2019; Yuvayapan, 2019; Köroğlu, 2019; Dağ-Tarcın, 2017; Bayyurt ve Akbaş, 2014; Çapar, 2014; Akbaş, 2013; Algı, 2012; Akbaş, 2012; Bayyurt, 2010; Doyuran, 2009; Can, 2006; Fidan, 2002; Uzun, 2002; Zeyrek, 2002).

Söz edilen çalışmalarda ortaya çıkarılan üstsöylem görünümüne yönelik sonuçlar, modelin akademik metin dışındaki türlerde sıklıkla sınanmadığını ve

dolayısıyla, Türkçede farklı metin türlerinin üstsöylemsel niteliklerinin tam olarak denenmediğini göstermektedir.

Üstsöylem metin türlerini ayırt etmede “kritik bir rol” oynamaktadır (Hyland, 2005: 13-14). Ancak, Türkçe de olmak üzere dünya dillerinin çoğunda, üstsöylem bağlamında metin türlerine yönelik çok sayıda çalışmaya rastlanamamaktadır. Bu çalışma, Türkçe yazılmış farklı metin türlerinde üstsöylemin nasıl işlev gördüğünü inceleyerek, alanyazındaki söz konusu çalışmalara katkı sunma amacı taşımaktadır. Çalışmada, metinlerarası ve metinlerüstü bağlamda dilin nasıl kullanıldığını farklı bir biçimde sergilemeyi; üstsöylemin, anlamın yapılandırılması ve yorumlanmasında nasıl belirleyici bir rol oynadığını betimlemeyi ve metin türlerinin sınıflandırılması için farklı bir bakış açısı sunarak Türk dilbilimi ve genel çerçevede dilbilim çalışmalarına katkıda bulunması açısından önem taşımaktadır.

Bu noktadan hareketle bu çalışma, konuyla ilgili ulaşılabilecek sonuçların Türkçe yazılmış metinlerde de sınanması ile Hyland (2005)’ın oluşturduğu *kişilerarası üstsöylem belirleyicileri* modeline olası kuramsal bir katkının yanında Türkçe yazılmış farklı türde metinlerin üstsöylem açısından görünümelerini ortaya koyması; tür sınıflamalarına da bir katkıyı öngörmektedir. Dolayısıyla, bu çalışma, Türkçede var olan diğer metin türlerinde kullanılan üstsöylem belirleyicilerinin daha kapsamlı araştırılmasında ve tür sınıflamalarının tek bir çatı altında toplanmasına yönelik bir adım olarak değerlendirilebilmesi açısından önem taşımaktadır.

c. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın veri tabanı ile ilgili bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu çalışma, 2019-2021 yılları arasında Dergipark'ta yayımlanan Türkçe araştırma makalelerini ve öykü ve deneme metinlerini içeren bir veri tabanı üzerine kuruludur. Makaleler, fizik, biyoloji, makine mühendisliği, elektrik-elektronik mühendisliği, felsefe, sosyoloji, pazarlama ve uygulamalı dilbilim alanları olmak üzere toplam 8 farklı alandaki dergiler seçilmiştir. Bu dergilerin en az 5 yıl yayın yapması ve kurumsal bir yayın organı olması ölçütleri göz önünde bulundurulmuştur. Veriler, 2019-2021 yılları ile sınırlandırılmış, belirli süreli yayınlardan seçilen öykü ve deneme metinleri de veri tabanında yer almaktadır. Ulaşılabilirlik ilkesi gereği deneme metinlerinde “Kitap-lık

Dergisi” ve “Türk Dili Dergisi”; öykü metinlerinde ise “Hece Öykü Dergisi” ve “Kitap-lık Dergisi” kaynak olarak kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

METİN VE METİN TÜRÜ SINIFLAMALARI

Bu bölümde, bir metnin yazıldığı toplumsal ve kültürel bağlamın anlaşılmasına olanak tanıyan bir kavram olan söylem topluluğu, söylem topluluğunun normlarına ve değerlerine uygun bir biçimde üretilen metin kavramı başta olmak üzere farklı bakış açısıyla oluşturulan metinlerin tür olarak sınıflandırılması incelenmiştir. Bu başlık altında bilimsel araştırmaların sonuçlarını, yöntemlerini ve bulgularını aktarmak için kullanılan araştırma makaleleri ile kurguya dayalı metin türlerinde yer alan öykü ve düşünceleri tartışmak, açıklamak ya da savunmak için tercih edilen deneme metinleri kavramsal özellikleriyle tartışılmıştır.

1.1. METİN KAVRAMI

“Metin” kavramının tanımı incelendiğinde, “yazılan ya da basılan herhangi bir şeyin ifadelendirilmesi; sözcüklerin sırayla oluşturduğu yapı, “her sözcük ve tümcenin özgün yazılış biçimi” (Simpson & Weiner, 2009:902) betimlemeleri ile karşılaşılmaktadır. Bu anlamlar “metin” sözcüğünün kavramsal köküyle de ilgilidir. Metin, Latince “yapı”, “doku” anlamına gelen “textus” sözcüğünden gelmektedir ve “dokumak” anlamına gelen “texere” eyleminden türetilmiştir (Heinemann ve Viehweger, 2004:3-4). Metin genellikle “sözlü veya yazılı dilin sürekli bir parçası, özellikle de başlangıcı ve sonu tanınabilir bir parça” biçiminde alanyazında tanımlanmaktadır (Trask, 1999: 208).

Alanyazında metnin tanımı tümceye dayanmaktadır, ancak birçok farklı çalışma alanına ortak bir konu olması nedeniyle metnin tanımı alanlararası olacak biçimde genişletilmektedir. Metnin tanımı odak konusu olduğu alana göre değişiklikler de göstermektedir ve genel çerçevede “anlam çıkardığımız bir şey” olarak tanımlanmaktadır (McKee, 2003: 4). Başka ifadeyle, edebiyat akademisyenleri için metin bir edebiyat eseridir; tarihçiler için metin tarihi bir belgedir, müzikologlara göre ise “metin, bir müzik parçasının sözleridir” (Tison, 1995: 432). Bu durum metin kavramının alana göre farklı tanımlandığını göstermektedir.

Dilbilim alanında metin kavramının incelenmesi, öncelikle kavramı oluşturan tümce dizilerini ve diziler arasındaki ilişkileri, ardından da bağlam (İng. context) ve bağlayıcı (İng. connective) işlevlerinin betimlenmesi ile gerçekleşmektedir. Bu olgular metindilbilimin gelişmesini olanaklı kılan ve “metin dilbilgisi” gibi diğer alt alanların da ortaya çıkmasını sağlayan ana unsurlardır (Ali, 2013: 49).

Metnin incelenmesine yönelik birçok çalışmaya rastlanılabilmektedir. Bu çalışmalardan ilki metni dilsel bir dizge olarak ele alan Hjelmslev (1943) tarafından gerçekleştirilmiştir. Metin kavramını, “sesletimin gerçek ya da olası tüm biçimlerine dönüşmüş hali” olarak tanımlamaktadır (Wawrzyniak, 2003: 53). Bu görüş, metni oldukça geniş ve kapsayıcı bir bakış açısı ile ele almaktadır; bu tanıma göre, belirli bir anlam ve iletişim amacı taşıdıkları için herhangi bir konuşma, bir şarkı, bir resim, bir film ya da bir işaret dili edimi de bir metin olarak kabul edilmelidir. Metin, iletişimde bulunan ve anlam üreten her türlü sembolik ifade biçimlerini kapsamalıdır.

Harris (1951), dilbilimde daha çok yalnızca tümceler üzerinden yapılan çözümlemelerin ötesine geçerek dilin kullanımının ve anlamının anlaşılabilmesi için daha geniş bir çerçeve sağlayan “söylem çözümlemesi” kavramını ortaya atmıştır. Söylem çözümlemesi, metni bir kavramsal olgu olarak incelememekte; bunun yerine, söylemi, tümce ya da tümceye eşdeğer bir değer olarak kabul etmektedir. Harris (1963: 378), söylemi belirli bir dil içinde kullanılan “çeşitli sözce yapılarının bir listesi” olarak tanımlamıştır. Tanıma göre, söylem çözümlemesi, dilin kullanıldığı bağlamı, farklı söylem yapılarını ve bu yapıların nasıl bir araya geldiğini, anlamların nasıl üretildiğini ve iletişimin nasıl kurulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Harris’in (1951, 1963) söylem çözümlemesi üzerine gerçekleştirdiği çalışmalar, dilbilimde anlamın ve dilin kullanımının daha kapsamlı bir biçimde incelenmesine olanak tanımıştır. Harris'in (1951) söylem çözümlemesi genel olarak metindilbiliminde önemli bir adım olarak kabul edilse de yapısalcılığın ötesine geçemediği alanyazında düşünülmektedir (Ali, 2013: 50). Harris'in (1951) savı, dilsel yapıların (sözlü ya da yazılı) incelenmesine yönelik biçimsel bir yaklaşım özelliği taşımaktadır. Dilsel iletişimin doğasında yer alan “tümceden metne” doğru bir geçiş vurgulanmamaktadır. Bu bakış açısı çerçevesinde uygulama, ilgili birimler arasındaki farklılıkları ve bağlam içindeki anlamlarını (ve anlam olasılıklarını) değerlendirmeden söylemin birimlere bölünmesi ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla

dağıtımsal olarak kabul edilen bu yöntem, yalnızca dilbilgisi kuralları çerçevesinde oluşturulmuş tümceler için geçerlilik taşımaktadır. Açıklamak gerekirse, dilin dilbilgisel yapısı, tümce düzeyinde incelenebilmektedir ve anlamı ortaya konulabilmektedir. Ancak, bir tümceden daha büyük (metin düzeyinde) düzeylerde, dilin kullanımı, biçem, ton, bağlam gibi unsurlarla daha karmaşık bir duruma gelmekte ve yaklaşımın metin çözümlemesinde sınırlı kaldığı gözlemlenmektedir. Bu duruma ek olarak Harris'in (1951) yaklaşımı, metnin içerdiği anlam üzerine odaklanmamaktadır; daha çok dilin yapıları ve işleyişi üzerine eğilmektedir.

Öte yandan, van Dijk ve diğ. (1977: 2) bu konuya dikkat çekerek, metnin anlamını vurgulamaktadır. Metni “kavramlar ve önermeler ağı” olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle hem söylemde hem de metinde yer alan anlam, farklı kavram ve önermelerin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır (Kintsch, 1988; 1998). Anlambilimsel çalışmalara da odaklanan Van Dijk (1977: 2) bir tümceden daha büyük olan bir birimi, yani metni tartışmakta ve “hem biçim-sözdizimsel hem de anlambilimsel düzeylerinde olası en büyük açıklama birimi” olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla tümceden çok söylem üzerine yoğunlaşmaktadır. Bir başka ifadeyle, metin, “dilini hem yapısal hem de anlamsal yönlerini en bütünsel biçimde içeren kavramdır” (1997: 2).

Van Dijk söylemi metnin kendisini de kapsayacak bir biçimde ele almaktadır ve söylemi üç ana ulama ayırmaktadır. “a) dil kullanımı, b) inançların iletişimi (bilgi) ve c) sosyal durumlardaki etkileşim. (1997: 2)” Dolayısıyla, bu görüşe göre söylem, özel bağlam koşullarındaki “iletişimsel metin” olarak ele alınmakta ve söylemin özelliklerinin metindilbilim araştırmacılarının da dikkatini çekmesi nedeniyle “söylem” ile “metin” arasında oldukça önemli bir ilişkinin yer aldığını vurgulamaktadır (van Dijk, 1977: vii).

Öte yandan Harweg (1968) metinde yer alan sınırlı sayıdaki bağlayıcı ögeler üzerine yoğunlaşarak, tümce dönüşümleri ve ögeleri arasındaki “değiştirimler” ile ilgilenmekte ve metin kavramını “kesintisiz bir adıl zincirlemesinden oluşan bir dizi dilsel birim” olarak betimlemektedir (Harweg, 1968).

Metin kavramına ilişkin bu temel bakış açılarının çoğu tümceler ile ilgilidir. Nickel (1968), metnin günlük iletişimdeki dilsel birimlere (neredeyse tümcelere) dayanan bir sonuç olduğunu savunmakta (Brinker, 2001); Isenberg (1971) de benzer

bir görüş ile metin kavramını, tümcenin “tutarlı ve net bir sonucu” olarak betimlemektedir. Van Dijk (1977) tümce dizilerini “anlamsal makro yapılar” (van Dijk, 1977: 6; Zienkowski, Östman ve Verschueren, 2011) ve metin açısından inceleyerek metni hem yapısal hem de anlamsal bir dizge olarak tanımlamaktadır.

Barthes ve Duisit (1975: 157), metnin yalnızca üretim süreci içerisinde deneyimlendiğini ve her metnin sürekli olarak “burada” ve “şimdi” yazıldığını ileri sürmektedir. Bu nedenle metin, kurallara meydan okumaktadır (al-Mubarak, 2005: 858). Bu görüşe göre, metnin sınırları biçimsel ve anlamsal özelliklerin olabildiğince genişletilmiş bir durumu olarak çizilmelidir çünkü metnin biçimi, “kontrol edilemeyen dilsel-anlamsal varlıkların yer aldığı bir dünya” olarak varsayılmaktadır. Başka bir ifadeyle metin, dilin tüm özelliklerini, anlamını ve yapısal öğelerini kapsamakta ve bu öğeler metinde geniş bir biçimde temsil edilmekte ve belirli bir kontrol ya da sınır olmaksızın, anlamın çok geniş ve kapsamlı bir yelpazesini barındırmaktadır. Metin, içerdiği dilsel ve anlamsal öğelerle, dilin tüm zenginliğini, çeşitliliğini ve karmaşıklığını içermektedir ve bu öğeler metin üzerinden incelenebilmektedir. Kısaca, bu görüş metni, dilin ve anlamın geniş ve sınırsız bir dünyası olarak görmekte ve bu biçimde çözümlemeyi önermektedir.

Metnin bu sınırsız dünyasının tartışılması, bazı unsurların işlevlerine odaklanılması ile genişletilmektedir (Ali, 2013: 52). Bir metin oluşturulurken ya da çözümlenirken, tutarlılık, bağlam ve metinlerarasılık gibi unsurlar metnin anlamını, yapısını ve değerlendirilmesini etkileyen temel bileşenler olarak kabul edilmektedir. Halliday ve Hasan (1976) bu bileşenleri gönderim (İng. reference) veya bağlaç (İng. conjunction) olarak tanımlamaktadır ve metni dilsel bir biçimden daha büyük bir olgu olarak kabul etmektedirler. Onlara göre metin kavramı “yalnızca bir dizi tümceden ibaret değildir”, başka bir deyişle metin “basit bir dilbilgisel birim” değildir (Halliday ve Hasan, 1976: 293-294). Açıklamak gerekirse, metinde yer alan toplumsal bağlamın da önem taşıdığı ve metinlerin belirli bir bakış açısının çağrıştırdığı dilsel yaratımlar oldukları savunulmaktadır (Bīrī, 2004:105). Kristeva (1982: 11) ise, metnin gerçeklik ile geçmişin birleştiği özel bir alan olduğunu öne sürmekte ve dolayısıyla metnin oluşumunda hem bağlam hem de metinlerarasılık değerinin birleştiğinin altını çizmektedir.

Alanyazında iletişim, işlev ve anlam alanlarındaki gelişmeler ışığında, metin ve metin oluşturulmasında kullanılan düzenekler ile bu metinlerin çeşitli biçimleri üzerine odaklanan ve görece yeni bir yaklaşım olarak kabul edilen göstergebilim dilsel bileşenlerin anlaşılabilmesi adına alanyazında önemli bir alan kazanmıştır. Metnin sözlü ya da yazılı biçiminin işlevi ile dilsel ve iletişimsel işlevleri de keşfedilmelidir; böylelikle metin, anlatılan ya da yazılı bir dil dizisi ve iletişimsel bir birim durumuna dönüşmektedir (Ayyasi, 2004:120). Metnin iletişimsel süreci, Jacobson (1987) tarafından incelenmiştir. İletişimsel sürecin çözümlenmesi bir dizi ilişkinin oluşumuyla ilgilidir. Söz konusu bu ilişkiler, metni “iletişimsel süreçler içerisinde etkinliklerini yürüten bir birim” olarak oluşturmaktadır (Heinemann ve Viehweger, 2004:5). Başka bir ifade ile, iletişimsel süreçlerin çözümlenmesi, metni oluşturan çeşitli ilişkilerin ve etkileşimlerin incelenmesini içermektedir. Metin, bu iletişimsel süreçlerde ve ilişkilerde ortaya çıkan, anlamı ve yapısı bu süreçler tarafından şekillenen bir birim olarak değerlendirilmektedir. İletişimsel sürece olan bu odaklanma, dilbilim, medya, sosyoloji gibi farklı alanlarda giderek yaygınlaşmaktadır. Metnin ve iletişimin arasındaki ilişkinin, metnin parçalarını anlamak ve bir araya getirilebilmesi adına göstergebilimsel bakış açısı oldukça önem taşımaktadır; bu bağıntı, metnin özelliklerini çözümlemek ve anlamak için anahtar bir rol oynamaktadır (Ali, 2013: 52).

Göstergebilim, metni, belirli bir gönderici tarafından, iletilerin gönderildiği alıcıya sunulan bir dizi dilsel ileti olarak değerlendirmektedir. İletileri aldıktan sonra alıcı, metnin bileşenlerini ve onlara ilişkin görüşünü sınavarak metnin oluşturulmasına ortak olmaktadır. İletişim kuramındaki bu görüş, kuramın tüm öğelerini metnin dilsel ortamında birleştirerek, metni “karmaşık bir iletişim bileşeni” olarak tanımlayan yeni bir çalışma alanı oluşturduğunu belirtmektedir. Bir başka deyişle, metin içinde birçok iletişim unsuru barındıran daha geniş ve karmaşık bir yapı olarak ele alınmaktadır. Alanyazında bu durumun ilk altını çizen Schmidt (1973) metin kavramını, “nesnel olarak etkili bir bağlantı işlevine sahip iletişimsel bir eylem” olarak tanımlamakta ve “bir iletişim eyleminin dilsel bileşeni” (Schmidt, 1973: 150) olarak incelemektedir. Brinker (2001: 15) da metni “bir iletişim eyleminin dilsel bir parçası” olarak görmektedir. De Beaugrande ve Dressler ise (1997: 10), metni incelerken metin ile iletişim kuramı arasındaki ilişkinin etkinleştirilmesini ve

metni dilsel, bilişsel ve toplumsal eylemlerin birleştiği iletişimsel bir olay olarak görmenin önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Alanyazındaki tüm bu tanımlara göre metin, birbiriyle ilişkili içeriğe sahip birden fazla tümce içeren “ilgili içeriğe sahip tümcelerin bir sonucu” (Gansel ve Jürgens, 2007:13) ve tutarlı bir dilbilimsel desen oluşturan ifade türüdür. Açıklamak gerekirse, metin sadece yalnızca tümceler ya da onların biçimsel yapıları ile değil, aynı zamanda ilgili içeriğin anlamlı ve tutarlı bir biçimde bir araya getirilmesi ile belirginlik kazanmaktadır.

“Metin” ile “söylem” arasında özel bir ilişki bulunmaktadır. Her ikisi de seslerden, biçimbirimlerden, sözcüklerden, ifadelerden ve tümcelerden oluşur (Gussmann, 2002:1), ancak her kavram kendine özgün özelliklerini korumaktadır. “Metin” ve “söylem” terimlerinin tanımına yönelik alanyazında gerçekleştirilen tartışmalar genellikle üç odak üzerinde yoğunlaşmaktadır.

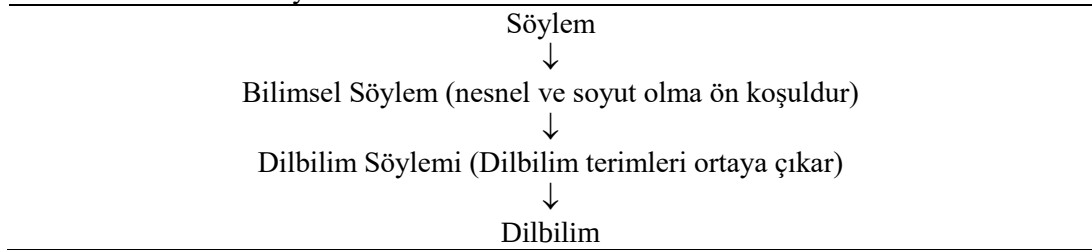
Bunlardan ilki, tanımların ortak kullanımıdır. Bazı durumlarda metin kavramı söylem kavramının yerine kullanılmakta ve bu durumun karşınının da geçerli olduğu görülebilmektedir (Tannen, 1982). İkincisi söylem, tanımsal olarak söze ya da sesletime yapılan bir vurguyu içermektedir, ancak metin ise “daha karmaşık kabul edilen yazma eylemi üzerinde yoğunlaşmaktadır” (Halliday, 2002: 331). Son olarak metin; tutarlılık ve bağdaşıklık gibi “metinsellik ölçütlerine” gereksinim duymaktadır (Reinhart, 1980:167), oysa söylem iletişimsel öğelerle ilgilidir ve söylemsel amaç tüm katılımcılar tarafından paylaşıldığında tutarlı bir hale gelebilmektedir (Grosz ve Sidner, 1986: 202).

İki terim arasındaki farklar bağlam kavramıyla da ilgilidir. Metnin bağlamsız söylem anlamına geldiğini, “söylemin ise bağlamı olan metin” olduğunu düşünen araştırmacılar da bulunmaktadır (Tanskanen, 2006:3). “Söylem, dilin tanınabilir sosyal bağlam(lar)da kullanılmasıdır” (Young ve Harrison, 2004:16), ancak metin çok sayıda yoruma açık bir durumdur (Ali, 2013: 62). Ayrıca, söylem kavramsal açıdan toplumsal davranışlar ile de bağıntılı olduğundan, “diğer toplumsal uygulamaların mekanik bir yeniden üretimi” olarak kuramsallaştırılmaktadır (Jørgensen ve Phillips, 2002:19). Diğer araştırmacılar ise söylemin sınırlarını metnin kendisini de kapsayacak biçimde genişleterek söylemin “birbiriyle ilişkili bir dizi metinden” oluştuğunu savunmaktadır (Phillips ve Lawrence, 2004: 644).

İşeri (2018: 75) de “söylem” ve “metin” arasındaki ilişkileri, yalnızca metin terimini kullananlar, yalnızca söylem terimini kullananlar ve metin ve söylem terimlerini eşanlamlı ya da farklı kavramlar olarak kullananlar olmak üzere betimlemektedir. İşeri’ye (2018: 83) göre, söylem, soyut bir kavram olarak kabul edilirken, metin somut bir olgudur. Söylem, tek bir birim ya da öge olarak ifade edilemez; öte yandan, metin daha belirgin bir yapı ile tek bir birim olarak tanımlanmakta ve ifade edilebilmektedir. Her bir metin, kendi içinde bir söyleme sahip olmak zorundadır ve bu, metni biçimlendiren ve ona anlam katan temel yapıdır. Bu çerçevede, her metnin yalnızca tek bir söylemi vardır; başka ifadeyle her metin özgün bir söylem setiyle biçimlenmektedir. Ancak, bir söylem, birçok metinde kendini gösterebilir ve yeniden ifade edilebilir. Yani, bir söylem, birden çok metinler aracılığıyla görünürlük kazanabilmekte ve farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir.

Metin, söylem bağlamında incelendiğinde, metnin kendisi, fiziksel ortam ve söylem topluluğun beklentileri olmak üzere üç temel bileşeni içermektedir. Bu noktada, dilin üstişlevlerinin de göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır (İşeri, 2018: 84); bir metin, yalnızca ilgili söylemin bireyleri tarafından ya da söylem topluluğu tarafından doğru bir biçimde anlaşılabilir ve yorumlanabilmektedir. Örneğin, dilbilim alanı ele alındığında, aşağıdaki tabloda yer alan durum söz konusu olmaktadır.

Tablo 1: Dilbilimsel Söylem

Kaynak: İşeri, 2018: 84

“Söylem topluluğu” kavramı, toplumdilbilimsel olarak alanyazında “konuşma topluluğu” (İng. speech community) olarak tanımlanan ve öncesinde “yorumlayıcı topluluk” (İng. interpretive community) olarak bilinen kavramdan kaynaklanmaktadır. “Konuşma topluluğu”, aynı dil dizgesine uyum sağlayan, dolayısıyla kendilerini diğerlerinden ayıran bir grup insanı betimlemektedir (Hymes,

1997). Fish (1980), “yorumlayıcı topluluk”un, başta edebi metinler olmak üzere metinleri benzer biçimde okuyan ve yorumlayan insanları bir araya getiren “açık bir ağ” olduğunu ileri sürmektedir. Borg'a (2003) göre ise, konuşma topluluğunun aksine, söylem topluluğuna üyelik bireysel bir tercihe dayanmaktadır. Söylem topluluğunun üyeleri ortak amacın peşinde birbirleriyle etkin bir iletişim içindedirler.

Söylem topluluğu kavramını Swales (1990: 58) “türün ebeveyni” (İng. the parent of genre) olarak tanımlamaktadır, ayrıca üyeler arasında fiziksel yakınlığın önemli olmadığını belirtmekte ve ortak iletişimsel amaçların söylem topluluğu üyeliğini başlatmak için yeterli olduğunu ileri sürmektedir. Ancak, Swales'in (1990) söylem topluluğu tanımı dar, kısıtlayıcı ve dışlayıcı olduğu için alanyazında eleştirilmektedir. Örneğin Barton (2007) söylem topluluğunu “ister bir akademisyen grubu ister gençlik dergilerini okuyan bireyler grubu olsun, ortak metinleri ve uygulamaları olan bir grup insan” olarak tanımlamıştır. Söylem topluluğu birbiriyle örtüşen birçok insan grubuna; bir metnin hedeflediği bireylere, bir metni okuyan bireylere hem okuyarak hem de yazarak bir dizi söylem uygulamasına katılan bireylere gönderimde bulunmaktadır (Hyland, 2009: 35). Swales'in (1990) söylem topluluğu tanımını inceleyen diğer araştırmacılar arasında yer alan Mauranen (1993) de söylem topluluklarının gerçekte esnek bir yapıya sahip olduğunu, değişime eğilim gösterdiğini, dolayısıyla Swales'in (1990) tanımının topluluk üyeliğinin yalnızca bireysel alanlar ile sınırladığını ve akademik veya bilimsel topluluğun bir bütün olarak dışlandığını savunmaktadır. Buna ek olarak Johns (1997), bir söylem topluluğunun üyelerinin ortak çıkarlara sahip olabileceğini ancak ortak hedeflerin olması gerekmeyişi ileri sürmektedir. Ancak tam olarak tanımlanmış ve kesin çerçeveleri belirlenmiş bir yapıya sahip olmadığı, bu konudaki düşünce birliği ve uzlaşım eksikliği nedeniyle, kavramın etrafındaki belirsizliğin alanyazında devam ettiği (Benzaid ve Chaira, 2021: 13) söylenebilmektedir.

Swales (1990: 24-27) çalışmasında, bir söylem topluluğunu tanımlayan altı ilkeyi açıklamaktadır. İlk olarak, topluluk, üzerinde uzlaşmaya varılmış bir dizi ortak toplumsal amaca sahiptir. İkinci olarak, bir söylem topluluğunun üyeleri arasında, birbiriyle karşılıklı etkileşimde bulunabileceği iletişim düzenekleri bulunmaktadır. Üçüncü olarak, bu topluluk, katılımcı düzeneklerini bilgi ve geri bildirim sağlamak amacıyla kullanmaktadır. Dördüncü olarak, bir söylem topluluğu, iletişimsel

amaçlarının ilerletilmesinde bir veya daha fazla türü kullanmaktadır. Beşinci olarak, söylem topluluğu, çeşitli türlere sahip olmanın yanı sıra, bazı özel sözcükleri de edinmiştir, bu da onun kendi dilini ve jargonunu oluşturmuş olması anlamına gelmektedir. Altıncı ve son olarak, bir söylem topluluğu, uygun düzeyde ilgili içerik ve söylem uzmanlığına sahip bir “eşik düzeyi”nde üyeye sahiptir; topluluk belirli bir bilgi düzeyine ve uzmanlığa sahip üyelerden oluşmaktadır.

Sonuç olarak, söylem topluluğu içerisinde oluşan metin türü, belirli bir topluluğun değerleri, iletişim yöntemleri ve normları doğrultusunda kendine özgü bir biçimde evrimleşmektedir. Bir sonraki başlıkta ise metin türü, metin tipi ve kesit (İng. register) kavramlarına odaklanarak, bu terimlerin birbirleriyle olan ilişkilerini ve söylem ve metin kavramındaki yerleri betimlenmektedir.

1.2. METİN TÜRÜ

“Genre” terimi, Fransızcadan ödünçlenerek kullanılmakta ve kökeni, iki farklı anlamı içeren (“tür” ve “şeylerin sınıfı”) Latince “genre” sözcüğüne dayanmaktadır. Yine, Latince kökenli “gener” eylemi “üretmek” anlamına gelmektedir (Bawarshi ve Reiff, 2010). Geleneksel bir bakış açısı ile, İngiliz edebiyatında tür kavramı, çeşitli yapısal ve biçimsel özellikler temel alınarak edebi eserlerin (romanlar, kısa öyküler, denemeler vb.) ulamlara ayrılması için kullanılmıştır. Zamanla, bu kavram, film, tiyatro oyunu ve görsel sanatlar gibi birçok yaratıcı eseri sınıflandırmak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca, son yıllarda, tür terimi, farklı metin türlerini tanımlamak üzere, edebi metinlerin de ötesine geçmiştir (Bruce, 2008).

Tür kavramı, çeşitli alanlardaki araştırmacı tarafından incelenmiş ve akademik okuryazarlık eğitiminin ana unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Son zamanlarda, türle alakalı bakış açıları, türü sadece bir sınıflama yöntemi ve metin türlerini düzenlemenin bir yolu olarak ele alan geleneksel yaklaşımlardan; türlerin temsil ettikleri olguları kültürel olarak tanımlama, biçimlendirme ve hatta üretme yollarını yansıtan toplumsal eylem biçimleri olarak gören daha etkin ve esnek bir yaklaşıma evrilmiştir (Bawarshi ve Reiff, 2010). Başka bir deyişle, geçmişte türler yalnızca metinleri sınıflandırmak ve düzenlemek için kullanılan bir yöntem olarak ele alınmıştır ancak günümüzde bu bakış açısı değişmiş ve türler, temsil ettikleri olguları

kültürel bir çerçevede tanımlama, biçimlendirme ve hatta yeniden yaratma yollarını belirten toplumsal eylem biçimleri olarak görülmeye başlanmıştır.

Tür kavramını, Swales (1990: 58) “üyelerinin belirlenmiş iletişimsel amaçları paylaşması gereken bir iletişimsel olaylar sınıfı” olarak tanımlamaktadır. Söz konusu amaçlar ana söylem topluluğunun üyeleri tarafından tanınmaktadır ve dolayısıyla tür için “mantıksal bir sınır” çizilmektedir. Swales'in (1990) tanımına koşutluk gösterecek biçimde Bhatia (1993: 49), daha ayrıntılı bir açıklama sunmaktadır: “Tür, profesyonel veya akademik çevrenin üyeleri tarafından belirlenen ve karşılıklı olarak anlaşılan bir dizi iletişimsel amaç(lar) ile nitelendirilen, tanınabilir ve düzenli olarak meydana gelen bir iletişimsel olaydır.”

Daha kapsamlı bir biçimde ifade etmek gerekirse tür kavramını Hyland (2008), bir söylem topluluğunun üyelerinin yinelenen durumlarda benzer biçimde gerçekleştirdiği belirli tekrarlanan gelenekler dizisine dayalı bir biçimde metinlerin sınıflandırılması olduğunu belirtmekte ve türün; metinleri, yazarları ve okuyucuları aynı söylem topluluğu içinde bir araya getirmedeki önemini de vurgulamaktadır.

Özellikle sözbilim alanındaki araştırmacılar, türün bir anlam taşıyıcısı olarak algılandığı biçimsel görüşten koparak, toplumsal yönlerini tanıyan ve daha sosyal temelli bir tür kuramı için farklı bir bakış açısı geliştirerek anlam üretmekteki önemine vurgu yapacak biçimde tür kavramına yaklaşmaktadır. Miller (1984), tür çalışmasının sözbilim alanında oldukça önemli olduğunu, çünkü hem sosyal hem de tarihsel yönlerin açıklanmasını sağladığını ve türü sözbilimsel açıdan tanımlarken, metnin biçimsel özelliklerine odaklanmak yerine türün gerçekleştirdiği sosyal eylemlere de dayandırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu bakış açısı ile Bawarshi (2000: 335) türlerin yalnızca metin türlerinin anlaşılmasına ve düzenlenmesine yardımcı olmakla kalmadığını; aynı zamanda toplumsal eylem türlerinin tanımlanmasına ve düzenlenmesine de katkı sağladığını vurgulamaktadır.

Türün tanımlanması, ulamlanması ve kavramsallaştırılması için önemli bir ölçüt olarak değerlendirilen iletişimsel amaç, türleri çözümlemek ve sınıflandırmak isteyen araştırmacılar için önemli bir ilgi alanı haline gelmiştir. Alanyazında, araştırmacılar farklı paradigmaları tercih etmişler, söylemleri çözümlemek, türleri sınıflandırmak, bir metnin başarılı olup olmadığına karar vermek ve genel

değişkenlikleri saptamak amacıyla çalışmalarını farklı değiştirgenlere dayandırmışlardır. Askehave (1999) metinlerin sınıflandırılması için uygulanan üç farklı işlemi sıralamaktadır. Metinlerin sınıflandırılmasında öncelikle dilsel yönlerine (Henderson ve Hewings, 1987; Biber, 1988; Salager-Meyer, 1994) ardından durumsal yönlerine (Halliday 1978; Halliday ve Hasan, 1989) odaklanıldığından, sonrasında ise işlevsel bir çerçeve temelinde incelendiğinden (Swales, 1990; Bhatia 1993; Eggins, 1994; Martin, 1992) söz etmektedir.

Swales'e (1990: 52) göre türün bir özelliği olarak etiketlenen iletişimsel amaç, tür odaklı çalışmalarda yaygın bir kavram haline gelmiştir. Swales (1990), kavramın tanımında tür üyeliğini ortak iletişimsel amaçlarla ilişkilendirmekte ve türün belirli amaçların gerçekleştirilmesi için bir söylem topluluğunun üyeleri tarafından kullanılan sözbilimsel ve dilsel eylemlerin temsili olduğu düşüncesini vurgulamakta ve bir türün şematik yapısının ilgili türün mantığı tarafından biçimlendirildiğini öne sürmektedir.

Bhatia (1993:50) ise türü “öncelikle yerine getirilmesi gereken iletişimsel amaç(lar) ile nitelendirilen bir kavram” olarak tanımlamaktadır. Bu paylaşılan iletişimsel amaç(lar) dizisi, türü biçimlendirmekte ve ona bir iç yapı kazandırmaktadır. Başka bir deyişle, bir tür, taşıdığı iletişimsel amaç veya amaçlarla tanımlanır ve bu amaçlar, türün nasıl düzenlendiğini ve içsel olarak nasıl yapılandırıldığını belirlemektedir.

Son yıllarda, Askehave ve Swales (2001) iletişimsel amaç kavramını sayısız, akışkan ve katmanlı bir doğaya sahip olmasını vurgulamıştır. Askehave ve Swales (2001: 199), iletişimsel amaçların yalnızca “basit ve sayılabilir bir liste ya bir küme” olarak görülmemesi gerektiğini, aksine, bu amaçların “çok katmanlı ve karmaşık bir yapı içinde” olduğunu belirtmektedirler.

Özetle, (akademik) okuryazarlık eğitiminde önemli bir unsur olarak kabul edilen tür kavramı, geleneksel sınıflama yöntemlerinden daha etkin ve esnek yaklaşımlara evrilmiş, Swales (1990) ve diğer araştırmacılar tarafından yapılan tanımlamalarla türün yalnızca metin sınıflandırması değil, aynı zamanda toplumsal eylemleri tanımlama ve biçimlendirme işlevi gördüğü de vurgulanmıştır. Bir sonraki başlıkta ise söz konusu çeşitlilik ve çok katmanlılık bağlamında, metin türü, metin tipi ve kesit kavramlarının alanyazında nasıl ele alındığı tartışılmaktadır.

1.2.1. Metin Türü, Metin Tipi ve Kesit

Metinlerin sınıflandırılmasında zorluk ve karmaşıklıklarla karşılaşmak ve bir “terminolojik labirente” düşmek kaçınılmazdır (Benzaid ve Chaira, 2021: 14). Dolayısıyla alanyazında farklı araştırmacılar tarafından farklı kavramlar ve farklı tanımlamalar ile ortaya çıkan “metin türü”, “metin tipi” ve “kesit” olgularını betimlemek bu noktada önem taşımaktadır.

Biber (1998), tür ve metin tipi kavramları arasında bir ayrım yaparak, türlerin amaç ve bağlam açısından dış etkenler tarafından tanımlanabileceğini ve farklılaştırılabileceğini, metin tiplerinin ise benzer dilsel özelliklerin kullanılmasıyla ilişkilendirilebileceğini savunmaktadır. Dolayısıyla, türü odak noktası olarak almaksızın metin tipleri, dilsel biçimlerindeki benzerliklere dayalı bir biçimde metinlerin gruplandırılmasını sağlamakta ve aynı türün dilsel ölçütler açısından farklı olabileceği ve farklı türlerin dilsel açıdan oldukça benzer olabileceği sonucuna ulaşmaktadır. Bu duruma Paltridge (1996: 239) reklam metinlerinin ve polis raporlarının aynı metin türünü paylaştığını ve bir metin türünün birden fazla metin tipi ile ilişkilendirilebileceğini örnek göstererek savunmaktadır.

Kesit (İng. register) kavramı ise, Halliday'in (1978: 111) “bir kültür üyesinin durumsal bir türle ilişkilendirdiği anlamsal kaynakların düzenlenişi” olarak ifade etmesinden önce alanyazında genellikle metin tipi ve türüyle eşdeğer olarak kullanılmıştır. Kesit, üç değişken bileşenle açıklanmaktadır: gerçekte ne olup bittiğini gösteren “alan” (İng. field), katılımcıların birbirleriyle nasıl ilişki kurduğuna gönderimde bulunan “söylem biçemi” (İng. tenor) ve dilin oynadığı rolü gösteren “kip” (İng. mod). Biber ve Conrad (2009: 2), kesit kavramını “metinlerin iletişimsel amaçları ve durumsal bağlamıyla ilişkili olarak yaygın bir biçimde kullanılması” olarak açıklamışlardır.

Araştırmacıların üstlendiği çeşitli çabalara rağmen “tür”, “metin türü” ve “kesit” terimleri arasında tutarlı bir ayrıma gitmek günümüzde hala oldukça zordur. Örneğin Paltridge (1996), metin tipi kavramının aynı anlamı ifade etmek için metin türü ile denk olacak biçimde kullanıldığını gözlemlerken, Lee (2001) metin tipi teriminin anlaşılmasının güç olduğundan ve aynı şeyi ifade eden iki kavramın üretilmesini gereksiz olduğundan söz etmektedir. Öte yandan Bhatia (2012) ise kesit

kavramının türle aynı tanımı paylaştığını ve iki kavram arasına sınır koyma konusundaki alanyazındaki yetersizlikten söz etmektedir.

1.2.2. Metin Türü ve Söylem Topluluğu

Tür ve söylem topluluğu arasındaki bağlar oldukça sıkıdır. Bir söylem topluluğu sadece üyeleri için amaçlar ve hedefler oluşturmaz; aynı zamanda kendi temelini açıklayabilmek adına çeşitli türleri de kullanmaktadır. Hyland’a (2002: 121) göre, farklı toplulukların farklı sözbilim uygulamalarına odaklanmak, dilin nasıl kullanıldığını ve çeşitli alanların sosyal, kültürel ve epistemolojik özelliklerinin nasıl gerçekleştiğinin daha iyi anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Söylem topluluğu kavramı, türün toplumsal yönünü vurgulamaktadır ve metinsel içerik, sözbilimsel yapı ve etkileşim mekanizmalarını belirlemektedir. Barkenkotter ve Huckin (1994), türlerin incelenmesi ile söylem topluluklarının türleri nasıl biçimlendirdiği konusunda ve türlerin, toplulukların toplumsal uygulamaları konusunda bilgi verdiklerini belirtmektedirler. Başka bir deyişle, bir türün nasıl kullanıldığı ve biçimlendirildiği, o türü kullanan topluluk hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır.

Swales'in (1990) söylem topluluğunu ayrılıkçı (İng. centrifugal) (bireyleri uzmanlık / ilgi gruplarına ayırma eğilimi) olarak betimlemesinden sonra tür, bireylerden çok toplumsal gruplara gönderimde bulunmaya başlamıştır. Benzer biçimde, Devitt (2004: 36) bu bakış açısını “Bir grubun etkileşimi ile gelişen türler, bireysel olarak değil toplumsal bir biçimde işlev görerek ilgili grubun kimliğini ve doğasını karşılıklı olarak güçlendirir” ifadesi ile desteklemektedir. Örnek vermek amacıyla, Devitt (2004), Bitzer’in (1968) bir duruşmadaki savunma ve itiraz metinleri ile ilgili örneğini incelemekte ve itiraz metinlerinin yalnızca tekrar eden bir söylemsel durumla değil, aynı zamanda hukuki yapının; yargıçlar, avukatlar gibi hukuk sisteminin üyeleriyle de etkileşimde bulunduğunu açıklamaktadır. Başka bir ifadeyle, Devitt (2004) türlerin, kendi söylem topluluklarıyla ilişkili olarak anlaşılması gerektiğini savunmaktadır.

Alanyazında, türü tanımlayan bir kavram olarak algılanan söylem topluluğu, birkaç temelde de eleştirilmiştir. Swales (1998), söylem topluluğu teriminin önceki kullanımını, bir “sosyal grup mutlak prototipi” olarak betimlemektedir. Swales

(1998) bu kavramı daha esnek bir biçimde yeniden tanımlamış ve bir sosyal grup oluşturmanın tek ve kesin bir yolu olmadığını vurgulamıştır. Swales'in (1990) "uzman" üyeler üzerine vurgusu, farklı uzmanlık düzeylerinde olan üyelerle, söylem topluluğunun çeşitliliğinin gölgelendiğine inanılmaktadır. Swales'in (1990) bu vurgusu, söylem topluluğu içerisindeki farklı bilgi ve beceri düzeylerine sahip diğer üyeleri göz ardı etmiş olabilmekte, bu da topluluğun tamamını kapsamıyor anlamına gelebilmektedir. Ayrıca, birçok araştırmacıya göre insanlar birden fazla söylem topluluğunda da yer alabilir, bu nedenle söylem topluluğu, Swales (1990) tarafından betimlendiği üzere sınırları çizilmiş değildir. Türün tanımlanmasında bu etkenlerin yeterli olmadığını ayrıca kültürel bağlamın da önemli bir etken olduğu belirtilmiştir (Ventola, 1997; Martin, 1992). Bu durumda, metinlerin bir topluluk tarafından oluşturulmasında kültürel dinamiklerin de önemli bir etkisi olduğu ve metinlerin kültürden ayrı düşünülmemeyeceği kabul edilmektedir.

Özetle, metin türü, metin tipi, kesit ve metin türü ile söylem topluluğu kavramlarının dil kullanımı ve işlevselliği açısından sunduğu önemli ayrımlar ve bağlamlar, dilin çeşitli biçimlerdeki görünüşlerinin anlaşılmasına ve söylem topluluklarının dil aracılığıyla nasıl örgütlendiğinin ve kendini nasıl ifade ettiğinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu başlıklar altında yürütülen tartışmalar, dilin toplumsal ve kültürel boyutları hakkında çıkarımlar yapılmasını olanaklı bir duruma getirmektedirken, metin türlerinin sınıflandırılması konusunun dilbilim çalışmalarında da bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Metin türü sınıflamalarının dilin anlaşılması ve çözümlenmesi için oldukça önemli bir araç olduğu kabul edilerek, bu konu üzerinden devam eden tartışmalarda, metin türlerinin sınıflandırılması başlığı altında, söz konusu kavramın dilbilimdeki yeri, önemi ve dil araştırmalarına ilişkin katkıları incelenmektedir.

1.3. METİN TÜRÜ SINIFLAMALARI

Metin türü kavramının alanyazında farklı biçimlerde tanımlanması, metin sınıflandırması üzerinde de farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çapan Tekin, 2023: 10). Alanyazında metin türleri kavramı sıklıkla tür, tip ve kayıt kavramlarıyla örtüşmektedir.

Kinneavy (1971), metin türlerini, gerçekliğin görülme biçimini yansıtan bilişsel ulamlar olarak ve aralarındaki temel ayrımlardan yararlanarak durağan (İng. static) ile etkin (İng. dynamic) ve bireysel (İng. individual) ile toplu (İng. collective) olmak üzere dört ulam çerçevesinde *anlatı*, *betimleme*, *değerlendirme* ve *sınıflandırma* metin türleri olacak biçimde ortaya koymaktadır.

Werlich (1976) de bilişsel bir yaklaşımı benimsemektedir: Metnin beş bilişsel kavramı (zaman algısı, konum algısı, genel kavramların anlaşılması, yargılama ve planlama) *anlatısal*, *betimleyici*, *tartışmacı* ve *öğretici* olmak üzere beş metin türü ile gerçekleşmektedir.

De Beaugrande ve Dressler (1981) *anlatısal*, *tanımlayıcı*, *tartışmacı*, *bilimsel*, *didaktik*, *edebi* ve *şiiirsel* olmak üzere yedi metin türü önermektedir (Caselli ve diğ., 2021: 420).

Longacre (1983) modelinde *anlatısal*, *açıklayıcı*, *yöntemsel* ve *davranışsal* olmak üzere dört metin türünden söz etmektedir. Longacre (1983) “derin yapı türleri” olarak adlandırılan türlere odaklanmakta ve “öğretici” yerine “yöntemsel” (İng. procedural) etiketini kullanmak ve betimleyici ve tartışmacı metin türlerini ortadan kaldırmaktadır. Model, “davranışsal” (İng. behavioural) metin türünün ortaya konulması ile sözlü iletişimi de vurgulamaktadır.

Benzer şekilde Adam (1985) da çalışmasında metnin derin yapılarına odaklanmakta ve sözel boyutu dikkate almaktadır. Her metin türünü en az bir söz edimine (Searle, 1969) gönderimde bulunmasını sağlayarak Werlich'in (1976) modelini genişletmektedir. Modelde, *anlatısal*, *betimsel*, *tartışmacı*, *açıklayıcı*, *buyruksal* (İng. injunctive), *etkileşimli* (İng. conversational), *sözbilimsel* ve *kestirimsel* (İng. predictive) metin türleri bulunmaktadır.

Virtanen ve Warvik (1987), Kinneavy (1971), Werlich (1976), Longacre (1983) ve Adam'ın (1985) modellerini birleştirerek yedi farklı ulama dayalı bir model önermektedir. Werlich'in (1971) modeline iki düzey daha eklemektedir: Birinci düzey bilişsel süreçlere karşılık gelmektedir, ikinci düzey ise iletişimsel işlevleri (Jakobson, 1987) temsil etmektedir.

Deneyisel gözlemlere ve istatistiksel ölçümlere dayanan farklı bir yaklaşımı benimseyen Biber (1989) metin türlerini 481 belgeden oluşan bir derlemde 67 dilsel ortak özelliğin ortaya çıkma sıklığına bakarak geliştirmiştir. Ortaya çıkan metin

türleri, “nitelikleri bakımından birbirine belirgin biçimde benzeyen metinlerin [belgelerin] gruplandırılması” olarak algılanmaktadır (Biber, 1989: 3). Sınıflandırmasında, *imgesel anlatı* (İng. imaginative narrative), *genel anlatısal açıklama* (İng. general narrative exposition), *bilimsel anlatım* (İng. scientific exposition), *öğrenilmiş anlatım* (İng. learned exposition), *kişilerarası etkileşim* (İng. interpersonal interaction), *bilgisel etkileşim* (İng. informational interaction), *konumlandırılmış raporlama* (İng. situated reporting) ve *kapsamlı ikna* (İng. involved persuasion) olmak üzere toplamda 8 metin türünden söz edilmektedir.

Virtanen (1992) yukarıda söz edilen bu yedi katmanlı modeli (Virtanen ve Warvik, 1987) sadeleştirmektedir ve “söylem türleri” olarak adlandırılan metin türlerinin bir listesini oluşturarak bunları bilişsel süreçlerle bağlantılı söylem işlevleri olacak biçimde *anlatısal*, *betimleme*, *tartışma*, *açıklama* ve *yönerge* olmak üzere beş metin türü ile sınırlandırmaktadır (Tsiplakou ve Floros, 2013).

Benzer şekilde Fludernik (2000), metin türlerinin makro türler adı verilen genel düzeydeki iletişimsel işlevler temelinde tanımlandığı üç düzeyli bir model önermektedir. Longacre (1983) gibi Fludernik (2000) de betimleyici metin türünün varlığına karşı çıkmakta ve modelini *anlatısal*, *tartışmacı*, *yönergesel*, *etkileşimli*, *yansıtıcı* metin türleri üzerinden oluşturmaktadır.

Fludernik'in (2000) modeli ile metnin yüzey yapısı farklı söylem tarzlarına göre sınıflandırılabilir; bu durum Smith (2003) tarafından da belirli dilsel biçimleri ve pragmatik yapılarla nitelendirilen *anlatısal*, *betimleme*, *tartışma*, *bilgilendirici* ve *rapor* olmak üzere beş farklı metin türünü tanımlamak için benimsenmiştir.

Bu genel bakıştan da anlaşılacağı üzere, metin türlerinin tanımına yönelik yaklaşımlar bilişselden işlevsele, kuramsal bir bakış açısından deneysel ve derlem temelliye kadar çeşitlilik göstermektedir. Bazı sınıflandırmalar soyut paradigmalara odaklanırken, diğerleri çözümlemeleri, paragraf, bölüm ya da tümce gibi belirli birimlere uygulamaktadır. Örneğin, Adam (1985), Beaugrande ve Dressler (1981) ve Longacre (1983) gibi araştırmacılar daha soyut, genel çözümleme yöntemleri kullanırken, Smith (2003) metin içindeki belirli paragraf ya da bölümleri incelemektedir ya da Virtanen (1992) ve Werlich (1976) ise metin içindeki tümcelere odaklanmaktadır.

Türkçe alanyazında metin kavramlarına ilişkin pek çok çalışma ve bu çalışmalarda pek çok farklı sınıflamalar önerilmiştir (Çapan Tekin, 2023: 11).

Uzun (2001), metin sınıflamalarında alt ve üst kavram ilişkisini savunarak metinleri; metin cinsi, metin türü ve metin alt türü olarak hiyerarşik bir biçimde sınıflandırmıştır.

İşeri (2018) metinleri, *bilgilendirici* ve *anlatısal metinler* olmak üzere iki başlık altında incelemiş ve *anlatısal metinleri kurgusal* ve *kurgusal olmayan* olarak ikiye ayırmıştır.

Bozkurt (2018) ise, Uzun'un sınıflamasını temel alarak, metinleri *betimleyici*, *anlatısal*, *tartışmacı/savlayıcı*, *açıklayıcı* ve *yönlendirici/öğretici* olarak sınıflandırmış ve *anlatısal metinleri* de *kurgusal* ve *gerçek yaşama* dayalı metinler olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Metin türü ve metin tipi kavramları sıklıkla farklı anlamlarda veya birbirinin yerine kullanılmaktadır ve aralarında alt-üst kavram ilişkisi söz konusu olabilmektedir. Farklı çalışmalarda bu kavramlar farklı biçimlerde adlandırılmış ve sınıflandırılmıştır. Bir metin türü birden çok metin tipi özelliği içerebilir ya da farklı türler aynı metin tipi özelliklerini taşıyabilmektedir (Çapan Tekin, 2023: 12).

Bu çalışma, araştırma makalesi, öykü ve deneme türlerini inceleyerek bu türlerin dilsel düzenlemelerini araştırmaktadır. Tür sınıflamaları, alanyazında tartışmalı bir konu olup, metinlerin hangi türe dahil edileceği konusunda kesin sınırlar çizilememiştir. Çalışmada, metinler kendi özellikleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve tür gruplandırmalarına odaklanılmamıştır. İncelenen üç metin türü, deneme, öykü ve araştırma makalesi, birbirinden farklı dilsel ve biçimsel özellikler göstermektedir. Sonraki başlıklarda, söz konusu bu metin türlerinin belirgin özellikleri, alanyazında yer alan sınıflandırmalardan bağımsız bir biçimde incelenmektedir.

1.3.1. Araştırma Makalesi

Dilin bilimsel kullanımı çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Strevens (1977) bilimsel söylemin Yunanca ve Latince kökenli çok sayıda sözcük, kök ve biçimbirim kullandığını ve “büyük ölçüde uluslararası nitelikte olan sembolleri, sayıları ve kimyasal adlandırmaların” da yer aldığını belirtmektedir.

Ewer ve Hughes-Davies'in (1971) dilin bilimsel kullanımına ilişkin bulguları ise, teknik anlamın varlığı, örnek ve son eklerin sık kullanımı, yapısal ve niteleyici sözcüklerin yeğlenmesi ile ilgilidir.

Widdowson (1974), bilimsel dilin birinci ve ikinci adlarından kaçındığını, dolayısıyla iletiyi göndericisinden ve alıcısından ayırdığını belirtmektedir. Bu ifadeler, araştırma makalelerinin, olgusal, net ve doğrudan olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ahmad'ın (2012: 48) belirttiği üzere, araştırmacıların kişisizleştirilmiş ifadeler kullanmaları, bilimin nesnellik ve olgusal doğası gereği, gerçekleri tarafsız bir biçimde sunma amacını temsil etmektedir.

Day ve Gastel (2011: 5) ise metin yazımında netlik ve doğrudanlık ilkelerine vurgu yaparak, araştırma makalelerinin amacının, okuyucuya net bir ileti iletmek olduğunu, dolayısıyla “söz sanatlarına ve süslemelere” gereksinim duymadığını belirtmişler bunun yerine “bilimsel bulguları ve bilgileri karmaşaya yer bırakmadan ve olası olan en kesin biçimde iletmek” olduğunu betimlemektedirler.

Bu tanımlara ek olarak, araştırma makaleleri, yalnızca bilimsel bilgiyi aktarmakla kalmayıp bu bilgiye dayalı değerlendirmelerin de yapıldığı metinlerdir (Çakır, 2011: 9-10).

Özetle, yazar, değerlendirmelerini gerçekleştirirken elde ettiği sonuçları diğer bilimsel çalışmaların bulgularıyla karşılaştırır, destekler ve tartışır. Bu süreçte, bilgiyi bağdaşık ve dizgesel bir biçimde, ilgili kanıtlarla sunabilmek adına çeşitli ilişkilendirmeler kullanmaktadır.

1.3.2. Öykü

Öyküde metinler kurgusal bir dünyayı temsil ederken, kendilerini çevreleyen gerçek toplumsal ve kültürel dünyanın izlerini taşımaktadırlar ve düşündüren, hissettiren, toplumsal, tarihi ve siyasal iletiler taşıyan sanat eserleri olarak tanımlanmaktadır (Torusdağ, 2018: 127). Ait oldukları toplum kültüründe özel bir yere sahiptir ve estetik bir dile ve anlam zenginliğine sahiptir (Ghosn, 2002: 173).

Öykü, toplumsal değişimlere uyarlanabilen, olmuş ya da olabilecek olayları kısa yazı türü olarak sunan bir edebi türdür (Çapan Tekin, 2023: 13).

Kavcar ve Oğuzkan’a (1999: 30) göre öyküler, zaman ve yere bağlı kalarak kesitler sunmaktadır. Tosun (2018: 10) ise öykünün amacının “deneyimi aktarmak” ve “gerçekliği sorgulamak” olduğunu belirtmektedir. Metinlerde genellikle az sayıda karakter bulunmaktadır ve kısa bir zaman dilimini kapsamaktadır. Sınırları ve kuralları kesin olmayıp, süreklilik gösteren bir yaratım sürecidir. (Tosun, 2018: 8)

Çağdaş öyküde, soyut ve kurgusal eserler öne çıkmaktadır. Okuyucunun bilinçaltı dünyasına girmek, öyküde ilgi çekici bir anlatım yöntemi olarak benimsenmektedir. Öykü, metinsel özellikleriyle çeşitli biçimlerde değerlendirilmekle birlikte, alanyazında belirli bir sınıflandırma ve uzlaşım bulunmamaktadır. (Tosun, 2018: 7).

1.3.3. Deneme

Deneme türü, içerdiği biçimsel ve anlamsal özellikleri nedeniyle, metin türleri sınıflandırmalarında sorunlu bir tür olarak kabul edilmekte; bazı metin sınıflamaları, denemeyi anlatısal olarak etiketlerken, bazıları onu bilgilendirici metin türleri arasına almaktadır. Bu sınıflandırmalardaki çeşitlilik ve karmaşa, denemenin özgün tanımından kaynaklanmaktadır (Çelik ve diğ., 2017: 773).

Denemeler bir yazarın, herhangi bir konu üzerinde kesin sonuçlara gitmeden, iddiasız ve ispatsız kişisel görüş ve düşüncelerini, içtenlikle belirttiği yazılardır (Kantemir, 1991: 237-242). Deneme türünde “yazarın kişisel duyguları, düşünceleri, inançları, tutkuları ve beğenileri önem taşımaktadır, dolayısıyla bu tür metinlerde gerçeklik, doğruluk, genellemelere varma, kural ve yöntemlere uymak gibi olgular söz konusu değildir (Şahbaz, 2008: 193). Denemede temel beklenti, yazarın öznel bir düşünceyi yapılandırarak, bu düşünceyi hem kendisine hem de okura, dolayısıyla topluma ve dünyaya mal etmesidir. Deneme yazarı, eleştirisel bir bakış açısı ile, “ideolojik fosilleşmelere” ve “tabulara” mantıklı ölçütler aracılığıyla karşı çıkmakta ve kişisel görüşünü kanıtlarla belirtmektedir (Çelik ve diğ., 2017: 774). Yazar, konuyu kendi bakış açısından değerlendirmektedir ve görüşlerini kısa ve özlü bir biçimde okuyucuyu sıkmadan ve estetik etkiyi gözeterek yansıtmaktadır.

Deneme türü, dilin kullanımının ve yapısal özelliklerinin yazarın özgün biçimi ile şekillendiği bir metin türüdür ve bu özellik onu diğer yazınsal türler ile

aynı yaratıcı konumda buluşturmakta ve dolayısıyla denemenin de diğer türler gibi ayrı ve özgün nitelikleri bulunmaktadır. Bu nitelikler Casenave (2002: 259) tarafından özetlenmektedir:

- a. Deneme açık bir yapıya sahiptir
- b. Okuyucuda tartışma isteği uyandırmayı amaçlamaktadır
- c. Dilinde kendine özgü bir estetik anlayış bulundurmaktadır.

Deneme türünde işlenen konular, genellikle yazarın bireysel bakış açısını, düşüncesini ve anlayışını yansıtmaktadır. Farklı yazarların aynı konuya ilişkin değişik düşünce, zevk ve inançlarına yer vermesi, denemeleri çeşitli bakış açıları bir araya getiren zengin metinler olarak tanımlanmasını sağlamaktadır. Deneme türünde, yapısal olarak sıkı kayıtlara veya kurallara bağlı kalınmaz; daha serbest, esnek bir akış örgüsü göze çarpmaktadır ve çoğunlukla yazar, metni kendi kendine konuşur gibi, içsel bir diyalogla kaleme almaktadır (Birinci, 1985: 134).

Denemeler, aynı zamanda, yazarın özgün dilini ve estetik anlayışını sergilediği için, dilin sınırlarını zorlayan ve yenilikçi kullanımları da barındırmaktadır. Yazar, denemesini yazarken, kendi iç dünyasını, düşünce ve duygularını, hatta bilinçaltını açığa çıkararak, okuyucuya kendi gerçekliğini ve dünya görüşünü sunmaktadır. Bu süreçte, yazarın kullandığı dil ve anlatım biçimi, metnin etkileyciliğini ve anlam derinliğini arttırmakta, bu da denemenin okuyucuda daha güçlü bir yankı bulmasına olanak tanımaktadır (Çelik ve diğ., 2017: 774).

Bu bölümde incelenen metin, tür ve metin türü sınıflandırmalarının ve araştırma makaleleri, öykü ve deneme metinlerinin nitelikleri incelenmektedir. Bir sonraki bölümde, bu kavramların yazılı anlatımda nasıl işlev gördüğünü, yazar ve okuyucu arasındaki etkileşimi nasıl biçimlendirdiğini anlamak adına, üstsöylem; geçmiş, sınıflandırmaları ve kullanımı ile ele alınmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜSTSÖYLEM

Toplumlarının toplumsal ve kültürel eğilimleri dil, söylem ve iletişim aracılığıyla ortaya çıkar (Van Dijk ve diğ., 1997). İletişim, dilsel davranış seçenekleri ile dilin üç üstişlevinden türetilmektedir; düşünsel üstişlev, kişilerarası üstişlev ve metinsel üstişlev (Halliday, 1978, 1985). Cheng ve Steffensen (1996) düşünsel üstişlev dizgesindeki seçeneklerin metnin içeriğiyle ilgili olduğunu ve bilgilendirici (İng. informational), göndergesel (İng. referential) ve temsili (İng. represential) olmak üzere ulamlandığını betimlemektedir. Kişilerarası dizgedeki seçenekler, dil kullanıcılarına kişilerarası ilişkiler kurmasına, dinleyicileriyle etkileşime girmesine ve metnlerinin düşünsel içeriğine ilişkin kişisel duygularını ifade etmelerine olanak sağlamaktadır. Metinsel dizgedeki seçenekler ise metindeki vurguyu belirtmek adına kullanılmaktadır.

Halliday'in (1994) dizgeci işlevsel dilbilgisi modeli (İng. systematic functional grammar model), üstsöylem kavramının kuramsal temelini oluşturmaktadır. Vande Kopple'a (1985) göre birinci düzeyde dilin düşünsel işlevini yerine getirilirken, üstsöylem dilin kişilerarası ve metinsel işlevlerine gönderimde bulunmaktadır.

Üstsöylem öznel ve dolayısıyla kültüre bağlı sözbilimsel bir araçtır. Bu nedenle, kişilerarası üstsöylem belirleyicilerinin araştırılması, örtük kültürel kısıtlamaların ortaya çıkarılmasına da yarar sağlamaktadır. Üstsöylem çözümlemeleri ile örneğin, bir dil başka bir dil ile karşılaştırılabilir ya da bir dilin farklı türleri karşılaştırılarak dillerin ve metin türlerinin daha ayrıntılı bir tanımı ve örüntüleri ortaya çıkarılabilmektedir.

Üstsöylem, söylemin üretiminde önemli sözbilimsel özelliklerinden ve stratejilerden biri olarak kabul edilmektedir (Chambliss ve Garner, 1996; Hyland, 1996, 1998). Üstsöylemin ilk kapsamlı işlevsel sınıflandırılması Vande Kopple (1985) tarafından yapılmış ve kavram için iki ana ulam önerilmiştir: metinsel üstsöylem ve kişilerarası üstsöylem. Alanyazında “üstmetin” (İng. metatext) olarak da adlandırılan metinsel üstsöylem (Bunton, 1999; Mauranen, 1993), metni

düzenleyerek ve okuyucuyu yönlendirerek Halliday'in (1994) metinsel üstişlevini yerine getirmektedir.

Kişilerarası üstsöylem belirleyicileri ise, okuyucu ve yazar arasındaki ilişkiyi geliştirmek ve yazarın bir önermeye karşı kişisel inancını ve bağlılık derecesini düzenleyebilmesine olanak tanınması için kullanılmaktadır (Cheng ve Steffensen, 1996). Kişilerarası üstsöylem belirleyicileri, Vande Kopple'a (1985) göre, yazarın metnine kişisel girişimleri ile duygusal bir nitelik kazandırdığı ve metindeki önermeye ilişkin bağlılığın derecesini gösterdiği metin düzeyi olduğu için üstsöylem sınıflandırmalarında önemli bir rol oynamaktadır.

Özetle, bu bölüm altında bir sözbilimsel çözümleme aracı olarak kabul edilen üstsöylem; kavramsal ve evrimsel olarak incelenmekte, üstsöylem sınıflandırmaları ve bu sınıflandırmaların altında yer alan altulamları ile birlikte değerlendirilmektedir.

2.1. ÜSTSÖYLEMİN TANIMI

Söylem çözümlemesinin dilbilimsel alanında yer alan üstsöylem kavramı, görece yeni bir olgu olarak kabul edilmektedir (Hyland, 1998: 437). Bu terim, ilk kez Zellig Harris (1959: 944) tarafından ortaya atılmıştır. Williams (1981), Vande Kopple (1985) ve Crismore (1989) gibi araştırmacıların çalışmaları ile terim 1980'lerin sonlarından itibaren alanyazında yaygınlaşmış ve Hyland (2005) ile önemli bir evrim geçirmiştir.

Kuhi ve Mojood (2012: 141), üstsöylem kavramının karmaşık doğası nedeniyle, terim üzerinde alanyazında ortak anlaşılan bir tanımın bulunmasının oldukça zor olduğunu ve dolayısıyla üstsöylem için alanyazında birçok tanıma rastlandığını belirtmektedir.

Üstsöylem terimi, sözlüksel anlamı ile “söylemin ötesi” ya da “kendine gönderimde bulunan söylem” anlamına karşılık gelmektedir (Saidian ve Jalilifar, 2016: 10). Üstsöylemin temel özelliği, iletişimin gerçek ya da nesnel içeriğinden bağımsız olmasıdır. Bu nesnel içeriği Hyland (2005:30) “önermesel içerik” olarak adlandırmakta ve onu “tartışılabilir, onaylanabilir, reddedilebilir, şüphe uyandırabilir, vurgulanabilir, nitelendirilebilir, yumuşatılabilir, pişmanlık duyulabilir vb.” olarak tanımlamaktadır.

İletişim sadece düşüncelerin paylaşımı değil, aynı zamanda alıcı ve vericilerin (yazar-okur, konuşucu-dinleyici) kişiliklerini, tutumlarını, varsayımlarını ve görüşlerini de kapsamaktadır. Hyland (2017) bu duruma toplumsal katılım (İng. social engagement) adı vermektedir. Yazarlar, okurların metinlerini anlayabilmesi için dili, bilgi sunmak (önermesel) ve bilgilerini sıralamak amacıyla (önermesel olmayan) kullanmaktadır. Bu önermesel olmayan konum alanyazında, üstsöylem (İng. metadiscourse), üstkonuşma (İng. meta-talk) (Schiffrin, 1980), üstiletişim (İng. metacommunication) (Vande Kopple, 2012:37), ya da “yazarın metni düzenleme sürecindeki farkındalığını betimleyen ve okuyucuları amaçlanan düşünceye ve düzenlemeye yönlendiren bir üst metin” (İng. meta-text) (Mauranen, 1993; Bunton, 1999: 41) olarak betimlenmektedir.

Alanyazında önermesel ve önermesel olmayan ayrımlar çerçevesinde üstsöylem kavramı birçok farklı biçimde ifade edilmeye devam etmiştir. Bu kapsamda, üstsöylem “konu dışı dilsel materyal” (Lautamatti, 1978: 73), “konuya gönderimde bulunmayan herhangi bir şey” (Williams, 1981: 226), “yazarın, bilgilendirme yerine doğrudan ya da dolaylı bir biçimde söyleme ilişkin girişimi” ve “okuyuculara söyleneni ve kastedilen nasıl anlayacaklarını ve yazarı nasıl ‘alacakların’ gösteren dilsel ifadeler” (Crismore, 1983: 2), “metindeki uyarı araçları” (Crismore, 2004: 307), “yazarın alıcısını kabul ettiğini belirtme” (Dahl, 2004: 1811), “gelişen söyleme yönelik yazarların metinleri hakkındaki açık yorumları” (Ädel, 2006: 2) gibi farklı tanımlara sahiptir. Üstsöylem kavramının daha anlaşılır kılınması için tanım Crismore (1989), Hyland (2005), Ädel (2006) ve Vande Kopple (2012) gibi araştırmacıların oluşturdukları farklı sınıflandırmalar ile kavram genişletilmiştir.

Hyland ve Tse (2004, 159)’ye göre üstsöylem 3 temel ilke de açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi, üstsöylemin, “söylemin önermesel yönünden farklı” olmasıdır. İkinci ilke, “üstsöylem metnin yazar-okuyucu etkileşimlerini somutlaştırma yönlerini ifade eder” olarak tanımlanırken son ilke ise “üstsöylem metnin dışındaki ilişkileri içsel olanlardan ayırt eder” biçiminde betimlenmektedir. Bu ilkeler, özellikle akademik yazımda kişilerarası ilişkileri kavramsallaştıran, bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı etkileşimli araçların kullanımıyla gerçekleştirilen bir yapının temelinde oluşmaktadır. Ancak birinci ilke, üstsöylem kavramını hem öznel hem de bulanık kılan niteliklerden biridir; bu bulanıklık, Khabbazi-Oskoue (2013: 94) tarafından, bir

dilsel ifadenin bağlama bağlı olarak önermesel (İng. propositional) ya da önermesel olmayan (İng. non-propositional) olarak tanımlanabildiğini, ifadenin farklı alıcılar tarafından farklı biçimlerde değerlendirilebildiğini ve aynı dilbilgisel ulamda yer alan dilsel ifadelerin üstsöylem işlevi görüp görmediğini belirlemenin oldukça zor olabildiğini vurgulamaktadır.

Hyland (2005: 37) da metinde yazarın varlığına dikkat çekerek üstsöylemi, metindeki etkileşimsel anlamlar üzerinde anlayışa varılmasına, yazarın (konuşmacının) bakış açısını belirtmesine ve belirli bir topluluğun üyeleri olarak okuyucularla etkileşime geçmesine olanak tanıyan öz-yansıtmalı (İng. self-reflective) ifadeler için bir şemsiye terim olarak tanımlamaktadır.

Üstsöylemi tanımlamaya yönelik bu yaklaşım ile söylemin yapılandırılma sürecinde okuyucunun rolü merkeze alınmaktadır. Metinsel ve kişilerarası anlamlar sağlamak için üstsöylemsel işlevler kullanılmaktadır (Hyland, 1999). Metinsel üstsöylem ile önermesel bilgiler bağlam içinde ve belirli bir hedef kitleye göre düzenlenebilmekte ve okuyucuların karşılaşabileceği zorlukların yazarlar tarafından öngörülerek metnin anlaşılması adına rehberlik sağlanabilmektedir. Ayrıca Hyland (1999), kişilerarası üstsöylem ile yazarların önermesel bilgilerine ve okuyucularına yönelik bakış açılarını ifade etmelerine yardımcı olduğunu savlamaktadır. Hyland'a göre (2005) üstsöylem terimi, dilin sadece dış dünyayla bağlantı kurma ve bilgi alışverişi işleviyle sınırlı değildir; aynı zamanda dilin kendi işleyişi ve metin içi yorumlarla ilgili işlevleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla, Halliday'ın (1973) Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi kuramında yer alan dilin üç iletişimsel üstişlev kavramları (düşünsel, metinsel ve kişilerarası) üzerinden yapılandırılan üstsöylem, söylemde yer alan metinsel ya da kişilerarası işlevi yerine getiren dilsel öğeleri kapsayan bir olgu olarak kabul edilmektedir (Hyland, 2005; Vande Kopple, 1985, 2012; ve Williams, 1981).

Halliday (1994) insanların dili genel bağlamda üç üstişlevi (İng. metafunction) yerine getirmek için kullandıklarını ortaya koymaktadır. İnsanlar, deneyimlerini aktarmaya, anlatımlarını tutarlı metinler halinde düzenlemeye ve okuyucularıyla etkileşim kurmaya çalışmaktadırlar. İşeri (2018: 102) dizgeci işlevsel dilbilgisinin, dile ilişkin dört ilkesi bulunduğundan söz etmektedir:

- a) Dil kullanımı işlevseldir.
- b) Dilin işlevi, anlamlar üretmektir.
- c) Bu anlamlar değiş-tokuş edildikleri toplumsal ve kültürel bağlamlardan etkilenmektedir.
- d) Dil kullanım süreci göstergebilimsel seçimler yaparak anlam üretme sürecidir.

Başka bir deyişle, dilin bir göstergebilim dizgesi olduğunun farkına varmak, çeşitli dilsel seçimlerin bağlama bağlı olarak uygun olup olmadığını değerlendirmeyi gerektirmekte ve bu durum dili “anlam üretmek için bağlamdan seçim yaparak kullanılan zengin bir kaynak olarak” görmemizi sağlamaktadır (İşeri, 2018: 102).

Halliday (1994), insanların bu üç farklı anlam türünü ifade eden iletiler ile iletişim kurduğunu öne sürerken, birbirleri ile etkileşim sürecinde olan bireyler, kendi düşüncelerini yansıtmaya çabası içerisinde bulunmakta, alıcıları ile etkileşime girmekte ve düşüncelerini bir yapı içerisinde düzenlemektedirler:

- a) Düşünsel Üstişlev: Dilin kullanımı düşünceleri ve deneyimi ortaya koymaktadır. Dilin bu işlevi önermesel içeriği temsil etmektedir.
- b) Kişilerarası Üstişlev: Dilin etkileşimde kullanılması başkalarıyla etkileşimi sağlamakta, bireyin rol almasına yardımcı olmakta ve bireyin duygularını ve kendisini ifade etmesine olanak tanımaktadır.
- c) Metinsel Üstişlev: Metnin kendisini düzenlemek için dilin kullanılmasıdır. (Halliday, 1994; Halliday ve Matthiessen, 1999)

Düşünsel üstişlev, duygularımızı ve “dildeki deneyimi nasıl yansıttığımıza ilişkin anlamları” aktarmaktadır (Eggins, 1994: 12). Kişilerarası üstişlev, başkaları ile iletişim kurulmasına ve sosyal ilişkileri sürdüren tutumların betimlenmesine olanak tanımaktadır. Son olarak metinsel üstişlev metnin kendi düzenlenişi ile ilgilidir; böylelikle yazarlar tutarlı ve bağdaşık metinler oluşturmaktadır.

Halliday'ın (1994) belirttiği üzere, bu üstişlevler birbirinden bağımsız değildir ve metin veya söylemdeki anlam, bu üç üstişlevin birlikte çalışmasıyla oluşturulmaktadır. Üstsöylem, metin ögeleri arasında bağlantı sağlayan ve netlik kazandıran göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Bu üç üstişlev eşzamanlı olarak çalışmaktadır; dolayısıyla metinlerin ayrı değil, bütünsel olarak ele alınması gerektirmektedir. Yazarlar ve konuşmacılar, bu bilgiler doğrultusunda, dinleyiciler

için uyumlu ve tutarlı metinler oluşturmaktadır ve böylece sunulan metinlerde karşılıklı etkileşim başlamaktadır.

Üstsöylem incelemelerinde bulunan araştırmacılar (Crismore ve diğ., 1993; Vande Kopple, 1985; Hyland, 1998) Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi'ni (İng. Systemic Functional Grammar) kuramsal temel olarak benimsemişler ve bu bağlamda, üstsöyleme yönelik farklı sınıflandırmalar ortaya koymuşlardır. Bu sınıflamalar, kişilerin iletişimde bulunurken düşünsel üstişlev (İng. ideational metafunction), metinsel üstişlev (İng. textual metafunction) ve kişilerarası üstişlev (İng. interpersonal metafunction) olarak betimlenen üstişlevler (İng. metafunctions) söz konusu yaklaşıma dayanmaktadır.

Dilin işlevlerini kapsayan, düşünsel, metinsel ve kişilerarası üstişlev temelinde araştırmacıların bu bağlamda ortaya koyduğu üstsöylem sınıflandırmaları bir sonraki bölümde ele alınmaktadır.

2.2. ÜSTSÖYLEM SINIFLANDIRMALARI

Üstsöylem sınıflandırmalarının daha net anlaşılabilmesi için alanyazında “geniş yaklaşımlar” ve “dar yaklaşımlar” olmak üzere bir üstsöylem ikilemi sunulmaktadır (Ädel, 2006; Hyland, 2017).

Geniş yaklaşımı tercih eden araştırmacılar (Hyland, 2004; Vande Kopple, 1985; Williams, 1981), söylemin iletişimsel içeriğini kapsamayan tüm dilsel öğeleri üstsöylem olarak kabul etmektedirler. Bu yaklaşımda üstsöylem kullanımı, yazarın bilgiyi nasıl düzenlediğinin, kendisini söylemde nasıl sunduğunun ve içeriğe ve okuyucuya yönelik tutumları nasıl işaret ettiğinin bir yansıması olarak görülmektedir. Üstsöylem belirleyicilerinin kullanımı (ör: elektronik postalar, makaleler, konferanslar, ders kitapları, makaleler gibi belirli türlerde “ben” ve “sen” adılarını içeren belirleyicilerinin sıklığı) ile okuyucuların katılım derecesi ve odak metnin resmiyet düzeyi de etkilenmektedir.

Hyland (2005), üstsöylemin metinsel ve kişilerarası işlevleri konusunda Williams (1981) ve Vande Kopple (1985) ile aynı düşüncede olmasının yanı sıra, kişilerarası üstsöylemin yalnızca etkileşim ile ilgili olmadığını da öne sürmektedir. “Metinsel Üstsöylem” (İng. Textual Metadiscourse) olarak da adlandırılan bu

yaklaşımında yazar üstsöylem belirleyicilerini, okuyucunun metni tercih ettiği biçimde anlamasına ve yorumlamasına rehberlik etmek amacıyla da kullanılmaktadır. Dolayısıyla, yazarın; okuyucuların detaylandırma, açıklama, rehberlik etme ve etkileşim gereksinimlerine ilişkin farkındalığını ve değerlendirmelerini yansıttıkları için kişilerarası olduğunu savunmaktadır (Hyland, 2017; Li ve Wharton, 2012). Hyland, metinsel üstsöylemin, metinsel işlevinin dışında söylemde de etkileşimli bir işleve sahip olduğunu vurgulayarak, sırasıyla metinsel ve kişilerarası işlevleri aktarmak için Thompson'ın (2001) *bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı etkileşimli* ulamlarını sınıflandırmasında kullanmıştır.

Ayrıca Bütünleştirici Olmayan Yaklaşım (İng. Non-Integrative Approach) (Mauranen, 1993) ve Dönüşlü Model (İng. Reflexive Model) (Ädel, 2006) sınıflamalarını da içermekte olan “Dar Yaklaşım”, üstsöylemin sınırlarını yalnızca metin düzenleme işleviyle sınırlandırmaktadır. Örneğin, Mauranen (1993), metinsel düzen öğelerini metnin kendisine gönderme yapan “üstmetin” (İng. metatext) olarak etiketlemektedir. Başka bir deyişle üstmetin, metnin önerme içeriğini düzenleyen sözbilim stratejileri olarak tanımlanmaktadır. Benzer şekilde Ädel (2006) üstsöylemi, okuyucunun ve yazarın kendi duruşlarından çok, yazarın metnin kendisine ilişkin farkındalığını açıklayan dilsel farkındalığının bir biçimi olarak görmektedir. Ancak, Ädel (2006), Mauranen'in (1993) Bütünleştirici Olmayan Yaklaşım'ını genişleterek metnin odak yazarına (ben, biz) ve hayali okuyucusuna (sen, siz) açık göndermeleri de kapsayan ve söylemin dışındaki dünyadaki olaylara ve etkinliklere yapılan göndermeleri görmezden gelen bir “orta yol” bulmaktadır (Ädel, 2006: 180). Bu yeni çerçeve, Jakobson'un (1998) dilin üç temel işlevine sırasıyla “metin, yazar ve okuyucu” olarak üstsöylem belirleyicileri bileşenlere gönderimde bulunmakta ve uyumluluk göstermektedir.

Hyland'ın (2005) “Kişilerarası Üstsöylem Modeli” ile Ädel'in (2006) “Dönüşlü Modeli” arasındaki önemli ayrım ise, Dönüşlü Model'in üstsöylem kapsamında tutum belirleyicilerini ve katılım belirleyicilerini ele almamasıdır. Ädel, tutum belirleyicilerinin (ör: sanırım, inanıyorum ki, -A ikna oldum, katılıyorum vb.) ve katılım belirleyicilerinin (sen, siz - genellikle anlatı veya betimleyici metinlerde rastlanmaktadır) yazarın gerçek dünyada bir deneyimleyici olarak kişisel duygu ve yargılarını açıkça ifade ettiğini ve söz edilen belirleyicilerin ilgili metnin herhangi bir

bileşenine gönderme yapmadığını savunmaktadır. Bu duruma ek olarak, tutum belirleyicileri nedeni ile okuyucuların kendi çıkarımlarını ve yargılarını yapma olanağının neredeyse hiç kalmadığını eklemektedir (Ädel, 2006: 38-39). Dolayısıyla, Ädel'in (2006: 39) örneklerinde sunduğu üzere “Hepimiz hata yaparız...” tümcesindeki “Biz” belirteci, mevcut metne bir gönderim yapmaktan çok yazarın gerçek dünyadaki deneyimini sunan bir birim olduğu için bir üstsöylem belirleyicisi olarak tanımlanamaz. Ancak “Artık artılarını ve eksilerini düşünmeliyiz...” de yer alan “birinci çoğul kişi” etiketi, yazarın kendi söylemi hakkında yorum yapması, bir başka deyişle bir konuyu tanıtmayı, bir amacı belirtmesi adına kullandığı bir yapı olduğu için ikinci örnekte yer alan “Biz – birinci çoğul kişi eki” bir üstsöylem belirleyicisidir.

Hyland (2017), Ädel'in (2006) öne sürdüğü modelde, yazarın kendine gönderiminin ve *katılım belirleyicilerinin* kapsam dışı bırakılmasının modeli daha geniş bir alana taşıdığını ancak öte yandan modelin oldukça seçici bir biçimde dar bir özellikler yelpazesine odaklandığını ve dolayısıyla üstsöylem kavramını farklı bir üstmetin anlayışına yönlendirdiğini ileri sürmektedir. Öte yandan, bir araştırma alanı olarak üstsöylem kavramının farklı çalışmalarda farklı açılardan ele alınarak farklı yorumlandığını ve dolayısıyla, bu çalışmaların söylem ya da anlam yöntemlerine çeşitli katkılarda bulunan bir süreç olduğunu vurgulamakta, başka bir deyişle, farklı çalışmaların birbiriyle çatışan konumlarının yerine, birbirini tamamlayan veya birbirinden farklı bakış açıları sunan noktalarda bulunduğunu ve bu çeşitliliğin söylem anlayışını zenginleştirdiğini ifade etmektedir (Hyland, 2017: 19).

Hyland (2005, s. 38-45), dilsel bir unsurü üstsöylem ögesi olarak tanımlarken üç önemli özellik belirlemektedir. İlk olarak, bu dilsel unsurun, söylemin önermesel yönlerinden farklı bir özellik taşıması gerekmektedir. İkincisi, bu unsurlar yazar ve okuyucu arasındaki etkileşimi somutlaştıran ifadelere gönderimde bulunmalıdır. Son olarak bu dilsel unsur, üstsöylem olarak kabul edilebilmesi için yalnızca söylem içindeki ilişkilere gönderimde bulunmalıdır.

Diğer yandan, Ädel'in (2006: 27-29) üstsöylem tanımına göre, bir dilsel ögenin üstsöylem olarak kabul edilmesi için daha farklı özellikleri karşılaması gerekmektedir. Öncelikle, bir dilsel öge, yalnızca ifade biçimindeki “açıklık” özelliğini taşımalıdır; bir başka deyişle, tipografik vurgular (kalın, altı çizili, ünlem

işaretleri vb.) gibi görsel özelliklerle değil, sadece ifade biçimi ile üstsöylem yansıtılmalıdır. İkinci olarak, bu dilsel öge, ilgili söyleme veya ilgili metne gönderimde bulunduğu üstsöylem belirlenebilir. Bu gönderim, gerçek dünyadaki deneyimleyiciler yerine, ilgili söylemin “*yazar olarak yazarı*” ve “*okuyucu olarak okuyucu*”suyla ilişkilendirilmelidir. Son olarak, üstsöylem, dilsel ögenin söylemin dışsal yönlerinden çok, “söylem dünyası”na veya başka bir deyişle, söylemin içsel yapısına gönderimde bulunduğu durumlarda belirleyici olarak kabul edilmelidir.

Hyland, kuramsal olarak tipografik gösterimleri üstsöylem olarak ele alsa da tanımın uygulama amaçları için, Ädel gibi üstsöylemin yalnızca açık ve yüzeysel özelliklerine odaklandığını vurgulamaktadır (Hyland, 2005). Bu “açıklığın” söylemdeki varlığını belirlemek ve yazarın kendisi ve okuyucuları hakkındaki farkındalığını ifade etmek için önemli bir rol oynadığına inanmaktadır (Hyland, 2005: 58). Bu tür özellikler, yazının anlaşılabilirliğini artırırken, yazarın mesajını daha etkili bir şekilde iletebilmesine yardımcı olmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda Tablo 2, üstsöylem tanımlama ilkelerini göstermektedir.

Tablo 2: Üstsöylem Tanımlama İlkeleri

Hyland (2005)	Ädel (2006)
Açıklık (Uygulamada)	Açıklık
Üstsöylem söylemin önermesel yönlerinden farklı olması	Güncel söylem
Yazar-okuyucu etkileşimlerini somutlaştıran ifadelerin varlığı	Yazar olarak yazar, okuyucu olarak okuyucu
Yalnızca söylem içi ilişkilere gönderimde bulunur	Söylem dünyası

Kaynak: Prommas, 2020: 12.

Üstsöylemin temel olarak metin düzenlemesi ile ilgili olan ve bir metinde yazarın okuyucuyla etkileşimini kolaylaştıran herhangi bir dil ögesi olarak tanımlanabileceği söylenebilmektedir. Üstsöylem kavramının sınırları çizilirken, anahtar kavramlar olarak güncel metin, yazar ve okuyucuya odaklanılmaktadır. Bu çalışmanın verilerinde yer alan üstsöylem ögelerini tanımlarken, bu tanımlamanın temelini Hyland (2005) tarafından önerilen ölçütlerin oluşturduğunu belirtmek önem taşımaktadır.

Son olarak, alanyazında üstsöylem sınıflandırmalarının evrimsel genel görünümünü sunmak adına çalışma kapsamında incelenen sınıflandırmalar Tablo 3’te yıl, yazar(lar) ve sınıflandırmanın oluşturulduğu çalışma başlığı ile verilmektedir.

Tablo 3: Çalışma kapsamında İncelenen Üstsöylem Sınıflandırmaları

Yıl	Yazar(lar)	Çalışma Başlığı
1975	Meyer	The English language: a problem for the non-Anglo-Saxon scientific community?
1981	Williams	Style: Ten Lessons in Clarity and Grace.
1982	Williams	<i>*Crismore (1983) ile gerçekleştirilen kişisel iletişim.</i>
1983	Crismore	A Message to Authors about Metadiscourse Use in Instructional Texts
1985	Vande Kopple	Some exploratory discourse on metadiscourse
1993	Crismore ve diğ.	Metadiscourse in persuasive writing. A study of texts written by American and Finnish university students
1993	Mauranen	Cultural Differences in Academic Rhetoric
1996	Valero-Garces	Contrastive ESP rhetoric: metatext in Spanish-English economics texts
1997	Vande Kopple	Refining and Applying Views of Metadiscourse
1998	Hyland	Persuasion and context: the pragmatics of academic metadiscourse
1999	Bunton	The use of higher level metatext in PhD theses.
2008	Dafouz-Milne	Metadiscourse revisited: A contrastive study of persuasive writing in professional discourse.
2004	Dahl	Some characteristics of argumentative abstracts.
2005	Hyland	Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing .
2006	Ädel	Metadiscourse in L1 and L2 English
2010	Ädel	Metadiscourse: Diverse and divided perspectives
2012	Vande Kopple	The importance of studying metadiscourse

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3’te yıl, yazar(lar) ve ilgili çalışma başlığı olarak (Williams (1982)’ın çalışma başlığının alıntısı, alanyazında Crismore (1983)’un kaynakçasında “kişisel iletişim” olarak gösterilmektedir) verilen sınıflandırmalar bir sonraki başlıkta iki ana ulamda tartışılmaktadır.

2.2.1. Üstsöylem Sınıflandırmaları: Dar Yaklaşımlar ve Geniş Yaklaşımlar

Alanyazında, üstsöylemi tanımlama ve sınıflandırmada, önceki bölümde de belirtildiği üzere iki temel yaklaşımın bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu sınıflandırmalar, geniş ya da dar yaklaşımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Farklı araştırmacılar, kendi çalışmalarıyla en uyumlu sınıflandırmaları sunma yoluna gitmişlerdir. Bu durum, başka bir deyişle, üstsöylemin çeşitliliği ve karmaşıklığıyla başa çıkmak için farklı yaklaşımların geliştirilmiş olduğunu göstermektedir. Bu bölüm öncelikle, Ädel (2006, 2010) gibi dar yaklaşıma dayalı üstsöylem sınıflandırmalarını incelenmesi ile başlamakta; ardından Williams (1981), Vande Kopple (1985, 1997), Crismore ve diğ. (1993) ve Hyland (2005) gibi geniş yaklaşıma dayalı ayırt edici sınıflandırmalara değinilmekte ve böylece üstsöylemin kapsamı ve çeşitliliği vurgulanmaktadır.

Bu sınıflandırmalar, tanımlanmış belirleyicilerin liste ve ulamlarını içermekte ve çalışmalardan elde edilen bulgulara dayanarak yeni belirleyicilerin eklenmesine olanak sağlamaktadır. Adlandırmaları farklı olsa da çoğu belirleyici türü, işlevleri ve ögeleri açısından farklı sınıflandırmalarda benzerlikler taşımaktadır. Örneğin, Vande Kopple'ün “*yorum belirleyicileri*” ile Hyland'ın “*katılım belirleyicileri*” benzer işlevleri yerine getirebilmektedir. Bu duruma ek olarak, bu sınıflamalarda örnek olarak sunulan ögelerin, yazılı metinlerden kaynaklandığı kadar sözlü metinlerden kaynaklardan geldiğini belirtmek de önem taşımaktadır.

2.2.1.1. Dar Yaklaşımlar

Önceki bölümlerde de tartışıldığı üzere, Ädel (2006) üstsöylem modellerini geniş yaklaşımlar ve dar yaklaşımlar olmak üzere iki ana ulam altında incelemektedir. Üstsöyleme yönelik dar yaklaşım, Mauranen (1993), Valero-Garces (1996), Bunton (1999), Dahl (2004), Ädel (2006, 2010) gibi sınıflandırmalar ile temsil edilmektedir ve üstsöylemin yalnızca metinsel işlevleri gerçekleştirmek için kullanılan dilsel araçları içerdiği düşüncesini desteklemektedir.

2.2.1.1.1. Mauranen'in (1993) Üstsöylem Sınıflandırması

Mauranen'in (1993) üstsöylem modeli alanyazında dar yaklaşımlı sınıflamaların bir temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Modelde üstsöylem için “dönüşlülük” (İng. reflexivity) terimi kullanılmakta ve “dönüşlülük” kavramı “yüksek-açık dönüşlülük” (İng. highly explicit reflexivity) ve “düşük-açık dönüşlülük” (İng. reflexivity of low explicitness) olmak üzere iki ulama ayrılmıştır. Tablo 4’de sınıflandırma altulamaları ve örnekleri ile gösterilmektedir.

Tablo 4: Mauranen'in (1993) Üstsöylem Sınıflandırması

Ulam	Örnekler
Yüksek-açık dönüşlülük (Highly explicit reflexivity)	
Metne yapılan gönderimler (References to the text)	Bu çalışmada; Sonraki bölümde
Söylem Etiketleri (Discourse Labels)	Göstermek gerekirse; Daha önceden de belirtildiği üzere; Bu tartışma
Okura Değınme (Addressing the reader)	Not alın, Hatırlayın, Okuyucu
Düşük-açık dönüşlülük (Reflexivity of low explicitness)	
İçsel bağlayıcılar (Internal Connectors)	Ancak; Ama; İkinci olarak; Ayrıca
Söylem Etiketleri (Discourse Labels)	Sorular; -nI düşünmek mantıklı olacaktır; Veriler gösteriyor ki...
Metne yapılan gönderimler (References to the text)	Şimdi; İlk olarak
Okura Değınme (Addressing the reader)	-nI hatırlamak için bir neden bulunmaktadır.

Kaynak: Toumi, 2009: 68-71.

2.2.1.1.2. Valero-Garces'in (1996) Üstsöylem Sınıflandırması

Dar yaklaşımın başka örneklerinden biri olan ve çalışmasında İspanyol ve İngiliz-Amerikan akademisyenler tarafından İngilizce dilinde yazılmış ekonomi araştırma makalelerini içeren derleminden örnekler sunan Valero-Garces'in (1996) üstsöylem sınıflandırması Tablo 5’te verilen dört metinsel işlev ile tanıtılmaktadır.

Tablo 5: Valero-Garces'in (1996) Üstsöylem Sınıflandırması

Ulam	İşlevler ve Örnekler
Bağlayıcılar (Connectors)	Metnin kendisi ve içeriği arasındaki ilişkileri belirten bağlaçlar, belirteçler ve ilgeç öbekleridir. (Ancak; Örneğin; Bu nedenle)
İncelemeler ya da önceki belirleyiciler (Reviews or earlier markers)	Metnin daha önceki bir aşamasının tekrarlandığına, özetlendiğine ilişkin yapılan yapılan göndermeleri içermektedir. (Şu zamana dek varsaydık ki)
Önizlemeler veya sonraki belirleyiciler (Previews or later markers)	Metnin sonraki bir aşamasının beklendiğine ilişkin sözcükler, ifadeler, deyimler ve öbekler ile yapılan göndermeleri içermektedir. (Aşağıda gösteriyoruz ki)
Eylem Belirleyicileri (Action Markers)	Metinde gerçekleştirilen söylem eylemlerinin göstergeleridir. (Açıklaması şudur ki; Bunu görselleştirmek adına)

Kaynak: Valero-Garces, 1996: 284.

2.2.1.1.3. Bunton'ın (1999) Üstsöylem Sınıflandırması

Bunton'a (1999) göre üstsöylemin odağı, metni daha uyumlu ve tutarlı kılan, metnin kendisine gönderme yapan metin ögeleri ile sınırlandırılmalıdır. Bu bakış açısı ile altı ulamdan oluşan bir sınıflandırma önermiştir. Model, önizlemeler (İng. previews), incelemeler (İng. reviews), genel bakışlar (İng. overviews) olmak üzere 3 altulamdan oluşan metin gönderimleri (İng. text references) ve çizgisel olmayan metin gönderimleri (İng. nonlinear text references), metinlerarası gönderimler (İng. inter-text references), metin eylemi belirleyicileri (İng. text act markers), metin bağlayıcıları (İng. text connectors) ve metin açıklamaları (İng. text glosses) ulamlarından oluşmaktadır. Bu ulamlar, metni düzenleyerek Halliday'in (1994) metinsel üstişlevini gerçekleştirmektedir.

2.2.1.1.4. Dahl'ın (2004) Üstsöylem Sınıflandırması

Dahl'a (2004) göre üstsöylem, konumsal üstmetin (İng. locational metatext) ve sözbilimsel üstmetin (İng. rhetorical metatext) olmak üzere iki ulamdaki üstmetinsel unsurlardan oluşmaktadır. Konumsal üstmetin, metnin kendisine gönderme yapan dilsel ögelerden oluşmakta; sözbilimsel üstmetin ise, metnin yapılandırılma sürecinde yazarın gerçekleştirdiği sözbilimsel eylemleri ortaya

çıkaran üstöğeleri (İng. meta-elements) içermektedir . Her iki ulam da metinsel işlevleri yerine getirmektedir.

2.2.1.1.5. Ädel'in (2006) Üstsöylem Sınıflandırması

Ädel (2006) tarafından sunulan üstsöylem kavramının sınıflandırılması, yazılı metinlerin anlaşılmasında alanyazında önemli bir diğer rehber olarak kabul edilmektedir. Bu sınıflandırma, üstsöylemin dört ana ulamını içermekte ve her bir ulam, yazarların metinlerini nasıl yapılandırdığını ve okuyucu ile etkileşimde nasıl geçtiği konusunda bir çerçeve sunmaktadır. Sınıflandırmada yer alan söz konusu ulamlar Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Ädel'in (2006) Üstsöylem Sınıflandırması

Üstsöylem Ulamı	Kaynak
1. Metin-odaklı üstsöylem	(Bu makalede; bir sonraki bölümde)
2. Yazar-odaklı üstsöylem	(Son olarak, şu konuyu tartışmak istemekteyim; Böylelikle şunu söylemek istemekteyim; Yukarıda belirttiğim üzere, ...)
3. Okuyucu-odaklı üstsöylem	(Düşünüyor olabilirsiniz...; Gördüğünüz üzere; Daha önce hiç bunu duymadığınız konusunda...)
4. Katılımcı-odaklı üstsöylem	(O halde bunu söyleyerek ne demek istiyorsunuz?; Bu nedenle sizlere, sizlere konuyu görselleştirebilmeniz adına birkaç artalan bilgisi sunacağım; Gördüğümüz üzere)

Kaynak: Ädel, 2006: 20

Metin-odaklı üstsöylem ulamı, metnin kendisinde yer alan gönderimlere odaklanmaktadır. Metin yapısını ve düzenlemesini etkileyen bu ögeler, metnin nasıl oluşturulduğu ve sunulduğu açısından önem taşımaktadır.

Yazar-odaklı üstsöylem ulamı, yazarın kendisine yapılan gönderimleri kapsamakta ve yazarın tutumunu, bakış açısını ve kişisel sesini yansıtmaktadır. Yazarın metin üzerindeki varlığı ve etkisi, bu ulamda yer alan üstsöylem belirleyicileri aracılığıyla okuyucuya aktarılmaktadır. Söz konusu belirleyiciler, yazarın metindeki niyetlerini ve iletilerini anlama konusunda önem taşımaktadır.

Okuyucu-odaklı üstsöylem ulamı, okuyucu ile etkileşimi amaçlayan dil ögelerini içermektedir. Okuyucuları metni daha etkin bir biçimde ele almasını destekler ve bu sayede okuyucunun metinle daha derin bir bağ kurmasına yardımcı

olur. Okuyucu-odaklı üstsöylem ulamında yer alan belirleyicilerin, metni okuyucunun deneyimine ve yorumuna daha açık bir duruma getirdiği söylenebilmektedir.

Katılımcı-odaklı üstsöylem ulamı, yazar ve okuyucu arasındaki gönderimleri birleştirerek, iletişimi ve iş birliğini desteklemektedir. Metnin, yazar ve okuyucu arasında etkin bir etkileşim alanı olarak işlev görmesini sağlamaktadır.

Söz konusu dört ulamı kapsayan üstsöylem sınıflandırması, yazılı metinlerin nasıl işlediği, nasıl yapılandırıldığı ve okuyucularla nasıl etkileşimde bulunduğu konusunda önemli bir çerçeve sağlamaktadır. Bu yaklaşım, yazılı metinlerin yalnızca içerik açısından değil, aynı zamanda yapısal ve etkileşimsel boyutları açısından da incelenmesine olanak tanır. Böylelikle, yazılı söylemin nasıl bütünsel bir biçimde işlediği ve farklı okuyucu grupları üzerinde nasıl bir etki yarattığı görülebilmektedir.

2.2.1.2.6. Ädel'in (2010) Üstsöylem Sınıflandırması

Ädel'in (2010) çalışmasında, hem konuşma hem de yazılı dilde oluşturduğu üstsöylem modelinin yeniden gözden geçirilmiş bir sınıflandırmasını sunmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre, üstsöylem, farklı biçimlerde ve yapılarla ifade edilebilen söylem-işlevsel bir ulamdır. Bu nedenle, bu işlevlerin sınıflandırılmasında biçimsel ve işlevsel paradigma ayrı tutulmalıdır. Biçimsel paradigma, üstsöylemin yapısal yönlerini, yani metin içinde nasıl ifade edildiğini ve hangi dilsel öğelerin kullanıldığını ele almaktadır. Bu, üstsöylem belirleyicilerinin cümle yapıları, kelime seçimleri ve dilbilgisi özellikleri gibi konulardaki biçimsel özelliklerini inceler. İşlevsel paradigma ise, bu biçimsel öğelerin metin içinde nasıl bir işlev gördüğüne, bir başka ise üstsöylemin metin üzerindeki etkisine odaklanmakta ve belirleyicilerinin metni nasıl düzenlediğini, anlamı nasıl zenginleştirdiğini ve okuyucu ile yazar arasındaki iletişimi nasıl etkilediğini incelemeyi içermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda Tablo 7'de Ädel'in (2010) üstsöylem sınıflandırması sunulmaktadır.

Tablo 7: Ädel'in (2010) Üstsöylem Sınıflandırması

1. Üstdilbilgisel Yorumlar (Metalinguistic Comments)

1. Onarım (İng. Repairing): önceki bir katkıyı düzelden veya iptal eden hem kendi hem de başkaları tarafından başlatılan öneri veya değişiklikleri ifade etmektedir.

2. Yeniden formüle etme (İng. Reformulating): Eşil bir terim veya ifade sunmak için kullanılmaktadır (hata nedeniyle olmayan).

Ör: (ya da)

3. Dilsel biçim / anlam hakkında yorum yapma (İng. Commenting on linguistic form / meaning): dilsel biçim, sözcük seçimi ve/veya anlamına atıfta bulunmak için kullanılmaktadır.

Ör: (Almanca dili ile ifade edersek şunu söyleyebiliriz...)

4. Açıklayıcı (İng. Clarifying) : Yanlış yorumlanmayı önlemek amacıyla hitap edenin (yazar ya da konuşucu) niyetini açıklamak için kullanılmaktadır.

Ör: (Öyle demek istemiyorum...; açıklık getirmek adına şunu belirtmeliyim...; mutlaka denemeyeceğim...; ...'ı hiçbir şekilde yapmaya çalışmıyorum...; sadece şunu diliyorum: ...)

5. Terimbilgisini Yönetme (İng. Managing Terminology): Hakkında konuşulan olgu(lar) için tanımlar vermek ya da terimler ve etiketler oluşturmak için kullanılmaktadır.

Ör. (Bu yazıda Creole terimini kullandığımızda, aşağıdaki tanımları kullanacağız...; ...'ı ...'ı olarak tanımlıyorum; ne diyeceğim...)

2. Söylem Düzeni (Discourse Organization)

1. Konuya Giriş (İng. Introducing Topic): Konuyu açmak için kullanılmaktadır.

Ör: (Bu yazıda... 'ı araştırıyorum...)

2. Konunun Sınırlandırılması (İng. Delimiting topic): konunun nasıl kısıtlandığını açıkça belirtmek için kullanılmaktadır.

Ör: (... bu makalenin kapsamı dışındadır; tartışmamı... ile sınırlandırdım; şuna odaklanacağım...)

3. Konuya ekleme (İng. Adding to the topic): Bir konunun veya alt konunun eklenmesine yönelik yorum yapmak için kullanılmaktadır.

Ör: (... 'ı da ekleyebiliriz)

4. Konuyu Sonuçlandırma (İng. Concluding topic): Konuyu sonlandırmak için kullanılmaktadır.

Ör: (... ile bitiriyoruz; Bu çalışmada ... sonucuna ulaşmaya çalıştım.)

5. Yan-konu Belirleme (İng. Marking Asides): Bir konunun alt ya da bağıntılı bir konusunu açmak ya da kapatmak için kullanılmaktadır.

6. Numaralandırma (İng. Enumerating): Söylemin farklı bölümlerinin nasıl dizildiğini göstermek amacı ile kullanılmaktadır.

Ör: (Bir sonraki bölümde ...; onu takiben ...; Son olarak; Öncelikle)

7. metiniçi belirleyiciler (Endophoric Markings): Söylemde, gönderimde bulunulan konunun ilgili noktadan önce mi yoksa sonra mı olduğu belli olmayan durumlarda belirli bir yere gönderimde bulunmak için kullanılmaktadır

Ör: (Şekil (5) 'te görebildiğimiz gibi; Bu harita noktalarından şunu görüyoruz...)

8. Önizleme (İng. Previewing): Söylemde gelen bilgiyi bildirme amacıyla ileriye belirtmek için kullanılmaktadır.

Ör: (Aşağıda tartışacağım üzere...; 5. Bölümde değerlendireceğim ki...; Aşağıda ...'nin çok kısa bir tarihçesini vereceğim; Daha sonra göreceğimiz gibi.. .İncelemeden önce...; kısaca bakalım.)

9. Yeniden gözden geçirme (İng. Reviewing): Söylemde gerçekleşmiş olanı hatırlatmak için geriye doğru belirtme amacıyla kullanılmaktadır.

Ör: *(İki farklı argüman gördük ki...; Gördüğümüz gibi, ...; Yukarıda tartıştığımız gibi, ...; Yukarıda söz ettiğimiz üzere...)*

10. Bağlamsallaştırma (İng. Contextualizing): Yazma ya da konuşma durumu veya koşulları hakkında yorum yapmak için kullanılmaktadır. Ör: *(Larson bu konuda çok fazla ayrıntıya girmiyor ve ben de burada bunu yapmayacağım; ... hakkında çok az şey söyledim; örneği yeniden kullandım çünkü .. .; Bu projenin amaçlanan kapsamına uygun olarak şunu yapmaya karar verdim ...)*

3. Söz-Eylem Etiketleri (Speech Act Labels)

1. Tartışma (İng. Arguing): Bir konuya karşı olumlu ya da olumsuz tutumlara yönelik tartışma eylemini vurgulamak için kullanılmaktadır. Ör: *(Bunu varsayıyorum ...; bunu iddia ediyorum ...)*

2. Örneklendirme (İng. Exemplifying): Örnekleri tanıtmak için kullanılmaktadır.

Ör: *(Konuyu incelemek adına zimmete para geçirme örneğini kullanacağım.)*

3. Diğer söz eylemi etiketleri:

Ör: *(Öyle söylüyorum...; sadece şunu belirtiyorum...; buna cevap veremem...; vurgulamak istiyorum...)*

4. Katılımcıya Yönelik Gönderimler (References to the Audience)

1. 1. Anlamanın / Kanalin Yönetimi (İng. Managing Comprehension / Channel) : Alıcı ile vericinin aynı noktada olmasını sağlamak için kullanılmaktadır.

2. Katılımcı Disiplinini Yönetmek (İng. Managing Audience Discipline): Okuyuculara doğrudan hitap etmek ve talimat vermek için kullanılmaktadır.

3. Katılımcının Tepkisini Tahmin Etmek (İng. Anticipating the Audience's Response): Katılımcıların iletiye ait tepkisini öngörmek için kullanılmaktadır. Ör: *(Hala öyle düşünebilirsiniz...; Elbette bunu kabul ediyorum...; O zaman nasıl olduğunu merak edebilirsiniz...)*

4. İletiyi yönetmek (İng. Managing the Message): Aktarılan ana iletiyi vurgulamak için kullanılmaktadır

Ör: *(Umarım okuyucu, bu makaleyi okuduktan sonra benimle benzer bir konuma gelmiştir; Umarım okumaktan keyif alırsınız; Okuyucuya şunu sunmaya çalıştım ...)*

5. Tasarılar Hayal Etmek (İng. Imagining Scenarios): Okuyuculardan bir şeyi belirli bir bakış açısından görmelerini istemek ve okuyucuları metinlere dahil etmek için kullanılmaktadır.

Ör: *(Varsayalım ki şunu söylüyorum...; Eğer şunu söylüyorsam...; Aşağıdaki durumu hayal edin:)*

Kaynak: Prommas, 2020: 22

Tablo 7’de altulamaları ile birlikte sunulan Ädel’in (2010) sınıflandırması, üstsöylemi dört ana ulama ayırmakta ve her birini belirli söylem işlevlerine göre etiketlemektedir: üstdilbilgisel yorumlar, söylem düzeni, söylemler ve katılımcıya yönelik gönderimler. İlk üç ulam özellikle metinsel yönleri ele almakta iken, sonuncusu okuyucu ile etkileşimi içermektedir. Ädel’in (2010) sınıflandırması, geçerlilik belirleyicileri (validity markers) gibi (ör: kaçınmalar ve güçlendiriciler) kişilerarası belirleyicileri (Ädel’in (2010) açıklaması ile “değerlendirme”) altulamaları

kapsam dışı bırakmaktadır. Bunun nedenini, yazarın ya da konuşanın bu belirleyicileri gerçek dünyada deneyimleyen bir kişi olarak içeriğe yönelik tutumlarını ifade etmek için kullandığını ve bu belirleyicilerin odak metinle veya okuyucuyla etkileşimde bulunamaması olarak açıklamaktadır.

2.2.1.2. Geniş Yaklaşımlar

Bu bölümde, Ädel'in (2006) "geniş yaklaşım" olarak nitelendirdiği üstsöylem belirleyici modeller üzerine odaklanılmaktadır. Meyer (1975), Williams (1981, 1982), Crismore (1983), Vande Kopple (1985, 1997, 2012), Crismore ve diğerleri (1993), Hyland (1998, 2005b), Dafouz-Milne (2008) gibi birçok araştırmacı, üstsöylemin hem metinsel düzeni sağlama hem de kişilerarası iletişimi kolaylaştırma işlevine sahip olduğuna inanmaktadırlar.

Bu geniş yaklaşım çerçevesinde, üstsöylemin sadece metni yapılandıran ve anlamlandıran dilsel birimlerden oluşmadığı; aynı zamanda okuyucunun bilgilerini, deneyimlerini ve gereksinimlerini dikkate alan kişilerarası bir boyutu da bulunduğu vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, metin yazarı ve okuyucu arasında bir etkileşim söz konusudur ve yazar, metni oluştururken okuyucunun bilgi düzeyini, deneyimlerini ve beklentilerini göz önünde bulundurmaktadır.

Hyland ve Tse'nin (2004) belirttiği üzere, bu yaklaşım üstsöylemin tamamen kişilerarası olduğu fikrini desteklemektedir. Bir başka deyişle, üstsöylem, metin içerisindeki anlamın ve düzenin ötesine geçerek, yazarın okuyucuya yönelik tutumlarını, değerlendirmelerini ve varsayımlarını ifade etmektedir. Bu durum ise, metnin yalnızca içsel bir yapıya sahip olmadığını, aynı zamanda toplumsal / sosyal bir bağlamda işlev gördüğünü ve yazar ile okuyucu arasında bir iletişim aracı olarak hizmet ettiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, geniş yaklaşım üstsöylemi, metni düzenleyen ve anlamlandıran bir araç olarak görmekte kalmaz; aynı zamanda yazar ve okuyucu arasındaki kişilerarası ilişkiyi ve iletişimi de dikkate almaktadır. Bu yaklaşım, metni, yazarın düşüncelerini, duygularını ve inançlarını ifade etme aracı olarak görmektedir, böylece yazarın kişisel sesini ve bakış açısını daha güçlü bir şekilde yansıtır. Bu durum, metni

daha zengin ve çok boyutlu bir hale getirmekte ve yazarın iletisini daha etkin bir biçimde iletebilmesine olanak tanımaktadır.

2.2.1.2.1. Meyer'in (1975) Üstsöylem Sınıflandırması

Meyer (1975), metinde anlam ve yapıyı belirtme amacıyla kullanılan “belirtkeleri” (İng. signals) sınıflandırmak için bir dizge önermiştir. Bu dizge, metni daha anlaşılır ve takip edilmesi daha kolay hale getirmeyi amaçlamakta ve dört temel ilkeye dayanmaktadır.

(a) İçerik yapısındaki ilişkilerin yapısının belirlenmesi: Bu ilke, metnin içsel yapısını açıklığa kavuşturmak amacıyla kullanılan belirtkeleri ifade etmektedir. Bu belirtkeler genellikle sıralama ve ilişkilendirme yapıları olarak modelde ulamlanmaktadır. Bu ulama, “birinci”, “ikinci”, “son” gibi sıralama belirten sözcükler veya “buna ek olarak”, “ancak” gibi bağlaçlar bu ulam kapsamında yer almaktadır. Bu duruma ek olarak, “problemler” veya “çözümler” gibi belirli söylem türlerini tanımlayan terimler de bu ulamda yer almaktadır. Bu tür belirtkeler, metni düzenleyerek okuyucunun anlamayı kolaylaştırmasına yardımcı olmaktadır.

(b) Metinde içerikten soyutlanmış, ileriye dönük olarak bildirilen bilgiler: Genellikle giriş tümcelerinde, paragraf başlıklarında ya da özet bölümlerinde görülen, okuyucuyu metinde daha sonra ele alınacak konular hakkında bilgilendiren belirtkeleri kapsamaktadır. Bu belirtkeler, okuyucunun metni takip etmesine ve odaklanmasını olanaklı kılmaktadır.

(c) Daha önce sunulan bilgileri özetleyen ifadeler: Bu ilke, metinde daha önce ele alınmış bilgileri tekrarlayan veya özetleyen belirtkelerle ilgilidir. Genellikle bir paragrafın sonunda bulunan bu ifadeler, okuyucunun metindeki önemli noktaları anlamasına ve hatırlamasına yardımcı olmaktadır.

(d) Gösterge (pointer) sözcükler: Bu belirtkeler, yazarın bir konuya ilişkin bakış açısını veya tutumunu açıkça ifade etmeye yarar. Örneğin, “önemli olan”, “unutulmamalıdır ki” gibi ifadeler bu ulamda yer almaktadır. Bu tür belirtkeler, yazarın metindeki bir konuya ilişkin tutumunu ve bakış açısını açıkça ortaya koyarak okuyucuya rehberlik eder. Meyer'in bu sınıflandırma dizgesi, metni anlamak ve takip

etmek için gerekli olan yapısal ve içeriksel ipuçlarını belirleyerek, okuma sürecini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.

2.2.1.2.2. Williams'ın (1981) Üstsöylem Sınıflandırması

Williams (1981) tarafından oluşturulan ve üstsöylemi altı farklı belirleyiciye ayırarak sınıflandıran ve genellikle alanyazında ilk üstsöylem modeli olarak kabul edilen üstsöylem sınıflandırması, metinsel ve kişilerarası işlevleri ele alan iki ana ulam altında toplanmaktadır. Williams'ın (1981) üstsöylem sınıflandırması ve altulamaları Tablo 8'de sunulmaktadır.

Tablo 8: Williams'ın (1981) Üstsöylem Sınıflandırması

Üstsöylem Ulamı	İşlev
1. Dizimleyiciler (Sequencers)	Okuyucuları metin boyunca ilerletmek ve söylemi tutarlı kılmak için kullanılır; Makalenin planının tanıtımlarını düzenlemek için kullanılır. <i>Ör: (Bölümün bir sonraki kısmında bu konunun problemini tartışmak niyetindeyim; Bu konu hakkında söylemek istediğim ilk şey şudur ki ...)</i>
2. Konulaştırıcılar (Topicalizers)	Bir tümcenin, paragrafın veya bölümün ana konusunu belirtmek için ve yazarların yeni bir düşünceye geçtiklerini duyurmak için kullanılır <i>Ör: (O konuya gelecek olursak; Bu konuya gelince, Şimdi buna dönersek; Bu durumun beş farklı nedeni var ...)</i>
3. Kaçınmalar (Hedges)	Okuyuculara yazarların bir görüşe ilişkin sahip oldukları belirsizliğin derecesini göstermekte ve istisnalar yapmak adına metinde yer kazanmak için kullanılır. <i>Ör: (Muhtemelen; Görünüşe göre; Bir nevi; Belki; -Abilir; Eğilim göstermektedir ki...)</i>
4. Vurgulayıcılar (Emphatics)	Okuyuculara kesinlik derecesini göstermek için kullanılır. <i>Ör: (Herkesin bildiği üzere; Şu bir gerçektir ki; Açıkça; Elbette; Elbette ki; Gerçekten)</i>
5. Anlatıcılar (Narrators)	Okuyuculara yazarların düşüncelerinin ya da görüşlerinin nereden geldiğini anlatmak için ve anlatısal bir düşünce sunarak yazarların gerçekte ne söylemek istediklerini belirlemek için kullanılır. <i>Ör: (Bu konu hakkında endişeliyim ki...; Bu yüzden denedim; Şu sonuca vardım ki; Sanırım)</i>
6. Atıf Yapıcılar (Attributors)	Gözlemcinin veya düşünce/görüş kaynağının belirtilmediğini dolaylı biçimde belirtmek için kullanılır <i>Ör: (... var olduğu tespit edildi, ... görüldü/fark edildi/dikkate alındı/belirlendi)</i>

Kaynak: Crismore, 1983:7-8

Williams'ın oluşturduğu bu sınıflandırma, metindeki bilgilerin düzenlenmesine ve güncellenmesine katkıda bulunan dizimleyiciler (İng. sequencers) ve konulaştırıcılar (İng. topicalizers) gibi belirleyicileri kapsayan “metinsel ulamı” içermektedir. Bu belirleyiciler, metnin anlaşılmasını ve takip edilmesini kolaylaştırmaktadır. Öte yandan, kişilerarası ulam; kaçınmalar (İng. hedges), vurgulayıcılar (İng. emphatics), anlatıcılar (İng. narrators) ve atıf yapıcılar (İng. attributors) gibi belirleyicileri içermektedir ve bu belirleyiciler, yazar ile okuyucu veya konuşmacı ile dinleyici arasındaki etkileşimi vurgulamaktadır. Tablo 8, anlatıcılar ve atıf yapıcılar arasında önemli benzerlikler ve farklılıklar olduğunu göstermektedir; her iki belirleyici de metindeki önermelerin kaynaklarını belirtme işlevine sahiptir ve okuyucuların metinde sunulan bilgileri değerlendirmelerine ve yazarın görüşlerine ve argümanlarına ilişkin bağlam kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Anlatıcılar, metindeki bilgilerin kaynağını açıkça belirtmektedir. Yazarın kendisi, deneyimler, gözlemler ya da diğer kaynaklar biçiminde metinde gerçekleşebilmektedirler. Bu açıklık, okuyucunun bilgiyi değerlendirme biçimi etkilemekte ve yazarın güvenilirliğini artırmaktadır. Öte yandan, atıf yapıcılar genellikle kaynağı ya dolaylı bir biçimde ifade etmekte ya da kaynağı hiç belirtmemektedir. Bu durum metinde bir “aktif bir ses” kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bu tür ifadeler, belirli bir kaynağa gönderimde bulunmak yerine, bilginin genel bir kabul gördüğü veya yaygın olarak bilindiği izlenimini vermektedir. Bu farklılıklar, yazarın amacına ve metnin hedef kitlesine bağlı olarak stratejik olarak kullanılabilir. Anlatıcılar, argümanlarını güçlendirmek ve okuyucunun güvenini kazanmak için kullanılabilirken, atıf yapıcılar daha genel kabul görmüş bir veri tabanından yararlanarak argümanı güçlendirebilmektedir.

2.2.1.2.3. Williams'ın (1982) Üstsöylem Sınıflandırması

Williams (1982) üstsöylem adına yeni bir model önermiştir. Bu modelde üstsöylem, gelişmiş düzenleyiciler, bağlayıcılar ve içerik yapısındaki ilişkileri gösteren ifadeler olmak üzere üç ana ulam altında sınıflandırılmıştır. Gelişmiş düzenleyiciler, metni düzenleyerek okuyucunun anlamasını kolaylaştırır ve ön bilgiyi etkinleştirebilecek yapıları oluşturmaktadır. Bağlayıcılar, metindeki bölümleri ve

önergeleri birbirine bağlar, böylece metnin akıcı ve tutarlı olmasına yardımcı olmaktadır. Son olarak, içerik yapısındaki ilişkileri belirleyen ifadeler ve göstergeler, metindeki düşünceler arasındaki ilişkileri açıklar ve metnin genel yapısını ortaya koymaktadır. Williams'ın (1982) bu modeli, Meyer'in (1975) sınıflandırmasına koşutluk göstermektedir.

2.2.1.2.4. Crismore'un (1983) Üstsöylem Sınıflandırması

Crismore tarafından (1983) Meyer'in (1975) çalışmasına ve Williams'ın (1981) çalışmasına dayandırılarak geliştirilen modelde, üstsöylem bilgilendirici (İng. informational) ve tutumsal (İng. attitudinal) olmak üzere iki temel ulama ayrılmıştır. Bu iki ulam, metnin hem metinsel hem de kişilerarası işlevlerini kapsayacak biçimde oluşturulmuştur. Bilgilendirici Ulam, metindeki bilgiyi düzenleme ve yönlendirmeye ilgili unsurları içermektedir. Crismore (1983) bu ulamda dört altulam tanımlamıştır. Hedefler altulamında, metnin amacı ve hedefleri belirlenmekte ve genellikle “Bu çalışmanın amacı...” gibi ifadeler ile örnek verilerek açıklanmaktadır. Ön Planlar (İng. pre-plans) altulamında, metnin yapısı ve içeriği önceden planlanmakta ve “Bu bölümün konusu...” gibi ifadelerle ifade edilmektedir. Plan-Sonrası (İng. post-plans) altulamunda, önceki bölümlere ya da içeriklere yapılan gönderimler yer almaktadır ve metinde “Önceki bölümdeki...” gibi yapılar ile kodlanmaktadır. Konulaştırıcılar (İng. topicalizers) altulamında ise metindeki konular ve ana düşünceler vurgulanarak düzenlenmektedir. Tutumsal ulam, yazarın veya konuşmacının tutumlarını, değerlendirmelerini ve inançlarını yansıtan unsurları kapsamaktadır. Crismore (1983) bu ulamda da dört altulam tanımlamıştır. Dikkat Çekicilik (İng. saliency) altulamında, metindeki önemli noktalar ve ana düşünceler öne çıkarılmaktadır. Vurgular (İng. emphatics) altulamında, metinde yer alan belirli noktalar ya da düşünceler güçlendirilerek vurgulanmaktadır. Kaçınımlar (İng. hedges) altulamında, önergeler / ifadeler belirsizleştirilmekte, yumuşatılmakta ya da hafifletilmektedir. Değerlendiriciler (İng. evaluatives) altulamında ise yazarın ya da konuşmacının bir konu hakkındaki değerlendirmeleri ve yargıları açıkça ifade edilmektedir. Crismore'un bu modeli, üstsöylemin metin üzerindeki çeşitli yönlerini anlamak ve çözümlemek adına için daha geniş bir çerçeve sunmaktadır. Metinsel ve

kişilerarası işlevlere odaklanarak metindeki bilgi akışını ve yazarın tutumlarını daha iyi anlaşılmasını olanaklı hale getirmektedir.

2.2.1.2.5. Vande Kopple'in (1985) Üstsöylem Sınıflandırması

Vande Kopple (1985), metin bağlayıcılarını (İng. Text connectives) ve açımlayıcıları (İng. Code Glosses) metinsel üstsöylem ve geçerlilik belirleyicilerini (İng. validity markers) başka bir deyişle kaçınmaları (İng. Hedges), vurgulayıcıları (İng. Emphatics) ve atıf yapıcılarını (İng. Attributors), anlatıcıları (İng. narrators), edimsöz belirleyicilerini (İng. illocution markers), tutum belirleyicilerini (İng. attitude markers) ve yorumları (İng. commentaries) kişilerarası üstsöylem olarak değerlendirmektedir. Bu sınıflamada Vande Kopple, metin bağlayıcıları ve geçerlilik belirleyicileri gibi yeni ulamlar oluşturmakta ve William'ın (1981) çalışmasından konulaştırıcıları, kaçınmaları, vurgulayıcıları ve atıf yapıcılarını altulamlar halinde yeniden düzenlemektedir. Tablo 9 Vande Kopple'in (1985) üstsöylem sınıflandırmasını göstermektedir.

Tablo 9: Vande Kopple'in (1985) Üstsöylem Sınıflandırması

Ulam	İşlev ve Örnekler
Metinsel Üstsöylem	Metinlerin genel anlamsal yapısıyla ilgilidir
1. Metin bağlayıcıları (Text Connectives)	Dizimleyicileri kullanarak ve mantıksal / zamansal ilişki kurarak metin boyunca okuyucuya rehberlik eder. Ör: (Birinci; sonraki; üçüncü sırada; ancak; yine de; sonuç olarak; aynı anda)
1.1. Uyarılar (Reminders)	Önceki sunulan bilgiye ilişkin hatırlatmalar ve gelecek bilginin duyuruları kapsamaktadır. Ör: (daha önce belirttiğim üzere)
1.2 Özdeği tanıtım aşamasında kullanılan ifadeler	Hangi materyalin, nasıl tanıtılacağına ilişkin öbekleri, ifadeleri kapsamaktadır. Ör: (şu anda yapmak istediğim şey ...)
1.3 Konulaştırıcılar (Topicalizers)	Yeni bilgileri daha önce sunulan bilgilere bağlamak ve konudaki değişiklikleri göstermek adına için kullanılır. Ör: (örneğin; var; için; ile ilgili olarak; ile bağlantılı olarak)
2. Açımlayıcılar (Code glosses)	Okuyucuların metindeki bilgilerin anlaşılmasına ve yorumlamalarına yardımcı olmak adına kullanılır. Parantez içinde yeniden tanımlamalar, açıklamalar ya da yeniden ifade edici farklı öbekler kullanılabilir. Ör: (Ör; Şöyle ifade edeceğim; Demek istediğim...; Bu dipol rezonanslarını gösteren şekil 4'e bakın...)
Kişilerarası Üstsöylem	Yazarların metinlerinde önerme içeriğine yönelik tepkilerini ifade edebilmesi için kullanılır. Yazarların içerikle ilgili okuyucularla kurmak istedikleri etkileşimi belirtmek için kullanılır.

3. Geçerlilik Belirleyicileri (Validity Markers)	Yazarların aktarılan içeriğin geçerliliğini nasıl değerlendirdiğini nitelemek için kullanılır.
3.1. Kaçınmalar (Hedges)	Okuyucuların olası şüphelerini belirtmesine olanak sağlamak için kullanılır. Ör: (belki; olabilir; görünebilir; belli bir dereceye kadar)
3.2. Vurgulayıcılar (Emphatics)	İnanılan değeri vurgulamak için kullanılır. Ör: (açıkça; şüphesiz; açıktır ki...)
3.3. Atıf yapıcılar (Attributors)	Güvenilir ve kabul edilir birinin desteğinin alındığının savlanması ile okuyucular yazarın istediği biçimde önerme içeriğine inanmaya veya yargılamaya yönlendirilir. Ör: (Einstein'a göre)
4. Anlatıcılar (Narrators)	Bahsedilen bilginin kaynağını belirtmek için kullanılır. Ör: (James'e göre; Bayan Wilson bunu duyurdu...; müdür şunu bildirdi...)
5. Edimsöz Belirleyicileri (Illocution Markers)	Yazarların metinlerin belirli noktalarında gerçekleştirdiği edimsözleri ifade etmek için kullanılır. Ör: (Varsayıyorum; özetlemek gerekirse; sonuçlandırmak gerekirse; iddia ediyoruz; söz veriyorum; tahmin ediyoruz)
6. Tutum Belirleyicileri (Attitude Markers)	Yazarların önerme içeriğine yönelik tutumlarını ortaya çıkarmak için kullanılır. Ör: (şaşırtıcı bir şekilde; bunu ilginç buluyorum ...; bunu belirtmek endişe verici; ne yazık ki; ilginç bir şekilde; keşke...)
7. Yorumlar (Commentaries)	Okuyuculara doğrudan hitap etmek ve okuyucuların olası duygu durumları, görüşleri veya içeriğe tepkileri hakkında yorum yaparak onları bir diyaloga dahil etmek için kullanılır. Ör: (çoğunuz bu fikre karşı çıkacaksınız; buna kesinlikle katılacaksınız; önce son bölümü okumak isteyebilirsiniz; muhtemelen aşağıdaki materyali ilk başta zor bulacaksınız)

Kaynak: Hyland, 2005:32

Vande Kopple (1985), atıf yapıcılarının yazarın içeriğin geçerliliğini belirtme niyetiyle kullanıldığını vurgulamakta ve bir dizi geçerlilik belirtecinin altına koyarak anlatıcıları ayırsa da, bu modelde iki altulamanın işlevsel anlamları belirsizliğini korumaktadır.

Bu duruma ek olarak, Tablo 9'da görüldüğü üzere, aynı öge (-A göre) her iki belirleyici türünde de yer almaktadır. Bu, iki altulamda yer alan belirleyiciyi ayırmak, modelin tutarlılık taşımadığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu nedenle tümce bağlamında oldukça dikkatli bir biçimde çözümlemelerin yapılması gerekmektedir. Son olarak bu sınıflandırmada açımlayıcılar, edimsöz belirleyicileri, tutum belirleyicileri ve yorumların altulamaları ilk kez alanyazına tanıtılmıştır.

2.2.1.2.6. Crismore, Markkanen ve Steffensen'in (1993) Sınıflandırması

Crismore (1984) üstsöylemi söylemle ilgili söylem ve içerikten bağımsız metinle ilgili metin olarak tanımlamaktadır. Üstsöylem belirleyicilerinin ana işlevinin okuyucuları bilgilendirmek yerine yönlendirmek olduğunu belirtmektedir.

Crismore, Martkkanen ve Steffensen (1993), üstsöylem belirleyicilerinin sözlü ve yazılı metinlerde tutarlılığı yönlendirdiğini ve önerme içeriğine etki etmediğini açıklamakta; dolayısıyla üstsöylem belirleyicilerinin işlevsel bir niteliğe sahip olmadığını, sözdizimsel özellikler taşıdığı fikrini desteklemektedirler. Bu nedenle Crismore ve diğ. (1993) düzenleyici bağlaçları (İng. coordinating conjunctions) (ör: *ve, ama, veya, böylece*) ve bağlayıcı belirteçlerini (İng. conjunctive adverbs) (ör: *bu nedenle, ek olarak*) üstsöylem belirleyicileri olarak tanımlamaktadır.

Vande Kopple'in (1985) üstsöylem sınıflandırması Crismore ve diğ. (1993) tarafından yeniden metinsel ve kişilerarası üstsöylem olmak üzere iki ana ulam dışında tutularak yeniden tasarlanmış ve genişletilmiştir.

Bu yeni sınıflandırmada anlatıcılar (İng. narrators) altulamı kapsam dışı bırakılarak, metin bağlayıcıları ulamının adının bir dereceye kadar kısıtlayıcı görüldüğü için “metin belirleyicileri” (İng. text markers) olarak değiştirilmiştir.

Açıklamaları, bildirileri ve edimsöz belirleyicilerini içeren yeni bir ulam “yorumsal belirleyici” (İng. interpretive marker) adı ile modele eklenmiştir. Ayrıca, kaçınımları içeren geçerlilik belirteçleri, kesinlik belirleyicileri ve atıf yapıcılar kişilerarası üstsöylem başlığı altında toplanmıştır.

Son olarak, anlatıcı ve atıf yapıcılarının temel işlevinin okuyucunun ikna edilmesi ve bilgilendirilmesi olduğu için iki ayrı birime bölünmemişlerdir (Crismore ve diğ., 1993).

Crismore, Markkanen ve Steffensen'in (1993) üstsöylem sınıflandırması ulamları, işlevleri ve örnekleri ile birlikte Tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 10: Crismore ve diğ.'in (1993) Üstsöylem Sınıflandırması

Ulam	İşlev ve Örnekler
Metinsel Üstsöylem	
Metin Belirleyicileri (Text Markers)	
Mantıksal Bağlayıcılar (Logical Connectives)	Düşünceler arasındaki bağlantıları göstermektedir. Ör: (bu nedenle; böylece; ek olarak; ve)
Dizimleyiciler (Sequencers)	İletinin sırasını / dizilimini belirtmektedir. Ör: (ilk; sonraki; son olarak; 1, 2, 3)
Uyarılar (Reminders)	Metinde yer alan önceki bilgiye gönderimde bulunmaktadır. Ör: (Birinci bölümde gördüğümüz üzere ...)
Konulaştırıcılar (Topicalizers)	Konudaki değişiklikleri göstermek adına için kullanılmaktadır. Ör: (pekala; şimdi şunu tartışacağım ...)
Yorumsal Belirleyiciler (Interpretive Markers)	
Açımlayıcılar (Code-glosses)	Metindeki iletiyi açıklamaktadır. Ör: (örneğin; şudur ki...)
Edimsöz Belirleyicileri (Illocution Markers)	Metinde gerçekleştirilen eylemi belirtmektedir. Ör: (Sonuç olarak; Özetle; Tahmin ediyorum ki...)
Duyurular (Announcements)	Metindeki gelecek olan iletiyi duyurmaktadır. Ör: (Bir sonraki bölümde ...)
Kişilerarası Üstsöylem	
Kaçınmalar (Hedgcs)	Metindeki iddianın doğruluğuna ilişkin belirsizliklerin gösterilmesini sağlamaktadır. Ör: (olabilir; büyük ihtimalle; mümkün)
Kesinlik Belirleyicileri (Certainty Markers)	Metindeki iddiaya tam bağlılık göstermek için ifade edilen dilsel birimleri sağlamaktadır. Ör: (kesinlikle; biliyorum ki; göstermektedir ki)
Atıf yapıcılar (Attributors)	Metinde iddiaya yönelik kaynak ya da bilgi desteği sağlamaktadır. Ör: (Smith iddia ediyor ki...)
Tutum Belirleyicileri (Attitude Markers)	Yazarların duygusal değerlerini göstermelerine olanak tanımaktadır. Ör: (Umuyorum ki; Katılıyorum ki; Şaşırtıcı bir biçimde ...)
Yorumlar (Commentary)	Yazarların okuyucuları ile ilişki kurmalarına olanak tanımaktadır. Ör: (Bana katılmayabilirsiniz ki ...)

Kaynak: Crismore, Markkanen ve Steffensen, 1993:47-54

Hyland (2005), Crismore ve diğ. (1993)'in Vande Kopple'ın (1985) yaklaşımını bazı açılardan başarılı bir şekilde geliştirmesine rağmen hala sorunların devam ettiğini ileri sürmektedir. Örneğin, uyarılar ulamı önceki içerikler için metin belirleyicileri kapsamında değerlendirilmekteyken, duyurular ulamı metinde belirli bir nokta sonrasında gelecek olan yeni içerik için yorumsal belirleyiciler işlevi görmektedir.

Crismore ve diğ.'in (1993) sınıflandırmasındaki bir diğer sorun da mantıksal bağlayıcıların işlevsel olarak değil sözdizimsel olarak tanımlanmasıdır. Yalnızca mantıksal bağlaçlar bu modelde iki ana öbeği birbiri ile birleştirdiğinde üstsöylemsel bir rol oynayabilmektedirler. Detaylandırmak gerekirse; yalnızca düzenleyici bağlaçlar (ve, ama) ve bağlayıcı belirteçler (dolayısıyla, üstelik) üstsöylem işlevi görürken, ikincil bağlaçlar (çünkü, buna rağmen) bu sınıflandırma sisteminin bir sonucu olarak sözdizimsel bir işlev taşımakta; ve kapsam dışı kalmaktadırlar.

2.2.1.2.7. Vande Kopple'in (1997) Üstsöylem Sınıflandırması

Vande Kopple (1997) alanyazına daha önce sunduğu üstsöylem sınıflandırmasını (Vande Kopple, 1985) yeniden gözden geçirerek geliştirmiştir. Bu süreçte, geçerlilik belirleyicilerini (İng. validity markers) ve diğer altulamalar olan kaçınmalar, vurgulayıcılar ve yapıcıları önceki sınıflandırmasından çıkarmıştır. Bu değişikliklerin yanı sıra, aynı zamanda bilgibilim belirleyicilerini (İng. epistemology markers) ve bu ulamın altında yer alan yeni altulamaları; kiplik belirleyicileri (İng. modality markers) ve tanıtlayıcıları (İng. evidentials) ekleyerek sınıflandırmasını genişletmiştir.

Bilgibilim belirleyicileri, yazarın veya konuşmacının ifade ettikleri bilgilerin kaynaklarına, geçerliliklerine ve güvenilirliklerine ilişkin tutumlarını ve inançlarını yansıtan unsurlardır.

Kiplik belirleyicileri, ifadelerin olasılık, zorunluluk ya da yetenek gibi kipliklerini belirten dilsel unsurları içerirken; tanıtlayıcılar, bilgi kaynaklarını ve bu bilgilerin nasıl elde edildiğini belirten ifadeleri kapsamaktadır.

Geçerlilik belirleyicilerinin, kaçınmaların, vurgulayıcıların ve yapıcıların çıkarılması ve bilgibilim belirleyicileri ile bu ulamın altında belirtilen yeni altulamaların eklenmesi ile oluşturduğu üstsöylem sınıflandırmasının yeniden yapılandırılmış biçimi Tablo 11'de sunulmaktadır.

Tablo 11: Vande Kopple'in (1997) Üstsöylem Sınıflandırması

Ulam	İşlev ve Örnekler
Metinsel Üstsöylem	Tutarlı ve bağdaşık bir metin oluşturmak için birbirinden bağımsız parçaların veya bireysel önermelerin nasıl uyumlu bir biçimde bütünlük kazandığını ortaya çıkarır. Metinlerin genel anlamsal yapısıyla ilgilidir.
Metin bağlayıcıları (Text Connectives)	Bir metindeki bölümlerin birbirine nasıl bağlandığını göstermektedir. Dikkati bölümünün konusuna (ör: <i>ilgili olarak, bağlantılı olarak</i>) odaklayan <i>dizimleyicileri</i> (İng. sequencers) (birinci, sonraki, ikinci sırada), <i>uyarıları</i> (İng. reminders) (ör: <i>Bölüm 2'de görülebileceği üzere / bahsedildiği gibi</i>) ve <i>konulaştırıcıları</i> (İng. topicalizers) içermektedir.
Açımlayıcılar (Code glosses)	Okuyucuların yazarın kastettiği anlamı kavramasına yardımcı olmak için kullanılır. Yazar, okuyucunun bilgisine ilişkin değerlendirmesine dayanarak, <i>açımlayıcılar</i> ile bir kullanımın anlamını yeniden ifade eder, açıklar, tanımlar veya açıklığa kavuşturur.
Kişilerarası Üstsöylem	Yazarın metninde önerme içeriğine yönelik tepkilerini ifade edebilmesi için kullanılır.
Edimsöz Belirleyicileri	Yazarın metnin belirli noktalarında gerçekleştirdiği edimsözleri açıklığa kavuşturmak için kullanılır. (<i>sonuç olarak varsayıyorum ki...</i> , <i>özetlemek gerekirse; tahmin ediyoruz ki ...</i>)
Bilgibilim belirleyicileri (Epistemology Markers)	Yazara aktarılan iletinin epistemolojik durumuna yönelik tutumlarını belirtmesine olanak sağlamaktadır. Kiplik belirleyicilerini (<i>muhtemelen, -Ablllr, , varsayalım ki</i>), kişisel inançlardan kaynaklanan tanıtlayıcıları (<i>buna inanıyorum ki...</i>), duyuşal deneyimi (<i>öyle görünüyor ki...</i>), diğer insanların sözlerini (<i>bildirildiğine göre ...</i>) ve varsayımı (<i>... muhtemelen gerekir</i>) kapsamaktadır.
Tutum Belirleyicileri (Attitude Markers)	Yazarların sundukları iletiye yönelik tutumlarını ifade edebilmeleri için kullanılmaktadır (<i>maalesef, ilginç bir şekilde, keşke öyle olsaydı, ne kadar da berbat...</i>)
Yorumlar (Commentaries)	Okuyuculara doğrudan hitap etmek, okuyucunun olası ruh hali veya metne olası tepkisi hakkında yorum yaparak onları örtülü bir diyaloga çekmek için kullanılmaktadır. (<i>bunu kesinlikle kabul edeceksiniz; önce üçüncü bölümü okumak isteyebilirsiniz</i>).

Kaynak: Vande Kopple, 1997: 2-9

2.2.1.2.8. Hyland'ın (1998) Üstsöylem Sınıflandırması

Hyland (1998), üstsöylem sınıflandırmasının ilk örneği; metinlerin kişilerarası işlevine odaklanan altulamaları ile birlikte Tablo 12'de gösterilmektedir. Hyland'ın bu sınıflandırması, metinlerdeki üstsöylem öğelerinin nasıl kullanıldığını, bu öğelerin yazar ve okuyucu arasındaki iletişimi nasıl etkilediğini ve metinlerin anlamının hangi yollarla zengileştirildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 12: Hyland'ın (1998) Üstsöylem Sınıflandırması

Kişilerarası Üstsöylem	İşlev ve Örnekler
Kaçınmalar (Hedges)	Yazarların beyanlara tam bağlılıklarını engelleyen ifadelerdir. Ör: (olabilir, belki)
Vurgulayıcılar (Emphatics)	Yazarların iletideki kesinliğinin gücünü vurgulayan ifadelerdir. Ör: (aslında, kesinlikle, açık)
Tutum Belirleyicileri (Attitude Markers)	Yazarın içeriğe karşı tutumunu betimleyen ifadelerdir. Ör: (şaşırtıcı bir şekilde katılıyorum, X iddia ediyor ki...)
İlişkisel Belirleyiciler (Relational Markers)	Açıkça okuyucuya gönderimde bulunan ve okuyucuyla ilişki kuran ifadelerdir. Ör: (açıkçası, şunu görebileceğinizi unutmayın)
Kişi Belirleyicileri (Person Markers)	Yazar(lar)a açıkça gönderimde bulunan ifadelerdir Ör: (ben, biz, benim, bizim)

Kaynak: Hyland, 1998:442.

2.2.1.2.9. Dafouz-Milne'nin (2008) Üstsöylem Sınıflandırması

Dafouz-Milne (2008) üstsöylem sınıflandırmasına göre metinsel üstsöylem belirleyicileri yedi, kişilerarası üstsöylem belirleyicileri ise beş altulama ayrılmıştır. Tablo 13, ilgili sınıflandırmada yer alan üstsöylem belirleyicilerinin çeşitli işlevlerini ve bu işlevleri gerçekleştiren dilsel öğelerini sergilemektedir.

Tablo 13: Dafouz-Milne'nin (2008) Üstsöylem Sınıflandırması

Ulam	İşlev	Örnekler
Metinsel Üstsöylem		
Mantıksal Belirleyiciler (Logical Markers)	Söylem uzantıları arasındaki anlamsal ilişkiyi betimlemektedir.	Ve; buna ek olarak; bu nedenle; sonuç olarak
Dizimleyiciler (Sequencers)	Metindeki belirli konumları göstermektedir.	Öncelikle; birinci olarak, ikinci olarak, diğer yandan, öte taraftan
Uyarılar (Reminders)	Metinde yer alan önceki bölümlere gönderimde bulunmaktadır.	Tekrar ...'A dönecek olursak; öncesinde söz ettiğimiz üzere
Konulaştırıcılar (Topicalizers)	Metindeki konu değişimlerini göstermektedir.	Siyasi açıdan ... ; ... olması durumunda
Açımlayıcılar (Code-glosses)	Metindeki iletiyi açıklar, yeniden ifade eder ya da örnekler.	Örneğin; örnek vermek gerekirse; başka bir deyişle
Edimsöz Belirleyicileri (Illocutionary Markers)	Yazarın metinde gerçekleştirdiği eyleme gönderimde bulunmaktadır.	... 'I teklif ediyorum; ... konusunda ikna etmeyi ümit ediyorum.

Duyurular (Announcements)	Metinde yer alan gelecek bölümlere gönderimde bulunmaktadır.	... konusu hakkında bir çok iyi neden bulunmaktadır.
Kişilerarası Üstsöylem		
Kaçınmalar (Hedges)	Yazara metindeki iletinin doğruluk değerine tam bağlılık göstermeme olanağı sunmaktadır.	Olabilir; belki; muhtemelen; olası
Kesinlik Belirleyicileri (Certainty Markers)	Yazara metindeki iletinin doğruluk değerine tam bağlılık gösterme olanağı sunmaktadır.	Şüphesi; kesindir ki; açıktır ki;
Atıf Yapıcılar (Attributors)	Metindeki bilginin kaynağına gönderimde bulunmaktadır.	X'in idda ettiği üzere...; Başbakanın da belirttiği üzere
Tutum Belirleyicileri (Attitude Markers)	Yazarların metne ve okuyuculara yönelik duygusal değerlerini etmesine olanak tanımaktadır.	-mAll; zorunda; ne yazık ki; hissediyorum ki;
Yorumlar (Commentaries)	Metin aracılığıyla okuyucu-yazar ilişkisinin kurulmasına yardımcı olmaktadır.	Avrupanın geleceği; Anlamalısınız ki; Hepimiz inanıyoruz ki Diana (bir Spencer için ironik bir şekilde) ... değildi.

Kaynak: Dafouz-Milne, 2008: 98-99.

Tablo 13'e göre, metinsel üstsöylem altında, mantıksal belirleyiciler söylem uzantıları arasındaki anlamsal ilişkiyi betimlerken, dizimleyiciler metindeki belirli konumları göstermektedir. Uyarılar, metindeki önceki bölümlere gönderimde bulunmakta ve konulaştırıcılar metindeki konu değişimlerine gönderimde bulunmaktadır. Açıklayıcılar metindeki iletiyi açıklamakta, yeniden ifade etmekte ya da örnekler sunmaktadır. Edimsöz belirleyicileri, yazarın metinde gerçekleştirdiği eylemlere gönderim yaparken, duyurular metindeki gelecek bölümlere gönderimde bulunmaktadır.

Kişilerarası üstsöylem altında, kaçınmalar kullanarak yazar, iletisinin doğruluk değerine "tam bir bağlılık" göstermeme olanağı elde etmektedir. Kesinlik belirleyicileri ise, kaçınmalara karşıt bir biçimde yazarın iletinin doğruluk değerine tam bir bağlılık göstermesini sağlamaktadır. Atıf yapıcılar, metindeki bilginin kaynağına gönderim yapmaktadır. Tutum belirleyicileri, yazarın metne ve okuyuculara yönelik duygusal değerlerini ifade etmesine olanak tanımaktadır.

Yorumlar ise, metin aracılığıyla okuyucu-yazar ilişkisinin kurulmasına yardımcı olmaktadır.

2.2.1.2.10. Vande Kopple'in (2012) Üstsöylem Sınıflandırması

Önceki alt başlıklarda da söz edildiği üzere, Vande Kopple'in 1985'te oluşturduğu sınıflandırma, üstsöylem belirleyicilerinin dizgeleştirilmesine yönelik öncül girişimlerden birisi olarak tanımlanabilmektedir. Önerdiği sınıflandırma bir çok farklı akademik çalışmada kullanılmış ve farklı araştırmacılar tarafından temel alınarak yeniden uyarlanmış ve geliştirilmiştir. Vande Kopple (2002) üstsöylemin hem kişilerarası hem de metinsel işlevleri içerebileceği düşüncesini savunmaktadır. Benzer biçimde Barton (1995: 235), metinsel üstsöylem belirleyicilerinin akademik metinlerde kullanıldığında “karmaşık kişilerarası amaçlar” taşıyabildiğini çalışmasında göstermektedir. Vande Kopple (2012) ilk sınıflandırmasını yeniden biçimlendirerek altı ulamı kapsayan yeni bir sınıflandırma tasarlamıştır. Yeni sınıflandırmasındaki ulamlar “metin bağlayıcıları” (İng. text connectives), açımlayıcılar (İng. Code-glosses), “edim-söz belirleyicileri” (İng. illocution markers), “bilgibilim belirleyicileri” (İng. epistemology markers), tutum belirleyicileri (İng. attitude markers), ve “yorumlar” (İng. commentaries) dır.

Tablo 14, Vande Kopple'in (2012) yayınladığı “Üstsöylemi Öğrenmenin Önemi” (İng. The Importance of Studying Metadiscourse) adlı çalışmasının kapsamında üstsöylem belirleyicilerine yönelik ulamları, işlevleri ve örnekleri göstermektedir.

Tablo 14: Vande Kopple'in (2012) Üstsöylem Sınıflandırması

Ulam	Söylemsel İşlevler	Örnekler
Metinsel Üstsöylem Belirleyicileri	Metinsel öğelerin birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu göstermektedir.	
Metin bağlayıcıları (Text Connectives)	Dizimleyiciler (Sequencers)	İlk olarak; sonra; bir sonraki ...
	Mantıksal ve zamansal ilişkiler (Logical and temporal relationships)	Sonunda; aynı zamanda ...
	Uyarılar (Reminders)	Bölüm 1'de gördüğümüz üzere...
	Yaklaşanlar (Forthcomings)	Bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere...

	Konulaştırıcılar (Topicalizers)	-A gelince; ... bakımından; ... ile bağlantılı olarak
Açımlayıcılar	Tanımlar ve açıklamalar (Definitions and explanations)	... anlamına gelmektedir; ... olarak tanımlanmaktadır
	Sözcüğün sıradan yorumlanmasıyla soruna yönelik uyarılar (Signalling the problem with the ordinary interpretation of a word)	 olarak adlandırılan; diye isimlendirilen
	Mutlak veya teknik yorumlara yönelik uyarılar (Signalling strict or technical interpretations)	bir çeşit ... ; kabaca konuşuyor olacaksak;
	Yeniden ifade etme (Rephrasing)	Konuyu şu şekilde açıklamak gerekirse; demek istediğim şey şudur ki ..
Kişilerarası Üstsöylem Belirleyicileri	Kişilerarası anlamları iletmektedir.	
Edimsöz Belirleyicileri	Azaltıcılar (Mitigators)	X'i varsayımarsak; özetlemek gerekirse; iddia ediyoruz ki; örneğin; size şunu sormam gerekir ki ...
	Güçlendiriciler (Boosters)	Hevesli bir biçimde; içtenlikle ...
Bilgibilimsel Belirleyiciler (Epistemology Markers)	Korumalar (Shields)	Muhtemeldir ki; mümkün; belki; -Abİlir
	Vurgulayıcılar (Emphatics)	Şüphesiz ki; kesinlikle
	Tanıtlayıcılar (Evidentials)	İnanıyorum ki; ... gibi hissediyorum; öğretmen bana söyledi ki ...
	(Kişisel inançlar, duygusal deneyimler, başkalarından duyulanlar)	
Tutum Belirleyicileri (Attitude Markers)	Metindeki önermesel iletiye yazarın tutumunu göstermeye olanak tanımlanmaktadır.	Ne yazık ki; pişmanım ki; ... olduğu için minnettarım.
	Okuyucuların olası ruh durumları hakkında yorum yapılmasına olanak tanımlanmaktadır.	Bazılarını bu duruma çok şaşıracaktır ki ...
	Yazarların okuyucularına okuma yollarına önerilerde bulunmasını sağlamaktadır.	Bir sonraki bölüme geçmeyi dileyebilirsiniz ...

Kaynak: Vande Kopple, 2012: 38-39

Metinsel üstsöylem belirleyicileri ulamının ilk altulamı olan metin bağlayıcıları okuyucuya metinlerin belirli bölümlerinin birbiriyle nasıl bütünleştiğini ve metinde düzenin nasıl sağlandığını göstermektedir. Ayrıca, metin bağlayıcıları okuyucunun önceki tümce ile sonraki tümce arasında bağlantı kurmasına da yardımcı olmaktadır. Bir sonraki altulamı olan ve “birinci; sonra; üçüncü sırada” gibi örnekler ile ifade edilen üstsöylem belirleyicileri sıralayıcılar olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca metin bağlayıcıları “sonuç olarak; aynı anda” gibi bağlayıcıları kullanarak mantıksal ve zamansal ilişkileri belirtme işlevi de görebilmektedir. Üstsöylem belirleyicileri okura daha önce tanıtılan iletileri hatırlatma (ör: birinci bölümde gördüğümüz gibi...) veya gelecek iletiyi de belirtme (ör: bir sonraki bölüm...) işlevi görebilmektedir. Bu duruma ek olarak, metin bağlayıcıları, okuyucuların Williams (1981) tarafından “konulaştırıcılar” (İng. topicalizers) olarak adlandırılan belirli bir birimlere (ör: ile ilgili olarak, ile ilgili olarak, ... ile bağlantılı olarak) odaklanmalarına ve onlara rehberlik etme işlevi sağlayabilmektedirler.

Açımlayıcılar “okuyuculara, metinlerdeki iletilerin yazara göre uygun sayılan anlamlarını kavraması konusunda rehberlik etmektedir” (Vande Kopple, 1985: 84). Başka bir deyişle, yazarlar veya konuşmacılar, okuyucuların veya dinleyicilerin bir metindeki “uygun” anlamları anlamalarını sağlamak için bir sözcüğü tanımlayabilir ya da bir sözcüğün anlamını açıklayabilmektedir. Bir sözcüğün genel tanımında sorunlar yaşandığında, yazarlar bu sorunu aşmak adına “bazılarının dediği gibi” veya “adı verilen” gibi etiketleri kullanabilmektedirler (Stubbs, 1986: 13). Teknik ya da mutlak yorumları ifade etmek için yazar “bir tür” ve “kabaca söylemek gerekirse” gibi bazı etiketleri kullanarak yardım alabilmektedir. Ayrıca, bazen yazarlar okuyucunun iletiyi anlamakta zorlanabileceği noktaları tahmin edebilmekte ve “şöyle söyleyeyim” veya “şunu demek istiyorum” gibi farklı açımlayıcı örneklerini kullanabilmektedirler.

Edimsöz Belirleyicileri, “metinlerin belirli noktalarında söylem eyleminin gerçekleştirildiğini okuyuculara bildirmektedir” (Vande Kopple, 1985: 84). “Özetlemek gerekirse”, “iddia ediyoruz”, “söz veriyorum” ve “örneğin” gibi ifadeler edimsöz belirleyicileri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, “Bunu sormalıyım ki...” gibi kiplikler ekleyerek belirli söylem eylemlerindeki güç derecesini, “Azaltıcılar” adı verilen ve söylemin gücünü azaltan sözcük ya da ifadelerle (Fraser, 1980: 342) ya

da “Heyecanla söz veriyoruz” veya “İçten söz veriyorum ki...” gibi güçlendirici ifadeler kullanarak düzenleyebilmektedirler.

Bilgibilimsel belirleyiciler, yazarın metindeki düşünsel özdeğin doğruluğuna ne kadar bağlı olduğuna yönelik ifadeleri kapsamaktadır. “Belki”, “muhtemelen” ve “makul bir şekilde gibi” belirteçler ya da “-Abİl” gibi bazı kiplikler ve “....görünüyor” gibi bazı sözlüksel eylemler koruma işlevi görmektedir. Bunun yanı sıra bilgibilimsel belirleyiciler, “yanılmıyorsam ...”, “mümkün olduğu düşünülüyor ...” ya da eklenti sorular (İng. tag questions) “... değil mi?” gibi ifadeler ile kullanılarak gönderme yapılan iletiye karşı metni oluşturan yazarın, okuyucularını öngörerek metnini ne kadar dikkatli bir biçimde yapılandırıldığını betimlemektedir. Böylelikle yazarlar / konuşmacılar gönderme yaptığı iletiyi okuyucularına / dinleyicilerine sunarken konumlarındaki “sorumluluk derecesini” azaltabilmektedirler (Huebler, 1983: 18). Bu duruma ek olarak, dil sınıflarındaki bilgibilimsel belirleyiciler diğer üstsöylem belirleyicileri çalışmalarında da belirtildiği üzere sınıf içi etkili bir etkileşimin de kapılarını açmaktadır (ör: Hyland, 2009; Wei vd., 2016: 195-196). Yukarıda verilen örneklerin tümü, diğer dilbilimciler tarafından (Hyland, 2005; Lakoff, 1972) bilgibilimsel belirleyicilere gönderimde bulunmak üzere kabul edilen kaçınmalar (İng. hedges) şemsiye terimi altında vurgulanmaktadır. “Ayrıca, yazarlar ya da konuşucular “kesinlikle” veya “şüphesiz” gibi dilsel ifadelerle vurgulayıcıları (İng. emphatics) kullanarak, gerçekten inandıkları ya da okuyucuların inandıklarını düşüncelerini istedikleri noktaları belirginleştirmektedir.” (Williams, 1981: 49). Tanıtlayıcıların ya da başka bir ifade ile “kanıt türlerinin” (Anderson, 1986: 273) açıklanması adına, “buna inanıyorum.” gibi kişisel inançlar, “... hissettiriyor” gibi duysal deneyimler veya “profesör bana şunu söyledi.” gibi başkalarından alınan bilgiler temel alınmaktadır.

Tutum belirleyicileri, okuyucu veya dinleyicinin gönderme yapılan iletiye ilişkin yazarın tutumunu veya duygusunu anlamasını kolaylaştırmaktadır. Diğer bir deyişle, bu belirleyiciler yazarın iletiye karşı olan tavrını, şaşkınlık, önem ya da zorunluluk gibi farklı duygularla ifade etmektedir. Tutumu belirtmek için “diliyorum ki”, “minnettarım ki”, “korkuyorum ki” gibi öbekler; “pişmanım”, “seviniyorum” gibi eylemler; veya “maalesef”, “mutlu bir şekilde” gibi belirteçler kullanılmaktadır.

Vande Kopple'ın (2012) üstsöylem sınıflandırmasının son altulama olan yorum, yazarların “bazılarınızın şaşıracaktır” ya da “muhtemelen terminolojiyi oldukça zor bulacaksınız.” gibi tümceler kullanarak izleyicinin olası ruh durumlarını ve gönderimde bulunulan iletiye yönelik tepkileri hakkında yorum yaparak doğrudan izleyiciyle iletişim kurmasına yardımcı olmaktadır. Yorumların bir diğer işlevi de dinleyicilere veya okuyuculara tümce biçiminde bir okuma yöntemi tavsiyesinde bulunmaktır (ör: bir sonraki bölüme geçmek isteyebilirsiniz).

Özetle, üstsöylem araçları, yazarın, okuyucular üzerinde belirli bir etki bırakmasına yardımcı olur; yazar, bu araçları kullanarak oluşturdukları metinlerin okuyucuları çerçevesinde daha güvenilir ve ikna edici olmasını sağlar. Kullanılan bu üstsöylem öğeleri ile, yazının bütünlüğünü, anlaşılabilirliğini ve etkileşimini arttırmaktadır; böylece okuyucunun metni kabul etmesi ve anlaması kolaylaşmaktadır.

Sanford'a (2012:10) göre başarılı yazma, yazının yazıldığı topluluk ve okuyucu kitlesi hakkında derin bir anlayış gerektirmektedir. Yazar, okuyucunun beklenti, değer ve normlarını anlamalı ve bu çerçevede metnini biçimlendirmelidir. Yazar, metni okuyucu topluluğuna uygun bir biçimde düzenleyerek, söylemin amacına ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu süreçte, yazarın okuyucuları ve onların bilgi düzeylerini, değerlerini, beklentilerini ve gereksinimlerini dikkate alması, etkili bir iletişim kurabilmesi açısından önem taşımaktadır. Yazar, bu unsurları gözeterek metni daha dikkat çekici, etkileyici ve ikna edici kılabilir. Dolayısıyla, üstsöylem araçlarının kullanımı, metnin daha etkileşimli olmasını sağlayarak yazarın okuyucularla daha etkili bir iletişim kurmasına olanak tanımaktadır. Bu da yazının genel başarısını ve kabulünü arttırmakta, böylece yazarın amacına daha etkili bir şekilde ulaşmasına yardımcı olmaktadır.

Dafouz-Milne (2008) ve Vande Kopple (2012) tarafından önerilen modeller, alanyazında üstsöylem çalışmalarının daha güncel yöntemleri olacak biçimde rastlansa da, pek çok araştırmacının seçimi Hyland (2005) tarafından geliştirilen üstsöylem modelinden yana olduğu alanyazında gözlemlenmiştir. Hyland'ın (2005) üstsöylem modeli, kuramsal derinliği ve uygulamadaki esnekliği sayesinde, çeşitli disiplinlerde, farklı metin türlerinde ve çok yönlü bağlamlarda gerçekleştirilen geniş çaplı bir çok araştırmada kabul görmüş ve sınanmıştır. Model, dilin sosyal etkileşim

içerisindeki işlevselliğini kavramsallaştırmada ve metinsel yapıların daha geniş sosyo-kültürel bağlamlar içindeki rolünü anlamada önemli bir bakış açısı sağlamaktadır.

Hyland'ın (2005) üstsöylem sınıflandırması, yalnızca akademik metinlerde değil, aynı zamanda profesyonel iletişim, medya dili ve diğer söylem türlerinde de etkin bir çözümleme aracı olarak alanyazında kullanılmaktadır. Bu geniş uygulanabilirlik, modelin dilin nasıl kullanıldığına ilişkin daha derin bir anlayış sağlama olanağından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Hyland'ın (2005) üstsöylem modeli, metin yazarlarının okuyucularıyla nasıl etkileşime girdiğini, belirli kimlik ve konumlarını nasıl yapılandırdıklarını ve karmaşık düşünsel işlemleri nasıl ifade ettiklerini anlamada alanyazında daha merkezi bir öneme sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Bu çalışma kapsamında, Hyland'ın (2005) üstsöylem modeli temel alınarak gerçekleştirilen çözümlemeler, söz konusu modelin sağlamlığını ve uygulanabilirliğini bir kez daha sınama olanağını sunmaktadır. Verilerin bu model üzerinden çözülmesi, hem modelin evrenselliğini doğrulamasına olanak sağlamakta hem de Türkçe metinlerin belirli bağlamlarda etkinliğini ve sınırlarını değerlendirme fırsatı vermektedir. Her ne kadar model geniş yaklaşımlar ulamında yer alan bir üstsöylem sınıflandırması olsa da hem çalışmada verilerin çözülmesinde kullanılan üstsöylem modeli olması nedeniyle hem de daha kolay bir okunabilirlik sağlaması sebebiyle daha ayrıntılı ve kapsamlı betimlemesi bir sonraki bölümde dar ve geniş yaklaşımlardan ayırık bir biçimde bağımsız bir başlık altında gerçekleştirilmektedir.

2.2.2. Hyland'ın (2005) Üstsöylem Modeli

Hyland (Hyland, 2004: 109) üstsöylemi “metnin, söylemin düzenine, yazarın içeriğe veya okuyucuya karşı tutumuna gönderimde bulunma yönleri” olarak tanımlamaktadır. Hyland (2005:16), üstsöylemin temel kavramının kavramsal düzeyde yapılandırılma düzeyinin etkili olduğunu belirtirken; sınırlarının nerede olduğuna ilişkin belirsizlik nedeniyle çoğu zaman uygulamalarda karmaşıklaştığından söz etmektedir. Schiffirin (1994), üstsöylemi “söyleneni

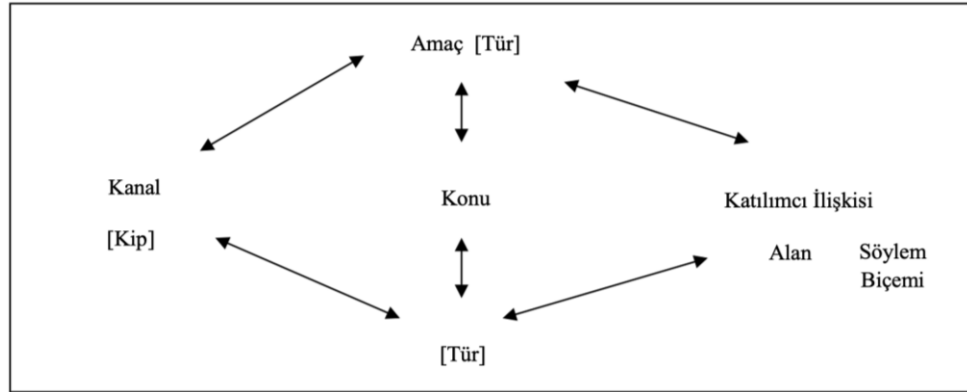
düzenlemek ve kastedilene belirtmek için yazarın metindeki dilsel dışavurumu” olarak tanımlamaktadır. Schiffrin'in tanımı birçok üstsöylemcinin (Vande Kopple, 1985; Hyland, 2004; Swales, 2004; Hyland, 2005; Burneikaite, 2008) önermesel ve önermesel olmayan bilgi arasında yaptığı tanımlar için temel başvuru niteliği taşımaktadır.

Hyland (2005: 19), üstsöylemin metnin anlamından ayrı tutulamayacağını; metnin, amaçlanan iletinin etkili bir biçimde iletilmesine katkıda bulunan bir dizi işlevi yerine getirdiğini belirtmektedir. Başka bir deyişle, belirli bir iletişimsel amacı iletme üzere tasarlanan metin, bu amacı kolaylaştıracak biçimde yeniden düzenlenmektedir ve yazarın konumu, amacı doğrultusunda okuyucuları etkilemek için metinde açıkça belirtilmektedir.

Hyland (2005: 20-21), Crismore'un (1989) önerdiği üzere, üstsöylem ile önermesel bilgi arasındaki ayrımın sürdürülmesinin zor olduğundan söz etmektedir. Aslında Hyland ve Tse (2004: 160) bir metinden üstsöylemi çıkarmanın metnin anlamını önemli ölçüde değiştirebileceğini savlamaktadırlar. Bu duruma, uzman bir okuyucu kitlesi için yazılmış bilimsel bir makalenin daha geniş bir okuyucu kitlesi için yeniden yazılması halinde, içeriğinin aşağı yukarı aynı olmasına rağmen metnin gerçek anlamının değişmesi durumu örnek göstermişlerdir. Swales de (1990: 188-189), bir çalışmanın parçası olarak üretilen içeriğin, okuyucu kitlesi ve konuyla ilgili farklı varsayımlar nedeniyle bir araştırma makalesine uyarlanacağına yeniden yazılması gerektiğini belirtirken konuyla ilgili uzmanlık düzeyleri ve arka plan bilgileri gibi noktalara değinmektedir.

Hyland ve Tse'nin (2004, s. 160-161) vurguladığı nokta, önermesel bilgi ile üstsöylem arasındaki ayrımın yararlı olmasına rağmen sürdürülebilirlik kapsamında yeterli bir ayrım olmadığıdır. Bir metnin içeriği, iletinin biçimi ile ayrılmaz bir derecede bağlantılı bir nitelik taşımaktadır. Badger ve White (2000: 155), Şekil 1'de metnin farklı öğeleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi göstermektedir. Alan (İng. Field), söylem biçimi (İng. tenor) ve kip (İng. mod), Halliday'in (1976) düşünsel, kişilerarası ve metinsel işlevleriyle tamamen örtüşme de diyagram, bu öğelerin metnin yapılandırılma sürecinde birbirleriyle nasıl ilişki kurduğunu göstermektedir.

Şekil 1: Yazma Öğretiminde Süreç Türü Yaklaşımı

Kaynak: Badger ve White, 2000: 155.

Hyland (2005: 37), üstsöylem özelliklerinin, noktalama işaretlerini içeren, sözel olmayan nitelikleri; edilgen yapı veya sıfatlar gibi sözcük dağarcığı ile ilgili dilbilgisel ulamda kabul edilebilecek biçimleri de kapsayan geniş bir görüngede yer aldığını vurgulamaktadır. Ancak Hyland'a (2005) göre üstsöylemi diğerlerinden ayıran etmen, metin içerisinde üstlendiği işlevsel rollerdir.

Alanyazında, üstsöylemin tarihsel evrimi, akademik ve bilimsel çalışmalarda dikkat çeken bir konu olmuştur. Bir üst başlıkta, üstsöylem sınıflandırmalarının kronolojik bir incelemesi sunulmakta ve sınıflandırmaların nasıl bir evrim gösterdiği incelenmektedir. Bu evrimsel süreç ile üstsöylem kavramının nasıl derinleştiği, genişlediği ve belirli türlerin nasıl öne çıktığı ya da geri planda kaldığı aydınlatılmıştır. Bu alt başlıkta ise çalışmanın modeli olarak ele alınan Hyland'ın (2005) üstsöylem sınıflandırılmasının ulamları detaylandırılarak incelenmektedir. Bu altulamaların özgül tanımı, nitelikleri ve bu ulamların altında yer alan üstsöylem unsurlarının hangi işlevleri yerine getirildiği ele alınmakta ve böylece çalışma modelinin karmaşık yapısını ve nasıl bir çeşitlenme gösterdiğinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamaktadır.

Prommas'ın (2020: 25) çalışmasında sunduğu, Tablo 15'te yer alan karşılaştırmalı bir inceleme, üstsöylem sınıflandırmalarının makro temeldeki tarihsel gelişimini ve bu alanda gerçekleşen kavramsal değişiklikleri izleme olanağı sunmaktadır. Williams'ın 1981'de ortaya koyduğu üstsöylem sınıflandırması, o dönemin üstsöylem anlayışını ve sınıflandırma yöntemlerini yansıtırken; Hyland'ın

2005'teki sınıflandırması, bu alanda gerçekleştirilmiş yeni yaklaşımların ve gelişmelerin bir yansıması olduğu düşünülmektedir.

Sınıflandırmalar arasındaki ayrımlar, üstsöylemin tanımında, kapsamında ve kullanılan yöntemlerde değişiklikleri ortaya koymaktadır. Belirtilen farklılıkların yanı sıra, sınıflandırmaların ortak noktaları da üstsöylem çalışmalarının temel taşlarını ve bu alandaki sürekliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle eklenmiş ya da çıkarılmış ulamlara dikkat edildiğinde, üstsöylem sınıflandırmalarının nasıl bir evrimsel süreç geçirdiği hangi etmenlerin bu evrimsel sürece bir etki ettiğinin görülebileceği düşünülmektedir.

Tablo 15: Üstsöylem Sınıflandırmalarının Özeti

Williams (1981)	Vande Kopple (1985)	Vande Kopple (1997)	Crismore ve diğ. (1993)	Hyland (2005)	METİNSEL ÜSTSÖYLEM (TEXTUAL METADISCOURSE)
-	-	-	Mantıksal bağlayıcılar (İng. Logical Connectives)	bağlayıcılar (Transitions)	
Dizimleyiciler (İng. Sequencers)	Konulaştırıcılar (İng. Topicalizers) (Metin bağlayıcılarının bir altulamı)	Konulaştırıcılar (İng. Topicalizers) (Metin bağlayıcılarının bir altulamı)	Dizimleyiciler (İng. Sequencers)	Çerçeve Belirleyicileri (İng. Frame Markers)	
Konulaştırıcılar (İng. Topicalizers)	Edimsöz belirleyicileri (İng. Illocution markers)	Edimsöz belirleyicileri (İng. Illocution markers)	Konulaştırıcılar (İng. Topicalizers)	Edimsöz Belirleyicileri (İng. Illocution Markers)	
-	Uyarılar (İng. Reminders) (Metin bağlayıcılarının bir altulamı)	Uyarılar (İng. Reminders) (Metin bağlayıcılarının bir altulamı)	Uyarılar (İng. Reminders)	Metiniçi Belirleyiciler (İng. Endophoric Markers)	
-	Özdeği tanıtım aşamasında kullanılan ifadeler (İng. statements of what to be presented) (Metin bağlayıcılarının bir altulamı)	Özdeği tanıtım aşamasında kullanılan ifadeler (İng. statements of what to be presented) (Metin bağlayıcılarının bir altulamı)	Duyurular (İng. Announcements)	Tanıtlayıcılar (İng. Evidentials)	
Anlatıcılar (İng. Narrators)	Anlatıcılar (İng. Narrators)	Tanıtlayıcılar (İng. Evidentials)	Atıf yapıcılar (İng. Attributors)	Açımlayıcılar (İng. Code glosses)	
Atıf yapıcılar (İng. Attributors)	Atıf yapıcılar (İng. Attributors) (Geçerlik Belirleyicilerinin bir altulamı)	Bilgibilim belirleyicilerinin bir altulamı)	Açımlayıcılar (İng. Code glosses)	Kaçınmalar (İng. Hedges)	
-	Açımlayıcılar (İng. Code glosses)	Açımlayıcılar (İng. Code glosses)	Kaçınmalar (İng. Hedges)	Kaçınmalar (İng. Hedges)	
Kaçınmalar (İng. Hedges)	Kaçınmalar (İng. Hedges) (Geçerlik Belirleyicilerinin bir altulamı)	Kiplik belirleyicileri (İng. Modality Markers) (Bilgibilim belirleyicilerinin bir altulamı)	Kaçınmalar (İng. Hedges)	Kaçınmalar (İng. Hedges)	

Vurgulayıcılar (İng. Emphatics)	Vurgulayıcılar (İng. Emphatics) (Geçerlik Belirleyicilerinin bir altulamı)	-	Kesinlik Belirleyicileri (İng. Certainty Markers)	güçlendiriciler (İng. Boosters)
-	Tutum Belirleyicileri (İng. Attitude Markers)	Tutum Belirleyicileri (İng. Attitude Markers)	Tutum Belirleyicileri (İng. Attitude Markers)	Tutum Belirleyicileri (İng. Attitude Markers)
-	Yorumlar (İng. Commentaries)	Yorumlar (İng. Commentaries)	Yorum (İng. Commentary)	Katılım Belirleyicileri (İng. Engagement Markers)
-	-	-	-	Kendine Gönderimler (İng. Self Mentions)

Kaynak: Prommas, 2020

Bu çerçevede, Tablo 15, üstsöylem sınıflandırmalarının sadece durağan ulamlara indirgenemeyeceğini, bu ulamların dinamik bir yapıya sahip olduğunu ve zamanla değişen bilimsel ve kuramsal yaklaşımlarla kavramın nasıl biçimlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri olan metinsel düzeyde etiketlenen üstsöylem belirleyicilerinin beş altulamı ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri adı verilen kişilerarası düzeyde beş altulamın bulunduğu Tablo 15'te, üstsöylem altulamaları Hyland'ın (2005) sınıflandırılması temel olarak etiketlenmektedir.

Geniş yaklaşımı benimseyen diğer sınıflandırmalara odaklanarak oluşturulan altulam etiketleri, belirleyici işlevlerin detaylarını yansıtmakta ve hangi belirleyicinin hangi ulamda yer aldığını belirlemede rehberlik etmektedir.

Özetle, üstsöylem iki ana işlevsel kategoriye ayrılmaktadır: bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri. Bilgi odaklı etkileşimli metinsel üstsöylem belirleyicileri, bağlayıcıları, çerçeve belirleyicileri, metiniçi belirleyicileri, tanımlayıcıları ve açıklamayı içermektedir. Alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri kişilerarası düzeyde, kaçınmaları, güçlendiricileri, tutum belirleyicilerini, katılım belirleyicilerini ve kendine gönderim belirleyicilerini içermektedir. Söz konusu on altulamın her birinin daha ayrıntılı açıklaması aşağıdaki atıf başlıklarda verilmektedir.

2.2.2.1. Üstsöylemin Bilgi Odaklı Etkileşimli Boyutu

Bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem, Hyland'ın (2005) oluşturduğu modelde yer alan ulamlardan ilkidir ve “yazarın okuyucu kitlesini ve onların bilgi seviyesi, ilgi alanları, sözbilimsel beklentileri ile işleme yeteneklerini nasıl dikkate aldığı ve bu etmenleri nasıl birleştirdiğiyle ilgilidir” (Hyland, 2005: 49) olarak tanımlanmaktadır.

Başka bir deyişle, yazarın okuyucularının kim olduğunu, ne tür bilgilere sahip olduklarını, hangi konulara ilgi duyduklarını, bir metinden ne tür bir iletişim beklediklerini ve bilgiyi nasıl algıladıklarını anlama yeteneği bu bağlamda önem taşımaktadır. Yazar, yorumları ve tartışmaları ile kitlesine seslenerek, iletinin anlaşılmasını kolaylaştırmakta ve yazar tarafından belirlenen hedeflere ulaşılmasına olanak sağlamaktadır. Hyland'a (2005) göre beş tür bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici bulunmaktadır.

2.2.2.1.1. Bağlayıcılar

Hyland'ın (2005) sınıflandırmasının bilgi odaklı etkileşimli ulam altındaki bağlayıcılar ulamına alanyazında, bu işlevi yerine getiren ögelere “mantıksal bağlayıcılar” veya “metin bağlayıcıları” adı verilmiştir. Bu bağlayıcılar, metne eklemeler yaparak zenginleştirmek (ör: ve, ayrıca, dahası), içerikteki zıtlıkları vurgulayarak karşıtlık ilişkileri kurmak (ör: ancak, buna rağmen) veya neden-sonuç ilişkilerini ifade etmek için (ör: çünkü, öyleyse, olduğu için) için kullanılmaktadır. Carlsen (2010: 193) bu ögeleri “söylem bağlayıcıları” veya “bağlayıcılar” olarak tanımlar. Fraser (1996) ise bu bağlayıcıların metin içerisindeki bir kısmı söylemin önceki bölümlerine ya da uzantılarına bağlama işlevi gördüğünü ve bu bağlayıcıların tümce içerisinde olduğu gibi paragraf arasında da işlev görebileceğini belirtmektedir.

Birçok yazar, bağlayıcıların yalnızca metinsel bir işlevi olduğuna inanmıştır (Vande Kopple, 1985; Crismore, Martkkanen ve Steffensen, 1993). Ancak, Hyland ve Tse (2004: 163) çalışmalarında, bu bakış açısının bazı sorunlar taşıdığını belirtmektedir. Çalışmalarında, metinsel bağlayıcıların sadece metni birleştiren unsurlar olmadığını; aynı zamanda, yazarın ve okuyucunun etkileşimini de ortaya koyan ve argümanı genişleten ya da derinleştiren unsurlar olarak da işlev

görebileceğini ortaya koymuşlardır. Hyland ve Tse (2004: 163), özellikle, “ancak”, “yine de” ve “bununla birlikte” gibi ödünleyici bağlayıcıların (İng. concessive linkers), okuyucunun bilgisine saygı göstermek ve alan konusundaki uzmanlıklarını belirtmek amacıyla argümanın yönlendirilmesinde etkili bir şekilde kullanıldıklarını vurgulamaktadır.

Hyland (2005: 50-51) bağlayıcılar olarak tanımlanan ifadelerin önermeler ya da düşünsel işlevler için kullanıldığını belirtmekte ve bu nedenle, düşünsel kullanımların kişilerarası kullanımlardan ayrılması gerektiğini vurgulamaktadır. Martin ve Rose (2003: 113) dört tür bağlayıcı tanımlayarak, *ekleme* (İng. addition), *karşılaştırma* (İng. comparison) ve *sonuç* (İng. consequence) gibi kavramların ardından, bu unsurların metinlerdeki düşünsel ve kişilerarası işlevlerini dışsal (İng. external) ve içsel (İng. internal) olmak üzere farklı ulamlar altında ele almaktadır. Hyland (2005: 51), Martin ve Rose'un (2003: 113) ayrımlarını kullanarak, üstsöylem işlevlerini önerme bilgisinden ayıran ilkeleri benimsemektedir; bu ayrımlar Tablo 16'da detaylandırılarak verilmiştir.

Tablo 16: İçsel ve Dışsal Bağlayıcılar için Farklı İşlevler

İlişki	Dışsal	İçsel
1. Ekleme <i>Ör: ve; dahası; bu arada</i>	Etkinlik ekleme	Tartışma ekleme
2. Karşılaştırma 2.1. Benzerlik <i>Ör: benzer şekilde; benzer biçimde; eşit derecede; aynı anda; birliktelik gösterek</i> 2.2. Farklılık <i>Ör. aksine; ancak; ama; öte yandan; diğer taraftan</i>	Olayları, nesneleri ve nitelikleri karşılaştırma	Argümanları ve kanıtları karşılaştırma
3. Sonuç 3.1. Sonuca varılma ya da gerekçelendirme <i>Ör: böylece; dolayısıyla; sonuç olarak</i> 3.2. Sonuca karşı çıkma <i>Ör: kuşkusuz; bununla birlikte; yine de; elbette; her ne ise</i>	Olayların neden ve nasıl gerçekleştiğini açıklama	Sonuç çıkarma ve argümanlara karşı çıkma

Kaynak: Martin ve Rose, 2003:113'ten akt. Hyland, 2005: 51.

Bağlayıcıların içsel ve dışsal işlevleri üzerine detaylı incelemeler, üstsöylem belirleyicilerinin sınıflandırılmasına katkıda bulunmaktadır. Önceki sınıflandırmalar, birçok dilsel ifadeyi genel olarak “bağlayıcılar” ya da “mantıksal bağlaçlar” ulamına dahil ederken, Hyland'ın (2005) üstsöylem modeli, bağlayıcıların metindeki işlevini ve sağladığı katkıyı ortaya koymaktadır.

Bu model, aynı zamanda yazarların belirli bağlayıcıları hangi işlevlerde kullandığı konusundaki farklılıkları da aydınlatmaya yardımcı olabilmektedir. Bu duruma örnek vermek gerekirse, Burneikaite (2008: 43), anadil ve ikinci dil olarak İngilizce konuşanların hazırladığı yüksek lisans tezlerini karşılaştırırken, Litvanyalı ikinci dil İngilizce kullanan yazarların bağlayıcıları daha fazla kullanma eğiliminde olduklarını bulmuştur. Burneikaite'ye (2008: 44) göre belirli bağlayıcıların (örn. dahası, ancak, ek olarak) fazla kullanımı genellikle “aşırı öğretim”den (İng. over-teaching) kaynaklanmaktadır.

2.2.2.1.2. Çerçeve Belirleyicileri

Hyland (2004: 112) *çerçeve belirleyicilerini*, metnin farklı bölümleri arasındaki geçişleri belirtmek adına kullanılan öğeler olarak tanımlamaktadır. Bu belirleyiciler, metinde bir önceki adımın ne olduğunu ya da bir sonraki adımın ne olacağına ilişkin ipuçları (ör: *özetlemek gerekirse*) sağlamakta; dolayısıyla yol gösterme işlevi görmektedirler. Özellikle bilimsel metinlerde bu belirleyiciler oldukça önem taşımaktadır çünkü “bir bilimsel metin, yapısını yalnızca başlıklara değil, metniçi belirtkelere de dayandıran sürekli akan bir metin parçası” (Waller, 2015: 118) olarak tanımlanmaktadır.

Çerçeve belirleyicileri ulamı, sıralama (İng. sequencing), etiketleme (İng. labeling), hedefleri duyurma (İng. announce goals) ve konu değişiklikleri (İng. topic shifts) gibi işlevleri kapsamaktadır. Bağlayıcılar gibi, bu ulam da diğer üstsöylem sınıflandırmalarında metinsel üstsöylem alanında yer almakta (Crismore, Martkkanen & Steffensen, 1993; Hyland, 2004) ve metni düzenlemek için metinde açık bir biçimde kullanılmaktadır. Ancak çerçeve belirleyicilerinin kullanımının iletişimsel olarak yetkin olması için, belirleyicilerinin kullanımının türün beklentilerine ve metin hedeflerinin gereksinimlerine uygun olması gerekmektedir.

2.2.2.1.3. Metniçi Belirleyiciler

Metniçi belirleyiciler, bir metnin diğer bölümlerine gönderimde bulunabilmesi için kullanılan yansıtıcı dilsel ifadelerdir. Metin referansları (İng. text

references) (Bunton, 1999) ya da konumlandırma metinleri (İng. illocutionary texts) (Dahl, 2004) olarak da bilinen bu üstsöylem altulama, yazarın amaçladığı anlamları geri kazanmaya olanak tanıyan belirleyiciler olarak kullanılmaktadır.

Mauranen'in (1993) metin dönüşlülüğü (İng. text reflexivity) düşüncesi ve Bunton'un (1999) doğrusal ve doğrusal olmayan üstmetin (İng. linear and non-linear metatext) çalışmasına koşut bir biçimde, Hyland'in (2005) metiniçi belirleyiciler ulamını doğrusal ve doğrusal olmayan gönderimler arasında bir ayırım oluşturarak işlevsel bir genişletme kazandıran Rahmawati (2020: 22-23) doğrusal referansların (İng. linear references) metni açığa çıkartırken (*aşağıdaki paragraflarda, önceki bölümde sunulduğu üzere*) önizlemeler (İng. previews), incelemeler (İng. reviews) ya da genel bakışlar (İng. overviews) olarak işlev gördüğünü ve "yüksek açıklıkta yansıtıcılık" (İng. reflexivity of high explicitness) (Mauranen, 1993: 180) taşıdığını dizgilemekte; öte yandan, doğrusal olmayan gönderimlerin ise (İng. non-linear references) (Tablo 1'de görüldüğü üzere, örnek için Şekil 1'e bakınız) Tablolar, şekiller, bağımsız örnekler veya alıntılar gibi ek metin materyallerine gönderimde bulunduğunu belirtmektedir. Edimsel bir bakış açısı ile, metiniçi belirleyiciler gereksiz metinsel tekrarları azaltmakta (Abdi ve diğ., 2010) ve bir metnin farklı bölümlerine gönderimde bulunarak okuyucuları söylemin amaçlanan bir yorumuna yönlendirebilmektedir (Hyland, 2005a).

2.2.2.1.4. Tanıtlayıcılar

Huh ve Lee'ye (2016) göre, yazarlar diğer metinlerden veya kaynaklardan alınan belirli bilgilerden söz ederken tanıtlayıcılardan yararlanmaktadırlar ve önermelerini desteklemek için bu belirleyicileri kullanırlar (Hyland, 2005) böylece, yazarlar metinlerinde görüşlerini güçlendirebilmektedir. Metin dışı kaynaklardan alınan düşünceleri yansıtan ifadeler olan tanıtlayıcı belirleyicileri (X şöyle der ki...; X'a göre ...) gibi etiketler ile örneklendirilebilmektedir. Yazarların konu üzerindeki konumunu oluşturmalarına ve desteklemelerine yardımcı olmakla birlikte oluşturulan konum için yazara sorumluluk da yüklemektedir. Tanıtlayıcıların bir diğer özelliği ise, ikna edici bir amacı gerçekleştirmeye katkıda bulunmalarıdır (Khedri, Heng ve Ebrahimi, 2013: 323). Tanıtlayıcıların kullanımı ile yazar, kişilerarası ve

metinlerarası bir etkileşim oluşturabilmektedir (Kurudayıoğlu ve Çimen, 2020: 3914).

2.2.2.1.5. Açımlayıcılar

Açımlayıcılar, okuyucunun sorun yaşadığı ve metni yorumlamak için sorun yaladıkları noktalarda detaylandırma (İng. elaboration), netleştirme (İng. clarification), örnekleme (İng. exemplification) ve yeniden fomüle etme (İng. reformulation) gibi yöntemler ile yardımcı olmaktadır (Mahmood ve diğ., 2017: 85). Açımlayıcılar, yazarın sorun yaşanan bir terimin tanımlandığı ya da metinde uygulanan tanımı okuyucuya hatırlattığı metnin bölümleri (Hyland, 2004: 113) olarak tanımlanırken; metinde açık bir biçimde ile (ör: örneğin, başka bir deyişle) ya da daha örtük bir biçimde (ör: veya) ifadeleri ile belirtilmektedir. Hyland (2004: 113) modelinde, açımlayıcıların metinsel düzenlenişin bir parçası olarak kabul edildiğini, ancak aynı zamanda yazarın okuyucunun sahip olduğu bilgi derecesine ilişkin görüşünü yansıttığı için kişilerarası bir işlevi de olduğunu belirtmektedir. Hyland'ın (2005) modelinde ise açımlayıcılar bilgi odaklı etkileşimli kaynakların bir parçasıdır.

2.2.2.2. Üstsöylemin Alıcı Odaklı Etkileşimli Boyutu

Metinde yazar, okuyucuyla etkileşim kurmayı ve metni düzenlemeyi amaçlamaktadır. Metinde, yalnızca argümanın yapısı değil, aynı zamanda yazarın metni hakkındaki tavrının okuyucuya sunulması da önem taşımaktadır. Bu, üstsöylemin alıcı odaklı etkileşimli belirleyicilerinin kullanımı ile sağlanmaktadır (Hyland, 2005: 52-54) Üstsöylem belirleyicileri yazılan konuya ilişkin yazarın tavrını işaret etmek için alanyazındaki çalışmalarda da görülebileceği üzere bir çok farklı metin türünde kullanılmaktadır. Yazar, okuyucunun tepkisini biçimlendirmeye çalışırken alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem kaynaklarını kullanır. Örneğin, kaçınımları (İng. hedges) kullanarak metinde oluşturduğu önermelere yönelik itirazları hafifletebilme ve alternatif bakış açılarına izin vererek öngörebilme olanağını elde eder. Bu tür kaçınımlar, yazarın önerdiği iddiaların ya da görüşlerin mutlak bir doğruluk ile kabul edilmeyebileceğinin farkında olduğunu da göstermektedir. Bu nedenle, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ile

“metindeki önermeye karşıt ya da olası bakışaçılarını da kabullenere, yapılandırdığı metne bir derinlik ve açıklık” kazandırmaktadır (Waller, 2015: 95).

2.2.2.2.1. Kaçınmalar

Kaçınmalar (İng. hedges) kavramının kökleri, ilk olarak Lakoff'un (1972: 195) çalışmasında kaçamaklama (İng. hedging) olarak gözlenmektedir. Lakoff (1972: 195), yazarların metinlerinde sundukları bilgilerin “mutlak gerçek” veya “tamamen yanlış” olmadığını; ancak belirli bir kesinlik derecesinde bulunduğunu savunmaktadır. Ancak Hyland (1998: 1-5), kaçamaklama kavramının daha çok bir akademik biçim olduğundan söz etmekte; metnin yüzey yapısında ortaya çıkan bu dilsel birimler için kaçınma kavramını kullanmaktadır. Bu bakış açısına göre, yazarlar metinlerinde bir belirsizlik yaratmak amacıyla kaçınma belirleyicilerini kullanmakta ve metinlerindeki belirlenmiş konu hakkında nasıl gönderimlerde bulunduklarına dikkat etmektedirler (Meier, 2017: 25). Morgan'a (2018: 171) göre, kaçınmalar metinlerde üç temel işlevi yerine getirmektedir:

1. Mutlak ifadelerden kaçınma
2. Olası diğer seslerin varlığını kabul etme
3. Eleştiri beklentisi ile dikkatli olma

Kaçınmalar, bir başka deyişle belirli dilsel ifadeler ya da sözcükleri kullanarak kesin olmaktan sakınma yöntemi, yazarın tarafsızlığını ve nesnelliğini yansıtmasında önemli bir araç olarak tanımlanmakta ve yazarın argümanlarının sadece somut bilgilere dayanmadığını, aynı zamanda mantıklı bir akıl yürütme sürecine dayandığını da göstermektedir (Meier, 2017: 26). Hyland'a (2005:52) göre, kaçınma etiketlerinin kullanımı ile bilginin kesin bir gerçeklik olarak sunulması yerine, daha çok bir olasılık olarak sunulması, yazarın metinde sunduğu bilgileri okuyucuya daha kolay kabul ettirebilmektedir, çünkü bu yaklaşım ile yazarın doğrudan kişisel sorumluluktan kaçınmasına yardımcı olunmaktadır (Ali, 2016: 28). Bu açıklamalara ek olarak *kaçınmaların* kullanılması, yazarın farklı bakış açılarını ve sesleri tanımasına yardımcı olmaktadır (Hyland, 2005: 52). Hyland (1994: 241), kaçınmaların, yazarın metindeki ifadelerine duyduğu güvenceyi gösteren araçlar olduğuna da dikkat çekmektedir. Metinde genellikle “olabilir”, “muhtemel”, “olası”,

“-Abil” gibi dilsel etiketler ile kodlansa (Hidayah, 2020: 26) da alanyazındaki çalışmalara göre (Markkanen ve diğ. 1993: 50-52; Hyland, 1998: 102-148); Gilaerts ve Velde: 2010: 133; Kondowe, 2014: 216; Alotaibi, 2015: 6-7) kararlılık ve bağlılıktan uzaklaşmayı sağlayan eylemler, belirteçler, sıfatlar, kipler ve adlar gibi farklı dilsel birimler ile yüzey yapıda yer aldığı belirtilmektedir.

Waller’a göre (2015: 96) bilimsel metinler özellikle kaçınma kullanımı gerektirir, çünkü yazarın söylediklerine ilişkin sahip olduğu güvence düzeyi ve söylemin retorik gelenekleri bu tür yazılarda önem taşımaktadır Ancak Waller (2015: 96), kaçınmaların kullanımı kültürel farklılıklarla da biçimlenmektedir; İngilizce yazılan bilimsel metinlerde kaçınmaların kullanılmaması, yazarın dogmatik veya aşırı görünmesine neden olabilir ancak bu tamamen kültürel bir özellik olup her metin türünde aynı ölçüde kullanılmasını gerektirmemektedir (Waller, 2015: 96). Örneğin, Hyland (2004: 114-116) fen bilimleri ders kitaplarında, işletme veya sanat kitaplarına göre daha az kaçınma belirleyicilerinin kullanıldığını tespit etmiştir; dolayısıyla bu durum sözbilimsel biçemlerdeki kültürel farklılıkların, kaçınma kullanımını etkileyebileceğini göstermektedir.

2.2.2.2.2. Güçlendiriciler

Metindeki önerme kesinliğini iletmek (Ziggiotto, 2016: 94) ve önermenin gücünün vurgulamaya katkıda bulunmak (Hyland ve Tse, 2004: 168) için kullanılan güçlendiriciler, ifadenin kuvvetini artıran; genellikle bir gerçeği kabul etme, kesinlik, derin bir bağlılık ya da güçlü bir inanç ifade etmek adına önemli iletişim stratejileri (Javaid, 2017: 82) ve yazarların bir ifadeye ya da argümana ne kadar güvendiklerini gösteren araçlar olarak tanımlanmaktadır. Yazarlar bu belirleyicileri, görüşlerini daha kesin ve net bir şekilde sunmak için kullanmaktadırlar. Aynı zamanda, güçlendiriciler yazarın farklı bakışaçılarına ne kadar açık olduğunu ve okuyucuların bu olası görüşleri kabullenip kabullenmeyeceği konusundaki tutumunu da yansıtmaktadır (Hyland 2005: 52-53). Başka bir deyişle, yazarlara argümanlarını güçlendirme ve aynı zamanda kesinliklerini belirtirken olasılıkları öngörme imkanı tanımaktadır (Gholami, vd., 2014: 5). Khedri ve Kritsis (2018), güçlendiricilerin yazarlar tarafından farklı görüşlerden veya olası karşıtlıklardan kaçınmak için kullanıldığını

da dikkat çekmektedir. Yazarlar, çelişkili argümanların olmaması adına şüphe yerine kesinliklerini göstermeyi yeğlemektedir (Gholami ve diğ., 2014). Yazarlar metinlerinde, “inanıyorum”, “kesinlikle”, “açık”, “gerçek şu ki” gibi tek seçenekli ve kendinden emin bakış açısıyla (Shafqat ve diğ., 2020: 346) güçlendiricileri kullanmakta ve okuyucularını ikna etmektedirler. Alanyazında yazılı söylemdeki güçlendiriciler kipliklerle, eylemlerle (‘göstermek’, ‘kanıtlamak’), sıfat ve zarflarla (‘tartışmasız’, ‘kuşkusuz’), adlarla (‘gerçek’, ‘kesinlik’) ve diğer vurgulu ifadelerle gerçekleştirilmektedir (Wei ve diğ., 2016: 197). Akademik yazıda güçlendiricilerin uygun kullanımı, yazarların epistemik tutumunu vurgulamanın yanı sıra okuyucularla dayanışmayı da teşvik etmektedir (Hyland, 1998; Peacock, 2006).

2.2.2.2.3. Tutum Belirleyicileri

Tutum belirleyicileri, yazarın bilgilere bilişsel (ing. epistemic) olmayan bir bakışaısından metnini yansıtarak kendisinin duygusal tepkilerini belirtir. (Hyland, 2005: 53) Bu belirleyiciler, bir bilginin doğruluğu ya da güvenilirliği yerine, yazarın o bilgiye karşı hissettiği şaşkınlık, anlaşma veya diğer duygusal tepkileri kapsamaktadır. Tutum belirleyicileri ile etiketlenirken bir çok farklı dilbilgisel öge kullanılmaktadır Ancak, en belirgin şekilde, bazı eylemler (örn. katılmak, tercih etmek), belirteçler (örn. umarım, ne yazık ki) ve önadlar (örn. uygun, dikkate değer) ile ifade edilmektedir (Alsubhi, 2016: 121). Yazarlar bu belirleyicileri kullanarak, bir bilgi veya duruma olan duygusal tepkilerini okuyucuya iletmeyi amaçlarken kullandıkları tutum belirleyicileri aynı zamanda yazarın okuyucudan benzer bir tepki beklentisi olduğunu da göstermektedir. Başka bir deyişle, yazar bir bilgiye veya duruma “şaşırtıcı” ya da “üzücü” bir biçimde tepki verdiğinde, okuyucunun da benzer bir duygusal tepki vermesini beklediği anlaşılmaktadır (Waller, 2015: 95).

2.2.2.2.4. Kendine Gönderim Belirleyicileri

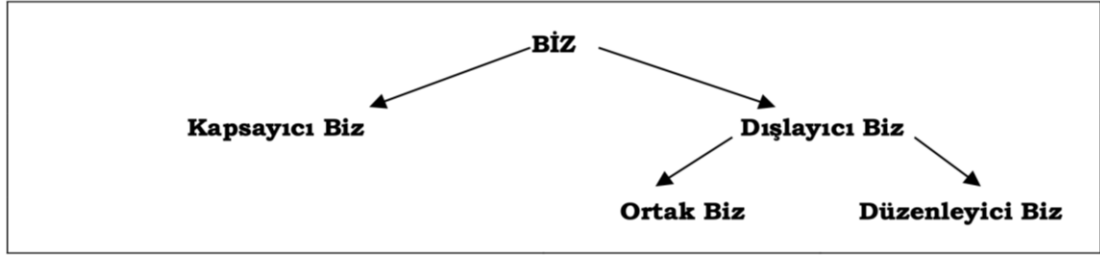
Kendine gönderim belirleyicileri, Hyland'ın (2005) sınıflandırmasında alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici olarak alanyazında yeni bir kavram olarak tanıtılmıştır. Bu kavram, yazarın metinde ne derece açıkça konumunu kodladığı ile

ilgilidir. Hyland'ın (2005) sınıflandırmasında, diğer sınıflandırmalarda bulunmayan kendine gönderim belirleyicilerine de yer verilmiştir (Prommas, 2020: 27).

Hyland (2004, 2005a) ve Hyland ve Tse (2004) duruş özelliklerinin kullanılmasıyla yazarların, hedef kitlelerinin beklenti ve anlayışları doğrultusunda metinlerini sınırlayabileceklerini savunmaktadırlar. Yazarlar, kendi sosyal uygulamalarını, değerlerini ve düşünce tarzlarını belirli bir tür ve bağlam içinde yansıtarak, katılımcılar tarafından değerli bulunan bir biçimde kendilerini temsil etmeye çalışmaktadırlar. Aynı zamanda, bu durum yazarın, belirli bir bağlamda başarılı olmak için gerekli inançları ve beklentileri benimsemesini de gerektirir. Bu da, bireyin ve grubun anlamlı bulduğu bir kimliğin oluşturulmasını ile gerçekleştirilmektedir (Hyland, 2011: 11). Ancak bu kimlik, sadece alan ve grup tarafından tanındığı ölçüde başarılı olacaktır (Paltridge, 2002: 230).

Hyland'ın (2005) belirttiği üzere, yazar metinde “ben” ya da “biz” gibi birinci tekil ve çoğul adılar ile “benim, benimki, bizim” gibi iyelik sıfatları aracılığıyla varlığını belirtmektedir. Bu etiketlenmeler genellikle şimdiki ya da geniş zaman kipinde kullanılmakta (Ali, 2016: 29) ve bu kullanımlar arasında “ben, biz” gibi adılar ile “ben, benim, benimki, bizim, bizimki, sen, senin, seninki” gibi iyelik sıfatları bulunmaktadır (Rahmawati, 2020: 24). Bu kavramlar daha geniş bir çerçevede değerlendirildiğinde, alanyazında birinci çoğul kişinin iki ana işlevinin olduğu görülmektedir (Şen, 2020: 65): “kapsayıcı biz” (İng. inclusive we) ve “dışlayıcı biz” (İng. exclusive we). Kapsayıcı biz, yazarın ve okurun metinde birlikte temsil edildiği durumlara gönderimde bulunurken; dışlayıcı biz, okurun dahil edilmediği, sadece yazar(ların) metinde yer aldığı durumları kapsamaktadır. Dışlayıcı bizin alt kategorileri olan “ortak biz” (İng. collective we) birden çok yazarın birlikte atıfta bulunduğu metinlerde tanımlarken, düzenleyici biz (İng. editorial we) tek bir yazarın birinci tekil kişiyi kullanmaktan kaçınıp birinci çoğul kişiyi tercih ettiği durumları belirtmektedir. Kapsayıcı biz okur ve yazar birlikteliğinin bir düzey olması neden ile *katılım belirleyicileri* altulamında yer almaktadır. Şekil 2’de “biz” kavramının işlevlerine yönelik dağılımları gösterilmektedir.

Şekil 2: Bilimsel Metinlerde Birinci Çoğul Kişi

Kaynak: Şen, 2020.

Son olarak, Swales ve Feak (2004), akademik yazımda kendine gönderimlerin kullanılmasının yazının objektif tonunu azalttığını açıkça belirtmiştir. Bu görüş Hyland ve Jiang'ın (2018) çalışmasına da paralellik göstermektedir. Uygulamalı Dilbilim alanlarında kendine gönderimlerin de çalışıldığı makalelerinde evrimsel bir örüntü sunarak “dilbilim yazarlarının artık metinlerine karşı daha objektif ve daha kişisel olmayan bir yaklaşım benimsemiş olduklarını (Hyland ve Jiang, 2018: 26) belirtmektedirler.

2.2.2.2.5. Katılım Belirleyicileri

Alıcı odaklı etkileşimli üstsöylemin son altulamı olan katılım belirleyicileri, yazarın okuru ile nasıl etkileşimde bulunduğu ile ilgilidir (Hyland, 2005: 176). Bu belirleyiciler, Hyland'ın (1998) üstsöylem modelinde ilişki belirleyiciler (İng. relational markers) olarak yer alırken; Hyland ve Tse (2004) ve Hyland (2005)'te yeniden tasarlanan modelinde katılım belirleyicileri olarak adlandırılmaktadır. Yazarın okurun varlığını kabul ettiği ve onları ortaya çıkan söyleme dahil ettiği, belirleyicilerdir ve “okuyucuların dikkatini odaklama”, “belirsizliklerini kabul etme”, “onları söylem katılımcısı olarak dahil etme” ve “yorumlara yönlendirme” gibi (Hyland, 2005: 176) çeşitli stratejileri kapsamaktadır. Hyland (2005)'e göre, katılım belirleyicileri beş tür kaynağı kapsamaktadır: okuyucu adıları (İng. reader pronouns), yönergeler (İng. directives), sorular (İng. questions), paylaşılan bilgiye çağrılar (İng. appeals to shared knowledge) ve kişisel dışa vurumlar (İng. personal asides).

(1) Okuyucu adıları: Okurun varlığına gönderimde bulunur ve okuru metinde bir katılımcı olarak belirlemektedir (Hyland, 2005: 185).

(2) Yönergeler: Okura yazar tarafından belirlenen özel bir biçimde bir eylemi gerçekleştirmesi için çeşitli talimatlar verilmesidir (Hyland, 2005b). Hyland (2005b)'e göre yönergeler, metinsel (İng. textual), fiziksel (İng. physical) ve bilişsel (İng. cognitive) olmak üzere üç tür eylemi ifade etmektedir. Metinsel eylemler üstsöylemsel eylemler olarak okuyucuları tartışma boyunca metnin başka bir bölümüne ya da başka bir metne yönlendirmektedir (Hyland, 2005: 185). Fiziksel eylemler okurları gerçek dünyada belirli bir eylemi gerçekleştirmeleri için yönlendirmektedir (Hyland, 2005: 185). Bilişsel eylemler ise “okurları bir akıl yürütme ile yönlendirir ya da metindeki bir noktayı yazarın arzu ettiği belirli bir biçimde anlamaları için okuyuculara rehberlik etmektedir” (Hyland, 2005: 185).

(3) Sorular: Yazarın okuru metnin ortaya çıkan diyaloguna katılmaya teşvik etmek amacıyla sorduğu retorik ve gerçek soruları ifade etmektedir (Hyland, 2005: 185).

(4) Paylaşılan bilgiye çağrılar: Okuru, okurun yazarla hemfikir olacak şekilde paylaşılan anlayışlar içinde konumlandırıran dilbilgisel ifadelerdir (Hyland, 2005: 185-186).

(5) Kişisel dışa vurumlar: Yazarın ne söylendiği hakkında yorum yapabilmesi adına için metnin akışını kısa bir biçimde keserek okura doğrudan hitap ettiği yorumlardır (Hyland, 2005: 186).

Özetle, katılım belirleyicileri, okuyuculara açıkça seslenir; onların dikkatlerini seçici bir şekilde odaklar, onlarla yazarı ve metni ilişkilendirirerek anlamlı bir alışverişe dahil eder (Shafqat ve diğ., 2020: 346), olası itirazlarını önceden tahmin eder ya da onları ikinci tekil kişi adları, emir kipleri, soru biçimleri ve dışa vurumlar aracılığıyla metne katılımcı olarak dahil etmektedir (Mahmood ve Javaid, 2017: 82).

Sonuç olarak, geçmişten bugüne, farklı araştırmacılar tarafından çok sayıda üstsöylem sınıflandırması ortaya konmuştur. Bu sınıflandırmalar, süreç içinde toplumsal, kültürel ve akademik değişimlere koşut olarak evrilmiş, dilin kullanımı ve insan etkileşimlerinin daha derin bir biçimde anlaşılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Her bir sınıflandırma, dilin ve anlamın yapısını, işlevini ve insan iletişimi içindeki rolünü farklı bir bakış açısından ele alarak, üstsöylemin çeşitli yönlerini ve boyutlarını aydınlatmayı amaçlamaktadır. Bu zengin kuramsal çeşitlilik,

üstsöylem çalışmalarının hem kuramsal hem de uygulamalı yönlerini kapsamaktadır. Bu nedenle, üstsöylem sınıflandırmalarının ele alınmasının ardından, bu kavramın farklı bağlamlardaki uygulamalarını ve etkileşimleri de tartışılmaktadır. Böylelikle kuram ve uygulama arasında bir köprü kurularak, üstsöylemin dil ve iletişimdeki rolüne daha bütüncül bir bakış açısı sağlandığı düşünülmektedir.

2.3. ÜSTSÖYLEM KULLANIMLARI

Önceki bölümlerde de tartışıldığı üzere üstsöylem yazarların amaçlarıyla yakından ilgilidir ve Hyland'ın (2005:63) açıkladığı gibi, “bu onların ilgilerini, görüşlerini ve değerlendirmelerini bir metne yansıtmalarına ve okuyucuların olası tepkilerini dikkate almadan düşünceleri işlemelerine ve geliştirmelerine olanak tanımaktadır”. Üstsöylemin “ikna edici amaçlar peşinde” olduğu savunulmakta ve yazarların izleyicileriyle etkileşim kurmalarına, ilişkilerine gönderimde bulunmalarına olanak tanınmakta ve okuyucuların metni anlamaları için rehberlik edildiği düşünülmektedir. Üstsöylemin kullanım çeşitlerinin olası nedenleri “tür”, “kesit farkındalığı”, “kültürel gelenekler” ve “topluluk” gibi etmenler altında toplanabilmektedir (Ziggiotto, 2016: 43).

Hyland'ın (2005) belirttiği üzere, üstsöylemin bağlam bağımlıdır; bu durum “belirli ortamlarda dil kullanıcılarının normları ve beklentileriyle sahip olduğu yakın ilişki” (Hyland, 2005: 87) olarak betimlenmektedir. Üstsöylemin kullanımında bulunan farklılıkları açıklayabilecek bir diğer etmen, özellikle son yıllarda küreselleşmenin, kültürlerarası ve dil içi temasları artırmasıyla özellikle ilgi odağı haline gelen “kültürel geleneklerle” ilgilidir; araştırmacılar farklı dillerdeki üstsöylemi ve bu dilleri konuşanların İngilizce yazarken bunu nasıl kullandıklarını keşfetmektedirler (Hyland 2005:113). Son olarak topluluğun önemi, araştırmacıların “türlerin yazılma, kullanılma ve sosyal grupların üyesi olarak hareket eden bireyler tarafından yanıtlanma biçimlerine” olan ilgisiyle bağlantılıdır (Hyland 2005:138). Başka bir deyişle topluluk, yazım farklılıklarının açıklanmasına ve ayrıca üstsöylem kullanımının daha iyi yorumlanmasına yardımcı olmaktadır.

Çalışmanın sınırları çerçevesinde sonraki bölümlerde üstsöylemin, tür, kesit farkındalığı, kültürel gelenekler ve topluluklar ile olan ilişkileri tartışılmaktadır.

2.3.1. Üstsöylem ve Tür

Türün üstsöylemin kullanımını etkileyebileceği ileri sürülebilir. Vande Kopple (1985) ve Ädel (2006: 142) üstsöylem ile tür çeşitliliği arasındaki ilişki konusunu “Bazı türdeki metinlerde bazı üstsöylem türleri diğerlerinden daha mı uygun; hatta gerekli mi?” sorusu ile sorgulamaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, üstsöylem yazarların sosyal amaçlarını temsil etmektedir ve sonuç olarak üstsöylem kullanımı katılımcıya, amaca ve sosyal bağlamın diğer yönlerine bağlı olarak büyük ölçüde değişmektedir (Hyland 2005:87). Türler arasında üstsöylemin kullanımının sınırlarını çizen sınırlı sayıda çalışmanın olduğunu dikkate almak önemlidir; gerçekte çoğu araştırma türlerden çok alanlar arasındaki farklılıklara odaklanmaktadır.

Hyland'ın (2005: 87) belirttiği üzere tür, metinleri ulamlamak için kullanılan ve yazarların yinelenen durumlara yanıt sağlamak için dili genellikle nasıl kullandıklarını yansıtan bir kavramdır. Bu nedenle tür araştırmacıları, her başarılı metnin “yazarın kendi bağlamına ve bu bağlamın bir parçasını oluşturan okuyuculara ilişkin farkındalığını ortaya koyacağını” varsaymaktadır (Hyland 2005: 88).

Türlerin kendi içinde ve diğer türlere göre farklılık göstermesinin yollarından biri de üstsöylemlerinin özelliklerinde kaynaklanmaktadır. “Üstsöylem sürekliliği” (İng. metadiscourse continuum) kavramı, metinlerdeki üstsöylemin çeşitliliğini tanımlamak amacıyla (Crismore, 1989 akt. Kuhi, 2017: 112) tarafından ortaya konmuştur. Bu ifadeye göre, yazar ve okuyucu arasındaki etkileşimin dilsel uyarılarına göre üstsöylem miktarının türler arasında değiştiğini varsayılmaktadır. Belirli türlerde yazarın görünür olması kabullenilebilirken belirli türlerde yazarın görünür olması hiç uygun sayılmamaktadır. Türün üstsöylemsel özelliklerinin “dil seçimlerinin yazarların farklı amaçlarını, katılımcıları hakkında yaptıkları farklı varsayımları ve okuyucularıyla oluşturdıkları farklı etkileşim türlerini nasıl yansıttığını göstermeye yardımcı olduğu” ileri sürülmektedir (Hyland 2005:88-89). Hyland (2005) çeşitli türdeki akademik metinleri incelemekte ve üstsöylemin bir dizi anahtar türde oynadığı rolü çalışmasında detaylandırmıştır.

Öncelikle Hyland (2005) üstsöylemin akademik araştırma makalelerinde kullanımını ortaya koymaktadır. Ona göre yazarların kendilerini ait çalışmalarının meslektaşlarına hem uygunluğunu hem de yeniliğini sergilediği yer araştırma

makaleleridir (Hyland, 2005: 90). Aslına bakılırsa araştırma makaleleri, “meslektaşlarla yorum ve iddialar konusunda uzlaşya varılarak” elde edilen bilgi üretimi ile ilgilidir (Hyland, 2005:90). Bir başka deyişle, akademik makale yazarının amaçladığı şey, argümanının hem anlaşılması hem de kabul edilmesidir. Dolayısıyla üstsöylemin “bir yazarın iddialarının olası olarak reddedilebilirliğine verdiği tepkinin bir göstergesi, olası itirazları önceden kestirmeye yönelik bir girişim” olduğu Hyland (2005:90) tarafından ileri sürülmektedir. Ayrıca, yazarların iddialarının “mantıklı” bir ilişki sergilemesi gerektiğidir ve bu bakımdan üstsöylem, katılımcının metni “uygun ve ikna edici bulacağı ilişkilerin” gösterimlerini vermeye yardımcı olmaktadır. Hyland'ın (2005:91) vurguladığı üzere, yazarın okuyuculara ilişkin değerlendirmesini ve onların gereksinimlerini, sözbilimsel beklentileri ve arka plan bilgileri hakkındaki varsayımlarını temsil etmektedir. Böylece yazar, katılımcılarına gönderimde bulunabilir ve argümanının etkililiğini gösterebilecek mesleki yeterlilik sergileyebilir. Sonuç olarak, yazar “profesyonel olarak kabul edilebilir bir kişiliği ve araştırmacının uzman/bilgili olarak otoritesi ile çalışma alanının bir görevlisi olarak alçakgönüllülüğü arasında bir denge arayan okuyucularla bir ilişkiyi” benimser (Hyland 2005:91). Farklı bir deyişle yazar, okuyucularla ilişkisinde hem bilgili ve otoriter hem de alçakgönüllü olmaya çalışarak, bu özellikler arasında bir denge kurmayı amaçlamaktadır. Böylece okuyucular, yazarın hem uzman bir bilgi kaynağı olarak güvenilirliğini, hem de onlarla empati kurma ve onlara saygı gösterme kapasitesini değerlendirebilmektedir.

Ayrıca, farklı amaçlara ve hedef kitleye sahip olan “popüler bilim makaleleri”, dili farklı şekilde kullanmaktadır. Hyland'ın (2005: 94) belirttiği üzere, araştırma makaleleri, savlarını hakemler, editörler ve okuyucularla tartışılması yoluyla oluşturulan bilimsel bilginin merkezinde konumlar, “halk için yazılan metinler, uzmanlık alanındaki sorunları günlük yaşamdaki sorunlarla bağlantılı bir duruma getirmeyi amaçlamaktadır.” Bu farklılıklar üstsöylem aracılığıyla gerçekleşmektedir. Başka bir deyişle, üstsöylem bilim dışı bir okuyucu kitlesi için bilimsel çalışmayı sınırlandırmanın etkili bir yolu haline de gelmektedir. Popülerleştirmelerin akademik makalelerden farklı olduğu da belirtilmelidir çünkü bunlar tür metinler genelde daha kısa olma eğilimi göstermekte ve bu nedenle karmaşık bir metin boyunca okuyuculara rehberlik eden çerçeve belirleyicileri daha az kullanılmaktadır. Popüler

bilim makalelerinde yazar üstsöylemi, bilgiye olgusal bir durum kazandırmak, bilgiyi gerçek hayattaki kaygılarla ilişkilendirerek okuyuculara uygun bir biçimde sunmak için kullanılmaktadır.

Son olarak, bir başka çözümleme da üstsöylemin ders kitaplarında kullanılmasıdır. Hyland'ın (2005:101) açıkladığı üzere, ders kitabı yazarlarının amacı, çalışma alanının görüşlerini ve kuramlarını ortaya koymak ve öğrencileri yeni bir kültürel yeterlilik dünyasına başlatmak için otorite ile sunulmasıdır. Ders kitaplarında en sık kullanılan üstsöylem özelliklerinin bağlayıcılar olduğu, ilişkileri ve bağlantıları açıklığa kavuşturarak okuma sürecine yön verdiği dikkat çekmektedir. Metinsel üstsöylem genellikle yazarların okuyucuları bilgilendirme çabasının bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Söylemi yapılandırmak için çerçeve belirleyicileri ve okuyucuları resimlere ve tartışmalara yönlendirmek için metin içi belirleyicilerin kullanımında bu durum açıkça görülmektedir. Sonuç olarak, Hyland'ın (2005:112) belirttiği gibi, üstsöylem “güven ve dikkatliliği dengeleyen, meslektaşlar arası saygıyı kolaylaştıran ve önermeleri çalışma alanının ilgi alanlarına yerleştirmeye çalışan bir yazar sesine” katkıda bulunmaktadır. Yazarların metinlerini nasıl oluşturduklarını ve katılımcıların nasıl tepki verdiklerini keşfetmek üstsöylem aracılığıyla olanaklıdır.

2.3.2. Üstsöylem ve Kesit Farkındalığı

Bir dil konuşucusunun “alanlara göre farklılık ve çeşitlilik gösteren bir dağarcığa sahip olduğu ve ilgili duruma göre uygun olanı seçtiği” söylenebilmektedir. Konuşmacıların egemen olduğu çeşitlerin sayısı mesleklerine, eğitimlerine ve ilgi alanlarına bağlıdır” (Ädel 2006: 144-145). Üstsöylem kullanımının yalnızca eğitim düzeyinden değil, aynı zamanda yazma becerisinin düzeyinden de güçlü bir biçimde etkilendiğine inanılmaktadır. Ana dili İngilizce olmayan yazarların konu hakkında bireysel görüşlerini belirtme eğiliminde oldukları araştırmalardan sıklıkla “bireysel deneyimlerini ve duygularını vurgulamakta ve sözlü etkileşime bir yakınlık ile katılımcı farkındalığı sergiledikleri” (Ädel, 2006: 145) ortaya çıkmaktadır. Öte yandan anadili İngilizce olan dil konuşucuları ilgili konuya belirli bir uzaklık koyma ve dolayısıyla çok daha “kişisel olmayan” bir tartışma yürütme eğilimi göstermektedir. Özellikle yabancı dil eğitiminde, dil öğrenci, anadili İngilizce olan

kişilerin belirli bir şekilde yazmayı seçtikleri takdirde yazılarını nasıl yorumlayabileceklerinin farkında olmaları gerektiği dikkate alınmalıdır.

Ädel'in (2006:147) belirttiği üzere, normdan kasıtlı olarak sapmak ve kasıtsız öğrenci davranışı arasında fark bulunmaktadır. Bu, öğrencilerin yazıları üzerinde bilinçli kararlar alabilmeleri için yüksek düzeyde bir dilsel farkındalığa gereksinim duyduklarını göstermektedir. Bu durum özellikle yabancı dil öğrencilerinin yüksek düzeyde dilsel farkındalığa erişmeleri, onların üstsöylem kullanarak, metinleri içinde bilinçli ve etkili bir biçimde kendi seslerini, duruşlarını ve bakış açılarını ifade etmelerine olanak tanınması nedeni ile üstsöylem kullanımı ile doğrudan bağıntılıdır. Bir başka deyişle, dilsel farkındalık, yazarın okuyucu ile etkileşimde bulunması, tartışmasını etkili bir şekilde sunması ve okuyucuyu ikna etmesi açısından oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

2.3.3. Üstsöylem ve Kültürel Gelenekler

Üstsöylem kullanımının kültürler arasında farklılık gösterebileceği genel olarak kabul edilmektedir. Williams (1983) “kültür” kavramını en karmaşık sözcüklerden biri olarak tanımlamaktadır ve alanyazında üzerinde geniş çapta uzlaşıya varılmış tanımı bulunmamaktadır. Farklı topluluklar, günlük yaşamda tartışmalarının sonucu olan kültürel modelleri oluşturmakta ve paylaşmaktadır. Dilsel ve kültürel etmenlerin ana dil ve ikinci dil yazarlarını birbirinden ayırabileceği ileri sürülmektedir ancak bireysel deneyimlerin etkilerini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Hyland'ın (2005:155) belirttiği üzere yazarların, içine doğdukları dil ve kültürün ötesinde bireysel kimlikleri bulunmaktadır ve bireyleri kültürel ikilemlere göre kalıplaştırma eğiliminden kaçınılmalıdır.

Bu bağlamda Thompson (2013) anlatı sorgulaması (İng. narrative enquiry) yoluyla kültürlerarası iletişime eleştirel bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Garson'un (2012) düşüncesini temel alarak anlatıların “geçmişin şimdiki zamana ilişkin algıları nasıl biçimlendirdiği, bugünün geçmişe ilişkin algıları nasıl biçimlendirdiği ve her ikisinin de geleceğe ilişkin algıları nasıl biçimlendirdiğinin” anlaşılmasına katkı sağladığını vurgulamaktadır. Anlatı araştırması, araştırmacının “dil, kültür ve kimliğin zaman içinde nasıl etkileşime girdiğine ve geliştiğine ilişkin daha derin bir

anlayış geliştirmek için bir tür söyleimsel iletişim kurmasını” gerektirmektedir (Thompson, 2011’den akt. Thompson, 2013). Bu yaklaşım, gerçekten katılımcılara odaklanmakta ve onlara anlattıkları deneyimleri kişisel olarak değerlendirme fırsatı vermektedir. Bell’in (2002) belirttiği üzere, “Bir kùltürü tanımlamanın yollarından biri, insanların dũnyalarını anlamlandırmak için kullandıkları öykü yapılarının türleriyle ilişkilidir.”

Kısaca, Thompson’un (2013) araştırması dil, kùltür ve kimlik arasındaki bağlantılara odaklanmaktadır. Metin üreticileri “kullandıkları dil aracılığıyla kùltürel kimlik eylemlerini gerçekteştirmektedirler. Kendilerini aksan, sözcük dağarcığı ve söylem kalıplarına göre tanımlamakta ve başkaları tarafından da tanımlanmaktadır” (Kramsch, 1998’den akt. Thompson, 2013).

Sonuç olarak kişinin ana dili ve kùltürünün ikinci dilin de etkilediği söylenebilmektedir. Hızla değişen bir dũnyada, öğretmenlerin yazma becerilerini öğretirken yazarın kendine özgü kùltürlerinin etkilerinin farkına varmaları gerekmektedir (Ziggiotto, 2016: 50). Canagarajah’ın (2002) belirttiği üzere, yabancı dil “öğretmenleri ikinci dil öğrencilerine açıklamalar sunmanın bir yolu olarak üstsöylem kullanımındaki farklılıklarına dikkat çekebilirler” böylece yazma etkinliklerinde ve uygulamalarında, “okuyucularına bir metin boyunca rehberlik etme” ya da “metnin bölümlerine uygun bir biçimde anlatımı örtülü bırakma” gibi (Hyland 2005:136) olanakları kullanabilmektedirler.

2.3.4. Üstsöylem ve Söylem Topluluğu

Son yıllarda “topluluk” söylem çözümlemesi araştırmacıları tarafından geniş ölçüde dikkate alınmaktadır. Swales (1990) tarafından gerçekteştirilen çalışmalar söylem topluluğu, tür ve dil öğrenme görevleri gibi kavramlara odaklanmaktadır.

Topluluk kavramına odaklanan Hyland (2005:138), iletişimin her zaman sosyal bir bağlamda konumlandığı gerçeğine dikkat çekmekte ve topluluk kavramının üstsöylemin değerlendirilmesinde büyük bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Önceki bölümlerde de tartışıldığı üzere, söylem topluluğu kavramı, genel olarak dili dũnyayla değil, bireylerle ve sosyal grupların diğer üyeleriyle iletişim kurmak için kullanılma dũřüncesini betimlemektedir (Hyland 2005:139).

Topluluk düşüncesinin aynı zamanda bağlamın bazı temel yönleriyle de bağlantılı olduğu söylenebilmektedir: İnsanların “çevrelerinde görebildikleri hakkında bildikleri” açısından durumsal bağlam; insanların “dünya hakkında bildiklerine ilişkin kültürel ve kişilerarası bilgileri” de içeren arka plan bilgi bağlamı ve insanların “söyledikleri hakkındaki bildikleri” açısından ortak metinsel bağlam (Cutting 2002’den akt. Hyland 2005:139). Başka bir deyişle, topluluk kavramı iletişimi “belirli bir amaç ve alanla ilgili sosyal, psikolojik ve bilişsel faktörleri birleştiren ortak bir başarı olarak” çözümleme aracı sağlamasıdır (Hyland 2005:140). Bu kavramın önemi, söylemin toplumsal olarak konumlandırıldığı ve yazarların bir metne getirebileceklerinin temelini oluşturduğu gerçeğine dikkat çekmedeki etkisinde yatmaktadır.

Dahası, söylem topluluğu aynı zamanda “disipliner konumdaki tartışma uygulamalarının bilgiyi yapılandırmak için nasıl çalıştığına ilişkin” iç görü sağlayan akademik yazı çalışmaları açısından da önem taşımaktadır (Hyland 2005:141). (Becher, 1989’den akt. Hyland, 2005:141) “disiplin topluluklarını”, her biri ayrı bir kültürü oluşturan kendi normları, ulamlamalarını, bilgi yapıları, sözleşmeleri ve araştırma tarzları olan “kabileler” olarak tanımlamaktadır.

Hyland'ın (2005:141) da altını çizdiği üzere, her kültürde bireyler, verileri okuyucular için anlamlı kalıplar halinde düzenleme becerisi kazanmaktadır. Bu, iletilerin sosyal olarak tanınan amaçlara ulaşmak için tasarlanması gerektiği anlamına gelmektedir: “İletilerimizi topluluk tarafından tanınan uygun ilişkilere gönderimde bulunacak biçimde çerçevelersek okuyucuları düşüncelerimizi ikna etme olasılığımız daha yüksek olur” (Hyland 2000’den akt. Hyland 2005:142). Bilindiği üzere, yazma topluluk tarafından konumlanan bir etkinliktir ve bu nedenle üstsöylemin kullanımı “yazarın kişilerarası ve metinlerarası uygun ilişkileri gözlemlemesine bağlıdır” (Hyland 2005:142). Üstsöylem, bilginin düşüncelerin gerekçesi olduğu ve bu nedenle yazarların kaçınılmaz olarak ait oldukları topluluğun parçası olan amaçlanan alıcılarının normlarını, beklentilerini ve tepkilerini dikkate almaları gerektiği gerçeğini göstermektedir (Hyland 2005’ten akt. Amiryousefi ve Rasekh 2010: 161). Üstsöylem uygulamalarının sosyal etkinliklerle ve akademik toplulukların inançlarıyla yakından ilişkili olduğunu belirtmek gerekmektedir: “kişilerarası rengin daha açık bir biçimde sergilenmesine, okuyucularla ilişki kurulmasına, onları

söylemin içine çekilmesine, tartışmalara ilişkin net bir duruş ve tutum oluşturulmasına” katkıda bulunmaktadır. (Hyland 2005:170).

Hyland'ın (2009:54) kimlik anlayışlarını “belirli bağlamlarda ve yerlerde kendimizin temsillerini inşa ettiğimiz” için söylem yoluyla şekillendirilmiş olarak görmektedir. Başka bir deyişle, bireyin yazdığı ya da söylediği her şey kendisi hakkında ya da okurları ve dinleyicileri ile nasıl bir etkileşim kurmak istediği hakkında bilgi sunmaktadır. Ancak “kimliklerimiz başkaları tarafından tanındığı ölçüde başarılıdır ve bu da tanınabilir söylemlerin benimsenmesi, yapılandırılması ve dönüştürülmesi anlamına gelmektedir” (Bloemnaert 2005’ten akt. Hyland 2009: 54).

2.4. TÜRKÇE ALANYAZINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÜSTSÖYLEM ÇALIŞMALARI

Bu çalışmada, farklı metin türlerinde üstsöylem belirleyicilerinin görünümleri incelenmekte ve Türkçe akademik alanyazında, özellikle ilgili konu üzerine yoğunlaşan araştırmaların eksikliği dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, söz konusu bölüm, Türkçe alanyazında üstsöylem belirleyicilerinin kullanımına odaklanan alanyazındaki çalışmaları gözden geçirmeyi amaçlamaktadır. Alanyazın taramasının ardından, bir sonraki bölümde, farklı metin türlerinde üstsöylem belirleyicilerinin nasıl görünümsergilediğine yönelik çalışmanın yöntemi sunulmaktadır.

Can (2006), 1. sınıf üniversite öğrencilerinin tartışma metinlerindeki üstsöylem belirleyicilerinin kullanımını araştırmıştır. Çalışma; tek dilli Türkler, çift dilli Türkler ve tek dilli Amerikalılar olmak üzere üç derlem üzerinden yürütülmüştür. Amerikalı öğrenciler; *bağlayıcılar*, *çerçeve belirleyicileri*, *açımlayıcılar* ve *güçlendiriciler* altulamalarını diğer gruplardan daha sık kullanmıştır. Çift dilli Türk öğrencilerin her iki dildeki metinleri arasında ise benzer kullanımlar belirlenmiştir.

Bayyurt (2010), 1. sınıf lisans öğrencilerinin Türkçe ve İngilizce metinlerdeki *kaçınma* ve *vurgulama* ifadeleriyle kendilerini nasıl ifade ettiklerini incelemiştir. Sonuçlar, öğrencilerin vurgulayıcılardan ziyade kaçınma ifadelerini daha sık kullandığını göstermiştir.

Akbaş (2012), Türk yazarların yazdığı hem Türkçe hem de İngilizce yüksek lisans tezlerinin giriş ve sonuç bölümlerini alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem

belirleyicileri açısından incelemiştir. Araştırmada kullanılan çözümleme yöntemi, Hyland ve Tse'nin (2004) üstsöylem modeline dayanmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, İngilizce ve Türkçe yüksek lisans tezlerinin giriş kısımlarında üstsöylem açısından ayrımlar bulunsa da bu tezlerin sonuç bölümlerinde anlamlı farklılıklar saptanmamıştır. Çalışmanın bulgularına göre İngilizce tezlerde; *kaçınmalar*, *tutum belirleyicileri* ve *kendine gönderim belirleyicileri* gibi belirli altulamalar yazarlar tarafından daha sık tercih edilmektedir. Çalışmanın diğer bir bulgusu ise, Türk yazarların, İngilizce ile oluşturdukları metinlerine oranla, Türkçe oluşturdukları metinlerde üstsöylem belirleyicilerini daha sık kullanmaları ve böylece olası okuyucu kitleleri ile daha güçlü bir bağlantı kurmaya çalışmalarıdır.

Çandarlı (2013), 1. sınıf Türk ve Amerikalı lisans öğrencilerinin tartışma metinlerinde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin nasıl bir görünüm sergilediğini incelemiştir. Çalışma, yazar ve okuyucunun metinde nasıl görünür kılındığına odaklanmış ve birinci kişi adıları, *güçlendiriciler*, *tutum belirleyicileri*, okuyucu adıları, sorular ve açıklayıcı ek belirleyiciler gibi diğer belirleyiciler üzerine odaklanmıştır.

Akbaş (2014), Türk yazarlar tarafından yazılan 10 Türkçe ve 10 İngilizce yüksek lisans tezinin tartışma bölümlerindeki alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerini çözümleyen bir araştırma gerçekleştirmiştir. Önceki çalışmasını takip eden bu çalışmada ana dili Türkçe olan yazarların, metinlerini tarafsız kılmak adına kendi duruşlarını gizledikleri gözlemlenmiştir. Aynı yazarların İngilizce metinlerde ise *kendine gönderim* stratejisi ile bireysel katılımlarının önemini vurguladıkları bulunmuştur. Bu farklılıkların, yazarların metinlerini oluştururken kullandığı dil seçiminden kaynaklanabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, Türk yazarların İngilizce metinler oluştururken de kendi ana dilleri ve kültürel özelliklerini argümanlarında takip ettikleri görülmüştür.

Özdemir ve Longo (2014), Türkiye ve ABD'den gelen öğrencilerin yüksek lisans tezlerinin özet bölümlerinde üstsöylem belirleyicilerinin kullanımındaki kültürel değişimi Hyland (2005) modeline dayanarak incelemiştir. Sonuçlar, her iki kültürde de kullanılan üstsöylem belirleyicilerinin sıklıkları ve türünde önemli farklılıklar olduğunu göstermiştir. Ayrıca sonuçlar Amerikalı öğrencilerin Türk öğrencilere göre alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerini çok daha yoğun

bir biçimde kullandığını, buna karşılık Türk öğrencilerin *çerçeve belirleyicileri*, *bağlayıcıları* ve *kaçınmaları* Amerikalı öğrencilere göre metinlerinde daha sık kullandıkları bulgulanmıştır.

Söğüt (2014), Türk lisans öğrencilerinin İngilizce tartışma metinlerindeki *kaçınma* ve *güçlendirici* belirleyicilerini incelemiştir. Çalışma, yazarın duruşunu ifade eden üstsöylem belirleyicilerine yoğunlaşarak *güçlendiricilerin* sıkça, kaçınma ifadelerinin ise daha nadiren kullanıldığını bulgulanmıştır. Ayrıca, Türk öğrencilerin kullandığı belirleyicilerin çeşitliliği Amerikalı öğrencilere göre daha fazladır.

Atasever (2015), İngilizce Öğretmenliği bölümündeki Türk ve Amerikan öğrencilerin İngilizce tartışma metinlerindeki *çerçeve belirleyicileri* kullanımlarını araştırmıştır. İki grup arasında bu belirleyicilerin kullanım sıklığı ve çeşitliliğinde önemli farklar tespit edilmiştir. Özellikle sıralama ifadeleri daha yaygın kullanılırken konular arasında geçiş sağlayan ifadelerin kullanımı daha az olduğu bulgulanmıştır.

Çandarlı, Bayyurt ve Martı (2015), Türk ve Amerikan öğrencilerin tartışmacı metinlerdeki yazar varlığına yönelik ifadeleri Hyland'in (2005) Üstsöylem Modelini kullanarak çözümlemişlerdir. Çalışmanın derlemine Türk ve Amerikalı öğrencilerin İngilizce metinleri ile Türk öğrencilerin Türkçe metinler oluşturmaktadır. Araştırmacılar, metinler yaratıldığı sosyokültürel ortamı anlamak ve üstsöylem belirleyicilerinin seçimleri ardındaki nedenleri anlamak için öğrencilerle ayrıca görüşme gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın sonuçları, Türk öğrencilerin kültürel bağlamda “yalnızca bir öğrenci olduklarına” kendilerini ikna etmeleri nedeniyle yazılarında birinci tekil kişi adılını kullanmaktan kaçındıklarını göstermiştir. Ayrıca, öğrenci metinlerinde yer alan üstsöylem belirleyicilerin seçimlerinin yazarların yerel kültürel alışkanlıklarına dayandığı sonucuna da ulaşılmıştır. Son olarak, araştırmacılar, öğrencilerin üstsöylem belirleyicilerinin doğru kullanımıyla verimli metinler oluşturabilmesi dil eğitimi sınıflarında yer alması gereken etkinliklerin de önemini vurgulamışlardır.

Duruk (2017), ELT alanında Türk öğrenciler tarafından yazılmış yüksek lisans tezlerinde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanımını araştırmıştır. 20 İngilizce tez üzerinden yapılan bu çözümleme, Türk öğrencilerin özellikle *kaçınmalar*, *güçlendiriciler* ve *tutum belirleyicileri* kullanımının yüksek

olduğunu göstermektedir. Tezlerde kullanılan diğer üstsöylem belirleyicileri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tarcan (2017), yazma sürecinin bir bileşeni olarak üstsöylem belirleyicilerinin önemini vurgulamış ve çalışmasında, “psikoloji, tarih, sosyoloji, eğitim bilimleri, felsefe ve turizm” gibi farklı alanlarda yayınlanan makalelerde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanımını betimlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçları, Türkçe yazılan sosyal bilimler makalelerinde *bağlayıcılar* altulamının en sık kullanıldığını, buna karşılık *açımlayıcılar* altulamının ise daha az tercih edildiğini ortaya koymuştur. Bu, Türk yazarların metinlerinde karşıtlık ilişkileri, neden-sonuç ilişkilerini ve ek ilişkileri vurgulamak için üstsöylem belirleyicilerini sıkça kullandığını göstermektedir. Ancak, detay veya ek bilgi sağlama amacıyla *açımlayıcılar* gibi belirleyicileri kullanma eğiliminde olmadıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca, alanlara göre bir inceleme gerçekleştirildiğinde üstsöylem belirleyicilerinin en yoğun olarak Felsefe alanında, en az ise Eğitim Bilimleri alanında kullanıldığı belirlenmiştir. Bu bulgu; felsefe yazarlarının, okuyucuların bilgisi, tercihleri ve beklentileri gibi etmenleri dikkate aldığını ve dolayısıyla yüksek bir sıklıkta üstsöylem belirleyicilerini kullandıklarını ortaya koymaktadır.

Yüksel ve Kavanoz (2018), bir devlet üniversitesindeki B2 düzeyinde yer alan üçüncü sınıf Türk, İngilizce dil öğrencileri tarafından yazılan 314 kompozisyon üzerine bir derlem tabanlı çalışma yürütmüşlerdir. Bu çalışmada, üstsöylem belirleyicilerinin kullanımı ve ana dili Türkçe ve İngilizce olan bireyler arasındaki farklar betimlenmiştir. Sonuçlar, yazma deneyiminin yılına veya katılımcıların ana diline bakılmaksızın bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerine oranla daha az kullanıldığını göstermiştir. Ayrıca çalışmanın sonuçlarına göre, Üstsöylem Belirleyicilerinin pragmatik bir yetkinlik olarak kullanımının ana dil geçmişine bakılmaksızın deneyimle geliştiğini göstermektedir.

Hatipoğlu ve Algı (2018), Türkçenin ana dili konuşucuları tarafından yazılan 52 tartışmacı makale üzerinde bir çalışma yaparak bu makalelerdeki “epistemik kaçınımların” nasıl kullanıldığını incelemişlerdir. Çalışmaları, bu “kaçınımların” Türkçede karmaşık ve çok boyutlu bir biçimde kullanıldığını göstermiş ve kültürün, bireylerin yazma becerisi üzerinde etkili olabileceğini belirtmişlerdir.

Işık-Taş (2018), Sosyoloji alanında ulusal ve uluslararası dergilerde yer alan Türk ve İngiliz yazarların araştırma makalelerindeki yazar sesinin kullanımı üzerine bir karşılaştırmalı çalışma yürütmüştür. Sosyoloji alanında 130 araştırma makalesinde yer alan “ben” adılının kullanımını inceleyerek uluslararası dergilerde Türkçe ve İngilizce anadil konuşucularının “ben” adılını sıklık ve işlev açısından aynı miktarda kullandıklarını bulgulamıştır. Ancak çalışmada, ulusal dergilerde yazan Türk yazarlarının metinlerinde yazar varlığını göstermekten kaçınma eğiliminde olduklarını ve birinci tekil kişi adılında dikkate değer farklılıklar olduğu belirtilmektedir. Çalışmanın sonucunu dikkate alarak, araştırmacı akademik yazarların dil tercihi üzerinde yayın bağlamının önemini vurgulamıştır.

Can ve Yuvayapan (2018) çalışmalarında, doktora tezlerini incelemiştir. 2010 ve 2015 yılları arasında, Türk ve Amerikalı yazarlar tarafından İngilizce yazılan 120 doktora tezini Hyland’ın (2005) modeline göre inceleyen araştırmacılar, bu tezlerin 60’ının Türk yazarlara ait olduğunu ve İngilizce Öğretmenliği, İngiliz Edebiyatı ve Dilbilim alanlarında; diğer 60’ının ise ana dili İngilizce olan yazarlar tarafından İngiliz Edebiyatı, Eğitim, Dilbilim, Bilişsel Bilimler ve Karşılaştırmalı Edebiyat gibi çeşitli alanlarda yazıldığını belirtmişlerdir. Çözümleme, Türk yazarların İngilizce yazarken “birinci tekil iyelik” ekinden çok “birinci çoğul iyelik” adılını kullanmayı tercih ettiklerini göstermiştir. Başka bir deyişle, yazarlar metinlerde açıkça bir yazar olarak kendilerinin görünürlüğünden kaçınmıştır. Elde edilen sonuçlar ayrıca, ana dili İngilizce olan yazarların Türk yazarlar göre daha fazla alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicisi kullanarak yarattıkları metinlerde kendi duruşlarını oluşturmak adına *kendine gönderim* ve *katılım belirleyicileri* kullanma eğiliminde olduklarını göstermiştir.

Benzer biçimde, Can ve Cangır (2019), Türk doktora öğrencilerinin doktora tezlerindeki *kendine gönderim belirleyicilerinin* kullanma sıklıklarının İngiliz doktora öğrencilerine oranla ne ölçüde farklılık gösterdiğini araştırmışlardır. Bu amaçla, Türkiye ve İngiltere’den olma üzere toplam 100 tez, Hyland’ın (2005) Üstsöylem Modelini uygulanarak çözümlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, Türkçe ve İngilizce yazılmış tezler arasında *Kendine gönderim belirleyicileri* kullanımı açısından önemli farklılıklar olduğunu göstermiştir. Ayrıca, İngiliz akademisyenler tarafından yazılmış tezlerde “ben” “benim” gibi adılların Türk akademisyenler

tarafından yazılmış olanlara göre daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Ek olarak, Türk akademisyenlerin tezlerinde edilgen yapılar kullanma eğiliminde oldukları ve bu durumun yazarın varlığını gizleme eğilimini yansıttığı yorumuna ulaşılmıştır.

Kaya (2019), 21 ELT öğrencisinin yazma becerilerinde üstsöylem belirleyicilerinin eğitiminin etkisini araştıran bir çalışma gerçekleştirmiştir. Üstsöylem eğitiminin etkisini incelemek için katılımcılara ön test ve son test uygulanmıştır. Ayrıca, süreç hakkındaki görüşlerini almak için görüşmelerden de yararlanılmıştır. Bir akademik dönem boyunca, öğrencilere Üstsöylem Belirleyicilerinin kullanımı üzerine doğrudan eğitim verilmiş, bilgi testi sonuçlarında öğrencilerin üstsöylem işlevlerini fark etme yeteneklerini geliştirdiklerini ve bunları metinlerinde doğru bir biçimde kullandıklarını göstermiştir.

Sancak (2019), “bağlayıcıların” “çerçeve belirleyicilerinin” ve *açımlayıcılarının* öğretimini özel bir üniversitede, öğrencilerin oluşturduğu 50 ayrı paragraftan oluşan bir derlemde incelemiş ve sıklıklarını, işlevlerini ve uygun kullanım oranlarını betimlemiştir. Çalışmanın verileri ön test, son test, takip görüşmeleri ve çevrimiçi anketler yardımıyla toplanmıştır. Araştırmacı, Kaya (2019) tarafından yürütülen çalışmanın sonuçlarıyla aynı sonuçlara ulaşmıştır. Başka bir ifade ile üstsöylem eğitimi öğrencilere yazma yeteneklerini geliştirmelerinde yardımcı olmuştur; bu nedenle üstsöylem eğitiminin Türkçe akademik yazı dersleri kapsamında yer almasını önermektedir.

Şen (2019) çalışmasında, Fen Bilimleri (biyoloji, kimya, matematik) ve Sosyal Bilimler (dilbilim, felsefe, psikoloji, tarih) alanlarında yazılan araştırma makalelerinin özetlerini incelemiştir. Şen (2019), özetlerin okuyucuları metni okumaya ikna etmede yapıcı bir rol oynadığını savunmaktadır. Bu amaçla, belirtilen alanlarda 289 araştırma makalesinden oluşan bir derlem yapılandırmış ve çözümleme için Hyland'in (2005) Üstsöylem Modelini kullanmıştır. Sonuçlar, fen bilimlerinde yazılan araştırma makalesi özetlerinde, sosyal bilimlerde yazılan araştırma makalesi özetlerine oranla daha az ve sınırlı bir üstsöylem belirleyicileri kullanımını göstermektedir. Sosyal bilimlerdeki makaleler, fen bilimlerindeki makalelere göre daha az bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri içerirken, sosyal bilimlerdeki makaleler fen bilimlerindeki makalelere göre daha fazla alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerini içermektedir.

Ekoç (2020), Türk lisansüstü öğrencilerinin tez özetlerinde kaçınma stratejilerinin kullanımı açısından Biyoloji, İngilizce öğretmenliği ve Uluslararası İlişkiler gibi çeşitli alanlarda farklılıkların olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmada toplamda 40 tez özeti incelenmiş ve incelemenin sonucunda söz konusu tüm alanlarda sözcüksel kaçınma stratejilerinin kullanıldığı ancak en sık rastlanan alanın İngilizce öğretmenliği alanı olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca, çalışma İngilizce öğretmenliği alanındaki yazarlar dışında, özetlerde birinci tekil kişi adından ortaya çıkmıştır. Ayrıca, özetlerdeki adılar incelendiğinde “biz” adının en sık Biyoloji alanında kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, yazarlar, özellikle Kimya alanında, metinlerinde varlıklarını ve iddialarını açıkça göstermemek için edilgen yapıyı kullanma eğilimini tercih etmişlerdir.

Gezegin ve Melike (2020), araştırma makaleleri ile kitap incelemeleri arasında alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanımını incelemiştir. 2004-2016 yılları arasında yazılmış 24 araştırma makalesi ve 24 kitap incelemesi çalışmalarının derlemine oluşturmaktadır. Araştırmacılar, iki türün de sonuç bölümlerine odaklanarak Hyland (2005) tarafından önerilen Üstsöylem Modelini kullanmışlardır. Sonuçlar, her iki alt-veri tabanında da yazarların ortalama alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerini kullandıklarını göstermiş olsa da yazarların duruşunda belirgin bir fark gözlemlenmiştir. Kitap incelemesi yazarları, sonuçlarında daha değerlendirici oldukları için *tutum belirleyicilerini* daha yoğun; araştırma makalesi yazarları ise önermelere olan bağlılıkları konusunda dikkatli olduklarını gösteren *kaçınmaları* metinlerinde daha sık kullanmışlardır.

Kurudayıoğlu ve Çimen (2020), Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin araştırma özetlerindeki bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerini Hyland (2005) modeline dayanarak incelemişlerdir. Bu kapsamda, B2 düzeyinde Akademik Türkçe dersi alan 20 öğrencinin rastgele seçilen özetlerinde yer alan üstsöylem belirleyicileri, sıklık çözümlemesi için Antconc ve SPSS kullanılarak incelenmiştir. Sonuçlar, araştırma özetlerinde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanımının sorunlu ve tatmin edici olmadığını göstermiştir. Ayrıca, çalışmadaki ilgili metin türünün şemasına ilişkin çerçeve belirleyicilerinin kullanımında da yetersizlik olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle,

araştırmacılar, Üstsöylem eğitiminin Türkçe öğretim programlarına kapsamına dâhil edilmesini önermektedirler.

Tümer (2021), İngilizce öğretmenliği bölümündeki öğrencilerin tartışma paragraflarında ne tür alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerini kullandığını, bu belirleyicilerin ne sıklıkla ve hangi işlevlerle yer aldığını araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda, veri yönetimli öğrenme yöntemi sayesinde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanımında hem çeşitlilik hem de doğruluk anlamında önemli bir artış olduğu bulgulanmıştır.

Güçlü (2022), araştırmasında Türkçe yazılan yüksek lisans tezlerindeki üstsöylem kullanımını cinsiyet ve artzamanlı çözümleme ile betimlemiştir. İnsan ve Toplum Bilimleri alanında tamamlanan 80 yüksek lisans tezi cinsiyet temelinde çözümlenmiştir ve bilimsel metinlerde artzamanlı bir inceleme ile üstsöylem kullanımının arttığını saptanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, verilerin toplanması, veri tabanı, verilerin çözümlenmesi başlıkları ayrıntıları ile ele alınmaktadır.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma, olayları ve algıları, var oldukları doğal çevre içerisinde bütüncül ve doğru bir biçimde ifade etmeyi hedefleyen bir araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41). Çalışmada betimleyici bir yaklaşım sergilenmiştir.

3.2. VERİLERİN TOPLANMASI VE VERİTABANI

Veri toplama sürecinde belge tarama modeli kullanılmıştır. Kayıt ve belgelerin incelenmesi ile verilerin toplama süreci belge tarama olarak tanımlanmaktadır. Belge tarama; belli bir amaç kapsamında kaynakları bulma, okuma, not alma ve inceleme işlemlerini kapsamaktadır (Karasar, 2009). Çalışmanın veri tabanını araştırma makaleleri, deneme ve öykü metinleri oluşturmaktadır. Bu üç metin türünün tercih edilmesinin nedeni, kendine özgü nitelikleri ve alanyazındaki tanımlarının çalışma amacına uygun farklı özellikleri yansıtmasından kaynaklanmaktadır.

Araştırma makaleleri; bilginin üretimi ve yayımında önem taşımaktadır. Yöntemsel çeşitlilik ve disiplinlerarası etkileşim açısından alanyazında çok yönlü bir metin türü olarak kabul edilmektedir. Açık anlaşılır ve düz anlamlı bir dil kullanımını gerektirmesi bakımından diğer türlerden farklılık göstermektedir.

Öyküler; edebi anlatımın zenginliği ve çeşitliliği ile alanyazında öne çıkmaktadır: Metin türüne özgü olarak kurgusal yapısı ve yan anlamlı bir dil kullanımı olması üstsöylem belirleyicileri bağlamında çalışılmasının nasıl bir sonuç vereceğinin araştırmaya konu olabileceği düşünülmektedir.

Denemeler; kişisel görüşleri, öznel yorumları ve düşünsel derinlikleri ile tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Deneme, bireysel düşüncenin ifade edilmesini sağlarken, aynı zamanda toplumsal ve kültürel meseleleri de ele almaktadır. Türüne özgü farklı dil kullanım özellikleri bakımından incelenmesinin sonucunda nasıl bir durum ortaya çıkacağına yönelik çalışılması gerektiği düşünülmektedir. Bu üç türde metin, zengin ve çok yönlü incelemelerin gerçekleştirilmesine zemin hazırladığından ve kolay erişilebilirlik açısından seçilmiştir.

Çalışmanın veri tabanının ilk metin türünü oluşturan araştırma makaleleri, çevrimiçi akademik makale platformu olan Dergipark'ta yer alan hakemli dergilerdeki yayınlardan seçilmiştir. Dergipark'ın bu çalışma için tercih edilmesinin nedeni ulusal ölçekteki en geniş kapsamlı akademik dizin olmasıdır. Aynı zamanda bu platform, sürekli güncellenen altyapısı sayesinde diğer akademik çevrim içi platformlarla devingen bir veri paylaşımında bulunmaktadır. Ayrıca, Dergipark araştırmacılara ve akademisyenlere, ihtiyaçlarına uygun makaleleri bulabilmeleri için ayrıntılı arama yapma ve kapsamlı filtreleme olanağı tanımaktadır.

Hyland (2005) tarafından geliştirilen üstsöylem modeli, doğa bilimleri ve insan ve toplum bilimleri alanlarında yer alan farklı disiplinlerde uygulanmıştır. Bu çalışma kapsamında da Hyland'ın (2005) üstsöylem modelini sınamış olduğu alanlar seçilerek incelenmiştir. Üstsöylem modelinin belirtilen disiplinlerdeki halihazırdaki geçerliliği ve uygulanabilirliği göz önünde tutularak, bu çalışmanın kapsamı da Hyland'ın (2005) çalışmasına koşutluk gösterecek biçimde bu alanlarla sınırlı tutulmuştur. Bu bağlamda dört doğa bilimlerinden ve dört insan ve toplum bilimleri alanlarından olmak üzere toplamda sekiz bilim alanından seçilen makaleler veri tabanına dâhil edilmiştir. Söz konusu ilgili bilim alanları Tablo 17'de gösterilmektedir.

Tablo 17: Araştırma Makaleleri Türünde Yer Alan Bilimsel Alanlar

Doğa Bilimleri	İnsan ve Toplum Bilimleri
Fizik	Felsefe
Biyoloji	Sosyoloji
Makine Mühendisliği	Pazarlama
Elektrik Elektronik Mühendisliği	Uygulamalı Dilbilim

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Söz konusu disiplinler ile ilgili Dergipark'ta tarama gerçekleştirildiğinde ulaşılan makale sayıları Tablo 18'de gösterilmektedir.

Tablo 18: Dergipark'tan Ulaşılan Makale Sayıları

Doğa Bilimleri	Makale Sayısı	İnsan ve Toplum Bilimleri	Makale Sayısı
Fizik	1169	Felsefe	873
Biyoloji	548	Sosyoloji	705
Makine Mühendisliği	2761	Pazarlama	1871
Elektronik Mühendisliği	6784	Uygulamalı Dilbilim	2298
Toplam	11262	Toplam	5747
GENEL TOPLAM		17009	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 18'de görüldüğü üzere, fizik alanından 1.169, biyoloji alanından 548, makine mühendisliği alanından 2.761, elektronik mühendisliği alanından 6.784 olmak üzere doğa bilimlerinden toplamda 11.262, felsefe alanından 873, sosyoloji alanından 705, pazarlama alanından 1.871, uygulamalı dilbilim alanından 2.298 olmak üzere insan ve toplum bilimlerinden 5.747 ve toplamda 17.009 makaleye ulaşılmıştır.¹ Bu duruma ek olarak, çalışmada, araştırma makaleleri için belirlenen ölçütler doğrultusunda bir seçim süreci gerçekleştirilmiştir. Makalelerin bilimsel bir standartta olması ve tanınmış bir dizin tarafından taranmış olması, ana kriterler olarak belirlenmiştir. Ayrıca, çözümleme için yalnızca Türkçe makaleler dikkate alınmış, diğer dillerdeki çalışmalar kapsam dışı tutulmuştur. Güncellik ilkesini sağlamak amacıyla, 2019-2021 yılları arasında yayımlanmış makaleler ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın veri tabanı oluşturan deneme ve öykü metinleri, süreli yayınlardan derlenmiştir. Çeşitlilik ve kapsamlılık amacıyla seçilen metinlerin farklı yazarlara ait olması ve güncel olması esas alınmıştır. Çalışma kapsamında, öykü ve deneme metinlerinin incelenmesi için 2019-2021 yıllarına ait süreli yayınlar belirlenen ölçütlerle taranmıştır. Ulaşılabilirlik çerçevesinde, elde edilen dergilerin belirli sayılarına erişilememiş veya yayın hayatını sürdürmeyen dergiler dışarıda bırakılmıştır. Bu ölçütleri sağlayan dergiler arasında deneme türü için Yapı Kredi Yayınları'ndan "Kitap-lık Dergisi" ve Türk Dil Kurumu Yayınları'ndan "Türk Dili Dergisi"; öykü türü için ise Hece Yayınları'ndan "Hece Öykü Dergisi" ve yine Yapı

¹ Makalelere erişim tarihi 29.05.2022.

Kredi Yayınları'ndan “Kitap-lık Dergisi” seçilmiştir. Çalışmada ulaşılan metin sayılarına Tablo 19'da detaylı olarak yer verilmektedir.

Tablo 19: Çalışmada Ulaşılan Metin Sayıları

Araştırma Makaleleri	Metin Sayısı
Doğa Bilimleri	
Fizik	85
Biyoloji	114
Makine Mühendisliği	110
Elektronik Mühendisliği	93
Toplam	402
İnsan ve Toplum Bilimleri	
Sosyoloji	136
Felsefe	133
Pazarlama	61
Uygulamalı Dilbilim	20
Toplam	350
Öykü	444
Deneme	71
GENEL TOPLAM	1267

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 19’da görülebileceği üzere, çalışmada Dergipark’tan elde edilen toplam araştırma makale sayısı 752 olarak belirlenmiştir. Bu makalelerden 402’si doğa bilimleri alanlarında, 350’si ise insan ve toplum bilimleri alanlarından oluşmaktadır. Araştırma makalelerin dağılımı ise fizik alanından 85, biyoloji alanından 114, makine mühendisliği alanından 110, elektronik mühendisliği alanından 93, sosyoloji alanından 136, felsefe alanından 133, pazarlama alanından 61, uygulamalı dilbilim alanından 20 olarak gösterilmektedir. Araştırma makalelerine ek olarak, toplamda 444 öykü ve 71 adet deneme metnine ulaşılarak çalışmada ulaşılan metin sayısı 1.267 olarak tespit edilmiştir.

Metin sayısını belirlendikten sonra (N=1267) orantısal örneklem büyüklüğü hesaplama formülü uygulanmış ulaşılan makale sayılarından hareketle veri tabanı hesaplanmış ve tabakalı örnekleme yoluyla her bir türe ait metinler belirlenmiş ve MINITAB 17 programına işlenerek rastlantısal olarak seçilmiştir. Veri tabanı hesaplama sürecinde p değeri 0.5, standart normal dağılım değeri 1.96 olarak belirlenmiştir (Karasar, 2016: 159). Buna göre kullanılan orantısal örneklem büyüklüğü hesaplama formülü aşağıda yer almaktadır:

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_p^2 + p(1-p)}$$

Bu formüle göre 1.251 olarak belirlenen ulaşılan metin sayılarını temsil edebilecek veri tabanı büyüklüğü 295 olarak hesaplanmıştır. Diğer bir deyişle, çalışmanın veri tabanını oluşturan metin sayısı 295 (n) olarak belirlenmiştir.

Tablo 19’da verilen metin sayıları farklı bilim alanlarına göre değişkenlik göstermesi nedeniyle veri tabanını oluşturan metinlerin sayısı hesaplanırken tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme ile ulaşılan metin sayılarının veri tabanı içinde temsil yeterliliği sağlanmaktadır, bu nedenle veri tabanı ulaşılan metinlerin sayısı göz önünde bulundurularak hesaplanmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, vd. 2015: 86-88).

Tabakalı örnekleme temel alınarak araştırmada araştırma makaleleri, öykü ve deneme türü metinler için orantılı tabaka yöntemi uygulanmıştır. Buna göre veri tabanı (n) ulaşılan metin sayısına (N) bölünmüş ve elde edilen değer her bir tabakadaki metin sayısı ile çarpılarak Tablo 20’de belirtilen veri tabanı sayılarına ulaşılmıştır.

Tablo 20: Çalışmanın Veri Tabanı

Araştırma Makaleleri	Metin Sayısı
Doğa Bilimleri	
Fizik	20
Biyoloji	26
Makine Mühendisliği	26
Elektronik Mühendisliği	22
Toplam	94
İnsan ve Toplum Bilimleri	
Sosyoloji	32
Felsefe	31
Pazarlama	14
Uygulamalı Dilbilim	5
Toplam	82
Öykü	103
Deneme	16
GENEL TOPLAM	295

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışma kapsamında veri tabanını oluşturan araştırma makalelerinin doğa bilimleri ulamından toplamda 94 makale seçilmiştir. Bu makaleler, fizik alanından 20, biyoloji alanından 26, makine mühendisliği alanından 26 ve elektronik

mühendisliği alanından 22 makale olmak üzere farklı altalanlara dağılım göstermektedir.

İnsan ve toplum bilimleri kategorisinde ise toplamda 82 makale bulunmaktadır ve sosyoloji alanında 32 makale, felsefe alanında 31 makale, pazarlama alanında 14 makale ve uygulamalı dilbilim alanında 5 makale olmak üzere çalışmanın veri tabanında yer almaktadır.

Çalışmada aynı zamanda 103 öykü metni ve 16 deneme metni de incelemeye dâhil edilmiştir. Bu veriler ışığında, çalışmanın veri tabanının 295 metin olduğu belirlenmiştir. Bir sonraki bölümde, çalışmada kullanılan ölçme aracı ve verilerin çözümlenmesi ile ilgili açıklamalara yer verilmektedir.

3.3. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Çalışmanın verilerini çözümleme aracı olarak Hyland (2005) tarafından biçimlendirilen üstsöylem modeli kullanılacaktır. Çalışmanın kuramsal artalan bölümünde ayrıntılı olarak ele alınan üstsöylem modeli Tablo 21’de yer almaktadır.

Tablo 21: Hyland (2005) 'in Üstsöylem Sınıflandırması²

ULAM	İŞLEV	ÖRNEKLER
Bilgi Odaklı Etkileşimli	Okuyucuyu metinde yönlendirmeye yardımcı eder.	Kaynaklar
Bağlayıcılar (Transitions)	Tümceler arasındaki ilişkileri gösterir.	<i>ayrıca; ek olarak; ama; böylece; ve</i>
Çerçeve Belirleyiciler (Frame Markers)	Söylem eylemlerine, dizilerine ve söylem aşamalarına gönderim yapar.	sonunda; sonuç olarak; amacım; bitirmek gerekirse
Metiniçi Belirleyiciler (Endophoric Markers)	Metnin diğer bölümlerindeki bilgilere gönderimde bulunur.	yukarıda görüldüğü üzere; bakınız Şekil X; 2. Bölümde
Tanıtlayıcılar (Evidentials)	Diğer metinlere gönderimde bulunur.	X’e göre; Z şu biçimde açıklar ... şöyle ki; örneğin; başka bir deyişle
Açımlayıcılar (Code Glosses)	Önermesel anlamları ayrıntılandırır.	

² Tablo 1’deki tanımlar ve örnekler Hyland (2005)’den çevrilmiş olup, terimlerin Türkçe karşılıkları Uzun (2001) ve Bayyurt (2018)’tan uyarlanmıştır.

Alıcı Odaklı Etkileşimli	Okuyucuyu metne dahil eder.	Kaynaklar
Kaçınmalar (Hedges)	Yazarın sorumluluğunu kısıtlar.	olası; belki; mümkün; yaklaşık;...olabilir
Güçlendiriciler (Boosters)	Kesinliği güçlendirir.	Şüphesiz ki; hatta; aslında; kesinlikle; açıktır ki ...
Tutum Belirleyicileri (Attitude Markers)	Yazarın önermeye yönelik tavrını belirtir.	ne yazık ki, kabul etmek gerekirse; şaşırtıcı bir biçimde
Kendinden Sözetme (Self Mentions)	Yazar(lar)a açık gönderimlerde bulunur.	ben; biz; benim; beni / bana; bizim
Katılım Belirleyicileri (Engagement Markers)	Okuyucu ile yazar arasında açık bir biçimde ilişki kurar.	Düşünün ki; göreceksiniz ki; dikkate alınız/düşününüz; not ediniz

Kaynak: Hyland, 2005: 49.

Üstsöylem çözümlemesi bağlamında, dilbilimsel biçimlerin dizgesel bir listelemesinin önemli bir başlangıç noktası olduğunu anlamak önem taşısa da çözümleme sürecinin temelinde, bu dilbilimsel biçimlerin gerçekte hangi işlevleri yerine getirdiğinin anlaşılması bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, belirli bir dilbilimsel biçim (biçimbirim, sözcük veya tümce) bir bağlam içerisinde belirli bir üstsöylem işlevini yerine getirdiği görülürken farklı bir bağlam içinde tamamen farklı bir işleve yönelik hizmet edebilmektedir. Ayrıca, tek bir dilbilimsel biçimin farklı bağlamlar içinde eş zamanlı olarak birden çok işlevi yerine getirebileceği de söylenebilmektedir.

Bu çerçevede, üstsöylem çözümlemesi gerçekleştirilirken araştırmacıların odaklarını sadece dilbilimsel biçimlerin belirlenmesi ve listelenmesine değil, aynı zamanda bu biçimlerin farklı bağlamlarda nasıl farklı işlevler üstlendiklerine yönelik bir kavrayışa yönlenmeleri gerekmektedir. Böylece, dilin kullanımı ve işlevselliği üzerine daha derin ve ayrıntılı bir anlayış sağlayarak, dilbilimsel biçimlerin bağlam içindeki esnekliği ve çok yönlülüğünün (Beauvais, 1989: 13) aydınlatılabilmektedir.

Dolayısıyla, üstsöylem çözümlemesinde araştırmacılar için dilbilimsel biçimler ve onların işlevselliği arasındaki söz konusu bu ilişkinin anlaşılması yalnızca metinlerin yüzey yapıdaki anlamını değil, aynı zamanda dilin toplumsal, kültürel ve bilişsel bağlamlar içinde nasıl işlediğini de kavramak adına önem taşıdığı düşünülmektedir. Derlemde yer alan metinlerin incelenmesi, yazarların farklı türlerde nasıl bir dil kullanımı tercih ettiğini ve bu tercihlerin metinlerin genel yapısı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, doğa bilimleri ve insan ve toplum bilimleri başlıklarında belirlenen toplam sekiz alana odaklanarak, seçilen akademik makale, öykü ve deneme türü metinlerde yer alan üstsöylem belirleyicilerine ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Bu bağlamda doğa bilimlerinden; fizik, biyoloji, makine mühendisliği ve elektrik-elektronik mühendisliği; insan ve toplum bilimlerinden ise sosyoloji, felsefe, pazarlama ve uygulamalı dilbilim alanlarındaki akademik metinler, öykü türü metinler ve deneme metin türlerinde görülen üstsöylem belirleyicileri incelenmekte ve dağılımları sunularak karşılaştırma yapılmaktadır.

4.1. ARAŞTIRMA MAKALELERİNDE ÜSTSÖYLEM BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu başlık altında araştırma makalelerinde yer alan üstsöylem belirleyicileri bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri çerçevesinde ele alınmaktadır. Buna göre Tablo 22’de araştırma makalelerinde bilgi odaklı ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin görülme sıklıkları gösterilmektedir.

Tablo 22: Araştırma Makalelerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Sıklıkları

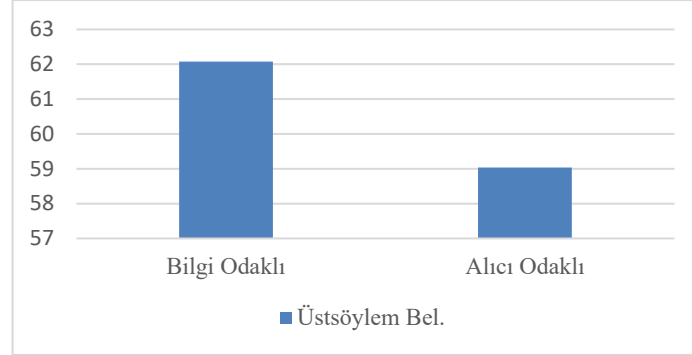
Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri		Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri		GENEL TOPLAM	
Üstsöylem Bel. Sayısı	1000/(f)	Üstsöylem Bel. Sayısı	1000/(f)	Üstsöylem Bel. Sayısı	1000/(f)
52264	62.08	49701	59.04	101965	121.12

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İncelenen metinlerde; bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri, 1000 sözcükte ortalama 62.08 kez görülme sıklığına sahipken; alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri 59.04 kez görülmüştür. Her iki ulamın toplamı ise 1000 sözcük başına 121.12 görülme sıklığı sergilemektedir. Araştırma makalelerinde

kullanılan üstsöylem belirleyicilerinin her iki boyuttaki genel görünümü Şekil 3’te verilmektedir.

Şekil 3: Araştırma Makalelerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Görünümleri

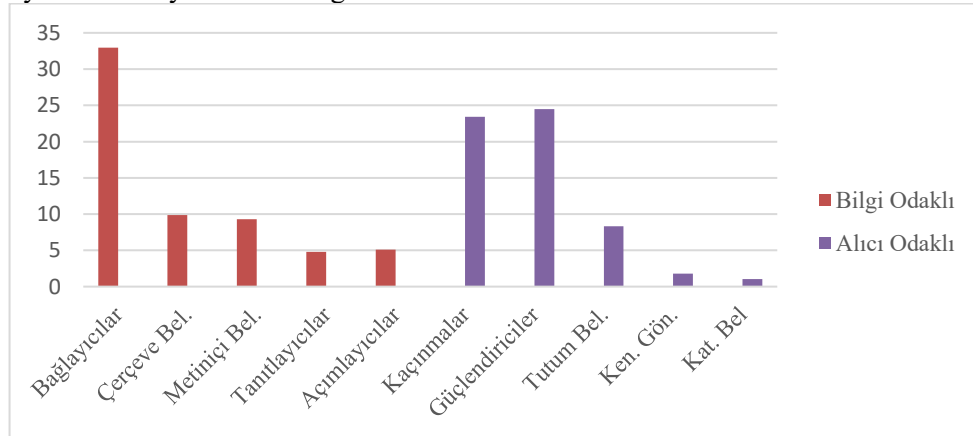

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3, araştırma makalelerinde kullanılan üstsöylem belirleyicilerinden bilgi odaklı üstsöylem belirleyicilerinin, alıcı odaklı üstsöylem belirleyicilerine göre daha sık kullanıldığını göstermektedir.

Bu kullanımın altulamaları çerçevesinde Şekil 4, araştırma makalelerinde yer alan bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı boyutların altulamalarının kullanım sıralamalarının görselleştirilmiş halini sunmakta ve araştırma makalelerinde rastlanan üstsöylem belirleyicilerinin dağılımlarını göstermektedir.

Şekil 4: Araştırma Makalelerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırma makalelerinde yer alan üstsöylem belirleyicileri arasında, *bağlayıcılar* en sık rastlanan belirleyici türüdür. Ardından sıklık sıralamasında *güçlendiriciler* ve *kaçınmalar* gelmektedir. Bu belirleyiciler, metinlerde daha baskın bir biçimde görülmektedir. Ardından, *çerçeve belirleyicileri* ve *metiniçi belirleyiciler* yer almaktadır. Ayrıca, *tutum belirleyicileri* de araştırma makalelerinde gözlemlenen ve sıklıkla karşılaşılan bir diğer üstsöylem belirleyici türüdür. *Açımlayıcılar* ve *tanıtlayıcılar*, araştırma makalelerinde daha az sıklıkta görülmektedir. En az rastlanan üstsöylem belirleyici türleri ise *kendine gönderim belirleyicileri* ve *katılım belirleyicileridir*.

4.1.1. Araştırma Makalelerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular

Araştırma makalelerinde yer alan bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanım sıklıkları altulamaları ile birlikte Tablo 23'te gösterilmektedir.

Tablo 23: Araştırma Makalelerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları

Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri Altulamaları	Üstsöylem Belirleyici Sayıları	Görülme Sıklığı (1000 Sözcükte)
Bağlayıcılar	27756	32.98
Çerçeve Bel.	8327	9.89
Metin-İçi Bel	7811	9.28
Tanıtlayıcılar	4053	4.81
Açımlayıcılar	4317	5.12
Toplam	52264	62.08

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 23 incelendiğinde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin altulamalarından biri olan *bağlayıcılar* 27756 sıklıkla en yüksek değere sahiptir ve 1000 sözcükte ortalama 32.98 kez görülürken, *çerçeve belirleyicilerinin* 8327 ile 1000 sözcükte 9.89 sıklıkla ikinci sırada yer aldığı gözlemlenmektedir. *Metiniçi belirleyiciler* 7811 kez ve 1000 sözcükte 9.28 sıklıkla üçüncü, *açımlayıcılar* 4317 kez ve 1000 sözcükte 5.12 sıklıkla dördüncü ve *tanıtlayıcılar* ise 4053 kez ve 1000

sözcükte 4.81 sıklıkla beşinci sıradadır. Bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin toplamda 52264 kez olmak üzere 1000 sözcükte 62.08 sıklıkta kullanıldığı saptanmıştır. Söz konusu sayısal verileri somutlaştırmak adına bilimsel metinlerde kullanılan bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici örnekleri aşağıda sunulmaktadır. Buna göre aşağıda farklı alanlarda tespit edilen *bağlayıcı* altulama ilişkili bulgulara yer verilmektedir.

(1) “Toplam enerjinin süreksiz olduğu sıcaklık, erime noktasını göstermektedir ve *böylece* incelenen model sistemin erime sıcaklık bölgesi bir aralık olarak gösterilebilmektedir.”

(Fizik, 8)

Örnek (1)’de “*böylece*” etiketi tümcede “incelenen model sistemin erime sıcaklık bölgesinin bir aralık olarak gösterilebilmenin” sonucunu açıklayan bir bağlayıcıdır.

(2) “Deney prosedürü kapsamında yapılacak aktarımlarda ve ölen bireylerin ortamdan uzaklaştırılmasında bu yoğunluğun oluşturabileceği güçlüklerden *dolayı* kontrol ve uygulama gruplarına ait bireyler eterize edilerek başlangıç konsantrasyonları *da* göz önüne alınıp 4 gruba ayrılmış ve 25’er bireyden oluşan küçük gruplar oluşturulmuştur.”

(Biyoloji, 4)

Örnek (2)’de “-dAn dolayı” etiketi bir sonuç ilişkisi yaratan, “ve”, “da” ve “-İp” belirleyicileri ise tümcede ekleme işlevi gören *bağlayıcılar*dır.

(3) “Geleneksel ölçüm aletleri olan lüks metre ve parıltı ölçer yüksek fiyatlarından *dolayı* maliyetli donanımlardır. *Ayrıca* bu ölçü aletleri noktasal olarak ölçüm yaptıkları için zaman bu yöntem zaman alıcıdır.”

(Elektrik-Elektronik Mühendisliği, 3)

Örnek (3)’te “ve” etiketi ile yazar “geleneksel ölçüm aletlerinden biri olan lüks metre” önermesine onun eşdeğerinde bir bilgi olan “parıl ölçer” eklemekte, ayrıca “-dAn dolayı” etiketi ile “söz konusu ölçüm aletlerinin yazar tarafından pahalı bulunması” nedeni ile “bu ölçüm aletlerinin maliyetli olduğu” sonucu birbirine eklenmektedir.

(4) “Sayısal prensiplere göre, programlama üzerine yazılan programları gerçekleştiren, sistem *ya da* sistem gruplarını, giriş *ya da* çıkış kartlarını denetleyen, içinde barındırdığı zamanlama, sayma, saklama ve aritmetik işlem fonksiyonları *ile* genel kontrol sağlayan elektronik bir cihazdır (Arslan, 2018).”

(Makine Mühendisliği, 7)

Örnek (4)’te “sistem” bilgisine eşdeğer bir bilgi eklemek için “*ya da*” etiketi kullanılarak “sistem grupları” eklenmekte, aynı strateji “giriş *ya da* çıkış” öbeğinde de sürdürülmektedir. Yazarın ayrıca, “sayma”, “saklama” bilgileri ile “aritmetik işlem” bilgisini yine eşdeğer tutarak son ögeyi “*ve*” etiketi ile eklediği görülmektedir.

(5) “Bu durumun zaman kazandırmanın *yanında* maddi tasarruf da sağladığı söylenebilir.”

(Sosyoloji, 3)

Örnek (5), “-In *yanında*” *bağlayıcısı* ile tümcede yer alan önermeye yönelik “zaman kazandırır” ve “maddi tasarruf sağlar” önermelerinin birbirlerine eklenmesini göstermektedir.

(6) “Diğer yandan, sosyal medya bağımlılığı, Instagram ve Facebook kullanımının da *hem* FOMO *hem de* yalnızlık *hissiyle birlikte* ele alınan konular olduğu anlaşılmaktadır.”

(Felsefe, 19)

Örnek (6)’daki tümcede kullanılan “hem... hem de...” yapısı, bağlayıcı işlevi görerek metindeki iki farklı kavram veya durumu birbirine bağlar ve her ikisinin de eş zamanlı varlığını ve önemini vurgular. Bu yapı, yazarın sosyal medya bağımlılığı konusunu ele alırken bu olgunun yalnızca tek bir yönüne odaklanmadığını, bunun yerine konuyu daha geniş bir bağlamda, birden fazla etkeni göz önünde bulundurarak ele aldığını göstermektedir. “-(I)ylA birlikte” öbeği, yazarın yalnızlık kavramını daha da derinleştirdiğini ve bunun sadece soyut bir kavram olmadığını, aynı zamanda bireylerin somut duygusal deneyimleriyle de bağlantılı olduğunu belirtmekte ve tümcede yer alan önermeye eklenmektedir.

(7) “Alfabetinde ön dil /l/ ünsüzüne boğumlanma noktası bakımından oldukça yakın bir ses bulunmasına *rağmen* “gol, rol ve sol” gibi sözcükler A1-C1

düzey tüm öğrenciler tarafından “göl, röl ve söl” olarak seslendirilmesi sesletim öğretiminin ayrıntılı biçimde değerlendirmesini gerekli kılmaktadır.”
(Uygulamalı Dilbilim, 3)

Örnek (7)’de görülen, “-A rağmen” ve “ve” *bağlayıcıları* edimbilimsel bağlantıların yorumlanmasında önem taşımakta ve metinde anlam ilişkilerinin kurulmasına yardımcı olmaktadır. “-A rağmen” *bağlayıcısı*, iki durum ya da olgu arasında beklenenin aksine bir ilişki olduğunu belirtmek için kullanılmakta ve genellikle bir zıtlık ya da beklenmedik bir durumun altını çizmektedir. Tümcede “Alfabetesinde ön dil /l/ ünsüzüne boğumlanma noktası bakımından oldukça yakın bir ses bulunmasına rağmen...” ifadesi, öğrencilerin belirli sözcükleri beklenenin dışında bir biçimde seslendirdiklerini vurgulamak için kullanılmaktadır. Okuyucunun dikkati; alfabe ve sesletim arasındaki beklenen doğal ilişkinin aksine, gerçekte yaşanan duruma çekilmektedir. Bunun, bir zıtlık oluşturarak sesletim öğretiminin önemini ve bu konuda daha ayrıntılı bir değerlendirme yapılması gerekliliğini vurguladığı söylenebilir. “ve” bağlacı ise genellikle iki öge veya düşünceyi birleştirmek için kullanılmaktadır, bu bağlamda bir ekleme anlamı taşımaktadır. Örneğin, “gol, rol ve sol” gibi sözcükler A1-C1 düzey tüm öğrenciler tarafından “göl, röl ve söl” olarak seslendirilmesi” ifadesinde “ve” bağlacı, belirli sözcüklerin listesini birleştirmekte ve bu durumun tüm öğrenciler için geçerli olduğunu belirtmektedir. Çalışmada yer alan bu kullanım ile, sorunun yalnızca belirli bir sözcük ile sınırlı olmadığını, aksine daha genel bir sesletim sorunu olduğunu göstermektedir. Kısaca, “rağmen” ve “ve” *bağlayıcıları* bu örnekte, okuyucunun metindeki düşünceleri ve kavramları doğru bir biçimde anlamasına yardımcı olmaktadır. Bu örnek kapsamında *bağlayıcıların*, bir yandan zıtlıkları ve beklenmedik durumları vurgularken diğer yandan da konuları veya kavramları birleştirerek metnin bütünlüğünü ve anlaşılabilirliğini artırdığı söylenebilmektedir.

(8) “Çevre bilincinin yaygınlaşması ile yeşil hareket olarak isimlendirilen bir tüketici davranış biçimi ortaya çıkmıştır.”

(Pazarlama, 2)

Yukarıda verilen örnek (8), “bağlayıcılar” altulama kapsamında ve pazarlama bölümü çerçevesinde incelendiğinde, tümcenin, belirli bir sosyal değişimin sonucunda ortaya çıkan tüketici davranışlarına dikkat çekme amacı taşıdığını görülebilmektedir. Tümcede, “Çevre bilincinin yaygınlaşması” ve “yeşil hareket olarak isimlendirilen bir tüketici davranış biçimi ortaya çıkmıştır” ifadeleri arasında bir neden-sonuç ilişkisi kurulmuştur. Bu ilişki, “ile” bağlayıcı üstsöylem belirleyicisi ile sağlanmaktadır.

Çerçeve belirleyicileri, önermede dizimleme, etiketleme, hedef belirleme ve konu kaydırma işlevlerini yerine getirmek için kullanılan bilgi odaklı üstsöylem belirleyicilerdir. Bu bağlamda farklı alanlarda tespit edilen çerçeve belirleyicileri örnekleri aşağıda verilmektedir.

(9) “Ters polarmada çalışan devre elemanları olarak bilinen fotodiyotlar, üzerlerine gelen ışığı emerek ters yönde akım üretirler. *Kısaca*, fotodiyot ışık enerjisini emerek iletme geçen diyot olarak tanımlanır.”

(Fizik, 9)

Örnek (9)'da “kısaca” etiketi kullanılarak, birden fazla tanımı olan ya da geniş açıklamaya sahip bir kavramın özetlenmesini sağlayan bu belirleyici bir etiketleyici işlevi görmektedir.

(10) “*Sonuç olarak*, çalışmamızda elde edilen suşlar ve ürettikleri enzimler endüstriyel biyoteknolojide kullanılma potansiyeline sahiptir.”

(Biyoloji, 16)

Örnek (10)'da “sonuç olarak” *çerçeve belirleyicisi*, hedef belirleyicisi işlevi ile çalışmanın sonuç bölümüne gönderimde bulunmaktadır.

(11) “*İkinci bölümde* kullanılan materyal ve yöntem ayrıntılı bir şekilde alt başlıkları ile birlikte tanıtılmıştır. *Üçüncü bölümde* elde edilen sonuçlar anlatılmış ve *son bölümde* elde edilen sonuçlar irdelenmiştir.”

(Makine Mühendisliği, 6)

Örnek (11)'de görüleceği üzere makale yazar(lar)ı, yapılandığı metnin ana çerçevelerini okuyucusuna bildirerek bir önbilgilendirme yapmakta ve metnin üzerinde etkin bir biçimde yönlendirebilme olanağı elde etmektedirler.

(12) “*Bu bölümde hareket yakalama yöntemleri ve biyomekanik analiz yöntemleri incelenmiş ve bir uygulama örneği sunulmuştur.*”

(Elektrik-Elektronik Mühendisliği, 8)

Örnek (12)’de araştırma makalesi yazarı önceki bölümün ardından söz konusu metin bölümünü okuyucularına “hareket yakalama yöntemleri ve biyomekanik analiz yöntemlerinin incelendiğini” ve “bir uygulama örneğinin sunulduğunu” belirterek tanıtmaktadır.

(13) “Çalışma dört *bölüm*den oluşmaktadır: *Birinci bölümde* dindarlığın ne olduğu ve dindarlığı etkileyen faktörler, *ikinci bölümde* sekülerleşme kuramları, sekülerleşmenin eleştirisi ve sekülerleşme ile Protestan ahlak arasında bulunan ilişki, *üçüncü bölümde* dindarlık, dünyevileşme ve iş ahlakı ilişkisi tartışılmaktadır.”

(Sosyoloji, 14)

Örnek (13)’te yazar, metnin anlaşılabilirliğini ve okuyucunun metin içerisindeki gezinimini kolaylaştırmak amacıyla eserini dört “bölüm” başlığı altında düzenlediği görülmektedir. Her bir bölüm için “birinci bölümde”, “ikinci bölümde” ve “üçüncü bölümde” gibi etiketlemeler kullanarak okuyucuya her bir bölümün ana hatlarıyla neyi içerdiği konusunda bilgiler sağlamaktadır. *Çerçeve belirleyicileri* kullanma stratejisi, okuyucunun metin içindeki yapının farkında olmasını ve içeriği daha etkin bir biçimde kavramasını hedeflemektedir.

(14) “*Vel-hasil*, Descartes’taki baskın eğilim, dünyayı uzamlılığa dayanan doğa-şeyliğinden, dolayısıyla fizik-o-matematik bir tasavvura kapı açan el-önünde-lik’ten hareketle anlama tarzındadır.”

(Felsefe, 29)

“Vel-hasil” etiketi, örnek (14)’te bir *çerçeve belirleyici* olarak işlev görmektedir. Bu sözcük, Türkçede “sonuç olarak” veya “neticede” anlamına gelir ve bir sonuca varmak üzere olduğunun uyarısını vermektedir. *Çerçeve belirleyicileri*, okuyucunun dikkatini belirli bir noktaya, yani yazarın ulaşmak istediği ana özete veya sonuca çekmektedir. Descartes’ın düşünce yapısını çözümleyen bu metinde, “vel-hasil” ifadesi, yazarın uzun ve karmaşık bir çözümlemenin ardından varmak istediği temel sonuca işaret etmek için kullanıldığı gözlemlenebilir. Bu ifade ile, okuyucular

metnin bu bölümünde yazarın ana noktasına odaklanabilir ve önceki tartışmaların bir sonucu olarak sunulan özeti daha iyi anlayabilirler. Böylece, “vel-hasıl” ifadesi, metindeki önemli bir geçişi işaret ederek okuyucunun metnin şematik yapısını anlamasına yardımcı olduğu yorumu olanaklı bir duruma gelebilmektedir.

(15) “Tarama modelinde betimsel bir araştırma olan bu çalışmada 6. sınıf Türkçe ders (MEB, 2015a), ve çalışma kitabı (MEB, 2015b), Güneylî’nin (2011) ölçütlerine göre incelenmiş, *ardından* derlem dilbilim araçlarından yararlanılarak oluşturulan etkinlik önerileri sunulmuştur.”

(Uygulamalı Dilbilim, 4)

Örnek (15)’te kullanılan “ardından” etiketi, bir *çerçeve belirleyici* olarak işlev görmektedir. *Çerçeve belirleyiciler*, metinde bilgiyi düzenleme ve sunma biçimini yönlendiren ve okuyucuya metnin yapısını ve içeriğini anlamasında yardımcı olan unsurlardır. Bu durumda, “ardından” sözcüğü, metinde belirli bir sıralamayı göstermekte ve okuyucuya içerikle ilgili bir beklenti oluşturmaktadır. “Ardından” belirleyicisi, yapılan işlemlerin ya da metinde sunulan argümanların bir sıralamasını göstermektedir. Bu örnekte, ilk olarak “6. sınıf Türkçe ders (MEB, 2015a), ve çalışma kitabı (MEB, 2015b), Güneylî’nin (2011) ölçütlerine göre incelenmiş” ifadesiyle, araştırmanın ilk aşamasında “neyin incelendiği” okuyucularına açıklanmaktadır. “Ardından” etiketi metinde bu noktada bir geçiş sağladığı ve okuyucunun dikkatini bu ilk inceleme aşamasından sonraki aşamaya, bir başka ifade ile “derlem dilbilim araçlarından yararlanılarak oluşturulan etkinlik önerilerine” çektiği görülmektedir. Bu durum, okuyucunun metnin akışını takip etmesine yardımcı olmakta ve araştırmanın farklı aşamaları arasında net bir bağlantı kurulmasını sağlamaktadır. Ayrıca, *çerçeve belirleyiciler*, okuyucunun metindeki anahtar noktaları ve kavramların anlaşılmasına yardımcı olarak, metnin genel anlaşılabilirliğini ve takip edilebilirliğini artırmaktadır. Okuyucu, araştırmanın yapılandırılması ve sunulması konusunda belirli bir beklentiye sahip olabilir ve böylece metnin daha kapsamlı bir anlayışa ulaşmasının kolaylaştığı söylenebilir.

(16) Araştırma hipotezlerinin test edilebilmesi amacıyla, gerekli veriler Gaziantep ilinde yaşayan ve araştırmaya katılmayı kabul eden nihai tüketicilerden kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak elde edilmiştir.

(Pazarlama, 9)

Örnek (16)'da “-mAk amacıyla” belirleyicisi, araştırmanın temel amacını ve araştırma sürecinin neden başlatıldığını açıklamaktadır. Söz konusu belirleyicinin, araştırmanın temel hedefini ve bu hedefin gerçekleştirilmesi için yapılan işlemlerin gerekçesini belirten hedef belirleyicisi işlevine sahip bir *çerçeve belirleyicisi* olduğu söylenebilmektedir.

Bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicisi ulamında yer alan bir diğer ulam olan, metnin farklı bölümlerine gönderimde bulunan üstsöylem belirleyicileri olarak tanımlanan *metiniçi belirleyiciler* araştırma makale metinlerinde sıkça kullanılan bir diğer altulamdır. Okuyucuyucu ilgili önermenin öncesine ya da sonrasında yer alan metin bölümlerine yönlendirmektedir.

(17) “Şekil B4b’deki mikrograftan görülen bir diğer önemli nokta da *şudur*: Alüminyum ile titanyumun birbirlerine difüzyonu düz ara yüzeye paralel bir şekilde gelişmemektedir.”

(Fizik, 1)

Örnek (17)'de yazar/lar sonraki bir bilgiye “şudur” belirleyicisi ile gönderimde bulunmaktadır. Her iki örnekten de anlaşılaçağı üzere, yazarlar okurlara bağdaşık ve tutarlı bir metin sunabilme olanağını yaratabilmek için *metiniçi belirleyicilerden* yararlanmışlardır.

(18) “Türe ait detaylı bilgi *aşağıda* verilmiştir.”

(Biyoloji, 9)

Örnek (18)'de kullanılan “aşağıda” ifadesi, metinde belirli bir bilgiye işaret eden bir metin içi belirleyici olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, “aşağıda” etiketiyle, metnin ilerleyen kısımlarında yer alan spesifik bilgilere (bu örnekte belirli bir türle ilgili bilgilere) doğrudan gönderme yapılmaktadır. Bu tür metin içi belirleyiciler, okuyucunun metindeki bilgiler arasında bağlantı kurmasını kolaylaştırır ve metnin akışını düzenler. Bu durumda, “aşağıda” etiketi, okuyucuyu belirli bir konu hakkında daha fazla bilgiye yönlendirmek için kullanılan bir rehber görevi görmektedir.

(19) “*Burada* bir optimizasyon metodunun kullanımına ihtiyaç vardır.”

(Makine Mühendisliği, 9)

Örnek (19)'da “burada” etiketinin kullanımı, bir metiniçi belirleyici olarak işlev görmektedir. Bu durumda, “burada” etiketi, metinde söz edilen belirli bir bağlam ya da konuya dikkat çekmektedir. Özellikle, “burada bir optimizasyon metodunun kullanımına ihtiyaç vardır” tümcesinde, yazar, okuyucuyu metnin içinde belirli bir konum veya noktaya yönlendirmektedir. Bu yönlendirme, metnin anlam bütünlüğünü artırır ve okuyucunun metin içerisindeki ilgili bilgiler arasında bağlantı kurmasını sağlar. Bu strateji kullanımı, metni daha anlaşılır hale getirirken, aynı zamanda gereksiz yinelemelerden kaçınmayı da sağlar. Böylece, metin daha akıcı ve etkili bir iletişim aracı haline gelir. “burada” gibi *metiniçi belirleyici* kullanımları, metnin yapısal öğeleri arasında köprüler kurarak, okuyucunun konuyu daha derinlemesine anlamasına ve metinde gezinmesine yardımcı olur.

(20) “*Söz konusu* krizin yönetilmesinde bilişim teknolojilerinin geldiği aşama ve dönemin sunduğu imkânlar, salgının algılanması, bilinmesi ve tedbirlerin uygulanabilmesinde (Kara ve Karanfiloğlu, 2020) etkili bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.”

(Elektrik-Elektronik Mühendisliği, 15)

Örnek (20)'de verilen tümcede kullanılan “söz konusu” belirleyicisi, yazarın daha önce metinde söz edilen veya ileri sürülen bir konuyu ya da argümanı yeniden gündeme getirmesi nedeniyle bir *metiniçi belirleyici*dir. Bu belirleyici, okuyucunun dikkatini metnin o bölümünde ele alınan özgül bir konuya veya argümana çekmekte ve onu metnin daha önceki veya sonraki kısımlarında sunulan bilgilerle ilişkilendirmektedir.

(21) “*Burada* geçen sosyal işlevsellik ise bireylerin temel ihtiyaçların karşılayabilmeleri ve toplum içerisindeki başlıca rollerini gerçekleştirebilmeleri için lazım olan görev ve etkinliklerindeki başarılarını ifade etmektedir (Selçik ve Güzel, 2016: 462).”

(Sosyoloji, 7)

Örnek (21)'de yer alan “burada” etiketi, metnin hemen öncesinde söz edilen ya da açıklanan “sosyal işlevsellik” kavramına doğrudan gönderimde bulunmakta ve bir *metiniçi belirleyicisi* olarak kullanılmaktadır. Bu ifade, okuyucuya “sosyal

işlevsellik” kavramının ne olduğunu ve bu kavramın metin içinde nasıl ele alındığını yeniden hatırlatmaktadır. Böylece, metinde söz konusu teriminin tanımı ve önemi daha net bir biçimde ortaya konulmaktadır.

(22) “*Böyle* bir arzu ve merakla canlılığını koruyan düşünce ve dil ilişkisi ‘arkaik bela’ya meydan okur.”

(Felsefe, 13)

Örnek (22)’deki tümcede yer alan “böyle” etiketi, bir *metiniçi belirleyici* olarak kullanılmaktadır. Bu sözcük, bir önceki ifade ya da tümcede sunulan durum, koşul ya da argümana gönderimde bulunarak, ilgili tümcenin bağlamını ya da temelini belirtmek için kullanılmaktadır. Örnekte, “Böyle bir arzu ve merakla...” ifadesi, metnin daha önceki bir bölümünde belirtilen ya da açıklanan belirli bir “arzu ve merak” durumuna gönderimde bulunmaktadır. Okuyucunun bu belirleyiciyle, anlatılmakta olan düşünce ve dil ilişkisinin, özellikle hangi tür bir “arzu ve merak” durumundan kaynaklandığının kavranması beklenmektedir. Yazarın bu biçimde bir gönderme yapmasının metnin bütünlüğünü ve bağdaşıklığını arttırdığı söylenebilir; çünkü bu strateji kullanımı ile okuyucunun ilgili tümceyi, metnin genel argümanı içinde bir bağlamda düşünmesinin sağlandığı düşünülmektedir.

(23) “*Aşağıdaki tablo 1.* incelendiğinde Türkiye’ye yıllık olarak gelen yabancı ziyaretçi sayılarının her geçen gün artış gösterdiği ve ülke ekonomisi içerisindeki payı yer almaktadır.”

(Pazarlama, 7)

Metiniçi belirleyicileri ile yazarlar metin boyunca okuyucuyu yönlendirir, belirli bilgilerin ya da içeriklerin konumunu işaret eder. Örnek (23)’te yer alan tümcede, “aşağıdaki tablo” etiketi, okuyucunun dikkatini metnin belirli bir bölümüne, bu durumda ise ilgili verileri içeren bir tabloya çekmektedir. Böylece, yazar, okuyucunun metindeki bilgiler arasında bağlantı kurmasına yardımcı olmakta ve metnin farklı bölümleri arasında tutarlı bir akış sağlamaktadır. Söz konusu örnekte, Türkiye’ye gelen yabancı ziyaretçi sayısındaki artışı ve bu durumun ülke ekonomisine etkisini gösteren verilere doğrudan bir gönderimde bulunmaktadır. Bu tür yönlendirmelerin, okuyucunun metnin yapılandırılmasını anlamasına ve yazarın

sunduğu argüman veya inceleme bağlamını kavramasına yardımcı olduğu düşünülmektedir.

(24) “*Bu çalışmada özellikle beyinde ve dilde anlamın nasıl oluştuğu üzerinde durulacak, soru yapısı evrensel ve semantik özellikleri açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.*”

(Uygulamalı Dilbilim, 6)

Örnek (24)’te yer alan “Bu çalışmada” öbeği, yazarın okuyucuya belirli bir araştırma veya incelemenin içeriğine odaklanacağını bildirmektedir. Bu ifade, *metiniçi belirleyici* olarak işlev görmektedir; çünkü okuyucunun dikkatini söz konusu metne ya da metnin belirli bir bölümüne veya konusuna çekmekte ve genel bağlam veya tartışma alanı içinde bu bölümün önemini vurgulamaktadır.

Bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin bir altulamı olan *tanıtlayıcı* örneklerine farklı disiplinler çerçevesinde aşağıda sunulmaktadır.

(25) “*Hohenberg ve Kohn (1964), sistemin çok elektronlu dalga fonksiyonunu kullanarak çözüm yapmak yerine, konumun ve zamanın bir fonksiyonu olan elektron yoğunluğunu kullanarak hesaplama yapma yöntemini geliştirmiştir.*”

(Fizik, 4)

Yazarlar, okuyucularını ikna etmek amacıyla oluşturdukları bilimsel metinlerde *tanıtlayıcıları* kullanarak sundukları bilginin değerini vurgulamak adına alanyazında yer alan önceki bilimsel metinlere gönderimde bulunmaktadır; böylelikle metinlerinin güvenilirliğini ve bağlamını zenginleştirerek okuyucunun konuya olan inancını ve ilgisini artırmayı hedeflemektedir. Bu durum örnek (25)’te gösterilmektedir.

(26) “*Ancak, cinsin son revizyonundan bu yana (Mathew, 1982), 50’den fazla yeni tür tanımlanmıştır (Erol ve ark., 2015; Erol ve ark., 2012; Peruzzi ve Carta, 2011; Harpke ve ark., 2014; Harpke ve ark., 2015; Kerndorff ve ark., 2013a; Kerndorff ve ark., 2013b).*”

(Biyoloji, 8)

(27) “*Sınıflandırma problemlerinde daha sık kullanılan SVM, regresyon problemlerinde kullanılması Smola ve diğ.. tarafından önerilmiştir (Smola & Schölkopf, 2004).*”

(Makine Mühendisliği, 11)

Biyoloji alanından alınmış olan örnek (26)'da diğer çalışmalara yapılan gönderimler “dolaylı atıf” (İng. non-integral) olarak gerçekleştirilirken, başka bir deyişle yazar adının tümce içerisinde doğrudan belirtilmediği, genellikle parantez içinde yıl ve sayfa numarasıyla verilen atıflar olduğu görülmektedir. Örnek (27)'de ise yazar, adının doğrudan tümce içinde kullanılması anlamına gelen “doğrudan atıf” (İng. integral) örneğini verilmektedir.

(28) “*Rivadeneira ve ark.* femur boyun kırıklarında instabiliteye farklı bir açıdan değerlendirmiş; hastaların kemik mineralizasyon yoğunluğu (KMD) incelenmiş ve çalışmalarında düşük KMD değerlerinde oluşan kırıklarda instabiliteden bahsetmişlerdir (16).”

(Elektrik-Elektronik Mühendisliği, 1)

Bir düşüncenin, farklı bir kaynaktan alınıp metin içerisinde gösterilmesine olanaklı kılan *tanıtlayıcıların* kullanımı ile yazar(lar) metnini ikna edici bir duruma getirmektedir. Bu durum örnek (28)'de gösterilmektedir. Bu örnekte dış dünyaya yapılan bir gönderme ile yazar, oluşturduğu metni ikna edici kılmak adına “*Rivadeneira ve ark.*” etiketini kullanmaktadır.

(29) “Geline nokta da ise başarılı olan az sayıdaki dezavantajlı öğrenciler, habituslarında olmayan kültürel kodlar nedeniyle ilerleyen okul yaşamlarında simgesel veya sembolik şiddete maruz kalır (Ünal, 2005, s.161-162).”

(Sosyoloji, 13)

Örnek (29)'da yazar, Ünal'ın (2005) çalışmasına gönderimde bulunarak, “dezavantajlı öğrencilerin eğitim süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları” vurgulamakta ve kendi argümanını desteklemek için dış bir kaynaktan alıntı yapmakta ya da başka bir deyişle *tanıtlayıcı* kullanmaktadır. Bu durum, okuyucuya yazarın tartıştığı konunun daha geniş bir akademik bağlama yerleştirildiğini ve alanyazın ile ilişkili olduğunu göstererek argümanı daha ikna edici bir duruma getirmektedir ve okuyucunun konuyu daha geniş bir bakış açısından anlaması sağlanabilmektedir.

(30) “*Platon’un Menon* diyalogunun son çeyreğinde, *Sokrates* bilginin doğru bir yol göstericiliğin “olmazsa olmaz koşulu” (sine qua non) olduğu yönündeki varsayımlarının aslında hatalı olduğunu ileri sürer.”

(Felsefe, 18)

Örnek (30)’da Platon’un Menon diyaloguna yapılan atıf, bir *tanıtlayıcı* olarak işlev görmektedir ve yazarın, Sokrates’in bilgiye ilişkin varsayımları konusundaki argümanını güçlendirmek için başka bir metinden, yani Menon diyalogundan, bilgi alıp kullanmasına bir örnek olarak kabul edilebilmektedir. Yazar, Sokrates’in bilginin önemine ilişkin görüşlerini desteklemek ya da eleştirmek için bu belirli diyalogu kullanmaktadır. Yazar, Platon’un diyaloglarının bir kısmını kullanarak, kendi çözümlemesini ve yorumunu zenginleştirebilmektedir; bu da okuyucunun yazarın ele aldığı konu hakkındaki bakış açısını, düşüncelerin kaynağı ve bağlamı ile birlikte daha net bir şekilde anlamasını sağlayabilir.

(31) “Nöropazarlamada ise bu tür kısıtların üstesinden gelmek vadedilmektedir (*Mashrur vd., 2022: 1*).”

(Pazarlama, 5)

Tanıtlayıcılar, bir yazarın argümanını desteklemek için başka çalışmalardan ya da metinlerden bilgi alıntılacağı durumlarda önemli bir rol oynamaktadır. Örnek (31)’de yer alan tümcede yazar, “Nöropazarlamada ise bu tür kısıtların üstesinden gelmek vadedilmektedir” ifadesiyle, “nöropazarlamanın belirli kısıtlamaları aşma potansiyeline sahip olduğu” konusundaki bir argümanı ortaya koymaktadır. Ancak, yazar bu ifadeyi yalnızca kendi görüşü olarak sınırlandırmamakta; “(*Mashrur vd., 2022: 1*)” atfını ekleyerek, bu bilginin başka bir kaynaktan edinildiğini ve dolayısıyla kendi argümanını güçlendirdiğini belirtmektedir. *Tanıtlayıcıların* kullanımı ile yazar; düşüncesinin yalnızca kişisel bir yorum olmadığını; aksine geniş bir alanyazın ve bilimsel çalışma tarafından desteklendiğini de göstererek okuyucunun değerlendirmesine ve metne güvenmesine yardımcı olmaktadır. Yazarın farklı kaynaklardan bilgiyi nasıl harmanladığını göstererek çalışmanın kapsamını ve incelemesinin genişliğini vurgulamayı olanaklı kıldığı söylenebilir. Böylece yazarın, sunduğu görüşlerin daha geniş bir akademik ve bilimsel tartışma bağlamında yer aldığını belirterek okuyucunun metinle empati kurmasını ve güven duymasını sağladığı söylenebilir.

(32) “Göstergebilim, göstergeler evrenine özgü yasaları belirlemeyi, işleyiş kurallarını saptamayı, inceleme yöntemlerini oluşturmayı, betimleme ve açıklama işlemlerini gerçekleştirmeyi amaçlar (Vardar, 2001: 84-85).”
(Uygulamalı Dilbilim, 8)

Örnek (32)’de kullanılan alıntı, *tanıtlayıcı* olarak bir rol oynar; yazar, göstergebilimin karmaşık yapısını ve amacını açıklamak için Vardar’ın 2001 tarihli çalışmasından bir ifadeyi aktarmaktadır. Bu alıntı, metne otorite ve güvenilirlik ekler, çünkü Vardar (2001) bu alanda tanınmış bir isimdir ya da söz konusu konuda özel bir anlayışa sahip olduğunu metnin okuyucularına düşündürebilir. Ayrıca, Vardar’ın (2001) ifadesi belirli bir bağlam sağlayarak göstergebilimin amaçlarını ve işlevlerini açıklayarak yazarın argümanını desteklemektedir. Metindeki önerme, başka bir uzmanın görüşleriyle desteklendiği için yazarın düşüncesinin daha ikna edici bir nitelik kazandığı söylenebilir.

Bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin bir altulamı olan *açımlayıcı* örnekleri aşağıda verilmektedir.

(33) “CuAu ve Cu₃Au düzenli intermetalik alaşımları elektronik teknolojisi, malzeme sanayisi *gibi* pek çok teknolojik alanda kullanımlarından dolayı oldukça tercih edilen malzemelerdir (Li ve ark., 2002; Artrith ve Kolpak 2015).”
(Fizik, 3)

Açımlayıcılar, önermeye ek bilgi(ler) ekleyerek okurun anlamlandırmasını kolaylaştıran bir işlev üstlenmektedir. Örnek (33) bu duruma örnek gösterilebilir.

(34) “*Örneğin*, çeşitler arasındaki genetik benzerlik indeksi Tarm-92, Yesevi-93, Çatalhöyük, Anadolu-86 ve Aydanhanım çeşitleri için 0.93; Bülbül-89 ve Avcı için 0.90; Akar, Burakbey ve Özen için 0.84; Efes 98 ve Başgül için 0.92, Angora ve Durusu için 0.80 dir.”
(Biyoloji 1)

(35) “Bu çalışmada, marul (*Lactuca sativa L.*) bitkisinin tohumları kullanılmıştır.”
(Biyoloji, 20)

(36) “Allelokimyasalların (*yani* allelopatik etkili kimyasalların) bitkiler üzerindeki etkileri genelde olumsuz yönde olmakla birlikte nadiren de olumlu

yönde olabilmektedir (Kocaçalışkan ve Terzi, 2001; Akın ve Kocaçalışkan, 2016).”

(Biyoloji, 14)

Örnek (34)’te yazar önceki önermeye örnekler vererek *açımlayıcıların* bir alt işlevi olan örneklendirmeyi (İng. exemplifier), Örnek (35)’te Türkçe’deki “marul” kavramının türün kendine özgü niteliklerinden dolayı Latince terminolojisini de parantez içinde göstererek ve Örnek (36)’da ise “yani” belirleyicisini bir yeniden formüle etme (İng. reformulating) yöntemini tercih ederek okuyucularına metindeki bilgileri netleştirme olanağı elde etmektedir.

(37) “Şöyle ki; TEİAŞ tarafından paylaşılan elektrik enerjisi üretiminde yerlilik bilgileri Tablo 3’te yer almaktadır.”

(Makine Mühendisliği, 13)

Örnek (37)’de yazarlar “şöyle ki” etiketleri ile okuyucularının sorun yaşayacağı olası noktalar konusunda bir öngörü ya da kestirim geliştirerek bireysel bir girişim ile metinde sorunlu olduğunu düşündükleri kavramı netleştirme eğilimi göstermektedirler.

(38) “VICON (*bir optik sistem*) ve Microsoft Kinect (bir derinlik sensörü) arasındaki performansları karşılaştıran Tablo 1’de gösterildiği gibi, VICON sistemi çözünürlük, çalışma aralıkları, kare hızı ve doğruluk açısından daha iyi performans gösterir.”

(Elektrik-Elektronik Mühendisliği, 7)

Açımlayıcılar; metindeki sorunlu bilgileri açıklayarak ya da yeniden betimleyerek okuyucunun yazarın anlatmak istediği anlamı yakalayabilmesi için ek bilgi sağlamaktadır. Örnek (38)’de bir elektrik-elektronik mühendisliği araştırma makalesine ait bir *açımlayıcı* örneği sunulmaktadır. Yazar “VICON” kavramını okuyucusuna net bir biçimde iletme adına kavramın ne olduğuna ilişkin bilgiyi parantez içinde “bir optik sistem” olarak tanımlamaktadır.

(39) “*Daha açık bir ifadeyle* yerel tarihsel süreç, sömürgeci miras ve toplumun çok etnik-dini farklılıklarında oluşan çok kimlikli katmanları müzmin toplumsal çatışmaların ortaya çıkışında önemli bir rol oynamaktadır (Azar, 1990: 12).”

Açımlayıcılar, bir yazarın metindeki ana fikri genişletmek, detaylandırmak veya belirli bir kavramı daha net bir biçimde açıklamak için kullandığı dilbilgisel yapılar ve ifadelerdir. Bu belirleyiciler, yazarın okuyucuya daha derin veya olası başka bir anlayış sunmasına, ayrıca metindeki argümanlarını daha ayrıntılı ve açık bir biçimde sunmasına olanak tanır. Örnek (39) içerisinde, “Daha açık bir ifadeyle” ifadesi bir *açımlayıcı* olarak işlev görmektedir. Bu özgül ifade, yazarın takip eden tümcede sunulan bilgilerin, öncesinde belirtilen düşüncelere daha fazla açıklık getireceği ya da bu düşünceleri genişleteceğinin uyarısını vermektedir. Bu bağlamda, “yerel tarihsel süreç, sömürgeci miras ve toplumun çok etnik-dini farklılıklarında oluşan çok kimlikli katmanlar” ifadesi, “müzmin toplumsal çatışmaların ortaya çıkışındaki” dinamikleri ve etkenleri açıklamak için detaylandırılmaktadır. Ayrıca, yazarın bu ifadeyi “daha açık bir ifadeyle” biçimi ile başlatması, okuyucuya sunulan bilginin bir özeti ya da yeniden formülasyonu olduğunu, dolayısıyla okuyucuya konunun daha iyi anlaşılacağını göstermektedir.

(40) “*Şöyle ki*, ontolojik anlamda idealizm ve materyalizm arasındaki temel farklılık, idealizm düşünce ve gerçekliği ya da varlığı özdeşleştirirken, materyalizm düşüncenin gerçeklikle ya da varlıkla özdeş olmadığını ya da düşüncenin gerçekliğin kendisine indirgenemeyeceğini vurgular.”

(Felsefe, 6)

Örnek (40)’ta verilen “*Şöyle ki*” etiketi, metindeki önceki bir ifadeyi ya da fikri genişletmek için kullanılan bir *açımlayıcıdır*. *Açımlayıcılar*, yazarın belirli bir konuyu daha ayrıntılı olarak ele almak istediğini göstermektedir, böylelikle okuyucu yazarın açıklamalarına veya argümanlarına daha fazla dikkat edebilmektedir. Bu örnek tümcedeki, “*şöyle ki*” kullanımı, idealizm ve materyalizm arasındaki felsefi ayrımları daha detaylı bir biçimde incelerken okuyucunun dikkatini çekmekte ve anlayışını derinleştirdiğini göstermektedir.

(41) “Amerikan Pazarlama Derneği 1985 yılında yapmış olduğu bu tanımı 2013 yılında geliştirmiş ve pazarlamayı “müşteriler, örgüt, paydaşlar ve genelde toplum için değer ifade eden malları, hizmetleri ve hatta fikirleri duyurma, teslim ve mübadele faaliyeti kuramlar seti ve süreçleri” *olarak* tanımlanmıştır (Bulut, 2018:1).”

Örnek (41)'de yer alan “olarak” etiketi bu bağlamda açımlayıcı bir işlev görmektedir; pazarlama kavramının Amerikan Pazarlama Derneği tarafından nasıl tanımlandığını açıklamak için seçilmiştir. Metinde, pazarlamanın yalnızca ürün veya hizmet alışverişi olarak görülmemesi gerektiği, aynı zamanda bir değer yaratma süreci olduğu belirtilmektedir. “Olarak” sözcüğü ilgili örnekte yazarın anlatmak istediği özgün bağlama yerleştirmekte ve okuyucuya, pazarlamanın sadece bir “faaliyetler kümesi” olmadığını, aynı zamanda “müşteriler, örgütler, paydaşlar ve daha geniş anlamda toplum için değer oluşturan bir süreçler bütünü” olduğunu anlamasına yardımcı olduğu söylenebilir. *Açımlayıcılar* sayesinde, okuyucular metin boyunca sunulan bilgileri ve kavramları daha net bir şekilde anlayabilir, yazarın belirli bir noktayı nasıl vurguladığını veya bir olguyu nasıl çerçevelediğini kavrayabilirler.

(42) “*Başka bir ifade ile geleneksel yöntem uygulamaları yapılarak ders işlenen kontrol grubu öğrencilerinin başarılarını istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturacak şekilde artırmadığı gözlemlenmiştir.*”

(Uygulamalı Dilbilim, 5)

Örnek (42)'de “Başka bir ifade ile” öbeği, bir *açımlayıcı* olarak işlev görmektedir. Bu örnek tümcede, yazar büyük bir olasılıkla öncesinde anlatılan bir durumu ya da bulguyu daha açık veya farklı bir bakış açısıyla tekrar sunmak istemektedir. Bu durumda, “geleneksel yöntem uygulamaları” ile ders işleyen kontrol grubu öğrencilerinin performansında istatistiksel olarak anlamlı bir artış olmadığı metinde vurgulanmaktadır. *Açımlayıcıların* kullanımı, yazarın bir sonucu vurgulamak istediği, okuyucuların belirli bir veri veya kavram hakkında daha açık bir resim oluşturmalarına yardımcı olmak amacıyla bu bilgiyi yeniden yapılandığı anlamına gelmektedir. Bu strateji, metnin anlaşılabilirliğini artırır ve okuyucunun yazarın ana argümanını veya sunulan bilgilerin tam olarak anlaşılmasını sağlar.

4.1.2. Araştırma Makalelerinde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular

Araştırma makalelerinde yer alan alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri altulamalarında *güçlendiriciler* 20608 kez ile en yüksek değere sahiptir ve 1000 sözcükte ortalama 24.48 kez görülmektedir. *Kaçınmalar* 19709 kez ile ve 1000 sözcükte 23.41 sıklıkla ikinci sırada yer almaktadır. *Tutum belirleyicileri* 6994 sayı ve 1000 sözcükte 8.31 sıklık ile üçüncü, *kendine gönderim belirleyicileri* 1519 kez ve 1000 sözcükte 1.80 sıklıkla dördüncü ve *katılım belirleyicileri* ise 871 kez ve 1000 sözcükte 1.04 sıklık ile beşinci sıradadır. Alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici altulamalarının genel toplamı 49701 ve 1000 sözcükte 59.04 sıklık olarak belirlenmiştir. Araştırma makalelerinde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin altulam sıklıkları ise Tablo 24’te sunulmaktadır.

Tablo 24: Araştırma Makalelerinde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları

Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri Altulamaları	Üstsöylem Belirleyici Sıklıkları	Görülme Sıklığı (1000 Sözcükte)
Kaçınmalar	19709	23.41
Güçlendiriciler	20608	24.48
Tutum Belirleyicileri	6994	8.31
Ken. Gön.	1519	1.80
Katılım Bel.	871	1.04
Toplam	49701	59.04

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 24’e göre araştırma makalelerinin çözümlenmesi sonucu elde edilen veriler, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici altulamalarının metin içindeki dağılımlarının ve bu dağılımın metnin genel yapısına ve işlevselliğine nasıl etki ettiğinin daha ayrıntılı bir biçimde görülebilmesine olanak sağlamaktadır.

Yazarlar, metinlerini oluşturan önerme içeriğine tam bir bağlılık konusunda bir isteksizlik gösterdiklerinde, metinde kodlamak istedikleri kaçınma eğilimlerini araştırma makalelerinde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerden bir altulam olan *kaçınmalar* ile kaçınma ifade biçimleriyle yansıtmaktadır. Aşağıda farklı alanlardaki araştırma makalelerinde kullanılan kaçınma örnekleri sunulmaktadır.

(43) “Polimer tabakanın kuruması için çözelti ile kaplanan örnekler oda sıcaklığında *yaklaşık* 15-16 dakika beklendi.”

(Fizik, 17)

Örnek (43)’te “yaklaşık” belirleyicisinin kullanılması, yazarların gözlemlere yönelik bir *kaçınma* stratejisi benimseyerek daha belirsiz bir ifade kullanma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

(44) “KPE izolatları, beta-laktam ajanlarının tümüne veya *hemen hemen* hepsine karşı dirençlidir.”

(Biyoloji, 3)

(45) “İn vitro mikroçoğaltım çalışmaları sıcaklık ve pH bağımlıdır. 6.3 ile 5.7 arasında değişen hafif asidik pH değerleri ve 20 ile 25°C arasındaki sıcaklık değerleri özellikle *çoğu* türün in vitro gelişimi ve kök oluşumu için uygun gibi görünmektedir (Ebrahim ve Ibrahim, 2000; Emsen ve Dogan, 2018; Benahmed ve ark., 2018; Dogan, 2019).”

(Biyoloji, 6)

Örnek (44)’te yazar, “hemen hemen” ifadesi kullanarak, bilimsel metinlerde kanıtlanmamış önermeyi, belirsizliğin kabul edilmesinin ve yazarların ifadelerinin öznel oluşunu vurgulamak için kullanılan bir kaçınma belirleyicisi ile belirtmektedir; dolayısıyla, “KPE izolatlarının” “beta-laktam ajanlarına dirençli olduğunu” belirtme isteğini kaçınma stratejisi kullanarak metnin yüzey yapısında kodlamayı tercih etmekte ve önermenin kesinliğinden kaçınmaktadır. Örnek (45)’te yazar yine bir kaçınma stratejisi kullanmakta ve “çoğu tür” etiketi ile “türlerin tamamını” önermesini kapsamaktan kaçınmaktadır.

(46) “*Genellikle* bu tasarımlar ortopedik rahatsızlıkları olan bireyler için bir uzman eşliğinde kullanılmaktadır ve bir su tankının içerisine yerleştirilen bir yürüyüş bandından veya bisikletten ileri gidememektedir.”

(Makine Mühendisliği, 13)

Sunulan önermenin kesinliğini azaltan ve yazarın diğer olasılıkları da kabul ettiğini gösteren dilsel unsurlar olarak tanımlanan *kaçınma belirleyicilerinin* makine mühendisliğinde yer alan bir örneği örnek (46)’da sunulmaktadır. Yazar “tasarımların ortopedik rahatsızlıkları olan bireyler için bir uzman eşliğinde kullanıldığı”

önermesinin tüm durumlar için geçerli olmadığını belirtmek adına “genellikle” etiketi kullanarak söz konusu metninde kaçınma stratejisine başvurmuştur.

(47) “Bu çalışmada çoğunlukla veri sıkıştırma için kullanılan ve her kanalı öğrenme yeteneğine sahip denetimsiz öğrenme algoritmalarından biri olan AE kullanılarak uçtan uca haberleşme sistemi (tüm haberleşme blokları) bir bütün olarak tasarlanmıştır.” (ELK 13)

Örnek (47)’de yer almakta olan “çoğunlukla” etiketi, bir kaçınma belirleyicisi olarak kullanılarak bir durumun, eylemin ya da sürecin tamamen kapsayıcı veya mutlak olmadığını belirtmektedir. Bu tür belirleyiciler, ifadenin genel geçerliğini sürdürürken, birtakım istisnaların veya değişkenliklerin olabileceğine dikkat de çekebilir. “Bu çalışmada çoğunlukla veri sıkıştırma için kullanılan ve her kanalı öğrenme yeteneğine sahip denetimsiz öğrenme algoritmalarından biri olan AE kullanılarak uçtan uca haberleşme sistemi (tüm haberleşme blokları) bir bütün olarak tasarlanmıştır.” tümcesinde, “çoğunlukla” etiketi, AE (Autoencoder) algoritmasının kullanım alanının geniş olduğunu ancak sadece veri sıkıştırma ile sınırlı olmadığını belirtmektedir. Bu ifade, AE algoritmasının veri sıkıştırma alanında sıklıkla tercih edildiğini vurgularken, aynı zamanda algoritmanın diğer uygulama alanlarının da olabileceğine değinmektedir. *Kaçınma belirleyicileri*, yazarın ifadesini genelleştirmesine olanak tanırken, aynı zamanda belli bir konuya tam bir kesinlik atfetmekten kaçınmasını sağlamaktadır. “Çoğunlukla” gibi kaçınma ifadeleri, yazarın, konuyu daha geniş bir bakış açısı ile ele almasına ve okuyucuya daha kapsamlı bir görüş çerçevesinde sunmasına yardımcı olmaktadır. Bu yaklaşım, metnin doğruluğunu ve güvenilirliğini artırırken, aynı zamanda metnin daha esnek ve kapsayıcı olmasını sağlamaktadır.

(48) “Alan yazındaki affetme tanımlarının *çoğunluğu* bireyin intikam alma gibi negatif duygularının empati, şefkat gibi pozitif duygularla yer değiştirmesini vurgulamaktadır.”

(Sosyoloji, 7)

Örnek (48)’de, “çoğunluğu” etiketi, *kaçınma* stratejisine bir örnektir. Metinde yazar, affetme kavramı üzerine genel bir yargıda bulunmaktadır, ancak “çoğunluk” sözcüğünü kullanmayı seçerek, konu üzerine evrensel bir anlaşma ya da mutlak bir

doğru olduğu izleniminden kaçınmaktadır. Bu ifadeyle yazar, affetmenin tanımlarının çeşitliliğini ve bu konuda bir uzlaşma eksikliğini de kabul etmektedir. Bu tür ifadeler, okuyucuya yazarın belirli bir bakış açısına ya da yoruma tamamen bağlı olmadığı, ancak alanyazında gözlemlenen genel eğilimlere dayanarak bilgilendirici bir yorum yaptığı izlenimini vermektedir. Aynı zamanda bu yaklaşım, yazarın görüşlerinin kesin doğrular yerine tartışmaya açık olduğunu ve alanyazında farklı bakış açıları ve yorumlar olabileceğini kabul ettiğini göstermesi ifadesiyle yorumlanabilir.

(49) “O bir dünya kurmanın yollarından sadece biridir, *muhtemelen* de bu yollardan en güçlü olanıdır.”

(Felsefe, 3)

Örnek (49)’da görülen, “muhtemelen” sözcüğü, bir *kaçınma* örneği olarak kullanılmaktadır ve bu, yazarın sunduğu önermeye yine “tam bir kesinlikle” yaklaşmadığını göstermektedir. Bu tür ifadeler, yazarın bir olgunun mutlak doğruluğunu iddia etmekten çok, bir olasılığı ya da bireysel inancı ifade etme eğiliminde olduğunu da okuyucusuna belirtebilir. Örnek tümcede “O bir dünya kurmanın yollarından sadece biridir, muhtemelen de bu yollardan en güçlü olanıdır.” ifadesiyle yazar, söz konusu yöntemin diğerlerinden daha üstün olduğu konusunda güçlü bir olasılık olduğunu kabul ederken, bunu kesin bir gerçek olarak sunmaktan kaçınmaktadır. “Muhtemelen” etiketi, iddianın kesinliğini/şiddetini hafifletmektedir ve böylece tartışmaya veya olası yorumlara bir alan bıraktığı gözlemlenebilir.

(50) “Yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış formattaki veri kaynakları genellikle web sitesi tıklama oranları, bankacılık işlem kayıtları, banka çek ve senetleri, çağrı merkezi ses kayıtları şeklinde hacimleri *oldukça* büyük verilerdir.”

(Pazarlama, 8)

Kaçınmalar, yazarların ifadelerine bir belirsizlik derecesi ekleyerek sunulan bilgilerin kesin olgular yerine olası gerçeklikleri temsil ettiğini belirtmekte kullanılır. Örnek (50)’de yer alan “oldukça” etiketi, bu bağlamda bir kaçınma olarak işlev görebilir; çünkü bu etiketin belirli bir miktar veya dereceyi tam olarak belirtmekten çok genel bir yoğunluğu veya büyüklüğü kastettiği söylenebilir. İlgili örnekte yer alan “oldukça” etiketi, sunulan veri kaynaklarının hacminin belirsizliğini korurken aynı

zamanda bu hacmin dikkate değer olduğunu vurgulamak için yazar tarafından seçilmiştir. Metindeki “oldukça büyük veriler” ifadesi, veri setlerinin kesin büyüklüğünü belirtmekten kaçınırken, okuyucuya bu verilerin önemli ve göz ardı edilemeyecek bir büyüklükte olduğu düşüncesini vermektedir. Bu kullanım, yazarın kesin bir nicelik belirtmekten kaçınarak belirli bir esneklik sağladığını gösterebilir. Aynı zamanda, bu tür bir belirsizlik, yazarın ifadesine bir öznel yorum katma ya da olası karşıt görüşlere açık olma olasılığını da artırabilir. Kaçınmalar, sunulan bilgilerin “mutlak bir biçimde” kabul edilmesini önleyerek okuyucuyu daha geniş bir düşünce yapısına yönlendirir. Bu strateji, bilginin daha yumuşak bir sunumunu sağlarken, metnin anlamını daha erişilebilir kılar ve okuyucunun içerikle daha anlamlı bir bağlantı kurmasına yardımcı olur.

(51) Türkçe edinen çocukların sadece odak parçacığının kullanımını değerlendirebilecekleri iki ayrı deney tasarlanmış ve farklı yaş gruplarından 100’e *yakın* çocuk test edilmiştir.

(Uygulamalı Dilbilim, 7)

Örnek (51)’de kullanılan “yakın” belirleyicisi, yazarın kesin bir sayı vermekten kaçındığı ve belirsizlik eklediği bir kaçınma stratejisidir. Yazar, kesinlikten çok esneklik kazanmak adına, metni gelecekteki tartışma ve yorumlara açık bırakmaktadır ve ifadelerinin tam olarak kesin olmadığını okuyucularına göstermektedir.

Yazarlar, oluşturdukları metinlerdeki önermelerinin etkisini güçlendirmeyi hedeflediklerinde hem biçimbirim hem de sözlükbirim biçiminde *güçlendiricileri* kullanmakta; böylece diğer seslerin (İng. voice), bir başka deyişle, olası diğer görüş ya da savların, metinde yer bulma olasılığını sınırlandırmakta ve böylelikle önermeye yönelik kendisinin sunduğu ana düşüncenin kabul görme olasılığını artırmaktadır.

Örnek (52) ve (53)’te fizik araştırma makalelerinde rastlanılan güçlendirici örnekleri verilmektedir.

(52) “Çift yıldızlara ilişkin eksen dönme hareketinin dönemleri uzun süreleri kapsamaktadır.”

(Fizik, 6)

(53) “OsAl’nin bulk modülü ve bulk modülünün basınç türevi için *sadece* bir teorik veri mevcutken deneysel herhangi bir veri yoktur.”

(Fizik, 10)

Örnek (52) ve örnek (53) incelediğinde, “-maktır” biçimbirimi ve “sadece” sözcüğü, yazarların metinlerinde sundukları önermelerine ilişkin tam bağılıklarını ve kendilerine olan güvenlerini yansıtmaktadır; dolayısıyla, okuyucunun yazarın önermesine ilişkin karşıt görüş bildirme olasılığının yazar tarafından kullanılan bir strateji olarak engellendiği ya da azaltıldığı görülebilmektedir.

(54) “İçerdiği kateşinler ve diğer polifenol bileşenler ile bu bileşiklerin potansiyel antioksidan aktiviteleri beslenme açısından *son derece* önemlidir (Christa ve Soral-Smietana, 2008).”

(Biyoloji, 10)

Örnek (54)’te sunulduğu üzere “son derece” etiketi ile yazar “söz konusu bileşiklerin potansiyel antioksidan aktiviteler” ile “beslenme” önermesine vurgulu bir gönderim yaparak sunduğu iletinin güç derecesini yükselterek yapılandırmaktadır.

(55) “*Özellikle* kablosuz haberleşme sistemlerinin hızla artması ve elektromanyetik alanların sağlık riski oluşturması halkın ilgi odağı olmuştur.”

(Makine Mühendisliği, 4)

Örnek (55)’te yer alan bir *güçlendirici* olan “özellikle”, bir ifadeyi veya durumu vurgulamak ve ona dikkat çekici bir önem atfetmek için kullanılmaktadır. Bu tür belirleyiciler, metindeki belirli bir noktaya veya görüşe dikkati çekmekte ve bu ögenin genel bağlam içinde öne çıktığını belirtmektedir. İlgili örnekte, “özellikle” sözcüğü kullanılarak “kablosuz haberleşme sistemlerinin ve elektromanyetik alanların sağlık üzerindeki potansiyel risklerinin halkın ilgisini çeken önemli bir konu” olduğu vurgulanmaktadır. Başka bir deyişle, *güçlendiriciler*, yazarın metindeki belirli bir konuyu ya da düşünceyi öne çıkarmasına yardımcı olmaktadır. Bu tür kullanımlar, okuyucunun ilgisini belirli bir noktaya yoğunlaştırır ve metnin anlamını derinleştirir. Metinlerde yer alan “özellikle” gibi güçlendiriciler, metindeki öncelikleri ve önemli noktaları belirlerken, okuyucunun bu noktalar üzerinde daha fazla düşünmesini sağlamakta ve metnin etkisini artırmaktadır.

(56) “Bu robotta bacakların hareketini su basıncı yardımı ile pistonlardan almaktadır.”

(Elektrik-Elektronik Mühendisliği, 19)

Güçlendiriciler aynı zamanda kaçınma ifadelerinin aksine, yazarın kendine olan kesin inancını göstermek ve önermenin etkisini güçlendirmek amacıyla metinlerde kullanılmaktadır. Bu kapsamda, Örnek (56), “-mAktAdır” biçimbirimi ile yapılan bir güçlendirme stratejisini göstermektedir.

(57) “Öğrencilerin %38,0’ı annesi ile, %79,3’ü ise babası ile *asla* cinsellik hakkında konuşmadığını belirtmiştir.”

(Sosyoloji, 9)

Örnek (57)’deki tümcede yer alan, “Öğrencilerin %38,0’ı annesi ile, %79,3’ü ise babası ile *asla* cinsellik hakkında konuşmadığını belirtmiştir” ifadesi, belirli bir istatistiğe dayanarak bir argümanın kesinliğini ve netliğini arttırmaktadır. *Güçlendiriciler*, bir argümanı desteklemek veya bir noktayı daha ikna edici hale getirmek için kullanılmaktadır. Bu durum, okuyucuya sunulan bilginin tartışmalı veya öznel bir yorum olmadığını aksine gözlemlenebilir, ölçülebilir ve doğrulanabilir verilere dayandığını göstermektedir. Yazar bu ifadeyle, ele alınan konunun belirgin ve kesin bir şekilde anlaşılmasını sağlar. “Asla” etiketinin kullanımı, yalnızca güçlü bir reddediş değil, aynı zamanda tartışılan durumun kesin ve değişmez olduğunu da ifade etmektedir. Bu durum, okuyucunun yazarın sunduğu bilgiye daha fazla güven duymasını sağlamaktadır; çünkü ifade edilen bilgiler, belirsizlik ya da kişisel yorumdan çok, somut verilere dayanmaktadır.

(58) “*Kuşkusuz* Churchland çifti ufak tefek düzeltmelerden bahsetmez.”

(Felsefe, 21)

Örnek (58)’de yer alan “kuşkusuz” etiketi, bir *güçlendirici* olarak işlev görmek ve yazarın belirli bir duruma veya önermeye olan inancının kesinliğini vurgulamak için kullanılmaktadır. *Güçlendiriciler*, yazarın argümanının doğruluğuna olan güvenini artırarak, okuyucuya ifadenin sadece kişisel görüş olmadığını, aksine sağlam bir temele dayandığını göstermektedir. Örneğin, “Kuşkusuz Churchland çifti

ufak tefek düzeltmelerden bahsetmez.” tümcesinde, “kuşkusuz” sözcüğü yazarın, Churchland çiftinin eylemleri ya da düşünceleri hakkındaki belirli bir noktaya ilişkin kesin inancını vurgulamaktadır. Bu durum, yazarın konu üzerinde derin bir bilgi ve anlayışa sahip olduğu ve okuyucunun da bu ifadeye güvenebileceği anlamına gelebilir. Ayrıca, *güçlendirici* kullanımı, metindeki olası çelişkileri veya belirsizlikleri azaltmaya yardımcı olabilir ve yazarın argümanının kabul edilmesi için okuyucu üzerinde baskı oluşturabilir.

(59) “Lindstrom (2007) “Duyular ve Markalar: 5 Duyuyla Güçlü Markalar Yaratmak” adlı kitabında marka yaratma, pazarlama ve reklam çalışmalarında ön plana çıkan unsurların *sadece* görme ve işitme duyusuna hitap ettiğini ifade etmektedir.”

(Pazarlama, 1)

Güçlendiriciler, yazarın ya da konuşmacının sunduğu bilgilerde kesinlik yaratmayı amaçlar ve böylece karşıt görüşleri veya belirsizlikleri ortadan kaldırdığı söylenebilir. Örnek (59)’da Lindstrom’un (2007) “*sadece*” etiketi argümanını güçlendirmekte ve marka yaratma, pazarlama ve reklam çalışmalarında diğer duyuların göz ardı edildiğini vurgulamaktadır. Burada “*sadece*” etiketi, Lindstrom’un tezinde bir güçlendirici olarak işlev görmektedir ve okuyucuya yazarın duruşunun ne kadar kesin olduğunu net bir biçimde belirtmektedir. Bu kullanımın, metindeki iddialara kesinlik katarak okuyucunun yazarın argümanına olan güvenini artırdığı da söylenebilir.

(60) “İlişki etkilerinin (karşıtlık, uyumsuzluk ve içirme) *açıkça* belirtildiği, düzenlendiği ve tanımlandığı bir anlambilimsel ulamdır.”

(Uygulamalı Dilbilim, 5)

Örnek (60)’ta kullanılan “*açıkça*” belirleyicisi, bir *güçlendirici* olarak işlev görmektedir. Yazarın, sunulan bilginin netliğini ve tartışmasız olduğunu vurguladığı söylenebilir. “*Açıkça*” etiketi, ilişki etkilerinin (karşıtlık, uyumsuzluk ve içirme) *sadece* belirtilmediğini, aynı zamanda açık, anlaşılır ve şüphe götürmez bir biçimde düzenlendiğini ve tanımlandığını belirtir. Bu stratejinin, metindeki ifadenin doğruluğuna ve geçerliliğine ilişkin güven verdiği gözlenebilir. *Güçlendiriciler*, okuyucunun yazarın ifadelerini kesin ve güvenilir olarak kabul etmesine yardımcı

olur, böylece yazarın argümanı daha ikna edici hale gelir ve karşıt bakış açılarına karşı bir savunma oluşturulmuş olur. Bu durumun, yazarın söylemi içinde kendine olan güvenini ve argümanının doğruluğuna olan inancını da yansıttığı belirtilebilir.

Tutum belirleyicileri; önermelere ilişkin güvenin, doğruluk algısının ve kabullenme, şaşkınlık, önem vurgulama, gereklilik, zorunluluk, öfke ya da uzlaşım gibi duygusal tepkilerin okuyuculara yansıtılmasını olanaklı kılmaktadır.

(61) “Hou ve diğ., (2015) paslanmaz çelik elyaf keçeyi grafen ile modifiye etmiş ve MYH’de anot elektrotu olarak kullanmışlardır; çalışma sonucunda yapılan modifikasyonun modifiye edilmemiş anotlardaki elektrokimyasal kinetikleri iyileştirilerek MYH’nin iç direncini *önemli* derecede azaltıldığı rapor edilmiştir.”

(Fizik, 20)

(62) “Sonuç olarak, küçük açılarda rezonans profillerinin simetri durumlarının daha *baskın* olduğu ve açının artması ile simetrik ve asimetrik yapının bir arada *belirgin* hale geldiği görülmüştür.”

(Fizik, 18)

Örnek (61) ve örnek (62)’de görüldüğü üzere kullanılan “önemli”, “baskın” ve “belirgin” belirleyicileriyle yazarların önermeye ilişkin tutumları metinde gösterilmektedir. Örnek (61)’de yazarlar “iç direnç azaltma konusunda, modifiye edilmemiş, anotlardaki elektrokimyasal kinetiklerin iyileştirilerek modifiye edilmesine ve böylelikle iç direncin tamamen olmasa da azaltıldığına” yönelik olumlu tutumu yer almaktayken; örnek (62)’de yazar “küçük açılarda rezonans profillerinin simetri durumlarına” ve “açının artması ile simetrik ve asimetrik yapının bir arada olmasına” önermelerine ilişkin karşı tutumlarını belirtmektedir.

(63) “Bu bölge tür ve tür altı seviyelerdeki taksonlar arasındaki filogenetik ilişkilerin belirlenmesinde *faydalı ve kullanılabilir* bilgiler sunmaktadır (Baldwin ve Markos, 1998).”

(Biyoloji, 17)

Örnek (63)’te yazarın metninde oluşturduğu önermeye ilişkin duygularını yansıtan *tutum belirleyicisi* görülmektedir. Yazar, ilgili örnekte “tür ve tür altı seviyelerdeki taksonlar arasındaki filogenetik ilişkilerin belirlenmesi” önermesine kişisel bir tutum göstererek “faydalı ve kullanılabilir bilgileri sunduğunu” belirtmekte

ve bu belirleyicinin kullanımı ile yazar çalışması kapsamında olumlu veriler ve bulgular elde ettiğini göstermektedir.

(64) “Süzgeç cevabında α ’nın değerinin düşmesiyle süzgeç derecesinin de *başarılı* bir şekilde düştüğü bant hızlarındaki düşmeden açıkça anlaşılmaktadır.”

(Makine Mühendisliği, 14)

Örnek (64)’te yazar oluşturduğu metinde, “derecenin düşüşüne” yönelik önermeyi “başarılı” *tutum belirleyicisi* ile kodlamaktadır. *Tutum belirleyicileri* aynı zamanda, sunulan bilginin güvenilirliğini, gerçekliğini ve anlaşılabilirliğini ortaya koymakta; sürpriz, uzlaşma, önem, zorunluluk, öfke gibi duyguların da metinde belirtilmesini olanaklı kılmaktadır.

(65) “Proksimal femoral kilitli kompresyon plağı (PFLCP) ve PFNA implant sistemlerinin performansları incelenmiş ve DHS sisteminin en *kötü* başarıma sahip olduğu görülürken, PFNA sisteminin diğer sistemlere göre belirgin biçimde başarılı olduğu tespit edilmiştir.”

(Elektrik-Elektronik Mühendisliği, 11)

Örnek (65)’te yazar, “incelenen performanslar” sonucunda “DHS sisteminin” olgusuna yönelik tutumunu “*kötü* bir başarıma sahip” olması biçimi ile ifade ederek göstermektedir. Bu örnekte de görüldüğü üzere yazarın önermeye ilişkin duyguları ve tepkileri *tutum belirleyicileri* ile sergilenmektedir. Bu durum, bir davranışa olan olumlu veya olumsuz yaklaşımı, bir hareketi takdir etme ya da eleştirme eğilimi ya da bir önermenin önemini belirtme şeklinde gerçekleşebilmektedir.

(66) “Vehbi Dinçerler’in özellikle ANAP’a yönelik *özverili* bir çalışmanın ürünü dijital arşivi, ANAP’ın çeyrek yüzyılı bulmayan serencamını farklı yönleri ile incelemek, anlamak ve analiz etmek isteyen araştırmacı ve aydınların ilgileri ile değerini bulacak, Türk siyaseti, Türkiye’nin modernleşmesi, Türkiye’de siyaset, iktidar ve yönetim süreçlerinde vesayet yapıları ve biçimleri gibi pek çok *farklı* ve *derinlikli* çalışmalara kaynaklık edecektir.”

(Sosyoloji, 18)

Örnek (66), yazarın *tutum belirleyicileri* kullanarak metindeki duygusal tutumunu göstermektedir. Başka bir deyişle tümcede yazar, *tutum belirleyicilerini* kullanarak önermesine duygusal bir boyut katmaktadır. “Özverili bir çalışmanın

ürünü” ifadesi, yazarın projeye duyduğu saygıyı ve takdiri vurgulamaktadır. Ayrıca, “dijital arşivin farklı ve derinlikli çalışmalara kaynaklık edecek olması” yazarın bu konuda olumlu bir beklentisi olduğunu ve projenin önemine inandığını da göstermektedir. *Tutum belirleyicileri*, yazarın yalnızca nesnel bilgileri sunmasının ötesine geçerek kişisel görüşlerini, inançlarını ve duygusal yanıtlarını okuyuculara ilettiği alanlardır. Bu durum, okuyucuların yazarla daha kişisel bir bağ kurmasına ve sunulan bilgileri sadece “gerçek veriler” olacak biçimde değil, aynı zamanda bir bireyin iç görüşü ve tutkusu olarak da görmesine olanak tanır. Bu örnekte, yazarın kullandığı dil, projeye olan inancını ve arşivin gelecekteki araştırmalar için ne kadar değerli bir kaynak olabileceğine ilişkin güçlü beklentisini iletmektedir.

(67) “Kredi kartlarının aktif kullanıcıları haline gelen insanlar, temel gereksinimlerini *bile* internetten sipariş ile gidermektedir.”

(Felsefe, 31)

Örnek (67)’de yer alan tümcedeki “bile” etiketi, felsefe alanında yer alan bir makalede kullanılan bir *tutum belirleyicisi* olarak işlev görmektedir ve bu kullanım yazarın söz konusu duruma şaşkınlık veya vurgulama eklemek istediğini gösterdiği söylenebilir. “Kredi kartlarının aktif kullanıcıları haline gelen insanlar, temel gereksinimlerini bile internetten sipariş ile gidermektedir.” tümcesinde “bile” sözcüğünün kullanımı, insanların yalnızca lüks ya da ekstra ürünler için değil, aynı zamanda en temel ihtiyaçları için dahi internet alışverişine yönelmiş olmalarının vurgulanmasına yardımcı olur. Bu tümce, günlük yaşamda internet alışverişinin ne kadar yaygın ve önemli hale geldiğini belirtmek için bir şaşkınlık veya beklenmedik bir durumu ifade etmektedir. Bu bağlamda “bile” sözcüğü, okuyucunun dikkatini bu durumun beklenmedik ya da dikkate değer yönüne çekmekte ve yazarın bu konudaki kişisel tutumunu veya tepkisini (şaşkınlık, önemseme vb.) iletmek için kullandığı bir strateji olduğu söylenebilir. Böylece, yazarın metne daha kişisel bir boyut katmasını sağlar ve okuyucuya yazarın konuya olan duygusal yaklaşımını daha iyi anlama fırsatı verdiği görülebilir.

(68) Bu amaçla, tanıtım faaliyetlerine yönelik reklam ve rekabet yasağının mesleğe özgü bir yönetmelikle düzenlenmiş olması haksız rekabetin önüne geçme noktasında oldukça *önemlidir*.

Örnek (68)'de yer alan “önemlidir” ifadesi, yazarın reklam ve rekabet yasağının düzenlenmesine yönelik güçlü bir değer yargısı ya da olumlu bir *tutum* sergilediğini göstermektedir. İlgili örnekte, “önemli” etiketi, durumun yalnızca bir gerçeklik olmanın ötesinde, etik ya da profesyonel bir gereklilik olarak yazar tarafından algılandığının bir göstergesi olduğu belirtilebilir. *Tutum belirleyicilerinin* kullanımı ile okuyucuya yazarın yalnızca konu hakkında bilgi vermekle kalmadığını, aynı zamanda belirli bir konuda tutumunu ve kişisel görüşünü de paylaştığını göstererek, metne daha derin bir anlam katmanı ve kişisel bir bağlam eklediği söylenebilir.

(69) Söylem Çözümlemesinde toplumsal cinsiyet sorunları, ırkçılık sorunları, medya söylemleri veya kimlik araştırması boyutları çok belirgin bir biçimde görülmektedir.

(Uygulamalı Dilbilim, 11)

Örnek (69)'da “belirgin” ifadesi bir *tutum belirleyicisi* olarak kullanılmaktadır. Yazar bu ifadeyi kullanarak metinde bahsedilen konuların yani toplumsal cinsiyet sorunları, ırkçılık sorunları, medya söylemleri ya da kimlik araştırması boyutlarının ne kadar önemli ve açık bir biçimde görülebilir olduğunu vurgulamaktadır. Yazar, “belirgin” ifadesiyle bu konuların metinde öne çıkan ve dikkate değer olduğunu belirtirken, aynı zamanda kendi duygusal tutumunu da ifade etmektedir. “Belirgin” sözcüğü, yazarın söz konusu konulara olan kişisel bir vurgu yaptığını göstermektedir. Dolayısıyla, söz konusu *tutum belirleyicisi*, yazarın metindeki önermeleri desteklerken aynı zamanda kendi duygusal yaklaşımını da ifade etmesine yardımcı olmaktadır. Böylelikle okuyucuya yazarın metindeki konulara yönelik tutumunu ve değerlendirmesini aktarmış olabilmektedir.

Yazarlar, metin içerisinde doğrudan kendilerini, alana ilişkin kendi kişisel görüşlerini ve deneyimlerini açıkça belirterek okurla doğrudan bağ kurmak ve böylece okurları ile olan ilişkilerindeki konumlarını belirginleştirmek adına *kendinden söz etme belirleyicilerini* kullanmaktadır. Aşağıda farklı alanlarda tespit edilen ilgili belirleyici örnekleri sunulmaktadır.

(70) “Nazofarenks için yapılan Hibrit tedavi planının TPS de doğruluğunun %4’ten az olduğunu dozimetrik olarak tespit ettik.”

(Fizik, 16)

Örnek (70)’te üç yazar tarafından oluşturulan makalede yazarların çalışmayı yapanlar olarak birinci çoğul eki ile doğrudan kendilerine gönderimde bulunduğu görülmektedir.

(71) “Desteklerinden dolayı TAGEM’e ve Diyarbakır Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsüne teşekkür ederiz.”

(Biyoloji, 11)

(72) “Sonuç olarak yükseklik arttıkça tür çeşitliğinin arttığını söyleyebiliriz.”

(Biyoloji, 15)

Örnek (71) ve örnek (72)’de biyoloji alanında yer alan *kendinden söz etme belirleyici* örnekleri görülebilmektedir. Örnek (71)’de, yazar(lar) yaptıkları çalışmada sundukları destek adına ilgili kurumlara (TAGEM ve Diyarbakır Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü) teşekkür etmek için metinde yüzey yapıda kendilerini konumlamaktadır. Örnek (72)’de benzer biçimde yazarların ilgili çalışmasında vardıkları sonucu belirtmek adına doğrudan kendilerine gönderimde bulunmaktadır.

(73) “Kullanılan kaynak işaretlerinin ve de bunların nasıl karıştıklarını o an tahmin edemediğimizden dolayı ayrıştırma kör kaynak ayrıştırma olarak tanımlanmaktadır.”

(Makine Mühendisliği, 5)

Yazar(lar) yapılandırdıkları metinlerde kimi zaman kendilerini açık bir biçimde kodlamayı ve böylelikle kendi değerlerini ve düşünce tarzlarını belirli bir tür ve bağlam içinde yansıtmayı hedeflemekte ve örnek (73)’te görüldüğü üzere *kendine gönderim belirleyicileri* kullanmaktadır.

(74) “Bununla birlikte çalışma sonuçlarımız kıyaslamalı olarak değerlendirildiğinde total alveolar defektli olan Model E’deki stres değerinin Model B ve Model C’den düşük olduğu görülmektedir.”

(Elektrik-Elektronik Mühendisliği, 18)

Yazarlar, hangi sözcükleri ve dil yapılarını kullandıklarını dikkatlice seçerek belirli bir ileti veya ton oluşturmayı amaçladıkları söylenebilmektedir. Bu dilsel seçimler sadece anlatılan metni etkilemekle kalmaz, aynı zamanda okuyucunun yazar hakkında nasıl bir algı oluşturduğunu da etkileyebilmektedir. Yazarlar bu durumu *kendine gönderim belirleyicileri* ile gerçekleştirmektedir. Örnek (74)'te gösterilen “sonuçlarımız”, makale yazar (lar)ının metnin yüzey yapısında doğrudan bulunmasına bir örnektir.

(75) “Saha veri toplama analizinde 5 adet anket kaybı ile 1134 sayısına başarıyla ulaşılmış ve *örneklemimiz* 1134 olarak kalmıştır.”

(Sosyoloji, 18)

Örnek (75)'te yer alan tümcede yazar, *kendine gönderim* stratejisini kullanarak çalışmanın bir parçası olduğunu ve bu sürecin içinden bilgi aktardığını göstermektedir. Bu tümcede “örneklemimiz” sözcüğü ile gösterilen birinci çoğul kişi adılı (biz), yazarın kendisini çalışmanın bir parçası olarak sunduğu ve okuyucuya, bilgiyi birinci elden “deneyimin içinden biri olarak” sunduğu anlamına gelmektedir. Bu durum, yazarın yalnızca dışarıdan bir gözlemci ya da rapor eden biri olmadığını aksine, çalışmanın etkin bir üyesi olduğunu göstermektedir. Bu tür bir kişisel dil kullanımıyla, yazarın metne kişisel bir dokunuş katmasına, güven oluşturmaya ve okuyucu ile daha etkili bir etkileşim kurmasına yardımcı olduğu söylenebilir. Yazarın kendini metne dâhil etmesi, metnin güvenilirliğini artırırken, okuyucu ile yazar arasında bir bağ kurulmasını ve okuyucunun metni daha kişisel bir düzeyde anlamasını sağlamaktadır. Buna ilişkin olarak da okuyucunun metni daha ilgi çekici bulduğu ve yazarın sunumuna daha fazla güvendiği söylenebilir.

(76) “Her iki itirazda da haklılık payı olduğunu kabul *etsem de benim savunduğum* görüş açısından bir sorun oluşturmadıklarını *düşünüyorum*.”

(Felsefe, 1)

Kendine gönderim belirleyicileri, yazarın kişisel bakış açısını ve varlığını metne dâhil etmesine olanak tanıyan dilbilgisel araçlardır. Bu öğeler, yazarın kendi düşüncelerini, inançlarını ve tepkilerini doğrudan ifade etmesine izin verir, böylece metin daha kişisel ve öznel bir nitelik kazanabilir. Bu bağlamda örnek (76)'da yazarın

“Her iki itirazda da haklılık payı olduğunu kabul etsem de benim savunduğum görüş açısından bir sorun oluşturmadıklarını düşünüyorum.” ifadesiyle, karşıt argümanlara belli bir geçerlilik tanıdığını ancak bunların kendi konumunu tehdit etmediğini açıkça belirttiği görülebilmektedir. “Benim savunduğum görüş” ve “düşünüyorum” ifadeleri, yazarın kendi bakış açısını ve argümanını metne açıkça dâhil ettiği bir *kendine gönderim belirleyicisi*dir. Okuyucu, yazarın sadece mantıksal bir tartışma sunmadığını, aynı zamanda kendi kişisel beklentilerini ve inançlarını da ortaya koyduğunu görerek metin ile daha yüksek bir düzeyde etkileşime geçtiği söylenebilir.

(77) “Özetle, önceki *çalışmamızda* elde edilen lojistik regresyon sonuçlarını destekleyen bilgilerle uyumlu sonuçlar Tablo 4’te görülmektedir.”

(Pazarlama, 19)

Kendine gönderim belirleyicileri, yazarın metinde kendisine yer vererek kendi katkılarını ve bakış açılarını vurguladığı durumlara gönderimde bulunmaktadır. Böylece yazar, söz konusu çalışma veya araştırmanın bir parçası olduğunu, dolayısıyla konu hakkında belirli bir otoriteye sahip olduğunu okuyucularına gösterir. Örnek (77)’de kullanılan “*çalışmamızda*” etiketi, yazar(lar)ın, sunulan verilere ve sonuçlara doğrudan dâhil olduğunu ve bu sonuçların elde edilmesinde etkin bir rol oynadığını göstermektedir. Bu durum, yazarın araştırma sürecine olan kişisel bağlılığını ve sunulan bilgilerin güvenilirliğine olan inancını vurguladığı söylenebilir.

(78) “Bu durum da *çalışmamızda* bir bütünlük katmaktadır.”

(Uygulamalı Dilbilim, 2)

Örnek (78)’de yer alan “*çalışmamız*” sözcüğü yazarın yürüttüğü araştırmaya doğrudan bir gönderimde bulunarak metinde kendisinin kodlanmasına olanak tanımaktadır. Bu ifade, metinde ele alınan konunun yazarın çalışmasına nasıl bütünlük kattığını vurgulamaktadır. Söz konusu örnekte yazar, okuyucuya kendi çalışmasının daha önce bir *metiniçi belirleyicisi* ile söz ettiği durumun çalışmanın bütünlüğüne olan katkısını açıkça belirtmektedir.

Katılım belirleyicileri, yazarların okurlara bir tür öneride bulunduğunu; olası soruları, sorunları ya da itirazları önceden öngörerek onlara yanıt verdiklerini göstermektedir; başka bir deyişle, yazarlar metinde okuru yalnızca bir gözlemci

olarak değil, aynı zamanda bir katılımcı olarak yerleştirmektedir. Aşağıda farklı disiplinlerde tespit edilen katılım belirleyici örnekleri verilmektedir.

(79) "Bilgisayarlı tomografi taramasında toplam soğurulan dozu hesaplamak için, taranan aralık dikkate alınmalıdır."

(Fizik, 5)

(80) "Özellikle entegre zararlı yönetimi (IPM) veya daha özel olarak bitkilerdeki fungal hastalıklarla biyolojik mücadele yöntemi tercih edilmeli, bu tercih esnasında da hangi bitkide hangi fungal hastalık olduğu belirlenmeli, hastalık oluşturan fungus türüne karşı etkili biyolojik preparatlar kullanılması gerekmektedir."

(Biyoloji, 19)

(81) "Ayrıca 90KVA'dan daha düşük güç gerektiren sistemlerde kullandığımızda, aşırı yükleme meydana gelebileceğinden dolayı dikkatli olunmalıdır."

(Makine Mühendisliği, 12)

(82) "Motor tasarımı yapılırken kullanılacak alanın kısıtlamaları, üretim kolaylığı ve maliyet beklentileri de göz önünde bulundurulmalıdır."

(Elektrik-Elektronik Mühendisliği, 5)

Yazarın okuru ile nasıl bir etkileşimde bulunduğunu belirten ve yazarların okurun varlığını kabul ettiğini, onları ortaya çıkan söyleme dâhil ettiğini gösteren *katılım belirleyicilerinden* örnek (79), (80), (81) ve (82)'de yer alan "-mAlldır" biçimbiriminin kullanımları ile yazar(lar) okuyucularına seslenerek tümcelerde yer alan önermeler adına dikkat çekmektedir.

(83) "O kadar kanıksadık ki bu durumu artık şiddet haberleri adeta norm; şiddet içermeyen haberler ise istisnadır."

(Sosyoloji, 21)

Örnek (83), "O kadar kanıksadık ki bu durumu artık şiddet haberleri adeta norm; şiddet içermeyen haberler ise istisnadır," ifadesi, *katılım belirleyicisi* kullanarak okuyucuyu doğrudan metne dâhil eden sosyoloji alanına ait bir örnektir. Tümcede, "kanıksadık" sözcüğü ile kullanılan birinci çoğul kişi adlı (biz) yazarın sadece kendisi için konuşmadığını, aynı zamanda okuyucuyu da genel bir topluluk içinde konumlandığını göstermektedir. Bu, yazarın okuyucularıyla birlikte belirli bir deneyimi veya algıyı paylaştığı ve onları bu ortak deneyimin bir parçası olarak

gördüğü anlamına gelebilir. Bu tür bir dil kullanımı, metinde bir topluluk duygusu oluşturmakta ve okuyucuların metni kişisel bir düzeyde daha derinden bağıntılı bir biçimde hissetmelerine yardımcı olduğu söylenebilmektedir.

(84) ”Dolayısıyla hiç kimse birkaç özel kişinin yararı için kendi yararından vazgeçmek zorunda bırakılmamalıdır.”

(Felsefe, 4)

“-mAlıdır”, Türkçede bir gereklilik ya da zorunluluk anlamı taşıyan bir biçimbirimidir ve genellikle bir kural veya beklenti belirtmek için kullanılır. Yukarıdaki kullanımlara benzer biçimde felsefe makalesinde de tespit edilen ve örnek (84)’te yer alan “-malıdır” biçimbirimi (bırakılmamalıdır), bir zorunluluk ya da kesin bir gerekliliği ifade etmektedir. Bu kullanımla yazarın okuyucular temelinde bir tür ahlaki ya da toplumsal zorunluluk çağrısı yaparak onların da bu görüşe katılmalarını veya bu konuda bir “tepki” gerçekleştirmelerini sağladığı düşünülmektedir. *Katılım belirleyicilerinin* kullanımı okuyucunun metne katılımını ve metinle etkileşimini artıran bir strateji olduğu söylenebilir.

(85) Uluslararası ticaret bize hem mallarımızı hem de hizmetlerimizi satmamız için pazarımızı genişletmemize izin vermektedir.

(Pazarlama, 17)

Katılım belirleyicileri, yazarın okuyucuyu doğrudan diyaloga çekmek için kullandığı stratejik bir araçtır. Bu tür belirleyiciler, metni daha etkileşimli hale getirir ve okuyucunun konu üzerinde düşünmesini sağlayabilir. Örnek (85)’teki “hizmetlerimizi satmamız için pazarımızı genişletmemize” ifadesinde yer alan belirleyiciler, okuyucunun konuya kişisel bir bağlamda katılmasını sağlamaktadır. Burada, yazarın “biz” ifadesiyle hem kendisini hem de okuyucuyu kapsayan bir “topluluk” oluşturarak okuyucunun da bu sürece dâhil olduğu izlenimini verdiği görülebilir. Böylelikle, okuyucuya uluslararası ticaretin sadece bir kuramsal kavram olmadığını, aynı zamanda “bizim” gerçek hayatımızda pratik ve somut etkileri olan bir olgu olduğunu hissettirdiği söylenebilir. Dolayısıyla, yazarın bu *katılım* stratejisi, okuyucuların metni sadece bir bilgi kaynağı olarak değil, aynı zamanda kendi

yaşamları ve deneyimleriyle ilişkilendirebilecekleri bir içerik olarak görmelerini sağlar.

(86) Aktarılan kültürün öğreneni dile, dilin konuşulduğu topluma ve toplumun yaşadığı kültüre karşı olumsuz etkilediği durumlarda, dil öğreticileri ara yolu bularak öğrenenlerin farklılıkları kabul etmesini sağlamalıdır.

(Uygulamalı Dilbilim, 6)

Örnek (86)'da yer alan “-mAlIdIr” biçimbirimi, *katılım belirleyicileri* altulama giren bir üstsöylem belirleyicisidir. Bu bağlamda, yazar bu biçimbirimle okuyucuya, dil öğreticilerinin belirli bir durum karşısında alması gereken tavırla ilgili bir yükümlülük ya da beklenti olduğunu belirtmektedir. Bu durum, öğreticilerin, öğrencilerin farklı kültürlere karşı olumsuz etkilenmesi durumunda, ara yolu bulma ve öğrencilerin bu farklılıkları kabul etmelerini sağlama sorumluluğunu taşıdıkları anlamına gelmektedir. *Katılım belirleyicilerinin*, yazarın okuyucularla bir tür diyalog kurduğu, onları metne, tartışmaya ve hatta olası eylemlere etkin katılımcılar olarak da dâhil ettiği üstsöylem belirleyicileri olduğu söylenebilir. *Katılım belirleyicileri*, metnin etkileşimli doğasını güçlendirir ve okuyucunun metne olan bağlılığını ve metinden alacağı iletinin sorumluluğunu artırabilir.

4.2. ÖYKÜ TÜRÜ METİNLERDE ÜSTSÖYLEM BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Öykü türü metinlerin incelendiği bu bölümde, bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ve kullanım sıklıkları betimlenmektedir. Tablo 25'te öykü türü metinlerde bu iki farklı üstsöylem belirleyicisi ulamının görülme sıklıkları ve toplam sayıları gösterilmektedir.

Öncelikle, Tablo 25 incelendiğinde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin, 1000 sözcükte 278.70 kere rastlanarak, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden (115.99/1000) oldukça daha sık kullanıldığı görülebilmektedir.

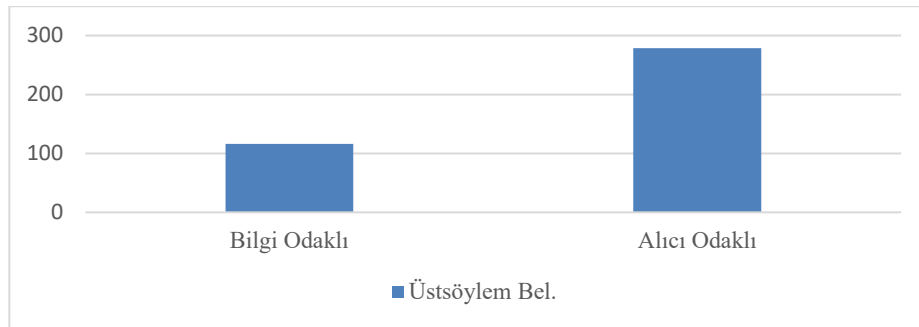
Tablo 25: Öykü Türü Metinlerde Üstsöylem Belirleyicilerinin Sıklıkları

Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri		Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri		GENEL TOPLAM	
Üstsöylem Bel. Sayısı	1000/(f)	Üstsöylem Bel. Sayısı	1000/(f)	Üstsöylem Bel. Sayısı	1000/(f)
6140	115.99	14752	278.70	20892	394.69

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ise 1000 sözcükte ortalama 115.99 kere tespit edilmiştir. Bir diğer dikkat çekici nokta ise, genel toplamda, her iki ulam bir araya geldiğinde, 1000 sözcükte yaklaşık 394.69 kez üstsöylem belirleyicisi ile karşılaşmış olmasıdır. Bu durum, öykü türü metinlerin yoğun bir üstsöylem belirleyici yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin daha sık kullanılmış olması, öykü metinlerinde okuyucu ile kurulan etkileşimin ve iletişimin bilgi odaklı etkileşimden daha baskın olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca, bu çözümlemenin gösterimsel bir niteliği olacak biçimde, yukarıdaki tablonun grafiksel gösterimi aşağıda verilmektedir. Şekil 5, tabloda yer alan sayısal verileri görsel bir biçimde temsil etmektedir.

Şekil 5: Öykü metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Görünümleri

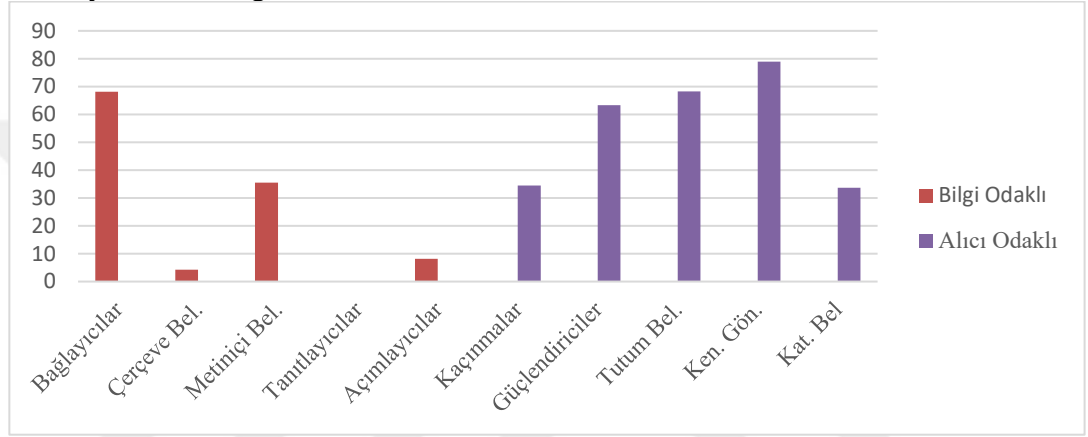

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Öykü türündeki metinlerde çeşitli üstsöylem belirleyicilerinin altulamaları gözlemlenmektedir (bkz. Şekil 6). Bilgi odaklı etkileşimli belirleyiciler içinde, *bağlayıcılar* oldukça büyük bir biçimde baskın bir özellik göstermekte; *metiniçi belirleyicileri*, *bağlayıcıları* takip etmektedir. *Açımlayıcılar* ve *çerçeve belirleyiciler* öykü yazarları tarafından daha az kullanılmakta ve *tanıtlayıcılara* ise hiç rastlanılmamaktadır.

Öte yandan, alıcı odaklı belirleyiciler arasında *kendine gönderim belirleyicileri* bu metin türüne özgü bir baskınlıkta kullanılmaktadır. *Tutum belirleyicileri* ve *güçlendiriciler* de bu altulam içerisinde sıkça rastlanan belirleyicilerdir, yazarın okuyucuya yönelik belirli bir tutumu, bakış açısını göstermektedir. *Kaçınmalar* ve *katılım belirleyicileri* ise bu ulam içinde daha az bir sıklıkta görülmektedir.

Şekil 6: Öykü Metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Daha bütünsel bir bakış açısıyla altulamalar incelendiğinde en çok rastlanan altulamanın, *kendine gönderim belirleyicileri* olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tutum belirleyicileri ikinci sırada sıkça karşılaşılan bir altulamadır. Bunu takip eden altulam *güçlendiricilerdir*.

Güçlendiricilerin kullanımıyla metin yazarları, belirli kavramları, düşünceleri veya argümanları vurgulayarak okuyucularına sunmaktadır.

Metiniçi belirleyiciler, bir diğer sık kullanılan altulam olup, metin içindeki çeşitli kavramların, düşüncelerin ve argümanların belirlenmesi ve tanımlanmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Görece daha az sıklıkla rastlanan altulamalar ise *kaçınmalar*, *katılım belirleyicileri*, *açıklayıcılar* ve *çerçeve belirleyicilerdir*. Bu altulamaların, öykü türü metinlerde belirli ve sınırlı durumlar için kullanıldığı söylenebilir. Diğer yandan, *Tanıtlayıcılar* ise bu metinlerde rastlanmayan bir altulamadır.

Kısacası, bu çözümler, öykü türü metinlerde yazarların, okuyucuya bilgi sunarken ve etkilerken farklı stratejiler ve yöntemler kullandığını göstermektedir. Metinde hangi tür üstsöylem belirleyicisinin daha baskın olduğu, yazarın hangi konularda, hangi yöntemleri tercih ettiğini, okuyucuya hangi tür bilgileri sunmayı amaçladığını ve metni nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

4.2.1. Öykü Metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular

Öykü türünde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri, Tablo 26'da altulam temelinde ayrıntılandırılarak incelenmektedir. Tablo 26, öykü türünde metinlerde kullanılan üstsöylem belirleyicilerinin bilgiyi nasıl aktardığı ve metnin genel yapısına nasıl katkılar sağladığı üzerine bir bakış açısı sunmaktadır.

Öykü türünde kullanılan bu bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin anlatımı güçlendirdiği ve metnin anlaşılabilirliğini artırdığı söylenebilir.

Tablo 26: Öykü Türü Metinlerde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları

Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri Altulamaları	Üstsöylem Belirleyici Sıklıkları	Görülme Sıklığı (1000 Sözcükte)
Bağlayıcılar	3606	68.12
Çerçeve Bel.	224	4.23
Metin-İçi Bel	1878	35.48
Tanıtlayıcılar	0	0
Açımlayıcılar	432	8.16
Toplam	6140	115.99

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Öykü türü metinlerde kullanılan bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin sıklıkları Tablo 26'da gösterilmektedir. Buna göre toplam üstsöylem belirleyici sıklığı 6140 ve toplam görülme sıklığı 1000 sözcükte 115.99 olarak görülmektedir.

Bağlayıcılar, tabloda listelenen tüm altulamalar arasında en yüksek sıklığa sahiptir. Bu altulam toplam 3606 üstsöylem belirleyici sıklığı ve 1000 sözcükte 68.12 ile metin içerisinde baskın bir rol oynamaktadır. Bu durum, *bağlayıcıların* öykü

metinlerinde bağdaşıklığı ve tutarlığı sağlama noktasında rol oynadığını düşündürmektedir.

Metiniçi belirleyiciler ise *bağlayıcılardan* sonra en yüksek üstsöylem belirleyici sıklığına sahip altulamdır. 1878 üstsöylem belirleyici sıklığı ve 1000 sözcükte 35.48 görülme sıklığına sahiptir. *Açımlayıcılar*, 432 üstsöylem belirleyici sıklığı ve 1000 sözcükte 8.16 görülme sıklığı ile metinlerde *bağlayıcılar* ve *metin içi belirleyicilere* göre daha sınırlı bir rol oynadığı görülebilmektedir. *Çerçeve belirleyicilerinin* 224 üstsöylem belirleyici sıklığı ve 1000 sözcükte 4.23 görülme sıklığı ile kullanıldığı tespit edilmiştir. *Tanıtlayıcılar* 0 üstsöylem belirleyici sıklığı ve 0 görülme sıklığı ile listelenmiştir. Dolayısıyla, öykü türü metinlerde tanıtlayıcıların kullanılmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Kısaca, ilgili tablo öykü türü metinlerde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin, özellikle *bağlayıcılar* ve *metiniçi belirleyiciler* ile yoğun bir biçimde işlediğini göstermektedir. *Açımlayıcılar* ve *çerçeve belirleyiciler* daha az sıklıkta görülürken, *tanıtlayıcılara* ise rastlanmamıştır. Tablo 24’te sayılar ile ifade edilen altulamaların örnekleri tablodaki sırayla aşağıda verilmektedir.

(87) “Onların *da* sesleri değişti.”

(Öykü, 86)

Örnek (87)’de sunulan “*da*” *bağlayıcısı*, belirtilen durumun ya da eylemin yalnızca bir kişiye veya duruma özgü olmadığını, aynı zamanda başkalarını da kapsadığını belirterek bir ekleme işlevi görmektedir.

(88) “*Çünkü* o yaz, kasabanın orta yerinden geçen şose yola asfalt atılıyordu.”

(Öykü, 5)

Örnek (88)’de “*çünkü*” *bağlayıcısı*, bir neden-sonuç ilişkisi sağlamaktadır ve söz konusu durumu ya da alınan kararı açıklamaktadır.

(89) “*Öyleyse* şuracıkta neden oturmayayım ki.”

(Öykü, 64)

Örnek (89)'da yer alan “öyleyse” bağlayıcısı, bir sonuca ya da karara varıldığını belirtmektedir; genellikle bir tartışma, açıklama veya gözlemin “mantıklı bir sonucu” olduğu görülebilmektedir.

(90) “Kapıdan çıkmak için hazırlanıyordum *oysa*. ”

(Öykü, 51)

Örnek (90)'da yer alan “oysa” bağlayıcısının yine bir zıtlık, beklenmeyen bir durum ya da yapılan planların değişimini gösterdiği söylenebilir.

(91) “Eli boş sırtında *ne* bir çantası *ne* bir heybesi olan bu adam ne satacaktır ki acaba dedik.”

(Öykü, 101)

Örnek (91)'de “ne... ne...” bağlayıcısı, bir eksiklik ya da olmayan şeylerin varlığını vurgulamak adına yazar tarafından kullanılan bir bağlayıcıdır.

(92) “*Bu yüzden* şehrin karanlık sokaklarında dalıp çıktım.”

(Öykü, 25)

Örnek (92)'de “bu yüzden” etiketi, bir sonucun ya da bir durumun belirli bir nedeni olduğunu okuyucuya göstererek yazarın bu bağlaçla bir neden-sonuç ilişkisi kurduğu söylenebilmektedir.

(93) “*Önce* dizleri tutmaz olacaktı, *sonra* elleri.”

(Öykü, 87)

Örnek (93)'e göre, “önce” ve “sonra” *çerçeve belirleyicileri*, olayların bir sıra içinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Okuyucuya, karakterin önce “dizlerinde bir problem yaşadığını”, ardından “bu problemin ellerine sıçradığını” anlaması için bir zaman sırası sağladığı söylenebilir.

(94) “*Birden* sol taraftaki masada sanki çoktandır orada oturuyormuş gibi tuhaf tavırlarıyla oturan kadını gördüm.”

(Öykü, 33)

Örnek (94)'te yer alan “birden” etiketi *çerçeve belirleyicisi* olarak olayın beklenmedik ve ani bir biçimde gerçekleştiğini vurgulamaktadır ve öyküde bir dönüm noktası ya da önemli bir anın başlangıcını işaret ettiği gözlemlenmektedir.

(95) “*Sonra* ağır bir hareketlenme oldu.”

(Öykü, 19)

Örnek (95)'de “sonra” etiketi ilgili tümcede yine bir *çerçeve belirleyicisi* olarak kullanılmıştır ve bir önceki olayın ardından gerçekleşen bir “hareketlenmeye” gönderimde bulunmaktadır.

(96) “*Ta ki* Adanalı, durun lan burada, bir cigara içeceğim, diyene kadar.”

(Öykü, 75)

Örnek (96)'da “ta ki” öykü akışında gerçekleşmesi beklenen belirli bir noktaya kadar olan süreci ifade eden bir *çerçeve belirleyicisi*dir ve bu sürecin sonunda bir değişiklik ya da yeni bir olayın meydana geldiğini belirtmektedir.

(97) “Koltukta oturur halde ama kıpırtısız gördüklerinde öldüğünü sanmışlar *ilk*.”

(Öykü, 31)

Örnek (97)'de “ilk” etiketi öyküde yer alan karakterlerin olay başlangıcındaki tepkilerini ya da düşüncelerini belirten bir *çerçeve belirleyicisi* olarak değerlendirilmektedir.

(98) “*Sonunda* direncini kaybetti ve ‘Baba’ diyerek toprağın üzerine yığıldı.”

(Öykü, 68)

Örnek (98)'de “sonunda” etiketi uzun bir sürecin veya bir dizi olayın ardından gelen sonucu veya çözümü belirten bir *çerçeve belirleyicisi*dir.

(99) “Topun başına geçtim geçmesine ama *az önce* dedikleri kulaklarımda yankılanıyordu.”

(Öykü, 6)

Örnek (99)’da yazar tarafından seçilen “az önce” etiketi, öykü akışında yer alan uzun bir sürecin ya da bir dizi olayın ardından gelen sonucu veya çözümü belirten bir *çerçeve belirleyicisi*dir.

(100) “*Onu buraya* getiren kalbi değil miydi?”

(Öykü, 18)

Örnek (100)’de görüldüğü üzere, “onu” ve “buraya” *metiniçi belirleyicileri*, karakterin ilgili konumuna nasıl geldiğine ilişkin önceki metin bölümleriyle bağlantı kurarak karakterin motivasyonu ve geçmişi ile ilgili bilgileri okuyucunun daha iyi anlamasını sağlamaktadır.

(101) “*Oydu işte.*”

(Öykü, 67)

Örnek (101)’de, “oydu” etiketi, önceki metin parçalarında tanıtılan bir karakter ya da kavramı yeniden gündeme getirmekte ve okuyucunun o anki durumu geçmiş olaylarla ilişkilendirmesine yardımcı olduğu söylenebilir.

(102) “Evimizin camında biliyorum *o* da merak ediyordu.”

(Öykü, 4)

Örnek (102)’de fark edilebileceği üzere, “o” belirleyicisi, yazarın / karakterin anlatıda o anki duygu durumunu ya da düşüncelerini önceki bölümlerdeki olaylarla bağdaştırarak, yazarın / karakterin iç dünyasının sürekliliğini ve gelişimini okuyucuya belirtmektedir.

(103) “Ne kadar maskeleseler de (her hâllerinden belli oluyor *bu*, ben anlıyorum ya da.”

(Öykü, 98)

Örnek (103)’te “bu” belirleyicisi, karakterin durumunu veya duygularını önceki metin bölümlerinde açıklanan olaylar veya durumlara gönderimde bulunarak ve onlarla ilişkilendirerek, okuyucunun karakterlerin iç çatışmalarını ve bu çatışmaların kökenini anlamasına yardımcı olmaktadır.

(104) “*Bundandı* belki televizyon sesinden ve babamın buyruklarından başka bir sesi pek işitmedi evin duvarları.”

(Öykü, 73)

Örnek (104)’te “bundandı” etiketi, öykü akışındaki söz konusu durumun bir önceki metin bölümünde açıklanan olaylardan kaynaklanmasına gönderimde bulunarak, okuyucunun olay örgüsü içindeki neden-sonuç ilişkilerini ve temaları daha net bir şekilde görmesine yardımcı olan bir *metiniçi belirleyicisi*dir.

(105) “*O kadar ki* bıçaklarını koyacak yer kalmadığından bazılarını kendilerine bazılarını en yakınlarındaki sırça tuğlaya saplar oldular.”

(Öykü, 58)

Örnek (105)’te görüldüğü üzere, yazar “o kadar ki” *açımlayıcısı* ile metindeki bıçak kullanımının yaygınlığını vurgulayarak açıklamakta, okuyucuya bu durumun ne kadar ciddi bir hale geldiğini anlatmaktadır.

(106) “Eli hâlâ uzun bir yılan kuyruğu *gibi* kadehin sapını tutuyordu.”

(Öykü, 58)

Örnek (106)’da “yılan gibi” ifadesi, karakterin elinin nasıl bir pozisyonda olduğunu okuyucuya daha ayrıntılı bir şekilde açıklayan bir *açımlayıcı*dır.

(107) “Bir yara *gibi* oynarsın düşüncelerinle.”

(Öykü, 91)

Örnek (107)’de “bir yara gibi” *açımlayıcısı*, karakterin düşüncelerini nasıl deneyimlediğini açıklamakta ve düşünce ve yara bağıntısı kurarak açıklamaya çalışmaktadır. Bu etiket, karakterin düşüncelerinin derin bir biçimde rahatsız edici ve incitici olduğunu belirtmektedir.

(108) “*Demek ki* burada bitmemesi gerekiyormuş.”

(Öykü, 20)

Örnek (108)’de yer alan “demek ki” etiketi, bir sonraki adımın ne olduğunun ve neden olduğunun daha iyi anlaşılmasına olanak tanıdığı için *açımlayıcı*dır.

Özetle bu bölümde araştırma kapsamında yer alan metin türlerinden biri olan öykü türü metinlerde Hyland'in (2005) üstsöylem modeli uygulanarak saptanan bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri altulamaları örnekler ile sunulmuştur. Sonraki bölümde, öykü türü metinlerde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem altulamaları örnekleri ile birlikte sunulmaktadır.

4.2.2. Öykü Metinlerinde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular

Öykü türünde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri Tablo 27'de gösterilmektedir. Toplamda, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin üstsöylem belirleyici sıklığı 14752 ve 1000 sözcükte görülme sıklığı 278.70 olarak belirtilmiştir.

Tablo 27: Öykü Türü Metinlerde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları

Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri Altulamaları	Üstsöylem Belirleyici Sıklıkları	Görülme Sıklığı (1000 Sözcükte)
Kaçınma	1828	34.53
Güçlendirici	3350	63.29
Tutum Bel.	3614	68.28
Kendine Gön. Bel.	4180	78.96
Katılım Bel.	1780	33.64
Toplam	14752	278.70

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kendine gönderim belirleyicileri altulamı, 4180 üstsöylem belirleyici sıklığı ve 1000 sözcükte 78.96 görülme sıklığı ile ilgili öykü türünde en yüksek sıklığa sahiptir. Bu durum, öykü türünde yazarların oluşturduğu metinde doğrudan *kendine gönderimde* bulunarak metin içerisinde kendini kodlamayı tercih ettiklerini göstermektedir. *Tutum belirleyicileri* de 3614 üstsöylem belirleyici sıklığı ve 1000 sözcükte 68.28 görülme sıklığı ile öne çıkmaktadır. Yazarın metinde belirgin bir biçimde tutum sergilediğini, metin üzerinden okuyucuya belirli bir tutum veya bakış açısı sunmaya çalıştığını işaret etmektedir. *Güçlendiriciler* 3350 üstsöylem belirleyici sıklığı ve 1000 sözcükte 63.29 görülme sıklığı ile kullanılmaktadır. *Kaçınmalar*, 1828

üstsöylem belirleyici sıklığı ve 1000 sözcükte 34.53 görülme sıklığı ile metinlerde daha sınırlı bir biçimde kullanılmaktadır. Bu durum, yazarın belirli durumlar ve kavramlar karşısında daha çekingen bir dil kullanmayı tercih ettiğini düşündürülebilir. *Katılım belirleyicileri*, 1780 üstsöylem belirleyici sıklığı ve 1000 sözcükte 33.64 görülme sıklığı ile daha düşük bir sıklığa sahiptir. Bu da öykü türü metinlerde yazarın *katılım belirleyicilerini* daha seyrek kullandığı düşüncesine yönlendirmektedir.

Kısacası, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri incelendiğinde, *kendine gönderim* belirleyicileri, *tutum belirleyicileri* ve *güçlendiricilerin* öykü türü metinlerde diğer alıcı odaklı üstsöylem belirleyicilerine oranla daha yüksek sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Öykü türü metinlerde kullanılan alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri altulamalarına örnekler aşağıda verilmektedir.

(109) “*Bazen* bir çocuğumuz olsaydı keşke diyorum.”

(Öykü, 35)

Örnek (109)’da yer alan “*bazen*” *kaçınma belirleyicisi* ile yazarın duygusunun sürekli olmadığını, belirli anlarda ortaya çıkan bir düşünce olduğunu gösterir; ancak bu durum kesin bir arzu ifade etmekten çok, zaman zaman hissedilen bir özlemi belirttiği söylenebilir.

(110) “Bir garip kuşum *belki*.”

(Öykü, 88)

Örnek (110)’da görüldüğü üzere, “*belki*” etiketi yazarın kendisi hakkında kesin bir tanımlama yapmaktan *kaçındığını* göstermekte ve “*belki*” etiketini *kaçınma belirleyicisi* olarak kullanmaktadır.

(111) “*Belki de* bu yüzden dedem öldüğünde olduğu kadar yoğun bir üzüntü yaşamadım.”

(Öykü, 104)

Örnek (111)’de yer alan “*belki de*” etiketi yazarın duygularının kesin nedenini belirsiz kılmaktadır. Bu kaçınma stratejisi ile yazar, dedesinin ölümüne olan

tepkisinin nedenini bilmediğini ya da kabul etmekte tereddüt ettiğini okuyucularına göstermek istiyor olabilir.

(112) “İsmail geldim, İsmail gideceğim *galiba*.”

(Öykü, 2)

Örnek (112)’de görülen “galiba” etiketi yazarın kaçınma stratejisi kullanarak, geleceğe yönelik bir belirsizliği metinde kodlamasını olanaklı kılmaktadır. Yazar, planlarının ya da öykü çerçevesinde “kaderinin” tam olarak ne olacağından emin olmadığı görülebilmektedir.

(113) “Arabadakiler ne yapacaklarına karar veremediler.”

(Öykü, 27)

Örnek (113)’te “veremediler” etiketinde “–Abil” biçimbiriminin kaçınma işleviyle metinde ortaya çıkan yazarın belirsizliğe vurgu yaptığı söylenebilir.

(114) “Şimdi *biraz olsun* anlayabiliyor musunuz beni?”

(Öykü, 76)

Örnek (114)’te verilen “biraz olsun” belirleyicisi tam bir anlayış beklenmediğini, ancak “kısmi” bir anlayışın olanaklı olabileceğini metinde okuyuculara belirtilmektedir.

(115) “Dün ajanstaki görevinden ayrılmaya *zorlandı*.”

(Öykü, 90)

Örnek (115)’te bulunan “zorlandı” kaçınma belirleyicisi bir edilgen yapıdır ve yazarın etkin bir rol almadığını, bir başka ifade ile durumun dışında kalmayı seçmesini ya da kontrolün dışında olduğunu okuyuculara belirtildiği söylenebilir.

(116) “*Bütün* alfabeler özde aynı dedi, ciddileşerek.”

(Öykü, 71)

Örnek (116)’da yer alan “bütün” belirleyicisi bir *güçlendirici* olarak, yazarın argümanını evrensel ve tartışmasız bir şekilde sunmasına yardımcı olmaktadır. Bu,

ifadeye kesinlik katmakta ve okuyucuda konu hakkında şüphe bırakmadığı söylenebilmektedir.

(117) “*Yine* mi içiyorsun şu zıkkımı!”

(Öykü, 37)

“Yine” *güçlendiricisi*, örnek (117)’de, tekrarlayan bir eylemin olumsuzluğunu ve beklenmedik doğasını vurgular. Bu kullanım, konuşmacının tekrardan rahatsızlık duyduğunu da güçlü bir şekilde metinde okuyucuyailetildiği görülebilir.

(118) “Söyleyeceklerinin çokluğu seni bir telaşsızlık anıtına çevirmiş *büsbütün*.”

(Öykü, 21)

Örnek (118)’de kullanılan “büsbütün” *güçlendiricisi*, anlatılan durumun tamamen veya bütünüyle gerçekleştiğini vurgulamak için kullanılır. Bu bağlamda, “büsbütün” sözcüğü, söyleyeceklerin çokluğunun kişiyi tamamen, bir başka deyişle herhangi bir ayrıklık olmaksızın “telaşsızlık anıtına” dönüştürdüğünü ifade etmekte ve durumun kesinliğini ve tamamlanmışlığını pekiştirmektedir.

(119) “Düştüğün *her* dilde çoğalacak mıyım, azalacak mıyım?”

(Öykü, 109)

Örnek (119)’da “her” sözcüğü, *güçlendirici* bir işlev görerek geniş bir kapsam ve evrensellik anlamı taşır. Bu kullanımda, “her dil” ifadesi, söz konusu durumun ya da deneyimin tüm dillerde, yani olabilecek en geniş çerçevede, gerçekleşeceğini vurgulamaktadır.

(120) “Ortada olanları, iyi hâl tavırlarıyla yaşamayı seçenleri sevmem *hiç*.”

(Öykü, 85)

Örnek (120)’de “hiç” etiketi, bir *güçlendirici* olarak kullanılmıştır ve yazarın belirli bir eylem ya da duruma karşı kesin bir reddedişini veya olumsuzluğunu vurgulamaktadır. Bu örnekte, “sevmem hiç” ifadesi, yazarın “iyi hâl tavırlarıyla yaşamayı seçenleri” kesinlikle olumsuz bir biçimde değerlendirdiğini ve bu tür

insanlara karşı herhangi bir olumlu duygu beslemediğini belirtir. Bu kesinliğin, yazarın duruşunu güçlendirdiği ve okuyucuya net bir ileti sunduğu söylenebilir.

(121) “Sıcak çok, kumlar yakıyor ama çöl rüzgârı *hafif hafif* esiyor.”
(Öykü, 13)

(122) “*Deli deli* güldü, attı parayı cebine.”
(Öykü, 18)

Örnek (121) ve (122)’de, “hafif hafif” ve “deli deli” etiketleri, ikileme biçimi ile metinde yer alan *güçlendiriciler* olarak kullanılmaktadır. “Hafif hafif” rüzgarın nazik ve yavaş bir biçimde hareket ettiğini vurgulayarak çöl sıcaklığı ve yakıcı kumlarla tezat oluşturan bir atmosfer yaratmaktadır. “Deli deli” ise metindeki karakterin kontrolsüz ya da aşırı bir neşeyle güldüğünü belirtmektedir. Her iki durumda da bu ikilemeler anlatıma duygusal yoğunluk veya belirginlik katarak yazarın betimlediği sahneleri veya karakterleri daha canlı kılmakta ve *güçlendirici* işlevlerini yerine getirdikleri düşünülmektedir.

(123) “*Benim* oyuncak bebeğimin saçlarını tarayışım gibi parmaklarını saçlarımın arasında dolandırdı.”
(Öykü, 10)

Örnek (123)’te “benim” etiketinin kullanımı, tümcenin içerdiği önermeye ek bir vurgu katarak *güçlendirici* bir işlev görmektedir. Bu “fazladan” adıl kullanımı, iyelik duygusunu pekiştirerek yazarın oyuncak bebek üzerindeki kişisel bağını ve bu eylemin bireyselliğini ön plana çıkarır. Böylelikle, yazarın ifadesi daha belirgin ve güçlü hale gelebildiği söylenebilmektedir.

(124) “*Hemen* sofraya kuruldu.”
(Öykü, 99)

Örnek (124)’te sunulan “hemen” etiketi, metinde eylemin gerçekleşme hızını vurgulayan bir *güçlendirici* olarak işlev görmektedir. Bu kullanım, sofraya kurma eyleminin çok çabuk ve zaman kaybedilmeden yapıldığını belirtir, böylece olayın “ani” ve “hızlı” bir biçimde oluştuğu okuyucunun zihninde canlandırılabilir.

(125) “Bir ağlama, bir özür, bir utanç basıyor *her* yanımı, *bilhassa* secdelerde.”

(Öykü, 13)

Örnek (125)’te “her” etiketi, yaşanan duygusal durumun kapsamının genişliğini ve bütünlüğünü vurgulayan bir *güçlendirici* olarak kullanılmıştır; bu durum, söz konusu duyguların kişinin tamamını etkilediğini gösterdiği söylenebilir. “Bilhassa” ise belirli bir durum ya da bağlamda, bu örnekte ise “secdelerde,” bu duyguların daha da yoğunlaştığını ya da önem kazandığını belirten bir *güçlendirici*dir. Bu kullanım, yazarın belirli bir an veya durumda duygusal yoğunluğun arttığına dikkat çekmesini sağladığı görülebilmektedir.

(126) “*Sapasağlam* doğurduğu evladı, *günden güne* eriyecekti.”

(Öykü, 48)

Örnek (126)’da “sapasağlam” etiketi, öykü akışında gerçekleştirilen doğumun ne kadar sağlıklı ve problemsiz gerçekleştiğine ilişkin güçlü bir vurgu yaparak *güçlendirici* bir işlev görür. “Günden güne” etiketi ise, metindeki söz konusu “evladın” sağlık durumunun zaman içinde yavaş yavaş ve sürekli olarak kötüleşeceğini belirtmektedir. Bu iki *güçlendirici*, metinde sağlık ve zamanın geçişi konularında dramatik bir zıtlık oluşturarak okuyucunun dikkatini çekmek için kullanılan bir stratejidir ve anlatılan durumun ciddiyetini pekiştirdiği söylenebilir.

(127) “İki gündür *hiç* uyumamış, *sürekli* beyaz önlüklü yaşlı adamın söylediklerini düşünüyordu.”

(Öykü, 34)

Örnek (127)’de “hiç” ve “sürekli” etiketleri, metinde *güçlendirici* olarak işlev görmektedir çünkü her biri anlatılan durumun şiddetini ve sürekliliğini “aşırı” olacak biçimde vurgulamaktadır. “Hiç” etiketi ile metinde kodlanan mutlaklık, karakterin yaşadığı zorluğun ve bu durumun olağanüstü doğasının altını çizmektedir. Öte yandan, “sürekli” etiketi, durumun kesintisiz ve değişmez olan doğasını göstermektedir; bu durumun durdurulamaz ve devamlı olduğunu okuyucuya belirtmektedir. Bu kullanım, okuyucunun karakterin sürekli rahatsız edici düşünceler

içinde boğulduğu algısını güçlendirmektedir. Her iki etiket de anlatılan durumların yoğunluğunu ve aşırılığını vurgulayarak metne güçlü bir etki katmaktadır.

(128) “*Saatlerdir* konuşuyorsun.”

(Öykü, 43)

Örnek (128)’de kullanılan “-dır” biçimbirimi, öykü metninde geçen süreyi vurgulamak için bir *güçlendirici* işlevi görmektedir. “Saatlerdir” sözcüğü, eylemin yalnızca birkaç saat sürmediğini, aksine belirgin ve uzun bir zaman dilimi boyunca devam ettiğini okuyucuya belirtmektedir. Bu kullanım, konuşmanın süresini abartılı bir biçimde ön plana çıkararak, bu eylemin olağanüstü uzunluktaki süresini ve bunun yarattığı zihinsel ya da duygusal etkileri vurgular.

(129) “*Sakın* yanlış anlamayın beni, *ben* kendime ağlıyorum.”

(Öykü, 39)

Örnek (129)’da “sakın” etiketi bir *güçlendirici* olarak, alıcıya yönelik bir uyarı ve önem arz eden bir konuya vurgu yapmaktadır. Bu kullanım, alıcının söylenenleri dikkate almasının ne kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Bu duruma ek olarak, “ben” etiketinin kullanımı, konuşmanın kişiselleştirilmesi ve özneliliğin vurgulanması açısından önemli bir *güçlendirici* işlevi görmektedir. Tümcede zaten birinci tekil kişiye yönelik ifadeler bulunmaktayken, “ben” sözcüğünün tekrar metinde açık bir biçimde kodlanarak kullanılması, yazarın bireysel duruşunu veya duygularını daha da ön plana çıkartmasının yanı sıra ifadesine derinlik katarak, söz konusu eylemlerin veya duyguların özellikle kendisiyle ilişkili olduğunu ve kişisel bir öneme sahip olduğunu vurgulamakta ve *güçlendirici* olarak işlev gördüğü düşünülmektedir.

(130) “Doksan beş yaşında, yaşıyor, *hâlâ* hayatta.”

(Öykü, 22)

Örnek (130)’da “hâlâ” etiketi, bir *güçlendirici* olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda, “hâlâ” yaşamın devam ettiğini ve beklentilerin ya da olasılıkların aksine, kişinin yaşamının devam ettiğine yönelik vurgu yapmaktadır. Bu kullanım, durumun sürekliliğini ve beklenmedik ya da dikkate değer olduğunu okuyucuya bildirir, böylece ifadenin anlamını pekiştirir ve okuyucunun dikkatini bu beklenmedik

duruma çekebilir. *Güçlendiricilerin*, anlatılan durumu daha belirgin ve vurgulu hale getirerek iletinin daha etkili ve anlamlı olmasına yardımcı olduğu söylenebilir.

(131) “*Sırf* annem yesin diye zorla hazırlamıştım.”

(Öykü, 29)

Örnek (131)’de “sırf” sözcüğü, bir *güçlendirici* olarak kullanılmıştır. Burada “sırf” belirli bir nedenle, bu bağlamda annesinin yemesi için yapılan eylemin tek ve özel motivasyonuna yönelik bir vurgu gerçekleştirmektedir. Bu, eylemin diğer olası nedenlerini dışlar ve yalnızca bu “belirli” motivasyona odaklanır, böylece yapılan işin ya da gösterilen çabanın özveri ve belirli bir amaca yönelik olmasını güçlendirir. *Güçlendiricilerin* metinlerde böylelikle, bir eylemin ya da durumun altında yatan özel nedenleri ya da güdülerini belirginleştirdiği gözlemlenebilmektedir.

(132) *Sevgili* komşum, hacca gitmeden önce çarşıdan aldığı hurmalardan ikram etti bize, *kokusuz, tatsız* zenzemin yanında.

(Öykü, 19)

Örnek (132)’de, “kokusuz, tatsız” etiketlerinin *tutum belirleyicileri* olarak işlev gördüğü belirlenmiştir. Bu belirleyiciler, yazarın “hurmalar” ve “zenzem suyu” hakkındaki olumsuz duygusal tutumunu açıkça ortaya koymaktadır. Yazar, bu önadları kullanarak, sunulanların beklentilerini karşılamadığını ve bu konudaki hayal kırıklığını belirtmektedir. “Sevgili komşum” ifadesiyle başlayan tümce, olumlu bir tutum sergilerken, “kokusuz, tatsız” ifadeleriyle bu olumlu ton, yazarın bu özel durumda yaşadığı olumsuz deneyime yönelik içsel tepkisini de ortaya koyması ile görülmektedir. *Tutum belirleyicilerinin* böylelikle, yazarın bireysel görüşlerini ve duygusal tepkilerini okuyucuya aktararak metne derinlik ve öznel bir boyut kattığı söylenebilmektedir.

(133) “*Mutsuz, yorgun, bıkkın* dudak kıvrılışlarını izleyerek yorulduk.”

(Öykü, 56)

Örnek (133)’te “Mutsuz, yorgun, bıkkın” sıfatları metinde kullanılarak *tutum belirleyicileri* işlevi görmektedir. Bu etiketler, “dudak kıvrılışları” ile ilişkilendirilen belirli duygusal durumları detaylandırır ve aynı zamanda yazarın bu durumlara olan

öznel tepkisini de yansıttığı söylenebilmektedir. Yazar, bu *tutum belirleyicilerini* kullanarak yalnızca gözlemlediği kişinin fiziksel ifadelerini değil, aynı zamanda bu ifadelerin yarattığı kendi içsel tükenmişlik ve yorgunluk durumunu da betimlemektedir.

(134) “Korkularımızın üstüne kapı kapamak mümkün olsaydı *keşke*.”
(Öykü, 34)

Örnek (134)’te, “keşke” sözcüğü, bir *tutum belirleyici* olarak kullanılmaktadır ve yazarın içsel arzusunu ve o anki duruma ilişkin hissettiklerini ifade etmektedir. Bu etiket, korkularla yüzleşme ve bunların üstesinden gelme konusundaki imkansızlığa duyulan derin bir özlem ve pişmanlığı yansıtmaktadır. Yazar, “keşke” ile başlayan bu ifadeyle, okuyucuya yalnızca ilgili durumun zorluğunu değil, aynı zamanda olası bir gerçeklik arzusunu da iletmekte ve böylece metne duygusal bir yoğunluk ve kişisel iç görü katmaktadır. Bu kullanım, metnin duygusal atmosferini güçlendirmekte ve okuyucunun yazarın iç dünyasına empatiyle bağlanmasını sağladığı söylenebilmektedir.

(135) “*Amaaaaaan neyse ne*, ben ücretime bakarım günümü tamamlarım, diye düşünerek arabayı istediği yöne sürmeye devam etti.”
(Öykü, 3)

Örnek (135)’te, “amaaaaaan neyse ne” ifadesinin ve sonrasında gelen tümcenin; yazarın kişisel tutumunu, öznel değerlendirmesini ve belirli bir duruma yönelik duygusal tepkisini yansıtan bir *tutum belirleyicisi* işlevi gördüğü söylenebilir. Yazar, karakterin umursamazlığını ve söz konusu duruma karşı alınan rahat, belki de isteksizce kabullenmiş tutumu vurgulayarak, karakterin iç dünyasına ilişkin bir bakış sunmaktadır. Örnekte yer alan, “amaaaaaan neyse ne” ifadesi, karakterin belirsizlik, hafif rahatsızlık ya da isteksiz kabullenme gibi duygularını yansıtmaktadır. Karakter, olumsuz bir durumu açıkça eleştirmek yerine, durumu olduğu gibi kabul eder ve kendi günlük sorumluluklarına odaklanmayı seçer. Bu durum, karakterin iç düşünce süreçlerine özgü bir iç görü sağlar ve okuyucunun karakterin motivasyonları, duyguları ve kişisel tepkileri konusunda daha derin bir anlayış geliştirmesine yardımcı olur. Yazarın *tutum belirleyicilerini* kullanımı, kişisel düşünce süreçlerini ve

duygusal durumunu vurgulayarak, okuyucunun metne daha fazla empatiyle yaklaşmasını ve karakterle daha güçlü bir bağ kurmasını sağlamaktadır. Bu strateji, yalnızca karakterin iç dünyasını zenginleştirmekle kalmaz, aynı zamanda anlatıya daha geniş bir bağlam ve derinlik katar.

(136) “*Neyse ki* beni es geçmiş o genler, diyor.”

(Öykü, 98)

Örnek (136)’da yazar “*neyse ki*” yapısını kullanarak karakterin bir “rahatlama” ve “şükran” durumunu metinde açıkça belirtmektedir. Bu yapı, bir *tutum belirleyicisi*dir; çünkü yazar, karakterin belirli bir genetik mirasın olumsuz etkilerinden ayrıcalıklı kılınması nedeniyle hissettiği rahatlama ve minnettarlığı belirgin bir biçimde vurgulamak için bu yapıyı kullanmaktadır. “*Neyse ki*” etiketi, bu bağlamda bir tür “kurtuluş” ve “olumlu” bir durumun kabulü olarak işlev görmektedir. Karakter, olumsuz sonuçlara yol açabilecek genetik etmenlerin kendisini “es geçmiş” olduğunu belirtirken, bu durumdan dolayı bir rahatlama duygusu yaşamaktadır. “*Neyse ki*” etiketinin bir tehlike ya da olumsuzluktan kaçınmanın getirdiği rahatlamayı metinde yansıttığı görülebilmektedir, bunun da okuyucuya karakterin iç dünyasına, özellikle de olumsuz bir durumdan kaçınmanın hafifletici ve olumlu duygularına ilişkin iç görüşü sağladığı söylenebilir. Yazarın *tutum belirleyicilerini* kullanarak gerçekleştirdiği strateji ile öykünün genel dokusuna katkıda bulunmakta ve ilgili örnek bağlamında karakterlerin psikolojik derinliğini ve öykünün duygusal boyutunu pekiştirdiği yorumunda bulunulabilir.

(137) “Artık *masumca* bakışları onun hayatta tutmaktan neden vazgeçtiğini anlamamı sağlıyor.”

(Öykü, 77)

Örnek (137)’te yer alan “*masumca*” sözcüğü metinde bir *tutum belirleyicisi* olarak kullanılmaktadır ve saflık, kötü niyetin olmayışı ya da zararsızlık anlamına gelmektedir. Öyküde belirli bir karakterin bakışlarına yönelik bir belirteç olarak kullanılmıştır. Bu kullanım, gözlemleyen kişinin söz konusu karakterin bakışlarından aldığı izlenimi ifade etmektedir. Bu bağlamda “*masumca*” etiketi, karakterin bakışlarının saflığını ve belki de içsel çatışmasını veya çelişkilerini vurgulayarak,

anlatıya duygusal bir boyut ve anlam derinliği katmaktadır. Aynı zamanda, yazarın bu “masumca bakışlar” karşısında etkilendiğini de okuyucuya bildirmektedir, bu da okuyucunun olayları ve karakterleri daha derin bir duygusal bağlamda kurgulamasını olanaklı kılmaktadır.

(138) Sadece *aptalca* soruları muhatap almadı o kadar.

(Öykü, 63)

Örnek (138)’deki “aptalca” etiketi, bir *tutum belirleyicisi* olarak yazarın ya da konuşmacının belirli bir soru setine olan öznel değerlendirmesini ve duygusal tepkisini yansıtmaktadır. “Aptalca” ifadesinin; genellikle düşüncesizlik, mantık yoksunluğu ya da akılsızlık anlamlarına geldiği söylenebilir ve bu bağlamda, soruların kalitesini veya değerini eleştirel bir biçimde değerlendirmek için kullanılmaktadır. Yazar, böylece okuyucuya karakterin bu soruları reddetme nedenini ve belki de bu sorular karşısında hissettiği rahatsızlığı anlamada yardımcı olacak ipuçları vermektedir.

(139) “*Babam* ve pek kıymetli misafiri sohbeta daldılar.”

(Öykü, 24)

(140) “Gözbebeklerinin kenarları kırmızılaşmış, yüzü soğuk beyaza dönüşmüş hâlde *elime* tepsiyi tutuşturdu.”

(Öykü, 4)

(141) “Burnundan soluyan adam yürüyen merdivenlerde gömleğinin kolunu sıvayıp bileğindeki saate baktığında *kafamı* çevirip burnundan soluyan adamın bileğindeki saate *baktım* ve gecenin tahmin *ettiğimden* çok daha fazla ilerlemiş olduğunu *gördüm*.”

(Öykü, 93)

(142) “*Dedemin* hasta olmasıyla bunun ne alakası vardı *bilmiyorum* ama kendimi tuhaf *hissettim*.”

(Öykü, 14)

(143) “Çalılıkların arasında *beni* gözetleyen iki çift göz *gördüm*.”

(Öykü, 28)

(144) “*Bulamam, şaşırıyorum*.”

(Öykü, 82)

(145) “*Âmin dedik hepimiz*.”

(Öykü, 37)

(146) “*Ağzımdan dökülen sözlerin bir önemi yoktu cansız bir bebek için ama ben yine de ağrımı fısıldadım bebeğime.*”

(Öykü, 47)

(147) “*Geldim şehitliklerde babamın adını arattım.*”

(Öykü, 55)

Kendine gönderim belirleyicileri, yazarın metinde kendisini açıkça kodladığı ve okuyucuyla etkileşimde bulunduğu durumları içermektedir. Bu tür belirleyiciler, yazarın bireysel deneyimlerini, gözlemlerini ve duygusal tepkilerini aktarmasına olanak tanır, böylece okuyucuyla daha kişisel bir bağ kurar ve metne derinlik katar. Yukarıda yer alan öykü türü metinlerdeki *kendine gönderim belirleyicilerinin* verildiği örneklere bakıldığında, her birinde yazarın kendi deneyimlerini, algılarını ve duygusal tepkilerini doğrudan veya dolaylı olarak ifade ettiği görülmektedir. Yazarın kendisini açıkça ifade etmesi; okuyucunun yazarın duygusal durumunu, düşüncelerini ve kişisel deneyimlerini daha iyi anlamasına yardımcı olmaktadır. Özellikle örnek (142) ve (147)’de, yazar kendi iç dünyasından detaylar sunarak, okuyucuya olayların kişisel etkilerini ve yazarın bu olaylar karşısında nasıl hissettiğini betimlemektedir. Bu stratejinin, okuyucunun yazarla empati kurmasını kolaylaştırdığına ve metnin etkileyciliğini artırdığına inanılmaktadır. Kısaca, *kendine gönderim belirleyicileri*, yazarın metinde kendi varlığını açıkça kodlamasına, kişisel duygularını ve düşüncelerini aktarmasına olanak tanımakla birlikte yazarın okuyucu ile daha derin bir bağlantı kurmasını sağlamaktadır. Okuyucu bu sayede yazarın deneyimlerini, duygularını ve kişisel düşüncelerini daha yakından hissedebilir ve metinle daha etkili bir şekilde etkileşim kurabilir.

(148) “*Bülbül’den akan kan mı?*”

(Öykü, 5)

(149) “*Sağlam bir duvar örebilecekler mi?*”

(Öykü, 29)

(150) “*Kime anlatıyorum ben bu hikâyeyi?*”

(Öykü, 43)

- (151) “*Konuştuğumu anlıyor mu kimse?*” (Öykü, 43)
- (152) “*Ya تنها bir köşede sıkıştırıp arabayı alıp giderse?*” (Öykü, 5)
- (153) “*Çocuğum daha kocayı ne bilirim?*” (Öykü, 68)
- (154) “*Meryem'in büyük oğlu Fikri miydi?*” (Öykü, 18)
- (155) “*Üç vakte kadar saçlarında sakla beni.*” (Öykü, 15)
- (156) “*Sana bir yol görünüyor dendiğinde açılıyor tüm kapılar.*” (Öykü, 21)
- (157) “*Ya öyle işte...*” (Öykü, 71)
- (158) “*Alışılacak gibi de değildi hani; girişle salonu birbirinden ayırmakla görevli bir sınır bekçisi gibiydi âdetâ.*” (Öykü, 66)

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, *katılım belirleyicileri*, yazarın dilsel stratejiler aracılığıyla okuyucuyu metne etkin bir biçimde dâhil etme yöntemidir. Yazar, retorik sorular kullanarak veya doğrudan hitap ederek okuyucuyu metne çeker, düşüncelerini ve sorgulamalarını destekler ve anlatı ile kişisel bir bağ kurmalarını olanaklı kılar. Örnek (148) ve (154) arasında, yazarın retorik soruları, okuyucunun ilgisini toplamakta ve onları anlatının içine çektiği görülebilmekte, bu da onların metni sorgulamalarını ve kendi içsel yanıtlarını oluşturmalarını sağladığını düşündürmektedir. Bu sorular, belirli bir yanıt beklentisi olmaksızın, okuyucuyu öyküdeki örüntünün etkin bir elemanı haline getirdiği düşünülebilir. Örnek (155) ve örnek (158) arasında ise, yazarın okuyucuya veya öyküdeki karakterlere doğrudan seslenmeleri bulunmaktadır. Bu doğrudan gönderimde bulunma, metnin etkileşimli doğasını artırır ve okuyucuların yazarla birebir iletişim halinde olduklarını hissetmelerini sağlar, bu da söylemin daha kişisel ve samimi algılanmasına yardımcı

olduğuna inanılmaktadır. Sonuç olarak, *katılım belirleyicileri*, okuyucunun metne etkin katılımını düzenleyen önemli unsurlardır. Yazar(lar) bu stratejileri kullanarak, okuyucuların dikkatini çeker, onları anlatının bir parçası haline getirir ve böylece metne daha derin bir anlam ve zenginlik katar.

4.3. DENEME TÜRÜ METİNLERDE ÜSTSÖYLEM BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu araştırma sorusuna ilişkin deneme türü metinlerde yer alan üstsöylem belirleyicilerinin görünümleri ele alınmaktadır. Deneme türünde saptanan üstsöylem belirleyicileri sıklıkları Tablo 28’de yer almaktadır.

Tablo 28: Deneme Türü Metinlerde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Sıklıkları

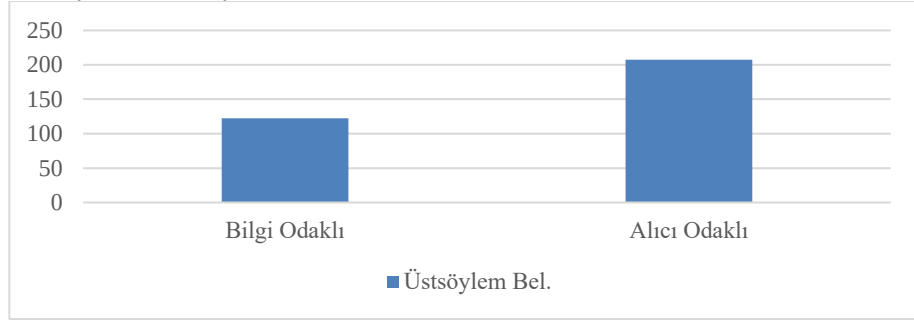
Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri		Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri		GENEL TOPLAM	
Üstsöylem Bel. Sayısı	1000/(f)	Üstsöylem Bel. Sayısı	1000/(f)	Üstsöylem Bel. Sayısı	1000/(f)
741	122.44	1254	207.20	1995	329.64

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ulamında 741 üstsöylem belirleyici bulunmaktadır. Bu belirleyiciler her 1000 sözcükte ortalama olarak 122.44 kez görülmektedir. Öte yandan, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ulamında ise 1254 farklı üstsöylem belirleyicisi yer almaktadır ve bu belirleyiciler her 1000 sözcükte ortalama 207.20 kez kullanım sıklığına sahiptir.

Genel olarak iki ulam toplamında 1995 üstsöylem belirleyici olduğu görülmekte ve bu belirleyicilerin toplamda her 1000 sözcükte 329.64 kez görüldüğü belirlenmiştir. Bu durum, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerine oranla daha sık kullanıldığını ortaya koymaktadır. Şekil 7’de deneme metin türlerinde yer alan bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin yazarlar tarafından kullanılma düzeylerinin görseli sunulmaktadır.

Şekil 7: Deneme Metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Görünümleri

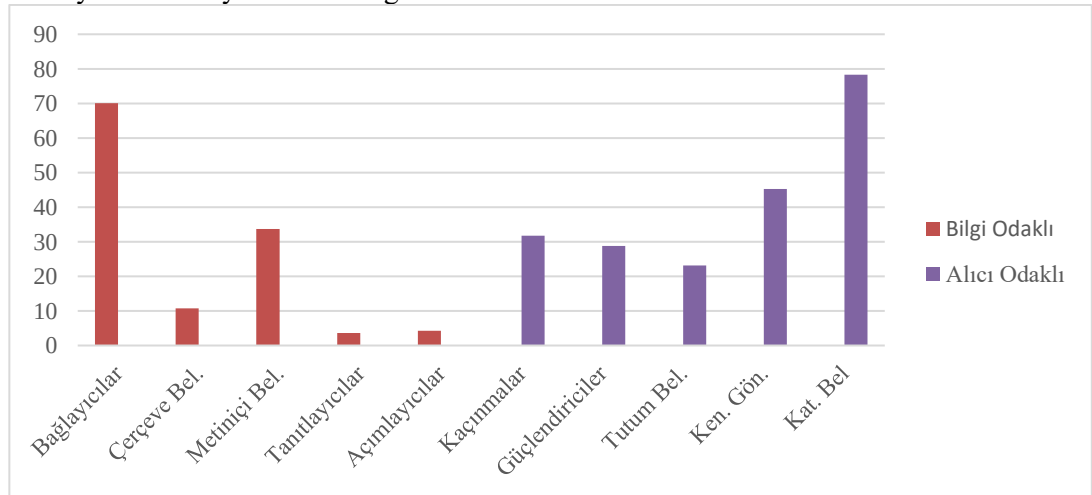

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 7’de görüldüğü üzere deneme türü metinlerde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanım sıklığı bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanımından fazladır.

Deneme türü metinlerde bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin dağılımları Şekil 8’de göstermektedir. Buna göre Şekil 8, deneme yazımında yazarların hangi belirleyicileri ne sıklıkta tercih ettiğini ve bu seçimlerin metin üzerindeki etkilerinin daha net bir biçimde görülmesine olanak tanımaktadır. Aynı zamanda deneme türünün kendine özgü yazınsal özelliklerini ve yazarların okuyucu ile kurdukları etkileşim biçimlerinin anlaşılmasına katkıda bulunmakta ve bu belirleyicilerin deneme metinlerindeki kullanım sıklığını altulamları ile birlikte ortaya koymaktadır.

Şekil 8: Deneme Metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 8'e göre, deneme türü metinlerde *katılım belirleyicisi* ulamı en yüksek sıklıkla görülen üstsöylem belirleyicisidir. Ardından, *kendine gönderim belirleyicileri* ulamı onu izlemektedir. Bu iki ulam, diğerlerine oranla büyük ölçüde daha sık kullanılmaktadır. *Bağlayıcılar* ve *metiniçi belirleyicileri* ulamı da görülebileceği üzere oldukça sık rastlanan belirleyiciler arasında yer almaktadır. *Güçlendiriciler*, *kaçınmalar* ve *tutum belirleyicileri* ulamları ortalama bir görünüm sergilemektedir. *Çerçeve belirleyicileri*, *tanıtlayıcılar* ve *açımlayıcılar* ise en az sıklıkla kullanılan üstsöylem belirleyicileri arasında yer almaktadır.

4.3.1. Deneme Metinlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular

Tablo 29'da deneme türü metinlerde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin sıklıkları gösterilmektedir.

Tablo 29: Deneme Türü Metinlerde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları

Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri Altulamaları	Üstsöylem Belirleyici Sıklıkları	Görülme Sıklığı (1000 Sözcükte)
Bağlayıcılar	424	70.05
Çerçeve Bel.	65	10.74
Metin-İçi Bel	204	33.71
Tanıtlayıcılar	22	3.64
Açımlayıcılar	26	4.30
Toplam	741	122.44

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri altında; *bağlayıcılar* ulamında 424 üstsöylem belirleyici kullanımı gerçekleşmekte ve bu belirleyiciler her 1000 sözcükte ortalama 70.05 kez görülmektedir. *Metiniçi belirleyiciler* ulamında ise 204 üstsöylem belirleyici bulunmaktadır ve bu belirleyicilere her 1000 sözcükte ortalama 33.71 kez rastlanmaktadır. *Çerçeve belirleyicileri* ulamında 65 üstsöylem belirleyici bulunmakta ve her 1000 sözcükte ortalama 10.74 kez görülmektedir. *Açımlayıcılar* ulamında 26 üstsöylem belirleyici yer almaktadır ve bu belirleyiciler

her 1000 sözcükte ortalama 4.30 kez tespit edilmiştir. Son olarak, *tanıtlayıcılar* ulamında 22 üstsöylem belirleyici yer bulmaktadır ve bu belirleyiciler her 1000 sözcükte ortalama 3.64 kez karşılaşmıştır. Tüm bu ulamlar altında toplam 741 üstsöylem belirleyici bulunmaktadır ve bu belirleyicilerin toplamda her 1000 sözcükte 122.44 kez görüldüğü belirlenmiştir.

Bağlayıcılar, bir metinde argümanlar arasında akıcılık ve tutarlılık sağlayan önemli dilbilgisel araçlardır. Bu kavramlar, metnin bölümleri arasındaki geçişleri düzenler ve okuyucunun yazarın ana fikrini ve argümanın yapısını anlamasına yardımcı olur. Özellikle edebi metinlerde, bağlayıcılar, metnin daha inandırıcı ve anlaşılır olmasını sağladığı düşünülmektedir.

(159) “*Dahası*, betimlemeye ağırlık veren ayrıntı düşkünlüğü bu gerçeği değiştirmek şöyle dursun, muhayyel model ile sureti arasındaki ilişkiyi büsbütün yokuşa sürer; hiç görmediğiniz bir yüzü tarif yoluyla canlandırmak mümkün değildir *çünkü*.”

(Deneme, 1)

Örnek (159)’da yer alan “dahası” etiketi, yazarın bir önceki noktaya ek yaparak düşüncesini genişletmek istediğini belirtmektedir. Bu bağlayıcı genellikle, daha önce sunulan bilgi veya argümana ek bilgiler sunmak, bir önceki ifadeyi pekiştirmek ya da genişletmek için kullanılmaktadır. “Çünkü” bağlayıcısı ise, genellikle bir neden-sonuç ilişkisi kurmak için kullanılmakta ve bir durumun veya bir davranışın nedenini açıklamak için önceki ifadeyi takip etmektedir. Bu bağlamda, “çünkü” yazarın belirli bir durum veya sonucun nedenlerini açıklamak istediğinde kullandığı bir bağlayıcıdır. Bu örnekte, “dahası” ve “çünkü” bağlayıcılarının metinde derinlik ve açıklama sağlamak için kullanıldığı düşünülmektedir. Verilen örnek çerçevesinde, *bağlayıcıların* kullanımı ile okuyucu, yazarın hem eklemek istediği bilgiler hem de argümanın temelinde yatan nedenler daha net bir biçimde anlaşılabilir.

(160) “*Öte yandan* duyu organlarımız arasında en aç gözlü olan gözdür ve Sait Faik bu gerçeği hiçbir zaman unutmaz.”

(Deneme, 3)

Yukarıda verilen örnek (160)’da yer alan “öte yandan” etiketi, bir önceki ifade veya paragrafla karşılaştırıldığında farklı bir noktayı, fikri veya kavramı gündeme

getirmektedir. Bu durumda, yazar bir önceki tümcede ya da paragrafta farklı bir kavram veya düşünce sunmuş ve şimdi ise okuyucunun dikkatini başka bir önemli noktaya, bu durumda “gözlerin ve Sait Faik'in bu konudaki düşüncelerine” çekmek istemektedir. Bu bağlamda “öte yandan” *bağlayıcısı* bir karşıtlık oluşturmaktadır ve okuyucunun dikkatini yeni bir yöne, yeni bir düşünceye veya argümana çekmektedir. Böylece, bu üstsöylemin kullanımının okuyucunun konuyu daha geniş bir bakış açısından değerlendirmesine ve yazarın sunduğu bilgileri daha kapsamlı bir bağlamda anlamasına yardımcı olduğu görülmektedir.

(161) “*Edebiyattan sinemaya geçenler tamam da sinemadan edebiyata geçenler nelerdir?*”

(Deneme, 3)

Örnek (161)'de yazar, “Edebiyattan sinemaya geçenler tamam da sinemadan edebiyata geçenler nelerdir?” sorusuyla okuyucunun dikkatini çekmekte ve onları bir sonraki bölüme hazırlamaktadır. Bu soru tümcesi, bir *çerçeve belirleyici* işlevi görmektedir; çünkü metnin “aşağıdaki” ya da sonraki bölümünde ne tür bilgilerin ele alınacağını belirtilmesine olanak tanımaktadır. Bu örnek, soruyu bir sonraki bölümün başlığı olarak kullanarak, okuyucuya metinde ne tür bir geçiş gerçekleşeceğini ve hangi konuların tartışılacağını önceden bildirmektedir. Bu strateji, metni okurken okuyucunun beklentilerini yönetir ve metnin daha sonraki kısımlarında ne tür bilgiler aramaları gerektiğini belirtir. Ayrıca, okuyucunun dikkatini belirli bir konuya veya soruna yoğunlaştırarak, metnin genel yapısını ve akışını anlamalarına da yardımcı olmaktadır. Bu durum, metnin daha anlaşılır ve takip edilebilir olmasını sağlar, böylece okuyucunun metni daha etkili ve verimli bir şekilde okumasına ve anlamasına katkıda bulunur.

(162) “*Sonra? Sonra içti uçan sudan.*”

(Deneme, 5)

Örnek (162)'de yer alan, “sonra” etiketi, metinde bir sonraki olayı veya aşamayı belirten bir *çerçeve belirleyici* işlevi görmektedir; olayların zaman içindeki sıralamasını vurgulamaktadır ve okuyucunun anlatıda bir sonraki aşamada nelerin olabileceğini anlamasına yardımcı olduğu gözlemlenebilmektedir.

(163) *Şimdi* kuramsal açıdan bu söylediklerimizi daha anlaşılır kılmak amacıyla çevirmenin anlam üretim sürecinde izleyeceği yolu (anlam üretim süreci ile anlam çözümleme süreç üzerinden) gösteren modeli düzeyssel aşamalarıyla birlikte görselleştirelim:

(Deneme, 7)

(164) “*Devam edelim!*”

(Deneme, 2)

Örnek (163) ve (164)’te görüldüğü üzere “şimdi” ve “devam edelim” etiketleri metnin bir sonraki bölümüne geçişi vurgulayan birer *çerçeve belirleyicileri* olarak kullanılmaktadır.

(165) “Ama *bunca* bastırma çabası bir o kadar boşunaydı, bütün cesaretini toplayıp hele bir denemeliydi.”

(Deneme, 12)

(166) “Şimdilik *bunu* bir yana bırakıp fırlatma ile çarpma konusuna dönüyorum yine çünkü öylesine yere düşmüş olan bir şişenin *bu* deli parçalanmış olması mümkün değil.”

(Deneme, 14)

Metiniçi belirleyiciler, metnin belirli bölümlerine yönlendirmesi için anlam bağlantısı kurulmasına yardımcı olan dilsel unsurlardır. Örnek (165) ve (166)’da yer alan “*bunca*”, “*bunu*” ve “*bu*” etiketleri, birer *metiniçi belirleyici* örnekleridir. “*Bunca* bastırma çabası” ifadesi, metnin önceki bölümünde anlatılan çabaların yoğunluğuna gönderimde bulunmaktadır. İlgili belirleyici okuyucunun o bölümdeki içeriği hatırlamasını ve ilgili içeriğin bağlamını anlamasını sağlamaktadır. “*Bunu*” etiketi, “şimdilik *bunu* bir yana bırakıp” öbeğinde, yazarın belirli bir konu veya argümanı geçici olarak askıya alabileceğini belirtmek için kullanılmış olabilir ve kullanımı adına metnin önceki bir bölümünde tartışılan bir konu veya durumuna gönderimde bulunuyor yorumu yapılabilir. Örnekteki son *metiniçi belirleyici* olan “*bu*” etiketi ise, “öylesine yere düşmüş olan bir şişenin *bu* deli parçalanmış olması mümkün değil” ifadesinde, belirli bir durum ya da olguya gönderimde bulunmak için kullanıldığı düşünülmektedir ve sonraki bilgi olarak belirtilen belirli bir duruma gönderimde bulunmaktadır.

(167) “*Başka bir deyişle*, iyi şairler bunu iyi bilenlerdir.”

(Deneme, 13)

(168) “Peter Brook’un hangi gerekçeyle çeyrek yüzyılı aşkın bir süredir Kral Lear’i sahnelemediği sorusuna verdiği yanıt bu konuda hiçbir kuşkuya yer bırakmaz: “O Lear’i hala arıyorum!.”

(Deneme, 11)

Açımlayıcılar, bir metinde sunulan bilgileri genişleten, detaylandıran ya da daha netleştiren dil işaretleyicileridir. Bu işaretleyiciler, yazarın düşüncelerini, niyetini ve iletisini okuyucuya daha açık ve anlaşılır bir biçimde iletme için kullanılır. Ayrıca, metnin belli bir bölümü hakkında ek bilgi veya yorum sağlayarak, metnin derinliğini ve anlamını zenginleştirirler. Örnek (167) ve (168)’de verilen “başka bir deyişle” ifadesi ve iki nokta üst üste noktalama işaretinin kullanılması deneme türü metinlerde yer alan açımlayıcıların kullanımına örnek olarak sunulmaktadır. “Başka bir deyişle” etiketi, yazarın bir önceki önerme ya da düşüncüyü farklı bir biçimde yeniden formüle etmek, netleştirmek ya da genişletmek istediğini göstermektedir. Örnek (167)’de kullanıldığında, yazarın “iyi şairler” hakkında bir önceki ifadeyi daha anlaşılır veya vurgulu bir biçimde tekrar sunmak istediğini göstermektedir. Bu stratejinin kullanımı ile okuyucunun yazarın ana noktasını veya niyetini daha net bir şekilde kavramasına yardımcı olduğu söylenebilir. İki nokta üst üste kullanımı (:) ise genellikle bir liste başlatmak, bir alıntı yapmak ya da bir önceki ifadeyi açıklamak için kullanılmaktadır. Örnek (168)’de Peter Brook’un neden uzun süredir “Kral Lear”i sahnelemediği konusunda bir soruya verdiği yanıtı doğrudan ve vurgulu bir biçimde sunmak için kullanılmıştır. İki nokta kullanımı, Brook’un yanıtının hemen ardından gelerek, okuyucunun dikkatini bu yanıtı çekmektedir. Bu strateji, Brook’un yanıtının önemini ve metindeki rolünü de açıklamaktadır. Her iki durumda da *açımlayıcılar* yazarın düşüncelerini ve niyetini okuyucuya daha açık, etkili ve anlaşılır bir biçimde iletme için stratejik bir bakış açısı ile kullanılmaktadır. Deneme türü yazarlarının *açımlayıcıları* kullanması ile metnin genel anlaşılabilirliğini ve etkisini arttırmaktadır yorumu yapılabilir.

(169) *Paris’te, Fransız Milli Kütüphanesinde 5-31 Ekim 1999 tarihlerinde düzenlenen Henri Michaux: Resim yapmak, bestelemek, yazmak başlıklı sergi*

için yayımlanan kitapta “1928-1933, Yolculuklar zamanı” başlıklı denemede Jean-Michel Maulpoix’nın yazdıklarına bakalım:

(Deneme, 2)

(170) Glden yazı tutan *Necmeddin Okyay*, bir şiir gibi şimdi bende.

(Deneme, 4)

Tanıtlayıcılar, metinde yer alan ve genellikle başka kaynaklardan gelen bilgileri tanıtmak için kullanılan dil işaretleyicileridir. Bu işaretleyiciler, yazarın metinde başvurduğu kaynakları ve alıntıları belirterek, bu bilgilerin metnin anlamını nasıl etkilediğini veya desteklediğini okuyucuya açıklamaktadır. Böylece, okuyucular yazarın argümanlarını, çözümlemelerini veya düşüncelerini daha iyi anlayabilmekte ve değerlendirebilmektedir. Örnek (169) ve (170)’te *tanıtlayıcı* örneklerine yer verilmektedir. Örnek (169)’da yazar bir sergiye atıfta bulunmakta ve ardından Jean-Michel Maulpoix tarafından yazılan bir denemeden söz etmektedir. Bu örnekte, yazar okuyucuya Maulpoix’nın yazdıklarının nerede bulunabileceğini (serginin adı, tarihleri ve sergi kataloğundaki deneme başlığı) ve metnin genel bağlamıyla nasıl ilişkili olduğunu açıkça belirtmektedir. Bu *tanıtlayıcı*, metindeki bilgilerin kaynağını açıklamakta ve okuyucuya bu bilgilerin yazarın argümanını nasıl desteklediği veya ilgilendiği konuda nasıl bir bağlam sunduğu konusunda görüş ifade etmektedir.

Örnek (170)’te yazar, Necmeddin Okyay’ın bir eserine veya biçimine ima yoluyla bir gönderme yaparak, onun eserinin veya biçiminin kişisel bir etkisinden söz etmektedir. “Glden yazı tutan Necmeddin Okyay, bir şiir gibi şimdi bende” ifadesi, Okyay’ın yazar üzerinde bıraktığı derin ve şiirsel etkiyi betimlediğine inanılmaktadır. Bu, alıntı yapılan eserin veya yazarın önemini ve yazarın üzerinde bıraktığı etkiyi vurgulayan bir *tanıtlayıcı* işlevi görmektedir. Her iki örnekte de *tanıtlayıcılar* metindeki bilginin kaynağını belirtmekte ve bu bilginin metnin genel anlamına nasıl katkıda bulunduğunu açıklamaktadır, böylelikle metnin anlaşılabilirliğini ve içeriğinin güvenilirliğini artırarak okuyucunun metni daha bilinçli ve eleştirel bir şekilde değerlendirmesine olanak tanımaktadır.

4.3.2. Deneme Metinlerinde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular

Deneme türü metinlerde incelenen alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin altulamalarının sıklıkları Tablo 30’da sunulmaktadır. Bu bağlamda her bir altulamanın sıklığı, deneme yazarlarının okuyucuları metne nasıl dâhil ettiği, onları nasıl etkilediği ve metnin genel akışı içinde bu öğelerin nasıl bir rol oynadığı hakkında bilgiler vermektedir.

Tablo 30: Deneme Türü Metinlerde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları

Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri Altulamaları	Üstsöylem Belirleyici Sıklıkları	Görülme Sıklığı (1000 Sözcükte)
Kaçınmalar	192	31.72
Güçlendiriciler	174	28.75
Tutum Belirleyicileri	140	23.13
Kendine Gön. Bul.	274	45.27
Katılım Belirleyicileri	474	78.33
Toplam	1254	207.20

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Deneme türü metinlerde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri altında; katılım belirleyicileri ulamında 474 üstsöylem belirleyici bulunmakta ve bu belirleyiciler her 1000 sözcükte ortalama 78.33 kez görülmektedir. *Kendine gönderim belirleyicileri* altulamında 274 üstsöylem belirleyicisine rastlanmış ve bu belirleyiciler her 1000 sözcükte ortalama 45.27 kez tespit edilmiştir. Kaçınmalar ulamında 192 üstsöylem belirleyici yer almakta ve her 1000 sözcükte ortalama 31.72 kez kaydedilmiştir. Güçlendiriciler ulamında 174 üstsöylem belirleyici bulunmaktadır ve bu belirleyiciler her 1000 sözcükte ortalama 28.75 kez görülmektedir. Tutum belirleyicileri ulamında 140 üstsöylem belirleyici ile karşılaşmış ve bu belirleyiciler her 1000 sözcükte ortalama 23.13 kez sıklıkla kullanılmıştır. Tüm bu ulamda toplamda 1254 üstsöylem belirleyicisi bulunmakta ve bu belirleyicilerin toplamda her 1000 sözcükte 207.20 kez bulgulanmıştır.

(171) “Uzun savaş bitmiş ve *işte bir çeşit* soluklanma anı yaşanıyor.”

(Deneme, 6)

(172) “Dostoyevski imzası taşıyan Türkçe yayınların sayısı *yaklaşık* 30 cilt.”
(Deneme, 8)

(173) “Önceleri papaz olmaya hazırlanmış derken hem *çeşitli* takma adlarla hem de kendi adıyla makaleler ve kitaplar yazmaya girişmiş ama sonunda gerçek doğru yolu bulduğuna inanarak sadece *birtakım* vaazlar ve ilmihaller kaleme almaya yönelmiştir.”

(Deneme, 10)

Kaçınmalar, yazarın ifade ettiği düşüncelerin kesinliğini hafifletmek ve belirsizlik eklemek için kullanılan dilbilgisel yapılar, sözcükler ve öbeklerdir. Bu tür ifadeler, yazarın sunulan bilgilerin mutlak doğruluğunu iddia etmekten kaçındığını, bunun yerine belirli bir ölçüde esneklik ve şüpheyi yer bıraktığını belirtmektedir. *Kaçınmalar*, aynı zamanda yazarın ifadelerine alçakgönüllülük ve açık fikirlilik katmakta, okuyucuların kendi yorumlarını ve anlayışlarını geliştirmeleri için alan tanımaktadır. Örnek (171), (172) ve (173)’te verilen ifadeler, *kaçınma belirleyicisine* örnektir. Örnek (171)’de yer alan “işte bir çeşit” etiketi yaşananın tam olarak ne olduğu konusunda belirsizlik yaratmaktadır. Bu durum, olayın kesin doğasını tanımlamaktan kaçınan, daha geniş bir yorum ve anlam alanı bırakan bir *kaçınma* stratejisidir. Örnek (172) ve örnek (173)’te yer alan “yaklaşık”, “çeşitli” ve “birtakım” sözcükleri, kesin sayılar veya ayrıntılar vermekten kaçınarak metne belirsizlik eklemektedir. “Yaklaşık 30 cilt” ifadesiyle kesin bir sayıdan kaçınılırken “çeşitli” ve “birtakım” sözcükleriyle de belirli olmaktan çok genel bir çeşitlilik ve miktara gönderimde bulunmadan söz edilebilir. Her iki durumda da *kaçınmalar* ile yazarın belirli bir kesinlik ifade etmekten kaçındığı ve okuyucuya düşünce veya durumu kendi bakış açılarından değerlendirme alanı bıraktığı bir durumu yansıtılmaktadır.

(174) “Daha somut bir ifadeyle söylersek, dinsel açıdan *son derece* simgesel olan bu söylence-olay Kierkegaard’ın söz konusu varsayımsal laneti içselleştirmesi gerçeğiyle daha öznel ve de *tabii ki* kişisel bir boyut edinir.”
(Deneme, 13)

(175) “*Soruyor, soruyor, soruyor.*”

(Deneme, 16)

(176) “Bu nedenle güçlü edebiyat *hep* karakterle uğraşır.”

(Deneme, 7)

Güçlendiriciler, metindeki ifadelerin kuvvetini ve etkisini artırmak için kullanılan dilbilgisi yapıları, sözcükler ve öbeklerdir. Örnek (174)’te verilen “son derece” etiketi, “simgesel” sözcüğünü *güçlendirerek* bu söylence-olayın dinsel açıdan ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. “Tabii ki” ifadesi de Kierkegaard’ın bu varsayımsal laneti içselleştirmesinin kaçınılmaz olduğunu *güçlendirerek* belirtmektedir. Örnek (175)’te “soruyor” sözcüğünün tekrarlanması, bir hareketin veya eylemin sürekliliğini ve yoğunluğunu vurgulamak için kullanılan bir *güçlendirici* olduğunu göstermektedir. Örnek (176)’da yer alan “hep” etiketi, güçlü edebiyatın sürekli ve ayrıksız bir biçimde karakterle ilgilendiğini belirten bir *güçlendirici* işlevi görmektedir. Örneklerde de görüldüğü üzere, deneme türü metinlerde *güçlendiriciler*, yazarın argümanlarında kesinlik ve kararlılık sağlamak, metindeki belirli bilgileri veya düşünceleri ön plana çıkarmak ve sunduğu görüşleri daha inandırıcı hale getirmek için kullanıldığı söylenebilir. Bu strateji, okuyucuları etkilemeyi hedefler ve onları yazarın perspektifini kabul etmeye veya dikkate almaya yönlendirir.

(177) “Sabahattin Eyüboğlu böyle çevirmiş, çok *güzel* olmuş.”

(Deneme, 1)

(178) “Tanrılar *kadar* yalnızız artık.”

(Deneme, 3)

(179) “Dolayısıyla *büyük* yolculuklar ve onların gezginleri için ileride odamda *yeni* geziler yapmam gerekecek.”

(Deneme, 5)

(180) “*Berrak* bir gökyüzü...”

(Deneme, 7)

(181) “*Zayıf* sanat satarlar eserlerini teşhir ederken mutlaka kısırtırlar.”

(Deneme, 9)

Tutum belirleyicileri, yazarın metne kişisel duygularını, değerlendirmelerini ve tepkilerini metne yerleştirmesine yardımcı olmakta ve metinde belirli bir derinlik,

kişisel ve öznel katmanı sağlayarak okuyucunun metinle daha duygusal bir bağ kurmasını olası kılmaktadır. Örnek (177)'de yer verilen “çok güzel” ifadesiyle yazar, Sabahattin Eyüboğlu'nun çevirisine yönelik olumlu bir değerlendirme ve beğeni ifade etmektedir. Örnek (178)'de yer almakta olan “Tanrılar kadar yalnızız artık” ifadesi, yazarın durumun dramatik ve duygusal ağırlığını vurgulayan güçlü bir tutum sergilemesini sağlamaktadır. Örnek (179)'da “dolayısıyla büyük yolculuklar ve onların gezginleri için ileride odamda yeni geziler yapmam gerekecek” tümcesinde yer alan “büyük” ve “yeni” *tutum belirleyicileri* ile yazar, kişisel bir yükümlülük ve beklenti duygularına yönelik betimlemeler gerçekleştirmektedir. Örnek (180)'de ise “berrak” etiketi, basit ama etkili bir biçimde durumun güzelliğini ve metin bağlamında da umudu belirtmektedir. Bu tür ifadeler, yazarın kendi iç dünyasından “bir şeyler” paylaşmasına ve okuyucularla empati kurmasına olanak tanımaktadır. Okuyucu bu sayede metnin sadece mantıksal veya bilgi temelli yönleriyle değil, aynı zamanda duygusal ve estetik yönleriyle de bağlantı kurabilir. Son olarak örnek (181)'de yazarın metninde seçtiği *tutum belirleyicisi* etiketi “zayıf” olarak görülmekte ve yazarın tümcenin önermesine karşı aldığı *tutum* görülebilmektedir.

(182) “Gözlerimi kapatarak mavi gölün sularında yankılanıp geri dönen “zamanın” sesini dinliyorum.”

(Deneme, 2)

(183) “Kendi kendime kaldığım zaman en çok sığındığım zaman hep çocukluğumdur.”

(Deneme, 5)

(184) “Evet, genellikle *büründüğüm* hafif pelerin içinde mesela bambaşka görünüyor.”

(Deneme, 14)

(185) “Beni asıl ilgilendiren ise davranışla sonucunu arasında daha uzun bir sürenin bulunduğu sonuçlarının da büyük olduğu gelişigüzellikler.”

(Deneme, 11)

(186) “Şimdiki *duyum* ile yıllar öncesinin *duyumu* benzeş olmaktan öte özdeştir.”

(Deneme, 4)

Yukarıda verilen örnek (182) ile örnek (186) arasındaki örneklerin tümünde, *kendine gönderim belirleyicileri* aracılığıyla yazar, metne kişisel bir düzey katmakta ve kendi deneyimleri, düşünceleri, duyguları ve kişisel bakış açıları üzerinden bir anlatım kurmaktadır. *Kendine gönderim belirleyicileri* metnin okuyucu üzerinde daha güçlü bir etkisi olmasını sağlayarak, okuyucunun yazarın kişisel dünyasına ve iç düşüncelerine daha derin bir giriş yapmasına olanak tanımaktadır.

(187) “*Falanca kitabı okudum, bir gram edebiyat bulamadım diyenler bence bunu kastediyorlar.*”

(Deneme, 7)

Katılım belirleyicileri, yazarın okuyucuyu doğrudan metne dâhil etme yöntemidir. Bu, yazarın okuyucuya hitap ederek veya okuyucunun bakış açısını, düşüncelerini ve duygularını doğrudan ele alarak gerçekleştirilmektedir. Örnek (187)’de yazar, bir metin ya da kitap hakkında olumsuz eleştirilerde bulunanlara gönderimde bulunmaktadır. Yazar, bu eleştiriyi yapanların aslında ne demek istediklerini açıklamaya çalışmaktadır. Böylece okuyucunun bu eleştiriyi yapan insanlarla bir bağlantı kurmasını ve belki de yazarın bu insanların görüşlerini daha iyi açıkladığını düşünmesini sağladığı söylenebilmektedir.

(188) “*Yoksa niye edebiyatı bu kadar sevelim ki?*”

(Deneme, 1)

Örnek (188)’de yazar, retorik bir soru kullanarak okuyucuyu doğrudan metne dahil etmekte ve edebiyatın değerine ilişkin kendi düşüncelerini sorgulamasını sağlamaktadır. Bu durumla yazarın okuyucunun kendi sevgisini ve edebiyata olan bağlılığını düşünmesini sağladığı söylenebilir.

(189) “*Eh, şu malum haritayı gerçeğe az çok yakın bir şekilde çizdi diyelim, sonra ne olacaktı?*”

(Deneme, 6)

Örnek (189)’da yazar bir senaryoyu varsayımsal bir durum olarak sunmakta ve “sonra ne olurdu?” sorusuyla okuyucuya bu durumun olası sonuçlarını düşünmeleri için alan tanımaktadır.

(190) “*Sonuçta, ne kaybedecekti ki?*”

(Deneme, 8)

Örnek (190)’da okuyucuya bir karakterin veya belirli bir durumun risklerini ve olası kayıplarını değerlendirmesi için doğrudan bir davet sunulmaktadır. Yazarın okuyucunun olayları kendi bakış açılarından incelemesini istediği görülmektedir. Bu durum yazarın “sonuçta” etiketini kullanmasıyla gerçekleşmektedir.

(191) “Son gün bana göre *bize* böyle bir anahtarı veriyor.”

(Deneme, 1)

Örnek (191)’de yazar “bize” sözcüğüyle kendini ve okuyucuyu aynı gruba yerleştirmektedir, böylece birlikte bir çözüm veya anlayışın “kilidini” açabilecekleri düşüncesini sunduğu görülmektedir.

(192) “Kız kardeşi Azize İstanbul’a gelin gitmişmiş.”

(Deneme, 15)

Örnek (192)’de “-miş” biçimbiriminin iki tez tekrarlanması, yazarın aktardığı bilginin doğrudan bir gözleme dayanmadığını, daha çok bir “dedikodu” veya “varsayım” olduğunu belirtmektedir. Bu biçimbirimle olayın ya da durumun doğruluğuna ilişkin bir belirsizlik, spekülasyon ya da şüphe belirtilmektedir. Bu durum, okuyucuya da aktarılan bilgiyi sorgulama ve kendi yorumunu yapma olanağı vermektedir. Yazar, böylelikle okuyucuyu doğrudan metne ve konuya dâhil etmektedir ve okuyucunun da olay veya durum hakkında kendi düşüncelerini, şüphelerini veya spekülasyonlarını oluşturmasını sağlamaktadır. Bu stratejinin, metnin daha etkileşimli ve katılımcı bir hale gelmesine yardımcı olduğu söylenebilir.

(193) “Pencereler ve Kapılar”da çok daha belirgin bir biçimde karşılaşırsınız bununla.”

(Deneme, 6)

Örnek (193)’te yazar, okuyuculara doğrudan seslenerek ve metinde bunu açıkça kodlayarak belirli bir konu veya düşünceyle daha detaylı bir şekilde

karşılaşacakları bir başka esere yönlendirmektedir. Bu, okuyucunun ilgisini çekmek ve onları daha fazla araştırma yapmasını sağlamak için olabilir.

(194) *Yasal durum böyle diye dünyadaki tüm yaşamın iyileşmesine, güzelleşmesine hiçbir katkısı olmayacak yönelik işlerle çar çur etmeye hakkımız var mı onu?*

(Deneme, 6)

Örnek (194)'te yazar, okuyucuyu belirli eylemlerin etik ve ahlaki sonuçlarını düşünmeye davet etmektedir ve okuyucunun kendi değer yargılarını ve dünyadaki genel eylemlerin olası sonuçlarını sorgulamasını olanaklı kıldığı söylenebilir. Bu örnekte yazar metinde soru kullanarak okuyucusuna seslenmektedir.

(195) *Topluma, insanlığa, yaşama karşı sorumluluğundan vazgeçmediği savında olan birinin yaşama Aziz Nesin'in bu bakış açısından bir kez baktıktan sonra yapsa, iyi olacağını düşünmüş olup da yapmadığı günleri için kendini iyi insanlardan sayılabilmesi olanaklı mıdır artık?*

(Deneme, 8)

Örnek (195)'te yazar, ahlaki ikilemleri ve bireyin kendi eylemleri ile toplumun genel iyiliği arasındaki olası çatışmayı yazar-okuyucu gündemine getirmektedir. Okuyucu, kendi eylemlerinin ve etkilerinin değerlendirilmesi için yazar tarafından desteklendiğini düşünmektedir.

(196) Bitirirken *tekrarlayalım*: Salinger'ın elbette bir Instagram hesabı olamazdı.

(Deneme, 2)

Örnek (196)'da yer alan “tekrarlayalım” etiketinin yer aldığı önermenin modern dünya ile geçmiş büyük yazarların olası çatışmasını vurgulayan mizahi bir yoruma sahip olduğu söylenebilir. Yazar, söz konusu üstsöylem belirleyicisi ile doğrudan okuyucusuna seslenerek onları yarattığı metne dâhil etmekte, oluşturduğu sorumluluğu paylaşmakta, etkileşim ve yakınlık kurmakta ve okuyucunun teknoloji, sosyal medya ve edebiyatın doğası üzerine düşünmesini sağlamaktadır.

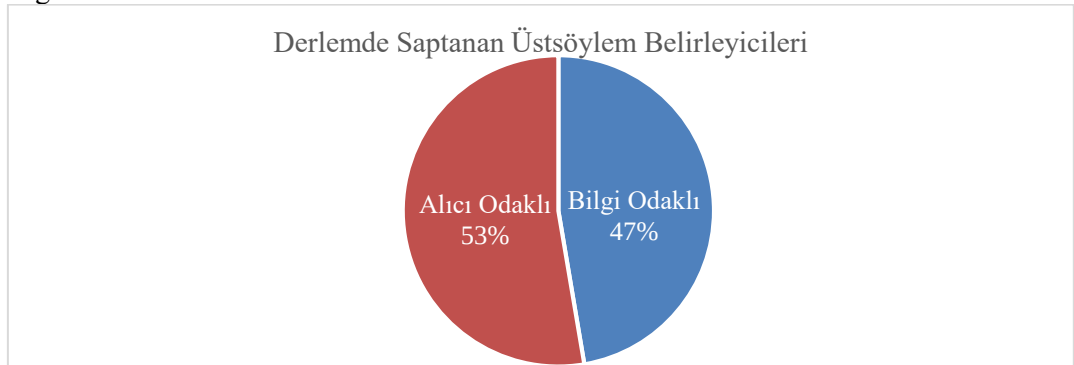
4.4. FARKLI METİN TÜRLERİNDE ÜSTSÖYLEM BELİRLEYİCİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu çalışma; araştırma makaleleri, öyküler ve deneme türü metinleri kapsayan ve toplamda 900.732 sözcük içeren bir derlem üzerine odaklanmıştır. Farklı metin türleri ile oluşturulan derlem, metinlerde kullanılan üstsöylem belirleyicilerinin incelenmesi amacıyla Hyland'ın (2005) üstsöylem modeli uygulanarak çözümlenmiştir. Bu çözümleme, bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin bu tür metinlerde nasıl dağıldığının anlaşılmasını sağlamaktadır.

Derlemde yer alan metinlerin incelenmesi, yazarların farklı türlerde nasıl bir dil kullanımı tercih ettiğini ve bu tercihlerin metinlerin genel yapısı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Çalışmanın bu başlığı altında, üstsöylem belirleyicilerinin kullanım özellikleri ve metin türleri arasındaki farklılıkların ortaya çıkarılmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Özellikle, araştırma makalelerinin nesnel ve bilgiye dayalı yapısı, öykülerin anlatısal derinliği ve denemelerin okuyucuya seslenmesi ve bireyselliği gibi özellikler bu çözümleme ile daha ayrıntılı bir biçimde incelenebilmektedir.

Oluşturulan derlemde toplam 124.852 üstsöylem belirleyicisi tespit edilmiştir; bunlardan 59.145'i bilgi odaklı etkileşimli, 65.707'si alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileridir. Bu veriler ışığında oluşturulan Şekil 9'da çalışma kapsamında incelenen derlemde yer alan üstsöylem belirleyicilerinin dağılımları yüzdelik olacak biçimde gösterilmektedir.

Şekil 9: Çalışma Kapsamında İncelenen Derlemde Yer Alan Üstsöylem Belirleyicilerinin Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 9, bu çalışmanın çerçevesinde incelenen derlemde bulunan üstsöylem belirleyicilerinin dağılımını göstermektedir ve bu dağılım, metinlerin nasıl yapılandırıldığı ve yazarın okuyucularla nasıl bir iletişim kurduğu hakkında bilgiler sunmaktadır. Derlemde yer alan üstsöylem belirleyicileri iki ana ulama ayrılmaktadır: bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri.

Bilgi odaklı üstsöylem belirleyicilerinin % 47.33'lük bir orana sahip olması, derlemdeki metinlerin neredeyse yarısının, bilgi sunma ve mantıksal argümanları destekleme üzerine odaklandığını göstermektedir. Bu tür belirleyicilerin özellikle araştırma makalelerinde baskın olduğu düşünülmektedir. Bu belirleyiciler, konuları açıklamak, kanıtları sunmak ve mantıksal bir çıkarım yapmak için kullanılmaktadır. Bu oran, derlemdeki metinlerin bilgiyi açık ve sistemli bir biçimde sunma eğiliminde olduğunu ve okuyucuların anlayışını derinleştirmeye yönelik bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

Öte yandan, alıcı odaklı üstsöylem belirleyicilerinin % 52.67'lik bir oranla daha yüksek bir orana sahip olması, derlemdeki metinlerin büyük bir kısmının okuyucuyla etkileşime büyük önem verdiğini göstermektedir. Alıcı odaklı belirleyiciler, okuyucuyu metne dâhil etme, onlarla iletişim kurma ve metni daha bireysel ve etkileşimli hale getirme amacı taşımaktadır. Bu, özellikle öykü ve denemeler gibi daha kişisel ve yaratıcı yazı türlerinde sıkça görülmektedir. Bu belirleyiciler, metnin okuyucu üzerindeki etkisini artırmak, okuyucuyu daha çok dâhil etmek ve metne derinlik kazandırmak için kullanılmaktadır.

Şekil 9'da sunulan dağılım, incelenen derlemdeki metinlerin bilgi sunumu ve okuyucu etkileşimi açısından gösterdiği dengeli yaklaşımı da ortaya koymaktadır. Bu derlemde hem bilgi odaklı hem de alıcı odaklı üstsöylem belirleyicilerinin önemli bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. Bu durum, metinlerin bilgi aktarımı ve okuyucu etkileşimi konularında kapsamlı bir dil kullanımını yansıtmaktadır.

Her iki üstsöylem belirleyici türünün yakın oranda kullanılması, metin yazarlarının hem bilgi aktarmak hem de okuyucularla etkileşim kurmak için çeşitli dilbilimsel stratejilerini nasıl uyguladıklarını göstermektedir.

Tablo 31: Farklı Metin Türlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Altulam Sıklıkları

	ARAŞTIRMA MAKALELERİ		ÖYKÜ TÜRÜ METİNLER		DENEME TÜRÜ METİNLER	
Bilgi Odaklı Üstsöylem Belirleyicileri	ÜB	Sıklık (1000 Sözcükte)	ÜB	Sıklık (1000 Sözcükte)	ÜB	Sıklık (1000 Sözcükte)
Bağlayıcılar	27756	32.98	3606	68.12	424	70.05
Çerçeve Bel.	8327	9.89	224	4.23	65	10.74
Metiniçi Bel.	7811	9.28	1878	35.48	204	33.71
Tanıtlayıcılar	4053	4.81	0	0	22	3.64
Açımlayıcılar	4317	5.12	432	8.16	26	4.30
Toplam	52264	62.08	6140	115.99	741	122.44
Alıcı Odaklı Üstsöylem Belirleyicileri						
Kaçınmalar	19709	23.41	1828	34.53	192	31.72
Güçlendiriciler	20608	24.48	3350	63.29	174	28.75
Tutum Bel.	6994	8.31	3614	68.28	140	23.13
Kendine Gönd. Bel.	1519	1.80	4180	78.96	274	45.27
Kat Bel.	871	1.04	1780	33.64	474	78.33
Toplam	49701	59.04	14752	278.70	1254	207.20

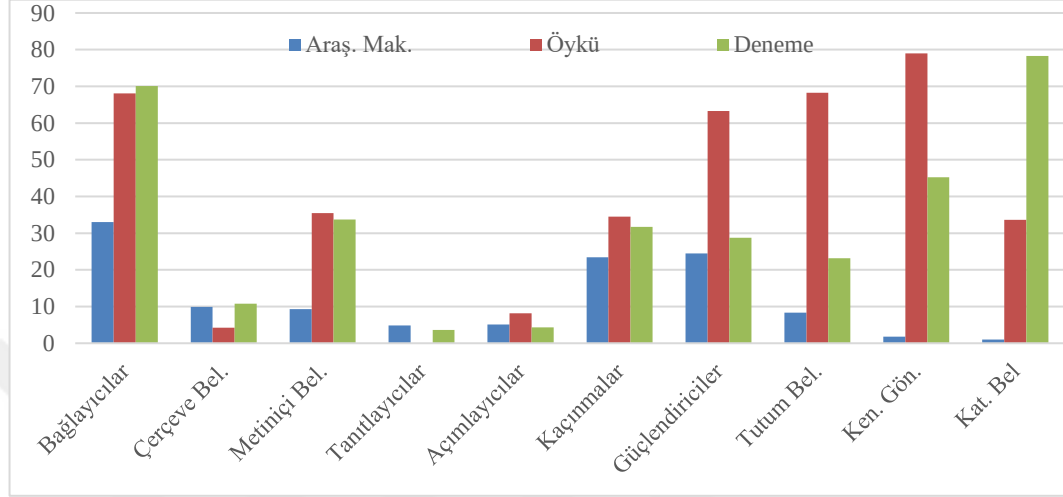
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Akademik Metinler için Tablo 31 incelendiğinde, bilgi odaklı üstsöylem belirleyicileri arasında *bağlayıcılar*, 32.98/1000 sıklıkla en yoğun kullanılan belirleyici olup, bunu *metiniçi belirleyiciler* (9.28/1000) ve *çerçeve belirleyicilerinin* (9.89/1000) takip ettiği görülmektedir. Alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri açısından ise *güçlendiriciler* 24.48/1000 sıklıkla en fazla kullanılan belirleyiciyken, *kaçınmalar* 23.41/1000 sıklıkla onu takip etmektedir. Öykü türü metinlerde ise bilgi odaklı üstsöylem belirleyicileri ulamında *bağlayıcılar* 68.12/1000 sıklıkla fazla kullanılan belirleyici olup, *metiniçi belirleyiciler* (35.48/1000) *bağlayıcıların* ardından yazarlar tarafından oluşturdukları metinlerinde en sık tercih edilen ve kullanılan üstsöylem belirleyicileri olmuştur.

Alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri kısmında *kendine gönderim belirleyicileri* 78.96/1000 sıklıkla dikkat çekmektedir. *Tutum belirleyicileri* ise 68.28/1000 sıklıkla onu takip etmektedir. Deneme türü metinlerde, bilgi odaklı üstsöylem belirleyicileri bağlamında *bağlayıcılar* 70.05/1000 sıklıkla en fazla kullanılan belirleyici olurken bu ulamdaki diğer belirleyiciler oldukça düşük sıklıklarla kullanılmaktadır. Alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri açısından *katılım*

belirleyicileri 78.33/1000 sıklıkla yüksek sıklığa sahiptir. Şekil 10'da bu betimlemelerin görselleştirilmiş şekli sunulmaktadır.

Şekil 10: Farklı Metin Türlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

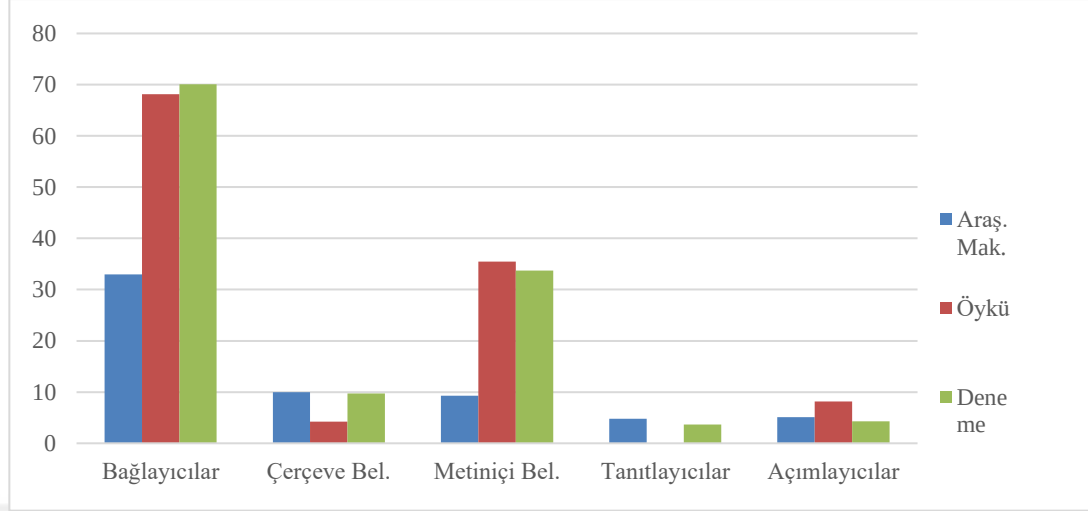
Şekil 10'un sunduğu veriler, farklı metin türlerindeki üstsöylem belirleyicilerinin dağılımını göstermekte ve araştırma makaleleri, öyküler ve deneme türü metinlerde yer alan dil kullanımı konusundaki ayrıntılı görünümünü sergilemektedir. Yazarın okuyucuyla kurduğu ilişkinin doğasını, metin içindeki konumunu ve sunduğu içeriğin yapısal özelliklerini belirleyen bu altulamalar, her türün kendine özgü etkileşim ve iletişim stratejilerini sunmaktadır.

Özetle, Şekil 10 metinlerin dilbilimsel incelemesine katkıda bulunan bir çalışmanın sonucu olacak biçimde, her metin, türünün “benzersiz” özelliklerini ve bu özelliklerin nasıl bir etkileşim yarattığının anlaşılmasını sağlayan bir rehber olduğu söylenebilmektedir.

4.4.1. Farklı Metin Türlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular

Farklı metin türlerinde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin alanlara göre dağılımı Şekil 11'de gösterilmektedir.

Şekil 11: Farklı Metin Türlerinde Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Alanlara Göre Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bağlayıcılar ulamında, en yüksek kullanım deneme metinlerinde gözlenmektedir, ardından öykü türleri yer almaktadır. Araştırma makalesinde ise diğer türlerin oldukça gerisindedir. *Çerçeve belirleyicileri* açısından bakıldığında, araştırma makalesi ve deneme benzer kullanım oranlarına sahipken, öykü türünde bu kullanım oranı oldukça düşüktür. *Metiniçi belirleyiciler* ulamında ise öykü ve deneme metinleri benzer görünüm sergilemekteyken araştırma makalesi metin türlerinde diğer türlere oranla çok daha az bir sıklık ortaya çıkmaktadır. *Tanıtlayıcılar* ulamında en sık kullanılan metin türü araştırma makaleleri iken daha az bir sıklıkta deneme türü metinlerde yer almaktadır. Öykü türünde ise kullanıma rastlanmamıştır. Bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden son ulam olan *açımlyıcılar*; öykü türü, araştırma makalesi ve deneme türünden biraz daha yüksek bir kullanım oranına sahipken, deneme ve araştırma makalesi benzer oranlarda kullanım göstermektedir.

Metin türleri kapsamında Şekil 11’de yer alan bilgiler ışığında, araştırma makalelerinde, *bağlayıcıların* kullanım sıklığı, öykü ve denemelerle karşılaştırıldığında görece daha azdır. *Metiniçi belirleyiciler* ve *açımlyıcılar* araştırma makalelerinde görece ortalama bir oranda kullanılmaktadır. *Çerçeve belirleyiciler* ve *tanıtlayıcılar*, bu türde en düşük sıklıkta kullanılan altulamalar arasındadır.

Öykülerde, *bağlayıcıların* ve *metiniçi belirleyicilerin* kullanım sıklığı oldukça yüksektir. *Tanıtlayıcıların* kullanılmadığı öykülerde, *açımlyıcıların* kullanımı da

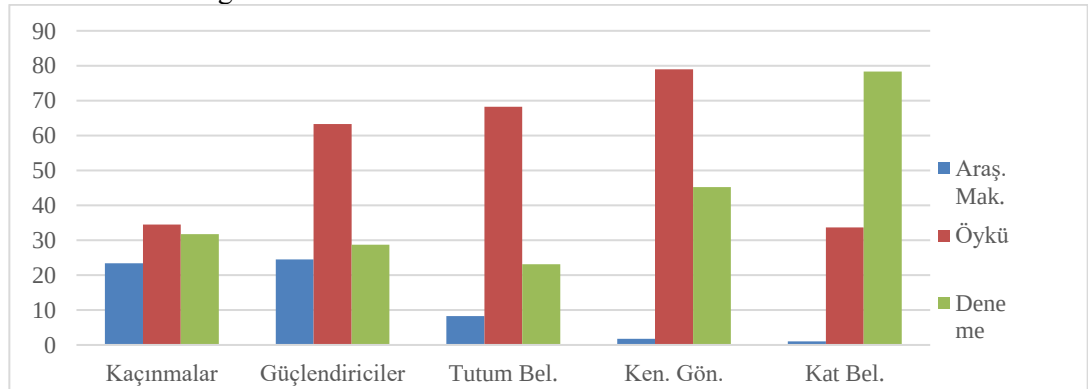
yüksek bir düzeydedir. Denemelerde ise *bağlayıcılar* ve *metiniçi belirleyiciler* en sık kullanılan altulamlardır. *Çerçeve belirleyicilerin* ve *açımlayıcıların* kullanım sıklığı da bu türde belirgin bir özellik göstermektedir.

Özetle, her metin türünün dilbilimsel özelliklerinin, içeriğin sunumu ve okuyucu ile etkileşim biçimi açısından farklılaştığı görsellerden anlaşılmaktadır. Öykülerde daha zengin bir anlatım ve yönlendirme gerekliliği, araştırma makalelerinde daha açık, net ve nesnel bir yapının tercih edilmesi, denemelerde ise daha kişisel ve okuyuculara seslene bir biçimin baskın olması gibi nitelikler ilgili tabloda bu farklılaşmayı yansıtmaktadır.

4.4.2. Farklı Metin Türlerinde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerine İlişkin Bulgular

Farklı metin türlerinde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin alanlara göre dağılımı Şekil 12’de sergilenmektedir. Buna göre, altulamların çözümlemelerine dayanarak araştırma makalesi, öykü ve deneme türleri arasında belirgin farklar ve benzerlikler saptanmıştır.

Şekil 12: Farklı Metin Türlerinde Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicilerinin Alanlara Göre Dağılımları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Altulamların kullanım sıklıkları, başka bir ifadeyle, ilgili metin türlerinde yazarın ifade biçimi, okuyucu ile olan etkileşim ve sunulan içeriğin yapılandırılmasını göstermektedir. *Kaçınmalar*, yazarın belirsizlikler karşısında nasıl bir konum aldığını; *güçlendiriciler*, yazarın iddialarını ne kadar güçlü bir biçimde öne

sürdüğü; *tutum belirleyicileri*, yazarın duygusal yükünü veya değer yargılarını; *kendinden söz etme belirleyicileri*, yazarın metindeki kişisel varlığını ve *katılım belirleyicileri* ise okuyucuyu metinle ne derecede etkileşime çektiğini yansıtmaktadır. Şekil 12’de gösterilen oranlar, yazarın her bir metin türünde seçtiği biçimin ve etkileşim yönteminin yanı sıra, bu türlerin kendine has gerekliliklerini ve okuyucu beklentilerini de ortaya koymaktadır. Araştırma makalelerindeki dilbilimsel kesinlik, öykülerin anlatısal zenginliği ve denemelerin kişisel iç görü ve okuyucuya seslenme yaklaşımları, yazarlar ve okuyucular arasında kurulan ilişkinin niteliğini göstermede ve metinlerin nasıl algılandığının anlaşılmasında yol gösterici bir niteliktir.

Kaçınmalar ulamında, öykü türü diğer iki türe göre daha yüksek bir kullanım oranına sahiptir. Deneme türü bu ulamda araştırma makalesine kıyasla biraz daha yüksek bir orana sahip olmasına rağmen öykü türündeki kullanımın gerisindedir. *Güçlendiriciler* açısından bakıldığında, öykü türü diğer iki metin türüne oranla oldukça yüksek bir orana sahiptir. Araştırma makalesi ve deneme arasında bu ulamda küçük bir fark gözlemlenebilmektedir. Bu durum, öykülerde yazarın okuyucuya iletisini gönderirken daha fazla vurgu yapma eğiliminde olduğunu gösterebilir. *Tutum belirleyicileri* ulamında, öykü türü diğer iki metin türüne göre çok daha yüksek bir kullanım oranına sahiptir. Bu durum, öykülerin yazarlarının tutumlarını ve bakış açılarını metin içerisinde daha belirgin bir biçimde ortaya koyduğunu gösterebilir. *Kendine gönderim belirleyicileri* ulamında, öykü türünde kullanım oranı diğer iki türe göre oldukça yüksektir. Deneme türü, araştırma makalesine kıyasla bu ulamda daha yüksek bir orana sahiptir. *Katılım belirleyicileri* ulamında, deneme türü diğer iki metin türüne göre oldukça yüksek bir kullanım oranına sahipken, öykü türünde de araştırma makalesinden daha yüksek bir oranda kullanılmıştır. Bu durumun, denemelerin okuyucuyu metne dâhil etme ve onunla etkileşim kurma ihtiyacının diğer türlere kıyasla daha yüksek olduğunu gösterdiği söylenebilir.

Şekil 12’yi türler temelinde açıklamak gerekirse, öncelikle araştırma makalelerinde, *kaçınmalar* ve *güçlendiricilerin* kullanım sıklığının dengeli bir görünüm sergilediği söylenebilir. Bu durum, araştırma makalelerinin nesnellik ile yazarın kendi ifadesi arasında denge kurma eğilimini yansıtır. *Tutum belirleyicileri* ve *kendinden söz etme belirleyicileri* daha az sıklıkla kullanılmaktadır, bu durum da araştırma makalelerinin genellikle daha nesnel olma eğiliminde olduğunu

gösterebilmektedir. *Katılım belirleyicilerinin* kullanımı ise en düşük düzeydedir, bu durum da araştırma makalelerinin okuyucuyu metne dâhil etme konusunda daha az düzeyde bir yaklaşım benimsediğini belirtmektedir.

Öykülerde, *güçlendiriciler* ve *tutum belirleyicileri* oldukça yüksek oranda kullanılmaktadır, bu da yazarın kendi sesini ve duygusal tutumunu öyküye güçlü bir şekilde yansıttığını gösterir. *Kendinden söz etme belirleyicileri* de öykülerde oldukça yüksek sıklıkta yer alır, bu da yazarın hikâyede kişisel bir varlık olarak kendini ifade ettiğini belirtmektedir. *Kaçınmalar* ve *katılım belirleyicilerinin* kullanımı daha azdır, ancak öykülerin doğası gereği önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Deneme türü metinlerde, *katılım belirleyicilerinin* kullanım sıklığı önemli derecede yüksektir, bu durum denemelerin okuyucuyu metne etkin bir biçimde dâhil etme ve diyalog kurma eğiliminde olduğunu düşündürmektedir. *Kendinden söz etme belirleyicileri* de deneme türü metinlerde önemli bir yer tutar, yazarın kişisel düşüncelerini ve yargılarını ifade etme yönünde güçlü bir araç olduğunu belirtmektedir. *Güçlendiriciler* ve *kaçınmaların* dengeli bir kullanımı, denemelerin kesin ifadeler ile kişisel görüşler arasındaki dengeyi yansıtmaktadır. *Tutum belirleyicilerinin* kullanımı, denemelerin öznel ve duygusal yönlerini vurgulama eğilimini göstermektedir.

Özetle, Şekil 12'nin sunduğu bulgular ışığında, her metin türünün yazar ve okuyucu arasındaki etkileşimde kullandığı dilbilimsel stratejilerin farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Araştırma makaleleri daha çok nesnellik ve sınırlı yazar etkileşimi sunarken, öyküler yazarın sesini ve duygusal tutumunu öne çıkarmaktadır. Denemeler ise okuyucu ile etkileşimi en çok destekleyen metin türü olarak öne çıkmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

TARTIŞMA

Bu çalışma kapsamında üç farklı tür (araştırma makalesi, öykü ve deneme) ele alınmakta; üstsöylem kullanımları incelenmekte, türler arasındaki benzer ve farklı görünümeler üstsöylem çerçevesinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmekte ve bu değerlendirmeler sonucunda elde edilen bulgular, alanyazın çerçevesinde tartışılarak sonuçlara ulaşılmaktadır. Veri tabanında yer alan metinlerin incelenmesi, yazarların farklı türlerde nasıl bir dil kullanımı tercih ettiğini ve bu tercihlerin metinlerin genel yapısı üzerindeki etkilerini ortaya koyduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın birinci araştırma sorusuna yönelik olarak elde edilen bulgular ışığında, araştırma makalelerinde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden daha sık kullanılmıştır. Bu bulgu, alanyazında birçok çalışma (Hyland, 2005; Kuhl ve diğ., 2012; Zali, Mohamad, Setia, Beniamin ve Razlan, 2020; Binmahboob, 2022; Kirişçi ve Duruk, 2022) ile koşutluk göstermektedir. Bu durum, araştırma makalesi yazarlarının bilgiyi aktarma ve vurgulama eğilimlerinin, okuyucu ile etkileşim kurma eğilimlerinden daha fazla olduğunu gösterse de her iki unsurun kullanım sıklığının büyük oranda farklılık göstermemesi, yazarların okuyucularıyla olan etkileşimine de önem verdiklerini gösterebilmektedir. Ayrıca, araştırma makalelerinin öncelikli amacının bilgi aktarımı olmasına rağmen, bu makalelerin hem bilgi aktarmada hem de okuyucuyla etkileşim kurmada dengeli bir yaklaşım sergilediği düşünülmektedir. Araştırma makalelerinde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri arasında en sık rastlanan altulam *bağlayıcılar* olurken, *çerçeve belirleyicileri*, *metiniçi belirleyiciler* ve *açımlayıcılarla* da metinlerde sıklıkla karşılaşılmıştır. Bu ulamda en az sıklıkla rastlanan altulam ise *tanıtlayıcılar* olarak ortaya çıkmıştır. Araştırma makalelerindeki alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri arasında ise en çok *güçlendiriciler* altulamı kullanılmış, bunu sırasıyla *kaçınmalar*, *tutum belirleyicileri* ve *kendine gönderim belirleyicileri* takip etmiştir. Bu ulamda en az sıklıkla rastlanan altulam ise *katılım belirleyicileri* olmuştur.

Çalışmanın birinci araştırma sorusunun ilk noktasına yanıt vermek gerekirse araştırma makalelerinde en sık kullanılan bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicisi bu çalışmada *bağlayıcılar* olmuştur. Bu durum alanyazındaki diğer çalışmalarla da koşutluk göstermektedir. Alanyazında, bilimsel metinlerde en sık kullanılan altulamın *bağlayıcılar* olduğunu ortaya koyan birçok çalışma bulunmaktadır (Khedri, Heng ve Ebrahimi, 2013; Özdemir ve Longo, 2014; Wang ve Zhang, 2016; Mansouri, Najafabadi ve Boroujeni, 2016; Şen, 2019). Khedri ve diğ. (2013), uygulamalı dilbilim ve ekonomi alanlarında yazılmış 60 araştırma makalesini Hyland'ın (2005) üstsöylem modeli çerçevesinde çözümlemiş ve her iki alandaki araştırma makalelerinde en sık kullanılan bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicisinin *bağlayıcılar* olduğunu bulmuşlardır. Benzer biçimde, Mansouri ve diğerleri (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, İngilizce ve Farsça yazılmış araştırma makalelerindeki üstsöylem belirleyicileri hem alanlararası hem de diller arası bir çerçevede karşılaştırılmış ve bilimsel metinlerde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici ulamında en sık kullanılan altulamın *bağlayıcılar* olduğu tespit edilmiştir. Türkçe alanyazında ise Dağ Tarcan (2017), sosyal bilimlerdeki bilimsel metinleri inceleyerek, ilgili metinlerde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden en sık *bağlayıcılar* altulamının tercih edildiğini ortaya koymuştur. Fen ve sosyal bilimler makale özetlerindeki üstsöylem belirleyicilerini inceleyen Şen (2020) de, incelediği bilimsel metinlerde en sık kullanılan bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici altulamının *bağlayıcılar* olduğunu belirtmiştir. Soyşekerci, Aydın Öztürk ve İşeri'nin (2022) lisansüstü tezlerin sonuç bölümlerinde üstsöylem belirleyicilerinin incelendiği çalışmada, bu çalışmanın bulgularına koşut olarak, *bağlayıcıların* alanyazındaki bilimsel metinlerdeki bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin en yüksek sıklık gösterdiği altulam olarak nitelendirilmiştir. Araştırma makalelerinde en sık kullanılan ikinci bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicisi bu çalışmada *çerçeve belirleyicileri* olmuştur. *Çerçeve belirleyicilerinin* en sık ikinci ulam olarak kullanıldığı bulgusu; Khajavy, Asadpour ve Yousefi'nin (2012) farklı dillerde yazılan bilimsel metinlerdeki üstsöylem belirleyicilerini ele aldıkları çalışmada, özellikle İngilizce yazılan araştırma makaleleriyle de koşutluk göstermektedir. Mina ve Bria'nın (2017) sosyal bilimler ve tıp bilimleri alanlarında bilgi ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerini inceledikleri çalışmalarında

da *çerçeve belirleyicileri*, *bağlayıcılar*dan sonra en sık ikinci altulam olarak saptanmıştır. Araştırma makalelerinde *çerçeve belirleyicilerinin* en sık ikinci olarak kullanılmasının temel nedeni, bu belirleyicilerin metni yapılandırma ve okuyucuya rehberlik etme olanağı sağlaması olduğu düşünülmektedir; çünkü araştırma makaleleri genellikle detaylı çözümlemeleri, karmaşık verileri ve özgün bulguları içerebilmektedir. Bu belirleyiciler, yazarın metinde kullanmak istediği sıralama, etiketleme ve önermeleri düzenleme gibi belirli yönlendirmeleri okuyucuya aktarmasına olanak tanıyabilir ve böylece okuyucu metni yazarın niyeti doğrultusunda daha etkin bir biçimde takip edebilir. *Metiniçi belirleyiciler* bu çalışmada bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ulamında sıklıkla kullanılan bir diğer üstsöylem belirleyicisidir. *Bağlayıcılar*, *çerçeve belirleyicileri* ve ardından *metiniçi belirleyicilerin* yer aldığı bir sıralama Alharbi'nin (2021) çalışmasında da görülmektedir. *Metiniçi belirleyicilerinin* sık kullanımı Şen'in (2019) fen ve sosyal bilimlerdeki bilimsel metinlerde yaptığı çalışmayla da koşutluk göstermektedir. *Metiniçi belirleyicileri*, bilimsel metinlerdeki karmaşık yapıyı yönlendirmek için okuyuculara yarar sağlayabilir. Okuyucuların bilgi akışı içerisinde kaybolmamaları ve belirli noktalar arasında bağlantı kurabilmeleri için yazarlar, oluşturdukları metinlerde bu tür gönderimlere gereksinim duyabilir. Özellikle daha önce belirtilen bilgilere ya da sonraki bölümlerde ele alınacak konulara gönderimler yaparak okuyucunun metindeki bilgi sıra düzenini ve ilişkilerini daha iyi anlamasına yardımcı olabilirler (Hyland, 2005). Her ne kadar *metiniçi belirleyiciler* okuyucunun bilgiyi takip etmesine yardımcı olsa da aşırı kullanımları metni karmaşıktırabilir, dolayısıyla araştırma makalesi yazarlarının *metiniçi belirleyicileri* dengeli bir biçimde bir kullanım gerektiği düşünülmektedir. Tüm bunlara ek olarak, bir makalenin iyi yapılandırılmış olması ve ana savının net bir biçimde sunulması, *metiniçi belirleyicilere* olan gereksinimi de azaltabilir. *Metiniçi belirleyicilerin* makalelerde üçüncü sırada yer alma sebebinin yazarların bu araçları etkili ama ölçülü bir biçimde kullanmayı tercih etmeleri olarak düşünülmektedir. *Açımlayıcılar*, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ulamında dördüncü konumda tercih edilmiştir. Bu durum, alanyazındaki çalışmalarda (Abdi, 2011; Al-Zubeiry ve Al-Baha, 2019) da gözlemlenmiştir. *Açımlayıcılar*, yazarların kendi düşüncelerini ve argümanlarını daha geniş ve kapsamlı bir biçimde sunmalarına olanak

tanıyabilmektedirler. Özellikle yeni bir olgu tanıtıldığında, bu olgunun ne anlama geldiğini ve neden önemli olduğunu açıklamak için *açımlayıcıların* kullanıldığı görülmektedir. Yazarın ana savını desteklemek ya da bir önermeyi daha açık bir biçimde ifade etmek için ek bilgiler sunma gereksinimi, açımlayıcıların sıkça başvurulmuş bir dilsel strateji olduğu düşüncesine ulaştırabilmektedir. Öte yandan, yazarın düşüncesini ve niyetini açıkça ifade etmesi de önem taşımaktadır. *Açımlayıcıların* dengeli kullanımı, metni hem içerik boyutunda zenginleştirmekte hem de okuyucunun zihnindeki anlam bulanıklığını engellemektedir. Bu nedenle, yazarlar genellikle *açımlayıcıları* ölçülü bir biçimde kullanmayı tercih etmektedirler, bu durum da söz konusu bu belirleyicilerin araştırma makalelerinde dördüncü sırada yer almasının nedenlerinden biri olarak açıklanabilmektedir. Bu çalışmada, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ulamında en az sıklık gösteren belirleyici ise *tanıtlayıcılar*dır. Bu bulgu, alanlararası farklı görünüm sergilese de alanyazında yapılan araştırmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin, Farahani ve Mohemmed (2018), 30 uygulamalı dilbilim makalesinde yer alan üstsöylem belirleyicilerinin görünümünü betimledikleri çalışmalarında bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ulamında en az sıklıkta *tanıtlayıcıları* bulmuştur. Zheng ve Guo (2019) İngilizce ve Çince makale özetlerini, Alharbi (2021) hem araştırma makalelerini hem de yüksek lisans tezlerini, Zali ve diğerleri (2020) ise işletme yönetimi alanındaki bilimsel metinleri inceleyerek benzer sonuçlara ulaşmışlardır. *Tanıtlayıcıların* diğer altulamlara göre daha az kullanılmasının olası nedenleri, bilimsel metinlerdeki baskın kesinlik ve doğruluk anlayışı ve okuyucunun “önceden belirli bir bilgi birikimine sahip olduğu varsayımı” olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın birinci araştırma sorusunun ikinci noktasına yanıt vermek gerekirse araştırma makalelerinde rastlanan alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ulamında ise en sık kullanılan üstsöylem belirleyici türü *güçlendiriciler* olmuştur. Bu ulamdaki sıralama *kaçınmalar*, *tutum belirleyicileri*, *kendine gönderim belirleyicileri* ve *katılım belirleyicileri* ile devam etmektedir. Söz konusu sıralama, Liu ve Huang'ın (2017) Çince araştırma makalelerini inceledikleri çalışmaları ile uyumluluk göstermektedir. Estaji ve Vafaeimehr (2015) da *güçlendiriciler*, *kaçınmalar* ve *tutum belirleyicilerinin* inceledikleri metinlerde en sık kullanılan alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri olduklarını bulgularında belirtmişlerdir.

Araştırma makalesi yazarlarının okurla doğrudan iletişime geçmek yerine kendi düşüncelerini *güçlendiriciler* ya da *kaçınmalar* aracılığıyla ifade etmeyi tercih ettikleri görülmektedir. *Güçlendiriciler*, okuyucuların yazarların görüşleri hakkında daha fazla bilgi edinmelerine yardımcı olmakta ve okuyucunun yazarın sunduğu bilgi veya argümana daha fazla güven duymasını sağlamaktadır. Bu durumun, okuyucuyla yazar arasında bir dayanışma duygusu oluşturarak metnin genel kabul görmesine yardımcı olduğu düşünülmektedir. Akademik yazarlar, çalışmalarının özgünlüğünü ve savlarının evrensellik düzeyini göstermek adına da *güçlendiricilere* başvurabilirler; yazarın konu hakkındaki derinlemesine bilgisini ve argümanının önemini metinde vurgulayabilirler. Bu duruma ek olarak, yazarın akademik süreci boyunca edindiği deneyim, dil kullanımındaki netliği ve *güçlendiricilerin* kullanım sıklığını etkileyebilir. Bu durum Soyşekerci, Aydın Öztürk ve İşeri'ye (2022) göre, akademik yazım deneyiminin bir sonucu olarak yazarın bilimsel metni oluştururken kazandığı özgüvenin bir göstergesi olarak da yorumlanabilmektedir. Araştırma makalelerinde en az karşılaşılan alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ise *kendine gönderim belirleyicisi* ve *katılım belirleyicisidir*. Bu bulgu, alanyazında gerçekleştirilen önceki çalışmalara (Garcia-Calvo, 2002; Pourmohammadi ve Kuhi, 2016; Karimi, Maleki ve Farnia, 2017; Livingstone, 2019; Musa, Hussin ve Ho, 2019; Şen, 2019; Gong, Liu ve Cao, 2021; Ahmadi, 2022) koşutluk göstermektedir. Bilimsel araştırma makalelerinde, yazarın kendi deneyimleri veya öznel düşüncelerine yer vermek yerine bilimsel verilere odaklanması esastır (Bhattacharjee, 2012). Başka bir deyişle, araştırma makalelerinin temel amacı, belirli bir konuda yeni bilgiler veya bulgular sunmak, mevcut bilgiye katkıda bulunmak ya da bir kuramı sınamak olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, makalede sunulan veriler ve sonuçların öznel yargılardan etkilenmemesi beklenmektedir. Bir araştırmacının kendine gönderim yaparak oluşturduğu metin, o araştırmacının öznel bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, okuyucunun araştırma sonuçlarına olan güvenini azaltabilir. Ayrıca, bir araştırma makalesi genellikle “standart bir yapı” (giriş, yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç) sergilemektedir (Hengl ve Gould, 2002: 2). Bu bölümler, araştırmanın süreçlerini ve sonuçlarını açıklarken, yazarın kişisel deneyimleri veya görüşleri için metinde sınırlı yer bırakmaktadır. Söz konusu “sınırlı alan” kavramına Şen (2019: 189) de bilimsel metin özetlerindeki sınırlı alan

nedeniyle katılım belirleyicilerinin daha az kullanıldığını ve yazarların bu sınırlı alanda okurla etkileşim kurmak yerine diğer üstsöylem stratejilerini tercih edebileceklerini belirtmiştir. Öte yandan, *kendine gönderim belirleyicileri* bilimsel metinlerde, özellikle nitel araştırmalarda, araştırmacının kendi deneyimleri ve bakış açısını araştırma sürecine ve sonuçlarına katkıda bulunması açısından kullanılabilir. Bu duruma ek olarak, özellikle doğa bilimleri araştırma makalelerinin “teşekkür” bölümünde, kendine gönderim belirleyicilerine sıkça rastlanmaktadır (Saeidi ve Rezaei, 2014: 85). Doğa bilimlerindeki araştırmalar genellikle büyük ekipler tarafından yürütülen, maliyetli ve uzun süreli projelerdir. Bu projelerde, farklı uzmanlık alanlarından gelen bilim insanları, teknik personel, laboratuvar asistanları ve bazen dışarıdan destek sağlayan uzmanlar veya kuruluşlar bir araya gelebilmektedir. Araştırma sürecinde bu bireylerin ve kurumların katkıları, araştırmanın başarılı bir biçimde tamamlanması için önem taşımaktadır. Bu nedenle, doğa bilimlerinde yazılan araştırma makalelerinin “teşekkür” bölümünde, projeye katkıda bulunan bireylere ve kurumlar adına bir “takdir ifadesi” bulunmaktadır (Giannoni, 2002; 2006). Özellikle, maddi destek sağlayan kuruluşlar, ekipman temin eden firmalar veya araştırmaya özel izinler sağlayan kurumlar gibi dış etmenlerin rolü de araştırma metninde belirtilmektedir. “Teşekkür” bölümü, bu katkıların tanınmasının yanı sıra, araştırmanın şeffaflığını ve bütünlüğünü de sağlamaktadır (Cheng ve Kuo, 2011; Rezai ve Kuhl, 2014). Kısacası, araştırma makalelerinde *kendine gönderim belirleyicilerinin* ve *katılım belirleyicilerinin* kullanım sıklığı, araştırma makalelerinin temel amacının nesnel ve tarafsız bilgi sunmak olmasından dolayı düşük bir eğilim gösterdiği söylenebilmektedir. Yazarın bireysel görüşlerini veya deneyimlerini “aşırı” bir biçimde metne dahil etmesi, metnin “tarafsızlık” ilkesinin nitelik düzeyinin azalacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın ikinci araştırma sorusuna yanıt olarak öykü metnlerinin incelenmesi sonucunda, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden daha yoğun kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, alanyazındaki Sadeghi ve Esmaili (2012) ile Aljazrawi ve Aljazrawi’nin (2019; 2021) öykü türü ve eleştiri metnlerine odaklanan çalışmalarında da görülebilmektedir. Ayrıca, bu çalışmaya ilişkin olarak anlatısal metinlerde üstsöylem kullanımının araştırma makalelerine göre daha yoğun bir

görünüm sergilediği söylenebilir. Bu durum, edebi metinlerin doğası gereği okuyucuyla daha doğrudan bir iletişim kurma eğiliminde olabileceğini göstermektedir (Ahangari ve Kazemi, 2014: 17). Öykü türü metinlerde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanılmasının temel nedenin, metnin yapısal ve anlamsal bütünlüğünü artırmak olduğu düşünülmektedir. Öykülerde genellikle karmaşık temalar, semboller ve anlatımlar bulunabilir (Gregoire, 1978; Bunsom, Singhasiri ve Vungthong, 2011: 3); dolayısıyla bu belirleyiciler, okuyucuya bu unsurları daha iyi anlamasında yardımcı olabilmektedir. Aynı zamanda bu belirleyiciler, yazarın amacını, metindeki geçişleri ve vurgulamak istediği noktaları daha belirgin kılabilir. Okuyucunun metni takip etmesini kolaylaştırarak, öykünün ana temasına ve iletisine odaklanmasına yardımcı olabilir. Öyküler, okuyucunun duygularına ve düşüncelerine doğrudan gönderimde bulunan bir yapıya sahiptir (Anthérieu-Yagbasan, 2017: 1). Bu nedenle, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin bu tür metinlerde sıkça bulunmasının nedeninin altında, psikolojik ve edebi unsurların olduğu düşünülmektedir. Öyküler; bireyin iç dünyasını, karmaşık duygusal süreçlerini ve gündelik hayat ile ilgili derin düşüncelerini yansıtmaya eğilimlidir (Hambardzumyan, 2022: 92). Bu durum, okuyucunun metinle sadece yüzeysel değil, çok daha derin bir düzeyde bağlantı kurmasını sağlayabilir. Alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri, yazarın okuyucuya doğrudan seslenmesini sağlayarak, onunla bir diyalog kurmasına ve etkileşimde bulunmasını olanaklı kılar (Hyland, 2005: 50-52). Bu süreç, okuyucunun öyküyü kişisel bir deneyim olarak algılamasını ve metinde aktarılan duygusal ve entelektüel unsurlarla bütünleşmesini kolaylaştırır. Yazarın bu tür yönlendirmeleri ve etkileşimleri, okuyucunun metne olan ilgisini artırabilir, dikkatini yoğunlaştırabilir ve öykünün genel bağlamı içerisinde “kendini kaybetmesine” (Sandhu, 2021) olanak tanıyabilir. Bu durum, yazarın okuyucu üzerinde daha kalıcı ve derin bir etki bırakmasını ve metnin amacına ulaşmasını sağlayabilir. Böylelikle zenginleştirilen yazar-okuyucu arasındaki etkileşim, öykünün edebi kalitesini ve okuyucuyla kurduğu bağı güçlendirebilmektedir.

Çalışmanın ikinci araştırma sorusunun ilk noktasına yanıt vermek gerekirse, çalışma kapsamında değerlendirilen öykü türü metinlerde en sık rastlanan bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicisinin *bağlayıcılar* olduğu görülmektedir. Bu durum,

alanyazındaki öykü ve araştırma metni dışındaki metinlere odaklanan birçok çalışmayla koşutluk göstermektedir (Sadeghi ve Esmaili, 2012; Ahangari ve Kazemi, 2014; Aljazrawi ve Aljazwari, 2019; Esmaili, 2020; Hidayah, 2020; Rahmawati, 2020; Aljazrawi ve Aljazwari, 2021; Putri ve diğ., 2023). Öykü türü metinlerde karakterler, olaylar ve mekânlar arasındaki ilişkileri anlamlandırmak ve bu ilişkileri okuyucuya aktarmak için *bağlayıcılara* sıkça başvurulduğu söylenebilir. Öykülerdeki olayların birbiriyle mantıklı bir sıralama ve ilişki içinde sunulması, okuyucunun metni anlamasını ve içindeki bilgileri bir araya getirmesini kolaylaştırabilir. *Bağlayıcıların* öykü metinlerinde sıkça kullanılmasının bir diğer nedeni, öykülerin doğası gereği genellikle bir “çatışma etrafında biçimlenmesi” (Bader, 1945: 86) olabilir. Öykülerde gerçekleşen bu “çatışma”nın gelişmesi ya da çözülmesi sürecinde, olaylar ve karakterler arasındaki ilişkilerin belirgin ve anlaşılır olması önem taşımaktadır (Bader, 1945: 87). Bu ilişkileri vurgulamak ve açıkça ortaya koymak için *bağlayıcıların* sıkça kullanıldığı düşünülmektedir. Son olarak, öyküler okuyucunun duygusal ve bilişsel olarak (Morgan, Sciara ve Smagorinsky, 2000: 2) metne dâhil olmasını amaçlamaktadır. Bu nedenle, metnin akıcı ve tutarlı olması, okuyucunun metindeki bilgileri ve olayları anlamasını ve bu bilgiler arasında bağlantılar kurmasını sağlayabilir. *Bağlayıcıların*, bu akıcılığın ve tutarlılığın sağlanmasında önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Çalışma kapsamında, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden en az tercih edilen üstsöylem belirleyicisi ise *çerçeve belirleyicileri* olmuştur. Okuyucuya metni daha anlaşılır kılmak için sıralama, etiketleme, tahmin ve önermeleri düzenleme işlevlerinin kullanılması *çerçeve belirleyicileri* aracılığıyla gerçekleşmektedir (Hyland, 2005: 51). Bu bulgu, alanyazında akademik metinler dışında çalışmalar gerçekleştiren Putri ve diğ. (2023) ve Esmaili ve diğ.’nin (2012) bulgularıyla da örtüşmektedir. Öykü türü metinlerde *çerçeve belirleyicilerinin* kullanılmasının birçok farklı nedeni bulunabilir. Örneğin, uzun öyküler veya romanlar, farklı bölümler veya bakış açıları arasında geçişler yapabilir. Bu tür metinlerde *çerçeve belirleyicileri*, okurun nerede olduğunu ve öykünün genel yapısını daha iyi kavramasına yardımcı olabilir. Yazarlar, *çerçeve belirleyicilerini* bilinçli bir biçimde kullanarak okuru yönlendirebilir ve anlatının algılanma biçimine etki edebilirler (Hyland, 2005: 103-104). Ayrıca, okurun dikkatini belirli bir noktaya çekmek veya öyküdeki bazı detayları vurgulamak için de

kullanılabilir. Çok katmanlı, geriye dönüşlerin veya birden fazla zaman diliminin olduğu öykülerde *çerçeve belirleyicileri*, okurun zaman ve konum içinde nerede olduğunu anlamasına yardımcı olabilir. Öyküler öğretici ya da bilgilendirici bir amaca da sahip olabilir (Kaviani, 2017: 1). Bu tür metinlerde, belirli konuların veya bölümlerin vurgulanması için *çerçeve belirleyicileri* kullanılabilir. *Çerçeve belirleyicilerinin* dengeli kullanımı, yazar-okuyucu arasındaki etkileşimi güçlendirse de bu çalışma kapsamında öykü türünde en az tercih edilen altulam olduğu görülebilmektedir. Yaygın bir biçimde tercih edilmemesinin farklı nedenleri bulunabilir. Bu belirleyiciler, özellikle bilimsel, teknik veya akademik makalelerde yaygın bir görüntü sergilemektedir. Bunun nedeni, bu tür metinlerde yapısal bütünlüğün ve bilginin sıralı, tutarlı bir biçimde sunulmasının gerekliliği olabilir. Öykü türü metinlerin genelde kurgusal bir doğası vardır (Beseghi, 2015: 86). Bu nedenle, anlatının doğal akışı içerisinde okuyucuya yapısal yönlendirmelerde bulunmanın zorunlu olmadığı düşünülmektedir. Öykülerdeki ana amaç, okuyucunun metne yoğunlaşması ve anlatının içinde kaybolmasıdır (Sandhu, 2021: 3). Bu nedenle, kesin bir yapısal sıralama veya bölümler arası açık bir ayrımın genellikle öykülerin yapısal biçimiyle uyuşmadığı söylenebilir. *Çerçeve belirleyicilerinin* yoğun kullanımı, öykünün akışını kesintiye uğratabilir ve okuyucunun deneyiminin bölünmesine neden olabilir. Özellikle devingen ve sürekli değişen bir olay örgüsü olan öykülerde, genellikle bu tür belirleyicilere gereksinim duyulmadığı gözlemlenmektedir. Öykü türü metinlerde *tanıtlayıcılar* altulama ise çalışmanın veri tabanı çerçevesinde rastlanmamıştır. Bu bulgu, alanyazında öykü, roman ve akademik makale dışı metinlere odaklanan birçok çalışmayla (Sadeghi ve Esmaili, 2012; Aljazrawi ve Aljazrawi, 2019; Herriman, 2014; Ahangari ve Kazemi, 2014; Hamad ve Kareem, 2023) da koşutluk göstermektedir. Fakat, bu duruma karşıt olan çalışmalar da (Hidayah, 2020; Putri ve diğerleri, 2023; Rahmawati, 2020) bulunmaktadır. Ancak, *tanıtlayıcılar* genellikle bilimsel ve akademik metinlerde yaygın bir görünüm sergilemektedir (Hyland, 2004; Hyland, 2005), çünkü bu tür metinlerde bilgilerin ya da görüşlerin dışsal kaynaklara dayandırılması beklenmektedir. *Tanıtlayıcıların* kullanımı, bilgiye güvenilirlik ve tarafsızlık kazandırabilmektedir (Al-Harthi, Alshahrani, Hamed ve Ibrahim, 2022: 181). Bu çalışmada, öykü türü metinlerde tanıtlayıcıların yer almamasının farklı nedenleri

olduğu düşünülmektedir. Örneğin, daha önce de söz edildiği üzere, öyküler kurgusal bir içerik barındırması nedeniyle yazar, dış bir kaynağa gönderimde bulunma gereksinimi duymadığı düşünülmektedir. Öyküler, bilgi aktarımı yerine duygusal bir deneyim sunmayı (Murphy, Melandri ve Bucci, 2021: 118) amaçlamaktadır. Bu nedenle herhangi bir dış kaynağa gönderimde bulunmak, öykünün akışını ve bütünlüğünü bozabilir. Öykünün ana amacı, okurun öyküyle olan birlikteliğini sağlamaktır (Friedman, 1955). Diğer kaynaklara yapılan göndermeler, okurun dikkatini dağıtabilir. Son olarak, öykülerde yapısal düzen ve biçem önem taşımaktadır (Burrows, 1987: 61); dolayısıyla dışsal kaynaklara yapılan gönderimlerin, öykünün yapısal düzeninin bozulmasına neden olduğu söylenebilir.

Çalışma kapsamında, ikinci araştırma sorusunun ikinci noktasına yönelik olarak, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri arasında öykü metinlerinde en sık tercih edilen altulamın *kendine gönderim belirleyicileri* olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında da bu bulguya yönelik benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Aljazrawi ve Aljazrawi, 2019; Aljazrawi ve Aljazrawi, 2021; Kareem, 2023). Öykü türü metinlerde yer alan bu kendine özgü yüksek sıklık, öyküyü diğer metin türlerinden ayırmaktadır. Bu tür metinlerde söz konusu belirleyicinin bu sıklıkta yer almasının birçok farklı nedeni olduğu düşünülmektedir. Öncelikle, öyküler genellikle kişisel deneyimleri, duyguları ve düşünceleri ifade etme aracıdır (Li, 2022: 2). Yazar, *kendine gönderimde* bulunarak okura kendi düşünce ve duygularını doğrudan iletebilmekte, böylece öykünün içeriğini daha kişisel ve özgün kılarak okurun öykü daha derin bir bağ kurmasına yardımcı olabilmektedir. İkinci olarak, yazarın *kendine gönderimde bulunması*, otoritesini ve metne olan güvenilirliğini artırabilir. Yazar, özellikle birinci kişi adıl kullanımıyla, kendi bakış açısından ve deneyimlerinden yola çıkarak bir konuyu ele aldığı anda, okuyucu bu ifadeleri daha “içten” ve “özgün” bulabilir (Tashi ve Suksawas, 2018: 978). Üçüncü olarak, *kendine gönderim belirleyicileri*, yazarın okurla doğrudan etkileşime geçmesine olanak tanımaktadır (Firdaus, Soemantri ve Yuliawati, 2021: 2). Yazar, okuru metnin içine çeker (Hernandez, 2010: 33), onunla doğrudan konuşur (Cheney, 2011: 137; Beer, 2014) ve bazen ona sorular sorarak (Hoogeveen, 2013) ve düşüncelerini paylaşarak (Patterson ve Liss, 1990) metni daha etkileşimli bir hale getirir. Dördüncü olarak, öykülerde yazarın kendi deneyimlerine veya düşüncelerine yer vermesi, öykünün gerçeklik hissini artırabilir (Shapiro,

Barriga ve Beren, 2010: 275). Yazarın *kendine gönderimde bulunarak* kendi deneyimlerini veya düşüncelerini aktarması, öykünün gerçekçi bir temele sahip olduğu duygusunu okurda yaratabilir. Son olarak, yazarın oluşturduğu metinlerde kendine gönderimde bulunması, metni daha bütünlüklü ve tutarlı kılabilmektedir. Yazarın kendi bakış açısını ve deneyimlerini akışa dahil etmesi, okura metni daha bütünsel bir biçimde algılama olanağı sunabilmektedir. Bu nedenlerle, öykü türü metinlerde *kendine gönderim belirleyicilerinin* sıkça kullanılması olağan kabul edilebilmektedir ve bu belirleyicilerin, öykünün etkisini artırma ve okurun ilgisini çekme konusunda oldukça etkili olduğu düşünülmektedir. *Tutum belirleyicileri*, yazarın bir önerme veya durum hakkında nasıl hissettiğini açıkça ifade eden dil öğeleridir (Hyland, 2005: 53). Bu çalışmada *tutum belirleyicileri*, öykü türü metinlerin yazarları tarafından en sık ikinci alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicisi altulama olarak kullanılmıştır. Bu bulgunun elde edilmesinde farklı etmenlerin rolü olduğu düşünülmektedir. Öncelikle, incelenen öykü türü metinlerde karakterlerin duygusal derinlikleri, motivasyonları ve iç çatışmaları sıklıkla önemli bir rol oynamaktadır. *Tutum belirleyicileri*, yazarın bu karakterlerin duygu durumlarını ve düşüncelerini etkin bir biçimde iletme için kullandığı araçlardan biridir. Öyküler, genellikle karakter odaklıdır (Wortmann, 2008). Bu karakterlerin duygusal yoğunlukları, tutkuları, arzuları, korkuları ve dilekleri öykünün merkezinde yer almaktadır. Öykü akışının güçlü olması, karakterlerin bu duygusal derinliği ve iç dünyasından yapılanmaktadır (Shamoon, 2014). Bu duygusal derinliği ve karmaşıklığı ifade etmek için dilde kullanılabilecek araçlardan biri de *tutum belirleyicileridir*. Bir yazar, karakterinin bir duruma ya da diğer bir karaktere nasıl tepki verdiğini, ne hissettiğini ve bu hislerin nedenini okura aktarmak ister (Shamoon, 2014). Bu durum, okurun karakterle empati kurmasına ve onunla aynı “duygusal yolculuğu” yapmasına olanak tanıyabilmektedir. *Tutum belirleyicileri* sayesinde yazar, karakterinin iç dünyasına ilişkin ipuçları sunabilir. Örneğin, bir karakterin bir olaya “şaşkın” ya da “öfkeli” tepki verdiğini belirtmek, okurun o karakterin psikolojik durumunu ve motivasyonunu daha iyi anlamasına yardımcı olmaktadır. Yazar, kendi değer yargıları, inançları veya duygusal tepkileri hakkında ipuçları vererek okura kendi bakış açısından anlatıya bakmasını (Lundgren, 2019: 12) sağlayabilir. Böylece öykünün genel tonu ve atmosferi de belirlenir. Ayrıca, *tutum belirleyicileri*, yazarın

bir öykünün ana temasının veya ana iletinin belirginleştirmesine yardımcı olmaktadır; bir temanın veya iletinin vurgulanması amacıyla, bu belirleyiciler yazar tarafından stratejik olarak da kullanılabilir. Özetle, tutum belirleyicilerinin öykü metinlerinde yoğun bir biçimde kullanılmasının temel nedeni, bu belirleyicilerin duygusal yoğunluğu artırma, okurun metne olan katılımını derinleştirme ve öykünün genel tematik yapısını vurgulama arzusundan kaynaklandığı düşünülmektedir. İncelenen öykü metinlerinde sıkça rastlanan diğer altulamalar *kaçınmalar* ve *güçlendiriciler* olmuştur. Öykü türünde üstsöylem incelemesi yapan diğer araştırmacılar da sıkça *kaçınmalar* ve *güçlendiriciler* kullanımını çalışmalarında ele almışlardır (Esmaili, 2020; Aljazrawi ve diğ., 2019; 2021; Kareem, 2023). Öyküler, okurla derin bir duygusal bağ kurma amacı taşır (Cabral, 2011: 292). *Kaçınmalar*, karakterin ya da yazarın belirli bir konu veya durum hakkındaki kesin olmayan duygularını, belirsizliklerini veya çelişkilerini yansıtmak için kullanılabilir. Bu durum, öykünün gerçekçilik unsuruyla da ilişkilidir; insanlar her zaman kesin ve kararlı değildirler. Öykülerdeki bu belirsizlikler, okurların metni yorumlamasına ve kendi anlamlarını oluşturmaya olanak tanıyabilmektedir. Öte yandan, *güçlendiriciler*, yazarın veya karakterin bir konuda kesin bir tutum veya duygu sergilemesine yardımcı olabilmektedir. Bu, öyküdeki bir temanın veya iletinin vurgulanmasında, bir karakterin kararlılığının ya da duygusal tepkisinin derinliğinin gösterilmesinde etkili bir strateji olduğu düşünülmektedir. Çalışma çerçevesinde incelenen öykü metin türlerinde *güçlendiricilere* daha sık rastlanılmıştır. *Güçlendiricilerin* daha sık kullanılmasının nedeni, öykülerin genellikle okura duygusal bir etki yaratmayı amaçlamasıdır. *Güçlendiriciler*, bir durumu, duyguyu ya da düşüncüyü yoğunlaştırarak bu etkiyi artırabilir. Öykü türü metinlerde, genellikle karakterlerin yaşadığı olaylara, karşılaştığı zorluklara ve bu zorluklar karşısındaki tepkilerine odaklanılır. Yazar, karakterin bu olaylar karşısında ne hissettiğini ne düşündüğünü ve nasıl tepki verdiğini daha belirgin bir şekilde ortaya koymak için güçlendiricilere başvurabilir. Çalışmanın veri tabanı kapsamında incelenen öykülerde en az rastlanan alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicisi ise *katılım belirleyicileri* olmuştur. Bu görece az kullanım, alanyazındaki diğer çalışmalarla hem koşutluk (Aljazrawi ve diğ., 2019; Herrim ve Jennifer, 2014) hem de zıtlık (Esmaili, 2020; Ahangari ve Kazemi, 2014) göstermektedir. Öyküler genellikle belirli bir

dünyada gerçekleşen olayları ve bu olaylarda yer alan karakterleri anlatarak okura bir deneyim sunmaktadır. Bu deneyim, öykü metinlerinde okuyucuya doğrudan seslenmek yerine, ona bir gözlemci rolü vererek sunulduğu düşünülmektedir. Ayrıca, öykü türü metinlerde anlatıcının belirgin bir rolü vardır (Bignold ve Su, 2013: 400). Anlatıcı, metnin akışını kendi bakış açısından sunarken, okuyucuya doğrudan seslenerek metne dâhil etme ihtiyacını gerekli görmeyebilir. Anlatıcının varlığı, öykü akışını sunma biçimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olabilir ve bu nedenle katılım belirleyicilerine gerek duyulmadan öyküdeki atmosfer ve ton okuyucuya sunulabilir. Son olarak, öyküler genellikle belirli bir zaman ve konum içerisinde gerçekleşir. Bu sınırlamaların *katılım belirleyicilerinin* kullanım sıklığını azalttığı düşünülmektedir, çünkü anlatı içindeki zaman ve mekanın dışında kalan bir okurun varlığını kabul etmek, öykünün okuyucuda oluşması beklenen gerçekçiliğini bozabileceği söylenebilir.

Çalışmanın üçüncü araştırma sorusu ile bağlantılı olarak, deneme türü metinlerde yer alan üstsöylem belirleyicilerinin incelenmesi sonucunda, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerine kıyasla daha sık görüldüğü belirlenmiştir. Bu bulgu, Türkçe alanyazında deneme türü metinlerde üstsöylem görünümelerini inceleyen İşeri ve diğ.'nin (2019) çalışmasında da görülmektedir. Bu çalışmada, deneme türü metinlerde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin görünümleri *bağlayıcılar*, *metiniçi belirleyiciler*, *çerçeve belirleyiciler*, *açımlayıcılar* ve *tanıtlayıcılar* olarak sıralanmaktadır. Çalışmaya göre, en sık kullanılan bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri ise *bağlayıcılar* ve *metiniçi belirleyiciler* olurken, en az sıklık gösteren altulamlar ise *tanıtlayıcılar* ve *açımlayıcılar* olarak tespit edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü araştırma sorusuna yönelik birinci noktayı açıklamak gerekirse, genellikle bir argümanı, düşüncüyü ya da konuyu tartışarak ele alan deneme türü metinlerde *bağlayıcıların* sıkça kullanıldığı görülmektedir. Yazarlar farklı düşünceleri, argümanları ve örnekleri birbiriyle mantıklı ve tutarlı bir biçimde birleştirmektedir. *Bağlayıcılar*, metinde düşünceler arasında net ve anlaşılır bir geçiş sağlar, dolayısıyla okuyucunun metni kolayca takip etmesine yardımcı olur ve metnin genel bütünlüğünü artırır (Hyland, 2005). Ayrıca, denemelerde tartışmalı düşüncelerin açıklanması da önem taşımaktadır; bu nedenle yazar, okuyucunun takip

etmekte zorlanabileceği bu görüşleri *bağlayıcılar* aracılığıyla daha anlaşılır hale getirebilme olanağını elde edebilmektedir. Kısacası, *bağlayıcılar*, deneme türü metinlerin anlaşılabilirliğini ve bütünlüğünü artırmada önemli bir role sahiptir. *Bağlayıcılara* ek olarak, deneme türü metinlerde *metiniçi belirleyicilerin* de sıkça kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Bu durum, bu belirleyicilerin, metnin farklı bölümleri arasında bağlantı kurarak okuyucuya metnin genel yapısını ve bölümler arasındaki ilişkiyi anlama konusunda rehberlik ettiğini desteklemektedir. Denemeler genellikle birçok alt konu veya düşünceyi ele alır ve yazar, bu alt konuları veya argümanları birbiriyle ilişkilendirerek bir bütünlük oluşturmayı amaçlar. *Metiniçi belirleyiciler* sayesinde, okuyucu bir bölümde sunulan bilginin, metnin başka bir bölümüyle nasıl ilişkili olduğunu anlar ve böylelikle yazar metnini daha anlaşılır kılar ve okuyucunun metni daha etkin bir şekilde takip etmesini sağlayabilmektedir. Bu çalışmada, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri arasında en az sıklık gösteren altulamanın *tanıtlayıcılar* olduğu saptanmıştır. Deneme türü metinlerde *tanıtlayıcıların* en az sıklıkta kullanılması, denemelerin genellikle yazarın kendi düşüncelerini, gözlemlerini ve incelemelerini sunma eğiliminde olduğu görüşüyle açıklanabilir. *Tanıtlayıcılar*, genellikle diğer metinlerde veya kaynaklarda yer alan bilgileri metnin yüzey yapısında kodlar. Denemelerde yazar kendi sesini ve bakış açısını öne çıkarırken, dış kaynaklara veya dış dünyada yer alan diğer metinlere gönderimde bulunma gereksinimi azalmaktadır. Bu nedenle, denemelerde yazarın özgün düşünceleri öncelikli olarak sunulurken, diğer metinlere veya kaynaklara yapılan gönderimler, yani *tanıtlayıcılar*, daha az sıklıkla kullanılır. Ayrıca, yazarların bu yaklaşımı, denemenin özgünlüğünü ve bağımsızlığını korumaya yardımcı olabilir.

Çalışmanın üçüncü araştırma sorusunun ikinci noktasına yanıt vermek gerekirse, deneme türü metinlerde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri, kullanım sıklıkları açısından *katılım belirleyicileri*, *kendine gönderim belirleyicileri*, *kaçınmalar*, *güçlendiriciler* ve *tutum belirleyicileri* olmak üzere belirli bir sıralama sergilemektedir. Bu sıralama, ayrıca alanyazında İşeri ve diğ.'in (2019) deneme türü metinlerde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin sıklıklarını incelediği çalışmayla koşutluk göstermektedir. Alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanımındaki bu belirgin dağılım, deneme türü metinlerin doğası ve yazarların okuyucuyla kurmayı amaçladığı etkileşim biçiminden

kaynaklanmaktadır. *Katılım belirleyicileri*, deneme türü metinlerde kendine özgü yoğun bir sıklıkla kullanılmaktadır ve diğer metin türlerinden ayrılmaktadır. Deneme türü metinlerde *katılım belirleyicilerinin* sıkça tercih edilmesi, yazarların deneme metnini kendi düşüncelerini, duygularını ve gözlemlerini okuyucuya aktardıkları kişisel bir düzlem olarak gördüklerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. *Katılım belirleyicileri*, yazarın bu düşünceleri ve duyguları okuyucuya daha yakından sunmasını sağlayabilir ve böylece okuyucu metni sadece bir gözlemci olarak değil, aynı zamanda bir katılımcı olarak deneyimleyebilir. Ayrıca bu belirleyiciler, yazarın okuyucuya doğrudan seslenmesini sağlayarak okuyucunun metni daha etkileşimli ve canlı bir şekilde algılamasına olanak tanıyabilmekte ve metni sadece bilgilendirici bir içerikten çok, bir diyalog haline getirebilmektedir. Bu durum özellikle deneme türünde önem taşımaktadır, çünkü denemeler genellikle yazarın kendi iç dünyasından, deneyimlerinden ve bakış açılarından yola çıkarak oluşturulan metinlerdir. Bu kişisel ses, yazarın okuyucuyla kurduğu derin bir bağlantının temelini oluşturur. *Katılım belirleyicileri* bu bağlantıyı güçlendirebilmekte ve okuyucunun yazarın düşünceleri ve hisleriyle daha duyarlı bir bağ kurmasını sağlayabilmektedir. Özetle, deneme türü metinlerde katılım belirleyicilerinin sık kullanılmasının nedeni, yazarın okuyucuyla arasında daha derin, kişisel ve etkileşimli bir bağ kurma arzusu olduğu düşünülmektedir. Bu belirleyiciler, denemenin özgün ve öznel doğasını zenginleştirmesinin yanı sıra okuyucuya metinde etkin bir rol oynama fırsatı sunabilmektedir. Bu durum da deneme türünün okuyucuyu sadece bir bilgi alıcısı olarak değil, aynı zamanda metnin bir parçası olarak görmesini sağlayabilmektedir. Deneme türü metinlerde *kendine gönderim belirleyicileri*, *kaçınmalar*, *güçlendiriciler* ve *tutum belirleyicileri* de sıklıkla kullanılmaktadır. Deneme, yazarın kendi düşüncelerini, gözlemlerini ve deneyimlerini paylaştığı kişisel bir metin türüdür. Yazarın bu kişisel deneyimlere ve düşüncelere gönderimde bulunması, metni daha samimi ve içten kılabilir. Bu belirleyiciler, yazarın kendi bakış açısından olaylara nasıl baktığını, hangi duygularla hareket ettiğini aktarır. Deneme yazarları, bazen belirli konularda kesin ifadeler kullanmaktan *kaçınır*; bu durumun nedeni metne esneklik ve çok yönlülük katma isteğiyle açıklanabilir. Yazar, okuyucuya kesin bir çerçeve sunmak yerine, onun kendi yorumunu yapmasını, kendi düşüncelerini oluşturmasını sağlar. Öte yandan, yazarın, metin içinde vurgulamak istediği noktaları

ve argümanlarını güçlendirmek için *güçlendirici* stratejileri kullanması da gerekebilir. Böylelikle yazar okuyucuya sunduğu düşüncelere daha fazla ağırlık katabilir ve onları daha etkili bir biçimde açıklayabilir. Deneme türü metinlerde *tutum belirleyicilerinin* kullanılmasının nedeni, yazarın kendi düşüncelerini, değerlendirmelerini ve tepkilerini ifade etme arzusundan kaynaklanmaktadır. Deneme, öznel bir tür olarak kabul edildiğinde, yazarın metinde kendi tutumunu, değer yargılarını ve bakış açısını belirtmesi doğal bir strateji olarak görülebilir. Ancak *tutum belirleyicilerinin* görece daha az bir oranda kullanılmasının nedeni, deneme yazarlarının okuyucuyu yönlendirmekten çok, onlara düşüncelerini sunma ve sunduğu düşünceler üzerinde düşündürme amacı taşıması olduğu söylenebilir. *Tutum belirleyicilerinin* aşırı kullanımı, metni öznel bir yoruma dönüştürebilir ve okuyucunun kendi değerlendirmesini yapmasını zorlaştırabilir. Bu nedenle, deneme yazarları *tutum belirleyicilerini* dikkatli ve ölçülü bir biçimde kullanmayı tercih etmekte; böylelikle metnin okuyucunun metni kendi bakış açısından değerlendirebilme yeteneğini korudukları düşünülmektedir. Kısaca, deneme türü metinlerin özgün yapısı ve yazarların okuyucuyla kurmayı amaçladığı etkileşim biçimi, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin bu özel sıralama biçimiyle kullanılmasının temel nedenleri olarak kabul edilebilir. Bu belirleyiciler, yazarın okuyucuya mesajını/iletisini daha etkili, derinlemesine ve samimi bir biçimde iletmek için yüzey yapıda kullandığı araçlar ve stratejiler olarak tanımlanabilir.

Çalışmanın dördüncü araştırma sorusuna yönelik olarak incelenen farklı metin türlerinin bütünsel görünüm sağlayan bulguları incelendiğinde, üstsöylem belirleyicilerinin metin türlerine göre farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Öncelikle, araştırma makalesinin doğası gereği, bir bilimsel metin türü olması ve okuyucuya bilgi aktarmayı amaçlaması (Ahmad, 2012) bu metin türünde belirli üstsöylem belirleyicilerinin sık kullanılmasına yol açsa da diğer belirleyiciler de metinlerde işlevleri yerine getirmeleri adına kullanılmaktadır. *Çerçeve belirleyicileri* ve *metiniçi belirleyiciler* de araştırma makalesinde diğer türlere göre daha az tercih edilmektedir. Bu durum, araştırma makalesinin belirli bir konu üzerine odaklandığını ve genellikle daha sınırlı bir çerçevede ilerlediği için bu belirleyicilere daha az gereksinim duyulduğunu gösteriyor olabilir. *Tanımlayıcıların* araştırma makalesinde ve denemede kullanılması, öykülerde ise hiç kullanılmaması, öykülerin genellikle kurgusal bir

evrende geçtiği ve diğer metinlere ya da gerçek dünyaya gönderimde bulunmadığı için yazarların bu belirleyiciye gereksinim duymadıklarını düşündürebilir. *Açımlayıcılar*, üç metin türünde de benzer oranlarda kullanılmıştır. Bu da üç metin türünde de belirli ifadelerin veya kavramların açıklığa kavuşturulması gerektiğini göstermektedir. Özellikle *kendine gönderim belirleyicilerinin* öyküde yüksek oranda kullanılması, bu metin türünün genellikle birinci tekil adıyla yapılanmasından kaynaklanıyor olabilir. Denemede ise bu oranın yüksek olmasının nedeni, denemenin öznel bir metin türü olması ve yazarın kendi düşüncelerini, hislerini doğrudan aktardığı bir metin türü olmasından (Casenave, 2002) kaynaklandığı düşünülmektedir. Son olarak, *katılım belirleyicilerinin* deneme türü metinlerde yüksek oranda kullanılması, deneme yazarının okuyucuyu metne dahil etme eğiliminde olduğunu, okuyucuya doğrudan seslendiğini ve gönderimde bulunduğunu veya okuyucunun düşüncelerini harekete geçirmek istediğini gösterdiği söylenebilir. Özetle, her metin türünün kendine özgü bir yapısı ve amacı vardır ve bu nedenle farklı üstsöylem belirleyicileri farklı metin türlerinde farklı sıklıklar ile yer alarak farklı görünümsergilemektedir.

SONUÇ

Çalışma bulguları ışığında, araştırma makalesi, öykü ve deneme olmak üzere üç farklı metin türünde elde edilen sonuçlar, Hyland'ın (2005) üstsöylem modeli temel alınarak çözümlenmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, metin türlerinin üstsöylem belirleyicileriyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu ve bu ilişkinin metnin genel yapısı, amacı ve işlevleriyle nasıl bağlantılı olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışma bulguları çerçevesinde farklı metin türlerindeki altulamalar baskın sonuçlar temelinde aşağıda sunulmaktadır:

- *Bağlayıcılar*: Araştırma makalesi türü metinlerde *bağlayıcıların* kullanımı öykü ve deneme türü metinlere göre oldukça düşüktür. Öykü ve deneme türü metinlerde ise yazarın düşüncelerini, duygularını ve bakış açılarını aktarırken mantıksal bir ekleme yapabilmek adına *bağlayıcılara* daha fazla gereksinim duyulmaktadır.

- *Çerçeve belirleyicileri:* Araştırma makale türü ve deneme türü metinlerde bu belirleyicinin kullanımı öyküye oranla daha yüksek bir görünüm sergilemektedir. Öykü türü metinlerde belli bir ana konu ya da tema üzerine odaklanması nedeniyle bu belirleyicileri metin yazarları daha az tercih etmektedir.
- *Metiniçi belirleyiciler:* Araştırma makale türü metinlere oranla öykü ve denemede türü metinlerde bu belirleyicilere daha sık rastlanmakta; söz konusu metinlerde daha fazla metin içi gönderimlere ya da yönlendirmeye gereksinim duyulmaktadır.
- *Tanıtlayıcılar:* Öykü türü metinlerde bu belirleyicinin hiç kullanılmamış olması, kurgusal bir yapıda olmasından ve genellikle tanımlamalara veya belirlenmiş gönderimlere gerek duymamalarından kaynaklanmaktadır.
- *Açımlayıcılar:* Üç farklı metin türünde de benzer oranlarda kullanılmaktadır; bu durum her metin türünde belirli kavramların ya da ifadelerin açıklığa kavuşturulmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.
- *Kaçınmalar:* Öykü ve deneme türü metinlerde kaçınma kullanımının araştırma makalesi türü metinlere oranla daha yüksek olması, bu metinlerin daha öznel bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir.
- *Güçlendiriciler:* Öykü türü metinlerde bu belirleyicinin kullanımı diğer metin türlerine oranla daha yüksek kullanım sergilemektedir. Bu durum, öykülerin duygusal yoğunluğunu ve yazarın ifadelerini güçlendirme gereksinimini yansıtmaktadır.
- *Tutum belirleyicileri:* Öykü türü metinlerde bu belirleyicinin yüksek kullanımı, yazarın tutumunu ve bakış açısını metinde açıkça ifade etme eğilimini göstermektedir.
- *Kendine gönderim belirleyicileri:* Öykü türü metinlerin genellikle birinci tekil adılı kullanılarak oluşturulması nedeni ile öykülerde bu belirleyicinin kullanımı diğerlerine göre oldukça yüksek bir görünüm sergilemektedir.
- *Katılım belirleyicileri:* Denemelerde bu belirleyicinin kullanımı diğer türlerden daha yüksek bir görünüm sergilemektedir. Bu durumun, deneme yazarının okuyucuyu metne etkin bir biçimde dâhil etme amacını yansıttığını göstermektedir.

Hyland'ın (2005) üstsöylem modeli çerçevesinde bilgi ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin altulamaları, metinlerin yapısını, işlevselliğini ve yazarların amaçlarına nasıl hizmet ettiklerini anlamak için önem taşımaktadır. Altulamaların kullanımlarının değerlendirilmesi ile bütünsel bir biçimde metin türlerine özgü sonuçlara varıldığında ise her bir metin türünün kendine özgü bir üstsöylem belirleyicisi kullanım örüntüsü oluşturmaktadır.

- Araştırma makalesi metin türünün bilimsel bir doğası olduğu bulunmaktadır ve bu metin türünde *bağlayıcılar*, *çerçeve belirleyicileri*, *kaçınmalar* ve *güçlendiriciler* sıkça kullanılmaktadır ancak diğer metin türlerine oranla söz konusu belirleyicilerin daha az düzeyde bir kullanım sıklığı sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.
- Öykü metin türünde, yazarın kendi düşüncelerini, duygularını ve bakış açılarını aktardığı, kurgusal bir evrenin yaratıldığı göz önüne alındığında *kendine gönderim belirleyicilerinin*, *bağlayıcıların* ve *metiniçi belirleyicilerin*, *güçlendiriciler* ve *tutum belirleyicilerin* yüksek bir sıklıkta metinlerde yer aldığı ve *tanıtlayıcıların* hiç kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Deneme metin türünde, yazarın öznel yaklaşımının ve okuyucuya doğrudan seslenme eğiliminde çerçevesinde alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin bir altulamı olan *katılım belirleyicilerinin* önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Hyland'ın (2005) üstsöylem modeli Türkçe yazılmış araştırma makalesi, öykü ve deneme metin türlerinde sınanmıştır. Bu çalışmada, alanyazında gerçekleştirilmiş akademik ve farklı metin türlerini temel alan çalışmaların sonuçlarına benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu durum, modelin farklı dillere ve farklı metin türlerine uygulanabilirliğini başka bir deyişle modelin evrenselliğini göstermektedir.

Kısaca, çalışmada gerçekleştirilen çözümleme, metin türlerinin üstsöylem belirleyicilerini farklı biçimlerde ve oranlarda kullandığını ortaya koymaktadır. Öykülerin öznel yapısı; *bağlayıcılar*, *güçlendiriciler*, *tutum belirleyicileri* ve *kendine gönderim belirleyicilerinin* yazarlar tarafından kullanımı yüksek oranlara yol açmıştır. Denemeler ise özellikle *katılım belirleyicileri* yüksek oranla öne çıkmıştır.

Araştırma makaleleri, nesnel yapısı gereği diğer türler çerçevesinde *bağlayıcılar* ve *kaçınmalarda* daha düşük oranlara sahiptir. Her metin türü, içeriği ve amacı doğrultusunda üstsöylem belirleyicilerini kendi gereksinimlerine göre kullanmaktadır.

ÖNERİLER

Ulaşılan sonuçların ardından, gelecekteki üstsöylem belirleyicilerini temel alan araştırmalara yönelik çeşitli önerilere de gereksinim duyulmaktadır. Elde edilen bulguların, metin türlerinin üstsöylem belirleyicileriyle olan ilişkisinin anlaşılmasına katkıda bulunduğu göz önünde bulundurularak, eğitim alanlarındaki ve uygulamadaki yansımalarını nasıl daha nitelikli bir düzeye taşıyabileceğini tartışmak önem taşımaktadır. Bu noktada, aşağıda yer alan önerilerin, gelecekte yapılacak olan üstsöylem çalışmaları adına faydalı olacağı düşünülmektedir.

- Bu çalışmada 3 metin türü incelenmiştir; farklı metin türleri (romanlar, tiyatro metinleri, gazete makaleleri vb.) üzerinde de benzer çalışmalar yapılabilir.
- Farklı dillerde yazılmış aynı tür metinlerin üstsöylem belirleyicilerini inceleyen karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.
- Kaynak dilden hedef dile çevrilen metinlerin üstsöylem belirleyicileri çerçevesinde incelenerek arasındaki farkları ortaya koymaya yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Üstsöylem modeli kullanılarak kurgusal metinlere özgü kullanılan dilsel araçların yazar rollerine göre farklılık gösterip göstermediğine yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Akademik yazma becerisi kazandırılmasında, üstsöylem belirleyicilerinin kullanımına göre metin türü farklılaşmalarına yönelik etkinlikler düzenlenebilir ve öğrencilerin yazma becerilerini geliştirilmesine katkı sağlanabilir.
- Üstsöylem belirleyicileri için yazılım geliştirilebilir; böylece metin türünü belirlemeye yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Yapay zeka ile oluşturulan metinlerle insanlar tarafından oluşturulan metinleri üstsöylemsel belirleyiciler açısından karşılaştıran bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Abdi, R. (2011). Metadiscourse strategies in research articles: A study of the differences across subsections. *Teaching English as a Second Language Quarterly (Formerly Journal of Teaching Language Skills)*, 30(1): 1-16.

Abdi, R., Rizi, M. T. ve Tavakoli, M. (2010). The cooperative principle in discourse communities and genres: A framework for the use of metadiscourse. *Journal of pragmatics*, 42(6): 1669-1679.

Ahangari, S. ve Kazemi, M. (2014). A content analysis of ‘Alice in Wonderland’ regarding metadiscourse elements. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 3(3): 10-18.

Adam, J. M. (1985). Quels types de textes? (what kinds of text?). *Français dans le monde*, 192, 39–43.

Ädel, A. (2006). *Metadiscourse in L1 and L2 English*, 1-255.

Ädel, A. (2010). Just to give you kind of a map of where we are going A taxonomy of metadiscourse in spoken and written academic English. *Nordic Journal of English Studies*, 9(2): 69-97.

Ahmad, D. J. (2012). Stylistic features of scientific English: A study of scientific research articles. *Arts and Humanities*, 2(1).

Ahmadi, L. (2022). *Science Journal of Volgograd State University*. Linguistics. Science, 21(4): 99-110.

Akbaş, E. (2012). Exploring metadiscourse in master’s dissertation abstracts: Cultural and linguistic variations across postgraduate writers. *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, 1(1): 12-26.

Akbaş, E. (2013). Interactional Metadiscourse in Turkish Postgraduates' Academic Texts: A Comparative Study of How They Introduce and Conclude. *Journal On English Language Teaching*, 2(3): 35-44.

Akbaş, E. (2014). Are They Discussing in The Same Way? Interactional Metadiscourse in Turkish Writers' Texts. *Occupying Niches: Interculturality, Cross-Culturality and Aculturality in Academic Research*, 119-133.

Al-Harthi, M., Alshahrani, H. J., Hamed, D. M. ve Ibrahim, W. M. (2022). Evidentials, Code Glosses, Hedges and Boosters in Academic Articles: A Cross-Disciplinary Study. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*, 8(3): 181-200.

Al-Mubārak, H.M.N. (2005). Ar-rabṭ wa-r-rawābiṭ bayna naḥw al- ḥumlah wa naḥw an-naṣṣ, 3rd Conference, *Arabic and grammatical studies*, Cairo, Dār al-ʿulum Fac., Cairo Uni., 22-23 Feb. 2005, pp. 847-879.

Al-Zubeiry, H. A. ve Al-Baha, K. S. A. (2019). Metadiscourse devices in English scientific research articles written by native and non-native speakers of English. *International Journal of Linguistics*, 11(1): 46-61.

Algı, S. (2012). *Hedges and boosters in L1 and L2 argumentative paragraphs: Implications for teaching L2 academic writing* (master's thesis), Ankara: Middle East Technical University).

Alharbi, S. H. (2021). An Investigation of Metadiscourse Features in Applied Linguistics Academic Research Articles and master's Dissertations. *Advances in Language and Literary Studies*, 12(1): 46-54.

Ali, A. Q. (2016). Meta discourse markers in advanced EFL learners' academic writing. *Houliah Almntda for Human Studies*, (28): 19-38.

Ali, Y. M. H. (2013). *Text Grammar in Modern Arabic Poetry: A Textual and Analytic Study of 'Amal Dunquls Poetry* (Doctoral dissertation).

Al-Jazrawi, D. A. ve Al-Jazrawi, Z. A. (2019). The use of meta-discourse an analysis of interactive and interactional markers in English short stories as a type of literary genre. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 8(3): 66-77.

Al-Jazrawi, D. ve Al-Jazrawi, Z. (2021). Metadiscourse as a Way of Achieving Persuasion in Literary Criticism Texts. *GEMA Online Journal of Language Studies*, 21(3).

Alotaibi, H. (2015). Metadiscourse in Arabic and English research article abstracts. *World Journal of English Language*, 5(2).

Alsubhi, A. S. (2016). *Gender and metadiscourse in British and Saudi newspaper column writing: male/female and native/non-native differences in language use* (Doctoral dissertation) Cork: Cork University College.

Amiryousefi, M. ve Rasekh, A. E. (2010). Metadiscourse: Definitions, Issues, and Its Implications for English Teachers. *English Language Teaching*, 3(4): 159-167.

Anderson, Lloyd B. (1986). Evidentials, paths of change, and mental maps: Typologically regular asymmetries. In W. Chafe & J. Nichols (Eds.), *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology* (pp. 273-312). Norwood, New Jersey: Ablex

Anthérieu-Yagbasan, C. (2017, June). *Workshop on Narrative Empathy-*” When the first person becomes secondary: empathy and embedded narrative”.

Askehave, I. (1999). Communicative purpose as genre determinant. *HERMES-Journal of Language and Communication in Business*, (23): 13-23.

Askehave, I. & J.M. Swales. 2001. "Genre identification and communicative purpose: A problem and a possible solution". *Applied Linguistics* 22/2, 195-212

Assaf, M. (2011). *Bachelor of electrical/electronic engineering proposal*.

Atasever, S. (2015). *A Comparative Analysis in Written Discourse: A Corpus-Based Study on Frame Marker Use in Native and Non-Native Students' Argumentative Essays* (Doctoral dissertation) Eskisehir: Anadolu University.

Ayyasi, M. (2004). *Al-‘alāmātiyyah wa ‘ilm an-naşş, nuşûsun mutarçamah*, Casablanca: Al-markaz at-ṭaqāfi al-‘arabī.

Bader, A. L. (1945). The structure of the modern short story. *College English*, 7(2): 86-92.

Badger, R. ve White, G. (2000). A process genre approach to teaching writing. *ELT journal*, 54(2): 153-160.

Barthes, R. ve Duisit, L. (1975). An introduction to the structural analysis of narrative. *New literary history*, 6(2): 237-272.

Barton, E. L. (1995). Contrastive and non-contrastive connectives: Metadiscourse functions in argumentation. *Written communication*, 12(2): 219-239.

Barton, J. (2007). *The nature of biblical criticism*. Presbyterian Publishing Corp.

Bawarshi, A. (2000). The genre functions. *College English*, 62(3): 335-360.

Bawarshi, A. S. ve Reiff, M. J. (2010). *Genre: An introduction to history, theory, research, and pedagogy*. Parlor Press LLC.

Bayyurt, Y. (2010). Author positioning in academic writing. In Zyngier, S. & Viana, V. (Eds), *Avaliações e perspectivas: mapeando os estudos empiricos na area de*

Humanas (Appraisals and perspectives: mapping empirical studies in the Humanities).

Bayyurt, Y. ve Akbaş, E. (2014). Akademik metinlerde kaçınma ve vurgulayıcı ifadelerin lisansüstü öğrenciler tarafından algılanması ve kullanılması [Graduate students' perception and use of hedges and boosters in academic texts]. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 72-79.

Beauvais, P. J. (1989). A speech act theory of metadiscourse. *Written communication*, 6(1): 11-30.

Becher, T. (1989). Academic Tribes and Territories: Intellectual Enquiry and the Cultures of Disciplines. *Milton Keynes: Society for Research into Higher Education*.

Beer, G. (2014). The Reader as Author. *Authorship*, 3(1).

Benzaid, I. ve Chaira, F. (2021). The Generic structure of master's theses abstracts.

Berkenkotter C, Huckin TN. Genre knowledge in disciplinary communication cognition culture power. Hillsdale, N.J: Lawrence Earlbaum Associates; 1995.

Beseghi, E. (2015). Traces of History in children's tales and narrations. *Ricerche di Pedagogia e Didattica. Journal of Theories and Research in Education*, 10(2): 81-94.

Bhatia, V. K. (2012). Register, Genre, and Style by Douglas Biber and Susan Conrad. *Journal of Sociolinguistics*, 16(4): 558–561. https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2012.00545_4.x

Bhattacharjee, A. (2012). *Social science research: Principles, methods, and practices*. USA.

Biber, D. (1988). *Variation across Speech and Writing*. Cambridge University Press.

Biber, D. (1989). *A typology of English texts*.

Biber, D. ve Conrad, S. (2009). *Register, Genre, and Style*. Cambridge University Press.

Bignold, W. ve Su, F. (2013). The role of the narrator in narrative inquiry in education: construction and co-construction in two case studies. *International Journal of Research & Method in Education*, 36(4): 400-414.

Binmahboob, T. (2022). The Use of Metadiscourse by Saudi and British Authors: A Focus on Applied Linguistics Discipline. *English Language Teaching*, 15(2): 78-89.

Birinci, N. (1985). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*. İstanbul: Karakuşak Yayınları.

Bitzer, L. F. (1968). *The Rhetorical Situation*. *Philosophy & Rhetoric*, 1(1): 1–14.

Borg, E. (2003). Discourse community. *ELT Journal*, 57(4): 398–400. <https://doi.org/10.1093/elt/57.4.398> (16.04.2020)

Bozkurt, B. Ü. (2018). *Okuma ve yazma eğitiminde metin türlerini sınıflama sorunsalı ve çoklu/karma türlerin öğretimiyle ilgili öneriler*.

Brinker, K. (2001): Linguistische Textanalyse. *Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. Berlin: E. Schmidt.

Bruce, I. (2008). *Academic Writing and Genre: A Systematic Analysis*. Continuum.

Bunsom, T., Vungthong, S. ve Singhasiri, W. (2011). Developing engineering students' critical thinking skills through reading short stories. *Journal of Studies in the English Language*, 6.

Bunton, D. (1999). The Use of Higher Level Metatext in PhD Theses. *Journal of English for Specific Purposes*, 18: S41–S56.

Burneikaitė, N. (2008). *Metadiscourse in linguistics master's theses in English L1 and L2*. Kalbotyra, 59, 38-47.

Burrows, J. F. (1987). Word-patterns and story-shapes: The statistical analysis of narrative style. *Literary & Linguistic Computing*, 2(2): 61-70.

Cabral, E. (2011). In the name of a father: in search of a lost name and place. *Portuguese Literary and Cultural Studies*, 291-304.

Can, H. (2006). *An Analysis of Freshman Year University Students' Argumentative Essays* (Unpublished Master's thesis). İstanbul: Boğaziçi University.

Can, C. ve Yuvayapan, F. (2018). *Stance-Taking through Metadiscourse in Doctoral Dissertations*. Online Submission, 6(1): 128-142.

Can, T. ve Cangır, H. (2019). A corpus-assisted comparative analysis of self-mention markers in doctoral dissertations of literary studies written in Turkey and the UK. *Journal of English for academic purposes*, 42, 100796.

Canagarajah, A. S. (2002). *A Geopolitics of Academic Writing*. University of Pittsburgh Press.

Carlsen, C. (2010). Discourse connectives across CEFR-levels: A corpus-based study. *Communicative Proficiency and Linguistic Development: intersections between SLA and language testing research*, 191-210.

Caselli, T., Sprugnoli, R. ve Moretti, G. (2021). Identifying communicative functions in discourse with content types. *Language Resources and Evaluation*, 1-34.

Casenave, J. (2002). *L'essai, un genre toujours en process*, A. Arkotxa (Yay. haz.). *La critique basque aujourd'hui*, içinde (s.255-264). Donostia: Publications de Eusko Ikaskuntza.

Chambliss, M. J. ve Garner, R. (1996). Do adults change their minds after reading persuasive text? *Written Communication*, 13(3): 291-313.

Cheney, P. (2011). 'The forms of things unknown': *English Authorship and the Early Modern Sublime. Medieval and Early Modern Authorship*, 137-160.

Cheng, S. W., & Kuo, C. (2011). A pragmatic analysis of MA thesis acknowledgements. *Asian ESPJournal*, 7(3), 29-58.

Cheng, X. ve Steffensen, M. S. (1996). Metadiscourse: A technique for improving student writing. *Research in the Teaching of English*, 149-181.

Crismore, A. (1983). Metadiscourse: What it is and how it is used in school and non-school social science texts. *Center for the Study of Reading Technical Report*; no. 273.

Crismore, A. (1989). *Talking with readers: Metadiscourse as rhetorical act*.

Crismore, A. (2004). Pronouns and metadiscourse as interpersonal rhetorical devices in fundraising letters: A corpus linguistic analysis. *Discourse in the professions: Perspectives from corpus linguistics*, 307-330.

Crismore, A. ve Farnsworth, R. (1990). Metadiscourse in popular and professional science discourse. *The writing scholar: Studies in academic discourse*, 118, 136.

Crismore, A. et al. (1993). "Metadiscourse in Persuasive Writing: A Study of Texts Written by American and Finnish University Students". *Written Communication*, 10(1): 39-71.

Cutting, J. (2002). *Pragmatics and Discourse/Joan Cutting*. London and New York: Routledge.

Çakır, H. (2011). *Türkçe ve İngilizce Bilimsel Makale Özetlerinde Bilgiyi Kurgulama ve Yazar Kimliğini Kodlama Biçimleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çandarlı, D. (2013). *Writer visibility and reader engagement in university students' argumentative essays*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çandarlı, D., Bayyurt, Y. ve Martı, L. (2015). Authorial presence in L1 and L2 novice academic writing: Cross-linguistic and cross-cultural perspectives. *Journal of English for academic purposes*, 20, 192-202.

Çapan Tekin, S. (2023). *Farklı Türde Metinlerde Tutarlılık Görünümleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çapar, M. (2014). *A Study on Interactional Metadiscourse Markers in Research Articles*. Yayımlanmamış Doktora tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Çelik, T., Demirgüneş, S. ve Alaca, S. (2017). *Dil ve edebiyat öğretiminde deneme türü: Tanpınar, TS Eliot, Camus örneği*. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(2): 773-786.

Dafouz-Milne, E. (2008). The pragmatic role of textual and interpersonal metadiscourse markers in the construction and attainment of persuasion: A cross-linguistic study of newspaper discourse. *Journal of pragmatics*, 40(1), 95-113.

Dağ-Tarcan, Ö. (2017). *Türkçe Bilimsel Metinlerde Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri*.

Dahl, T. (2004). Textual metadiscourse in research articles: a marker of national culture or of academic discipline? *Journal of pragmatics*, 36(10): 1807-1825.

De Beaugrande, R. A. ve Dressler, W. U. (1981). *Introduction to text linguistics* (Vol. 1). London: Longman.

De Beaugrande, R. ve Dessler, W. (1997). *Introducción a la lingüística del texto*. Barcelona: Ariel Linguística.

Devitt, A. J. (2004). *Writing Genres*. Southern Illinois University Press.

Doyuran, Z. (2009). Conciliation of knowledge through hedging in Turkish scientific articles. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 26(1). Eggins, 1994

Duruk, E. (2017). *Analysis of metadiscourse markers in academic written discourse produced by Turkish researchers*. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 13(1): 1-9.

Ekoç, A. (2020). Lexical hedging and boosting strategies in the abstracts written by undergraduate ELT students. *The changing face of ESP in today's classroom and workplace*, 195-214.

Esmaili, S. (2020). Interactional meta-discourse resources in Oliver Twist. *International Journal of English Linguistics*, 10(6): 78-89.

Ewer, J. R. ve Hughes-Davies, E. (1971, 1972). Further notes on developing an ELT program for students of science and technology. *ELT Journal*, 26(1): 65-70.

Farahani, M. V. ve Mohemmed, A. A. (2018). Metadiscourse in Academic vs. Non-academic writing: A comparative Corpus-driven Inquiry. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series IV: Philology and Cultural Studies*, 145-166.

Fidan, Ö. (2002). *Türkçe Bilimsel Metinlerde Üstsöylem Belirleyicileri*. Unpublished MA thesis, Ankara University, Ankara.

Firdaus, S. F., Soemantri, Y. S. ve Yuliawati, S. (2021). A corpus-based study of self-mention markers in English research articles. *International Journal of Language Teaching and Education*, 5(2): 37-46.

Fish, S. (1980). Is There a Text in This Class? *The Authority of Interpretive Communities*. Harvard University Press.

Fludernik, M. (2000). Genres, text types, or discourse modes? Narrative modalities and generic categorization. *Style*, 34(2): 274-292.

Fraser, B. (1980). Conversational mitigation. *Journal of pragmatics*, 4(4): 341-350.

Fraser, B. (1996). Pragmatic markers. *Pragmatics*, 6, 167-190.

Friedman, N. (1955). Forms of the Plot. *The Journal of General Education*, 8(4): 241-253.

Gansel, C. ve Jürgens, F. (2007). *Textlinguistik und Textgrammatik: eine Einführung (Vol. 6)*. Vandenhoeck & Ruprecht.

Gezegin, B. B. ve Melike, B. A. S. (2020). Metadiscourse in academic writing: A comparison of research articles and book reviews. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*, 6(1): 45-62.

Gholami, J., Nejad, S. R. ve Pour, J. L. (2014). Metadiscourse markers misuses; a study of EFL learners' Argumentative Essays. *Procedia-social and behavioral sciences*, 98, 580-589.

Ghosn, I. K. (2002). Four good reasons to use literature in primary school ELT. *ELT journal*, 56(2): 172-179.

Giannoni, D. S. (2002). Worlds of gratitude: A contrastive study of acknowledgement texts in English and Italian research articles. *Applied Linguistics*, 23(1): 1-31.

Giannoni, D. S. (2006). Book acknowledgements across disciplines and texts. *Academic discourse across disciplines*, 151-175.

Gong, H., Liu, L. ve Cao, F. (2021). A cross-linguistic study of interactional metadiscourse in English and Chinese research articles by the same Chinese scholars. *Journal of Language, Identity & Education*, 1-17.

Gregoire, P. (1978). *The Short Story Collection Genre: James Joyce's Dubliners as The Definitive Example of The Form*.

Grosz, B. J. ve Sidner, C. L. (1986). Attention, intentions, and the structure of discourse. *Computational linguistics*, 12(3): 175-204.

Gussmann, E. (2002). *Phonology: analysis and theory*. Cambridge University Press.

Güçlü, R. (2022). *A Diachronic and Gender-Based Analysis of Turkish Ma Theses: The Use of Metadiscourse Markers*.

Halliday, M. A. K. (1978). Ideas about language. *Arts: The Journal of the Sydney University Arts Association*, 11.

Halliday, M. A. K. (1994). *A Language Development Approach to Education*.

Halliday, M. A. K. (2002). *On Grammar: Volume 1*. A&C Black.

Halliday, M. A. K. ve Hasan, R. (1989). *Language, context, and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective*. (No Title).

Halliday, M. A. K. ve Matthiessen, C. M. (2013). *Halliday's introduction to functional grammar*. Routledge.

Hambardzumyan, N. (2022). Linguistic Consciousness and Historicity. Ghevond Alishan' S Composition "Under the Fir Tree: Reflections in The Bosom of Deserted Nature". *Armenian Folia Anglistika*, 18(1 (25)): 143-160.

Harris, Z. S. (1951). *Methods in structural linguistics*.

Harris, Z. S. (1963). *Structural linguistics*.

Harweg, R. (1968). Die Rundfunknachrichten: Versuch einer texttypologischen Einordnung. *Poetica*, 2, 1-14.

Hatipoglu, Ç. ve Algi, S. (2018). Catch a Tiger by the Toe: Modal Hedges in EFL Argumentative Paragraphs. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 18(4): 957-982.

Henderson, W. ve Hewings, A. (1987). *Reading Economics: How text helps or hinders*

Hengl, T. ve Gould, M. (2002). *Rules of thumb for writing research articles*. Enschede, September.

Hernández, A. A. (2010). *A Re-reading of Magical Realism: Uncovering Con (text)* (Doctoral dissertation, California State University, Northridge).

Herriman, J. (2014). Metadiscourse in English and Swedish non-fiction texts and their translations. *Nordic Journal of English Studies*, 13(1): 1-32.

Hidayah, T. R. N. I. (2020). *Metadiscourse analysis on Hamilton Wright Mabie's fairy tales* (Doctoral dissertation, Universitas Islam Negeri Maulana Malik Ibrahim).

Hjelmslev, L. (1943). *Prolegomena to a Theory of Language*, translated by F. Whitfield, University of Wisconsin Press.

Hoogeveen, M. (2013). *Writing with peer response using genre knowledge* (Doctoral dissertation. SLO: Enschede).

Hyland, K. (1996). Writing without conviction? Hedging in science research articles. *Applied linguistics*, 17(4): 433-454.

Hyland, K. (1998). *Hedging in scientific research articles*. Amsterdam: John Benjamins.

Hyland, K. (1999). Academic attribution: Citation and the construction of disciplinary knowledge. *Applied linguistics*, 20(3): 341-367.

Hyland, K. (2000). *Disciplinary discourses: Social interactions in academic writing*. London: Longman.

Hyland, K. (2002). *Genre: Language, Context, And Literacy*. Annual Review

Hyland, K. (2004). *Disciplinary Discourses: Social Interactions in Academic Writing*.

Hyland, K. (2005). Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing. London: Continuum. *Applied Linguistics*, 22, 113–135.
<https://doi.org/10.1017/s0267190502000065>

Hyland, K. (2008). Genre and academic writing in the disciplines. *Language Teaching*, 41(4): 543–562. <https://doi.org/10.1017/s0261444808005235>

Hyland, K. (2009). *Teaching and Researching Writing* (2nd ed.). Routledge.

Hyland, K. (2010). Constructing proximity: Relating to readers in popular and professional science. *Journal of English for academic purposes*, 9(2): 116-127.

Hyland, K. (2017). Metadiscourse: What is it and where is it going? *Journal of pragmatics*, 113, 16-29.

Hyland, K. ve Jiang, F. K. (2018). “In this paper we suggest”: Changing patterns of disciplinary metadiscourse. *English for Specific Purposes*, 51, 18-30.

Hyland, K. ve Tse, P. (2004). Metadiscourse in academic writing: A reappraisal. *Applied linguistics*, 25(2): 156-177.

Hymes, D. (1997). The scope of sociolinguistics. *Sociolinguistics: A reader*, 12-22.

Ibrîr, B. (2004). *Min lisāniyyāt al-ḥumlah 'ilā 'ilm an-naṣṣ*, Maḥallat al-Mawqif al-'adabî, 401, pp.11-31.

Isenberg, H. (1971). “Überlegungen zur Texttheorie” *Literaturwissenschaft und Linguistik* 1, 155-172.

Işık-Taş, E. E. (2018). Authorial identity in Turkish language and English language research articles in Sociology: The role of publication context in academic writers' discourse choices. *English for Specific Purposes*, 49, 26-38.

İşeri K., Aydın Öztürk E., Soyşekerci G. (2019). Deneme Türü Metinlerde Üstsöylem Belirleyicileri. *Dilbilimde Güncel Tartışmalar*, 99-110. Dilbilim Derneği. Ankara.

İşeri, K. (2018). *Sözden Yazıya Dile Gelen Metin*. Pegem Akademi.

Jakobson, R. (1987). *Language in Literature*. Harvard University Press.

Jørgensen, M. W. ve Phillips, L. J. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. Sage.

Kantemir, E. (1991). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara Üni. Eğit. Fak. Yay.

Karimi, K., Maleki, M. ve Farnia, M. (2017). Metadiscourse markers in the abstract sections of Persian and English law articles. *International Journal of Foreign Language Teaching and Research*, 5(18): 69-83.

Kavcar, C. ve Oğuzkan, F. (1999). *Örnek Edebi Metinlerle Yazılı Ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Anı Yayıncılık, 3, 24-25.

Kaviani, A. (2017). Book review: What our stories teach us: a guide to critical reflection for college faculty. *Learning and Teaching in Higher Education: Gulf Perspectives*, 14.

Kaya, F. (2019). *The Effects of Explicit Teaching of Metadiscourse Markers on Writing Proficiency of Efl Students and Studentsviews on The Process*.

Khabbazi-Oskouei, L. (2013). Propositional or non-propositional, that is the question: A new approach to analyzing ‘interpersonal metadiscourse’ in editorials. *Journal of Pragmatics*, 47(1): 93-107.

Khajavy, G. H., Asadpour, S. F. ve Yousefi, A. (2012). A comparative analysis of interactive metadiscourse features in discussion section of research articles written in English and Persian. *International Journal of Linguistics*, 4(2): 147-159. Yüksel ve Kavanoz (2018)

Khedri, M. ve Kritsis, K. (2018). Metadiscourse in applied linguistics and chemistry research article introductions. *Journal of Research in Applied Linguistics*, 9(2): 47-73.

Khedri, M., Ebrahimi, S. J. ve Heng, C. S. (2013). Patterning Of Interactive Metadiscourse Markers In Result and Discussion Sections of Academic Research Articles Across Disciplines. *Pertanika Journal of Social Science and Humanities*, 21, 1-11.

Khedri, M., Heng, C. S. ve Ebrahimi, S. F. (2013). An exploration of interactive metadiscourse markers in academic research article abstracts in two disciplines. *Discourse studies*, 15(3): 319-331.

Kinneavy, J. L. (1971). *A theory of discourse: The aims of discourse*.

Kintsch, W. (1988). The role of knowledge in discourse comprehension: a construction-integration model. *Psychological review*, 95(2): 163.

Kintsch, W. (1998). *Comprehension: A paradigm for cognition*. Cambridge university press.

Kirişçi, D. I. ve Duruk, E. (2022). A Comparative Study of Metadiscourse Markers in the Abstract Sections of Research Articles Written by Turkish and English Researchers. *Shanlax International Journal of Education*, 10(4): 101-114.

Kirişçi, D. I. (2020). *Türk Ve İngiliz Araştırmacılar Tarafından Yazılan Makalelerin Özetlerindeki Üstsöylem Belirleyicileri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kondowe, W. (2014). Hedging and boosting as interactional metadiscourse in literature doctoral dissertation abstracts. *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World*, 5(3): 214-221.

Kopple, W. J. V. (1985). Some Exploratory Discourse on Metadiscourse. *College Composition and Communication*, 82-93.

Köroğlu, Z. (2019). A Corpus-Based Analysis: The Types of Transition Markers İnthe MA Theses of The Native Speakers of English and The Turkish Speakers of English. *Journal Of Language and Linguistic Studies*, 15(2): 496-507.

Kramsch, O. (1998). *Tropics Of Planning Discourse. Making The Invisible Visible: A Multicultural Planning History*, 163.

Kristeva, J. (1982). *Powers Of Horror* (Vol. 98). University Presses of California, Columbia and Princeton.

Kuhi, D. (2017). Towards the Development of a Socially-Informed, Process-Oriented Model of Research in Metadiscourse. *Journal of English Language Pedagogy and Practice*, 10(20): 92-129.

Kuhi, D. ve Mojood, M. (2012). *A contrastive study of metadiscourse in English and Persian editorials*.

Kurudayıoğlu, M. ve Çimen, L. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin akademik yazılarında etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanımı. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(31): 3899-3923.

Lakoff, R. (1972). Language in context. *Language*, 907-927.

Lautamatti, L. (1978). Observations on the development of the topic in simplified discourse. *AFinLAn vuosikirja*, 71-104.

Liu, P. ve Huang, X. (2017). *A Study of Interactional Metadiscourse in English Abstracts of Chinese Economics Research Articles*. *Higher Education Studies*, 7(3): 25-41.

Longacre, R. E. (1983). Switch-reference systems in two distinct linguistic areas: Wajokeso (Papua New Guinea) and Guanano (Northern South America). *Switch-reference and universal grammar*, 185-208.

Lundgren, T. (2019). *The Magic of Empathy: Narrative Empathy and Ethics in Robin Hobb's Assassin's Apprentice*.

Mahmood, R., Javaid, G. ve Mahmood, A. (2017). Analysis of metadiscourse features in argumentative writing by Pakistani undergraduate students. *International Journal of English Linguistics*, 7(6): 78-87.

Mansouri, S., Najafabadi, M. M. ve Boroujeni, S. S. (2016). Meta-discourse in Research Article Abstracts: A Cross-Lingual and Disciplinary Investigation. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 3(4): 296-307.

Martin, J. R. (1992). Genre And Literacy-Modeling Context In Educational Linguistics. *Annual Review of Applied Linguistics*, 13, 141-172.

Martin, J. R. ve Rose, D. (2003). *Working With Discourse: Meaning Beyond the Clause*. Bloomsbury Publishing.

Mauranen, A. (1993). Contrastive ESP rhetoric: Metatext in Finnish-English economics texts. *English For Specific Purposes*, 12(1): 3-22.

McKee, A. (2003). Textual analysis: A beginner's guide. *Textual analysis*, 1-160.

Meier, K. (2017). *Journalismus zum Spielen: Newsgames als neues digitales Genre; theoretische Verortung und explorative Nutzungsstudie*.

Meyer, B. J. F. (1975). *The organization of prose and its effects on memory*. Amsterdam: North-Holland.

Meyer, C. F. (1987). *Language, Context, And Text: Aspects of Language In A Social-Semiotic Perspective*.

Miller, C. R. (1984). Genre As Social Action. *Quarterly Journal of Speech*, 70(2): 151-167.

Morgan, D. L. (2018). *Basic And Advanced Focus Groups*. Sage Publications.

Morgan, S., Sciara, M., Smagorinsky, P., (2000). *Lessons vs. Reader*.

Murphy, S., Melandri, E. ve Bucci, W. (2021). The Effects of Story-Telling on Emotional Experience: An Experimental Paradigm. *Journal Of Psycholinguistic Research*, 50, 117-142.

Musa, A., Hussin, S. ve Ho, I. A. (2019). Interaction İn Academic L2 Writing: An Analysis of Interactional Metadiscourse Strategies in Applied Linguistics Research Articles. *3L: Language, Linguistics, Literature*, 25(3).

Nickel, G. (1968). *Complex verbal structures in English*.

Önel, M. A. (2020). *Türkçe Eğitimi Alanında Yapılmış Yüksek Lisans Tezlerinde Kişilerarası Üstsöylem Belirleyicilerinin Betimlenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Ötügen, R., Takkaç, M. ve Yağız, O. (2021). Genre Analysis İn ESP: A Review of Move Analysis Models and Metadiscourse Taxonomies. *E-Kafkas Journal of Educational Research*, 8(1): 67-85.

Paltridge, B. R. (1996). Genre, text type, and the language learning classroom. *ELT Journal*, 50(3): 237–243. <https://doi.org/10.1093/elt/50.3.237>

Paltridge, B. R. (2001). *Genre and the Language Learning Classroom*. University of Michigan Press ELT.

Paltridge, B. R. (2002). Thesis and dissertation writing: an examination of published advice and actual practice. *English for Specific Purposes*, 21(2): 125–143. [https://doi.org/10.1016/s0889-4906\(00\)00025-9](https://doi.org/10.1016/s0889-4906(00)00025-9)

Patterson, J. E. ve Liss, E. A. (1990). Publish, Don't Perish: Experienced Authors Share Ideas. *Journal of Applied Communications*, 74(2): 5.

Peacock, M. (2006). A cross-disciplinary comparison of boosting in research articles. *Corpora*, 1(1): 61-84.

Phillips, N., Lawrence, T. B. ve Hardy, C. (2004). *Discourse And Institutions*. *Academy Of Management Review*, 29(4): 635-652.

Pourmohammadi, M. ve Kuhl, D. D. (2016). A Comparative Analysis of Self-Mentions in Applied Linguistics PhD Dissertations Written by Native and Non-Native English Writers. *Journal of Applied Linguistics and Applied Literature: Dynamics and Advances*, 4(1): 109-124.

Prommas, P. (2020). *Metadiscourse in postgraduate writing* (Doctoral dissertation, Open Access Te Herenga Waka-Victoria University of Wellington).

Putri, A. N., Hastomo, T., Farhan, M. ve Yunaini, K. A Study of Interaction and Interactive Metadiscourse on Ukraine-Russia Conflict News Articles. *Journal Of English Teaching, Applied Linguistics and Literatures* (Jetall), 6(1): 89-100.

Rahmawati, Y. N. (2020). *Interactive Metadiscourse Markers in Horror Story Podcast* (Doctoral Dissertation, Universitas Islam Negeri Maulana Malik Ibrahim).

Reinhart, T. (1980). Conditions For Text Coherence. *Poetics Today*, 1(4): 161-180.

Rezaei, M., & Kuhi, D. (2014). Strategies employed in translation of tourist guidebooks culture-specific items from Persian into English. *Theory and Practice in Language Studies*, 4(4), 750-757.

Sadeghi, K. ve Esmaili, S. (2012). Frequency Of Textual Metadiscourse Resources (Mtrs) İn Two Original and Simplified Novels. *Journal Of Language Teaching & Research*, 3(4).

Saeidi, M., & Rezaei, S. (2014). Promotion of Self in an Other-Oriented Academic Sub-Genre: The Case of Self-mention in Acknowledgments. *Journal of Applied Linguistics and Applied Literature: Dynamics and Advances*, 2(2), 84-98.

Saidian, S. ve Jalilifar, A. (2016). “Mayhem! Absolute Mayhem!” Exploring The Promotional Metadiscursive Features İn The Sportscasts of the 2014 FIFA World Cup Semifinal Between Brazil and Germany. *Discourse, Context & Media*, 14, 9-17.

Salager-Meyer, F. (1994). Hedges And Textual Communicative Function İn Medical English Written Discourse. *English For Specific Purposes*, 13(2): 149-170.

Sancak, D. (2019). *The Use of Transitions, Frame Markers and Code Glosses İn Turkish EFL Learners’ Opinion Paragraphs* (master’s Thesis, Middle East Technical University).

Sandhu, R. K. (2021). *Lost in A Good Story: The Role of Need for Affect, Genre, and Modality on Narrative Transportation* (Doctoral Dissertation, Villanova University).

Sanford, S. G. (2012). *A Comparison of Metadiscourse Markers and Writing Quality in Adolescent Written Narratives*.

Schiffrin, D. (1980). Meta-Talk: Organizational And Evaluative Brackets In Discourse. *Sociological Inquiry*, 50(3-4): 199-236.

Schiffrin, D. (1994). Making A List. *Discourse Processes*, 17(3): 377-406.

Schmidt, S.J. (1973) *Texttheorie. Probleme Einer Linguistik Der Sprachlichen Kommunikation*. München: Fink

Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay In The Philosophy of Language* (Vol. 626). Cambridge University Press.

Shafqat, A., Arain, F. ve Dahraj, M. T. (2020). A Corpus Analysis of Metadiscourse Markers Used In Argumentative Essays by Pakistani Undergraduate Students. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(4).

Shamoon, D. (2014). Situating The Shōjo In Shōjo Manga: Teenage Girls, Romance Comics, And Contemporary Japanese Culture. *In Japanese Visual Culture* (Pp. 137-154). Routledge.

Shapiro, M. A., Barriga, C. A. ve Beren, J. (2010). Causal Attribution and Perceived Realism of Stories. *Media Psychology*, 13(3): 273-300.

Simpson, J. A. ve Weiner, E. S. (1989). *The Oxford English Dictionary*.

Smith, C. S. (2003). *Modes Of Discourse: The Local Structure of Texts* (Vol. 103). Cambridge University Press.

Sokolova, E. A. ve Dzhioev, G. A. (2017, February). Development Of an Algorithm for Automated Enhancement of Digital Prototypes İn Machine Engineering. *In IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. 177, No. 1, P. 012037). IOP Publishing.

Soyşekerci, G., Öztürk, E. A. ve İşeri, K. (2022). Lisansüstü Tezlerin Sonuç Bölümlerinde Üstsöylem Belirleyicileri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(2): 766-794.

Söğüt, S. (2015). *Employment Of Stance Adverbials as Hedges and Boosters İn Argumentative Essays of Native American and Nonnative Turkish University Students* (Doctoral Dissertation, Anadolu University (Turkey)).

Stevens, P. (1977). Special-Purpose Language Learning: A Perspective. *Language Teaching*, 10(3): 145-163.

Stubbs, M. (1986). Language Development, Lexical Competence and Nuclear Vocabulary. *Educational Linguistics*, 7(1): 1-18.

Swales, J. M. (1998). *Other Floors. Other Voices: A Textography of a Small University Building*, 194-207.

Swales, J. M. (2004). *Research Genres: Explorations And Applications*. Cambridge University Press.

Swales, J. M. ve Feak, C. B. (2004). *Academic Writing for Graduate Students: Essential Tasks and Skills (Vol. 1)*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.

Swales, J. M. ve Swales, J. (1990). *Genre Analysis: English İn Academic and Research Settings*. Cambridge University Press.

Şahbaz, N. K. (2008). Çocuk Edebiyatında İhmal Edilmiş Bir Edebî Tür: Deneme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15): 189-203.

Şen, E. (2019). *Bilimsel Makale Özetlerinde Üstsöylem Belirleyicilerinin İncelenmesi*. Unpublished Doctoral Thesis]. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Şen, E. (2020). Makale Özetlerinde “Ben” Ve “Biz”: Bir Üstsöylem Çözümlemesi. *International Journal of Language Academy*, 8(1).

Tannen, D. (1982). Oral And Literate Strategies In Spoken and Written Narratives. *Language*, 1-21.

Tanskanen, S. K. (2006). *Collaborating Towards Coherence: Lexical Cohesion In English Discourse* (Vol. 146). John Benjamins Publishing.

Tashi, T. ve Suksawas, W. (2018). An Analysis Of Interactional Metadiscourse In Public Speaking: A Case Study In English Speeches of The Prime Minister of Bhutan. *International Journal of Engineering and Technology* (UAE), 7(4.38): 975-979.

Thompson, G. (2001). Interaction In Academic Writing: Learning to Argue with The Reader. *Applied Linguistics*, 22(1): 58-78.

Thompson, K. D. (2011). Rap, Cartoon and Rap Cartoon: Representations of The Maasai In Contemporary Tanzanian Popular Culture. In T. Falola & T. Fleming (Eds.), *Music, Performance, And African Identities*. New York/London: Routledge.

Thompson, K. D. (2013). Representing Language, Culture, And Language Users In Textbooks: A Critical Approach to Swahili Multiculturalism. *The Modern Language Journal*, 97(4): 947-964.

Titon, J. T. (1995). Bi-Musicality as Metaphor. *The Journal of American Folklore*, 108(429): 287-297.

Torusdağ, G. (2018). Textlinguistic Analysis of The Short Stories and Language Teaching Sample of Eveline by Joyce. *Dil Ve Edebiyat Araştırmaları*, 18(18): 127-167.

Trask, R. L. (1999). *Key Concepts In Language and Linguistics*. Psychology Press.

Tsiplakou, S. ve Floros, G. (2013). Never Mind the Text Types, Here's Textual Force: Towards A Pragmatic Reconceptualization of Text Type. *Journal Of Pragmatics*, 45(1): 119-130.

Tümer, C. (2021). *Data Driven Learning and The Use of Interactive Metadiscourse Markers (Transitions, Frame Markers and Code-Glosses) In Argumentative Paragraphs Written by Freshmen Pre-Service English Language Teachers* (master's Thesis, Middle East Technical University).

Uzun, L. (2001). Bilimsel Metne Özgü Önbiçimlenişler Ve Bilimsel Metin Yazma Edimi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12(2): 197-204.

Uzun, L. S. ve Huber, E. (2002). Türkcede Bilgi Yapisi Ve Bilimsel Metinler. *Die Blaue Eule*.

Valero-Garcés, C. (1996). Contrastive ESP Rhetoric: Metatext İn Spanish-English Economics Texts. *English For Specific Purposes*, 15(4): 279-294.

Van Dijk, T. A. (1977). Context And Cognition: Knowledge Frames and Speech Act Comprehension. *Journal Of Pragmatics*, 1(3): 211-231.

Van Dijk, T. A. (1997). *Discourse As Social Interaction* (Vol. 2). Sage.

Vande Kopple, W. J. (2012). The Importance Of Studying Metadiscourse. *Applied Research on English Language*, 1(2): 37-44.

Ventola, E. (1997). Modalization: Probability-An Exploration Into Its Role In Academic Writing. *Trends In Linguistics Studies and Monographs*, 104, 157-180.

Virtanen, T. (1992). *Discourse Functions of Adverbial Placement in English*. Clause-Initial Adverbials of Time and Place In Narratives and Procedural Place Descriptions.

Virtanen, T. ve Wârvik, B. (1987). Observations Sur Les Types De Texte. *Communications*, 8, 91-114.

Waller, D. (2015). *Investigation into the Features of Written Discourse at Levels of B2 and C1 od The CEFR* [Published Doctoral Thesis]. University Of Bedfordshire.

Wang, L., Zhang, Y., (2016). A Study of Metadiscourse Features In English News Reports. *International Journal of Arts and Commerce*, 5(6): 75-83.

Wawrzyniak, J. (2003). Ludwig Wittgenstein A Religia - Wprowadzenie [Ludwig Wittgenstein and Religion - Introduction]. *Forum Philosophicum*, 8, 288-291.
<https://doi.org/10.5840/Forphil2003834>

Wei, J., Li, Y., Zhou, T. ve Gong, Z. (2016). Studies On Metadiscourse Since The 3rd Millennium. *Journal Of Education and Practice*, 7(9): 194-204.

Werlich, E. (1976). *A Text Grammar of English*.

Widdowson, H. G. (1974). An Approach to The Teaching of Scientific English Discourse. *RELC Journal*, 5(1): 27-40.

Williams, R. (1983). *Culture And Society, 1780-1950*. Columbia University Press.

Williams, J.M. (1981). *Style: Ten Lessons In Clarity and Grace*. Glenview, IL: Scott, Foresman.

Wortmann, C. (2008). *Can Stories Change a Culture?* Industrial And Commercial Training, 40(3): 134-141.

Yalavaç, Ç. (2021). *Boosting And Hedging in Turkish Research Articles*.

Young, L. ve Harrison, C. (Eds.). (2004). *Systemic Functional Linguistics and Critical Discourse Analysis: Studies In Social Change*. A&C Black.

Yuvayapan, F. (2019). Translanguaging in EFL Classrooms: Teachers' Perceptions and Practices. *Journal Of Language and Linguistic Studies*, 15(2): 678-694.

Zali, M. M., Mohamad, R., Setia, R., Baniamin, R. M. R. ve Razlan, R. M. (2020). Comparisons Of Interactive and Interactional Metadiscourse Among Undergraduates. *Asian Journal of University Education*, 16(4): 21-30.

Zeyrek, D. (2002). *Psikoloji Makalelerinde Üstsöylem Belirleyicileri*. Türkçede Bilgi Yapısı Ve Bilimsel Metinler: Die Blue Eule, Essen. Zienkowski, Östman Ve Verschueren, 2011)

Zheng, Y. ve Guo, X. (2019). Publishing In And About English: Challenges and Opportunities of Chinese Multilingual Scholars' Language Practices In Academic Publishing. *Language Policy*, 18(1): 107-130.

Ziggiotto, A. (2016). Learning To Write at University Level In Italy: A Longitudinal Corpus-Based Study Of Interpersonal And Textual Metadiscourse.